

MILITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN VID LAGTIMA RIKSMÖTET

ÅR 1943

STOCKHOLM 1943
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
428989

Innehållsförteckning.

	Sid.
Allmän redogörelse för militieombudsmansämbetets förvaltning	7
Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.	
1. Värnpliktiga som uteblivit från tjänstgöring, till vilken de inkallats genom kungörelse, ha vid förhör med anledning av utevaron uppgivit, att de icke förstått kungörelsen och att de vilseletts genom de upplysningar om kungörelsens tolkning, som de erhållit från polistjänsteman eller befattningshavare vid rullförings-expedition. Utan att lämnas tillfälle att styrka sålunda uppgivna omständigheter ha de av förbandschefen ålagts bestraffning för rymning. Åtal mot förbandschefen härför ävensom för det han tillämpat skärpt arrest, ehuru förutsättningar för användande av denna bestraffningsform ej förelegat	13
2. Misshandel av underlydande	16
3. Åtal mot tygmästare i fästning för försummelse i fråga om anskaffande av viss materiel m. m.	17
4. Åtal mot landstormslöjtnant (tjänstförrättande kompanichef) för tjänstefel bestående i försummelse att i olika hänseenden övervaka verksamheten i kompaniet	17
5. Försummelse av batterichef vid handläggning av ansökan om hempermittering	19
6. Felaktig inkallelse	19
7. Felaktig inkallelse	20
8. Åtal mot en löjtnant för olovligt nyttjande av kronans motorfordon och en ridhäst	21
9. Åtal mot landstormslöjtnant för det han i egenskap av kompanichef låtit för kompaniets räkning inleja en honom själv tillhörig bil samt avgivit felaktiga styrkebesked rörande motorfordonen vid förbandet	22
10. Våld mot underlydande m. m. Kompanichef har erhållit tillrättavisning för det han beordrat marsch som bestraffning eller som ett medel att framtvinga upplysningar om vem som begått viss förseelse	26
11. Missfirmelse av underlydande m. m. Tillika fråga om kompaniombuds ställning i visst hänseende	30
12. Missfirmelse av underlydande m. m.	33
13. Missfirmelse av underlydande	35
14. Åtal mot sergeant (reservofficersaspirant) för missfirmelse av underlydande m. m.	38
15. Missfirmelse av underlydande	40
16. Åtal mot kompanichef för olämpliga yttranden inför trupp samt för underlåtenhet att vidarebefordra en till regementschefen ställd skrivelse från manskapet vid kompaniet med anmälan mot kompanichefen	41
17 o. 18. Åtal mot fartygschefen och förste officeren å hjälpkryssare för spritmissbruk m. m.	43
19. Åtal mot underofficer å hjälpkryssare för det han å fartyget uppträtt synbart påverkad av starka drycker	54
20. Åtal mot landstormsfänrik (chef för bevakningspluton) för att han under tjänstgöring uppträtt påverkad av starka drycker	58
21. Åtal mot landstormslöjtnant för brist i anständigt uppförande	67
22. Åtal mot kompanichef för det denne i anledning av ett å kompaniets vägnar till militieombudsmannen avsånt telegram med förfrågningar bland annat angående tjänstgöringstiden inför kompaniet förklarar, att militieombudsmannen icke vore rätt instans vid förfrågningar angående inkallelser och att tjänstledighet eller	

	Sid.
permission icke komme att beviljas förrän avsändaren av telegrammet anmält sig, ävensom för det kompanichefen i yttrande uti ett av militieombudsmannen handlagt ärende lämnat oriktiga uppgifter	70
23. Tjänstgöring som dagofficer (beträffande sergeant) samt putsande av kamraternas skodon (beträffande värnpliktig) ålagda som tillrättavisning	75
24. Fråga huruvida en av kompanichef till underbefäl given order att utföra visst arbete inneburit straffkommendering eller givits som vedergällning för det underbefalet anmält kompanichefen för förseelse	78
25. Åtal mot kompanichef för det han i strid mot gällande föreskrifter kommenderat sjukskrivna till vissa tjänsteförrättningar	83
26. Missbruk av tjänstebrevsrätt	89
27. Felaktig handläggning av ansökan om delgivning	93
28. Åtal mot vapenofficer vid flygflottilj för försummelse att till vederbörande befattningshavare vid flottiljen vidarebefordra en order med föreskrifter rörande handhavandet av vissa röksatser till övningsbomber	96
29. Åtal mot kompanichef för det han försummat att till familjebidragsnämnd avsända meddelande om att värnpliktig, som tillerkänts familjebidrag, hempermitterats, vilket haft till följd att den värnpliktige kommit att uppbära familjebidrag även för tid efter hempermitteringen	99
30. Åtal mot chef för hästdepå för det han försummat att till familjebidragsnämnd avsända meddelande om att värnpliktig, som tillerkänts familjebidrag, hemförlovats, vilket haft till följd att den värnpliktige kommit att uppbära familjebidrag även för tid efter hemförlovningen	101
31. Åtal mot landstormsområdesbefälhavare för försummelse att till vederbörande truppförband vidarebefordra s. k. uppgiftskort för jordbrukare	103
32. Åtal mot försvarsområdesbefälhavare för försummelse i övervakningen av försvarsområdesintendenten	106
33. Åtal mot tygofficer vid artillerikår för det han dels låtit till värnpliktiga, som fullgjort tjänstgöring vid kårens tygverkstäder, utbetala flitpengar och övertidsersättning dels ock låtit vid tygverkstäderna tillverka miniatyrkanoner	116
34. Åtal mot köksföreståndare för obehörigt förfarande med magasinshållning m. m.	119
35. Åtal mot intendent för obehörigt förfogande över förskott	125
36. Luftbevakningschef har gjort sig skyldig till närgånget uppträdande mot honom underställd kvinnlig personal	128
37 o. 38. Åtal mot fartygschefen och officer å statsisbrytare för felaktigt förfarande vid fördelning av tobaksvaror, vilka tagits ombord såsom skeppsproviant	131

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Militär befälhavare äger icke ålägga bestraffning för falsk angivelse. Tillämpning av 110 § eller 111 § strafflagen för krigsmakten? 139
2. Krigsman, som i spritpåverkat tillstånd i tjänsten framfört bil, har dömts dels av häradsrätt för rattfylleri, dels av militär befälhavare till disciplinStraff för fylleri. Målet hade i sin helhet bort avgöras av krigsrätt, varvid särskilt straff för fylleri ej kunnat ifrågakomma men väl ansvar för tjänstefel 143
3. Fråga huruvida trafikförseelse kan föranleda bestraffning i disciplinär ordning m. m. 145
4. Endast ett slag av tillrättavisning får ifrågakomma, därest flera förseelser som föranleda tillrättavisning föreligga till samtidigt bedömande 149
5. Tillrättavisning får ej tillkännagivas i kompaniorder 150
6. Sedan handlingarna i ett till krigsrätt hänskjutet mål av regementschefen översänts till krigsdomaren, har tjänsteförrättande regementschefen häktat den till-

	Sid.
talade. Underrättelse om häktningen hade bort avsändas till krigsdomaren. Häktningsbeslutet har av regementschefen följande dag »bekräftats» genom ett nytt häktningsbeslut	151
7. Fråga huruvida militär myndighet ägt meddela beslut om verkställighet av fängelsestraff	155
8. Tid, varunder den som ådömts vaktarrest transporterats per järnväg, har ansetts icke böra inräknas i strafftiden	157
9. Fråga om beräkning av strafftid, då häktade avgivit nöjdförklaring	157
10. Felaktigt upptagande av nöjdförklaring	159
11. Felaktig handläggning från militära myndigheters sida av en anmälan rörande tillgrepp av proviant	160
12. Fråga om krigsfiskals ställning i förhållande till regementschef med avseende å initiativ till åtals anhängiggörande	167
13. Fråga om handläggningen från regementschefs sida av ett ärende rörande anhållan från värnpliktiga om hemförlovning	171
14. Fråga huruvida bataljonschef ägt rätt att underlåta att vidarebefordra en tjänstevägen ingiven till chefen för försvarsdepartementet ställd skrift	172
15. Fråga om rätt att kvarhålla hempermitterad, som anmäls för förseelse	173
16. Fråga om rätt till tjänstledighet för närvaro vid boupppteckningsförrättning ..	175
17. Tolkning av 4 § i krigsledighetsbestämmelserna och viss i anslutning till denna paragraf utfärdad högkvarterensorder	176
18. Värnpliktig, som för vård intages å pensionsstyrelsens kuranstalt, är icke berättigad av kronan erhålla bidrag till anskaffande av civila kläder	178
19. Fråga om kroppsskada skall anses ha i den mening, som avses i krigssjukvårdsreglementet, inträffat under krigstjänstgöring	179
20. Den som undergår arreststraff utan tjänstgöring skall vidkännas avdrag å terminslön för lika lång tid som straffet varat	183
21. Fråga om ersättning till värnpliktiga för snöskottning å allmän väg	184
22. Felaktig användning av värnpliktig i civilt arbete	185
23. Upphandling för försvarsområdes räkning har skett hos aktiebolag, av vars styrelse försvarsområdesbefälhavaren var ledamot	186
24. Kompaniadjutant har ansetts icke äga rätt att låta på regementets snickarverkstad på icke tjänstetid och av privat material med privata verktyg för egen räkning tillverka en byrå	190
25. Fråga om tjänstgöringstiden för vissa samvetsömma värnpliktiga, vilka befriats från värnpliktens fullgörande under fredstid	191
26. Fråga huruvida samvetsömma värnpliktiga bort beordras bära vapen och ammunition samt militär tjänstedräkt	195
27. Otillättna tjänstebyten mellan värnpliktiga	200
28. Fråga om militär befälhavares skyldighet att till civil tjänsteman (mantalsskrivningsförrättare) lämna vissa uppgifter rörande militär personals tjänstgöringsförhållanden	204
29. Fråga om anordnandet av personkontrollen vid statens ammunitionsfabriks avdelning i Karlsborg. Tillika fråga om fabriksledningens befogenheter att på vissa grunder uppsäga och avskeda anställd personal	208
30. Fråga om åtgärd mot officer i anledning av yttranden i politiska ämnen vid samtal i mäss	214

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen.

1. Angående upphörande av gällande bestämmelser om betyg för tjänstbarhet och uppförande för underofficerare vid flottan	228
2. Angående vissa åtgärder för att underlätta inkallelser av värnpliktiga till tjänstgöring m. m.	228

	Sid.
3. Angående behovet av vissa bestämmelser om domared av krigsrättsledamot samt angående viss omorganisation av fältkrigsrätterna	229
4. Angående lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan	231
5. Angående gällande rekvisitionslag och dess tillämpning	232
6. Angående regleringen av järnvägstrafiken med hänsyn till den inkallade militära personalens behov	232
7. Angående samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring	238
8. Angående samvetsömma värnpliktigas skyldighet att bära uniform	239
9. Angående felaktiga intyg i ärenden rörande indrivning av utskylder hos vissa skattskyldiga	239
10. Angående ordnandet av vissa järnvägsresor under jul- och nyårshelgen 1940/41 för permitterad militär personal	240
11. Angående frågan om reglerna om domstols behörighet i brottmål i vissa fall	242
12. Angående giltigheten av vissa äldre tillstånd för samvetsömma värnpliktiga att i stället för vapentjänst fullgöra annan tjänstgöring vid truppförband	250
13. Angående kokinrättningen å Rinkaby skjutfält	253
14. Angående värnpliktigas rätt att såsom tjänstgöring tillgodoräkna sig tid under vilken de vistats vid förläggningen utan att göra militär tjänst eller arbete samt deras rätt till lön under samma tid	255
15. Angående rätt för militär personal att ingiva besvär till närmaste befälhavare, som för expedition	262
Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställningar om förbättrade avlöningsförmåner m. m. för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler	272
Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag om tillägg till 54 § strafflagen för krigsmakten	274
Yttrande till Konungen i anledning av remiss av betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga	276
Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag till förhinderande av skadegörelse inom försvarsmakten	281

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt § 100 regeringsformen och 12 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna redogörelse för förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1942.

Härvid har jag till en början att meddela att jag åtnjutit semester från och med den 18 till och med den 28 mars (avseende 1941) samt från och med den 20 till och med den 22 april, från och med den 3 till och med den 21 augusti och från och med den 5 till och med den 10 oktober. Jämlikt 17 § första stycket i den för militieombudsmannen gällande instruktionen har militieombudsmansämbetet under nämnda tider föreståtts av min ställföreträdare revisionssekreteraren Johan Axel Erland Nordenfalk. Med stöd av bestämmelserna i 17 § andra stycket i instruktionen har jag uppdragit åt Nordenfalk att under tiden från och med den 9 november till och med den 8 december 1942 förrätta de å militieombudsmansämbetet ankommande göromålen med undantag av vissa ärenden. De ärenden som av mig handlagts under sistnämnda tid äro ärendena d.nr 239/1939 angående tjänsteförsummelser av vissa befattningshavare vid försvarsväsendets kemiska anstalt, d.nr 896/1941 angående vissa inkallelser till Norra skånska infanteriregementet, d.nr 768/1942 angående förolämpning i tjänsten mot viss personal, d.nr 1514/1942 angående yttrande i anledning av remiss rörande åtgärder till förhindrande av skadegörelse inom försvarsmakten, d.nr 1537/1942 angående skrivelse till Konungen rörande värnpliktigas rätt att tillgodoräkna sig viss tjänstgöring samt d.nr 1561/1942 angående skrivelse till Konungen rörande rätt för militär personal att ingiva besvär till närmaste befälhavare, som för expedition.

Inspektionsresor ha av mig företagits till Blekinge, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Jönköpings och Jämtlands län. Under dessa resor ha besökts:

befälhavaren för Södra militärområdet;
 Wendes artilleriregemente;
 Rinkaby skjutfält;
 Norra skånska infanteriregementet;
 straffängelset i Kristianstad;
 Karlshamns försvarsområde;
 Älvsborgs regemente;
 Borås försvarsområde;
 Bohusläns regemente;
 Uddevalla försvarsområde;
 Skaraborgs flygflottilj;
 Tånga hed;
 Remmenedals skjutfält;
 Nässjö försvarsområde;
 Jönköpings-Kalmar regemente;
 Göta ingenjörkår;
 Ränneslätt;
 Smålands arméartilleriregemente;
 artilleriets skjutskola i Skillingaryd;
 kronohäktet i Jönköping;

chefen för II. arméfördelningen;
 Jämtlands flygflottilj;
 Jämtlands fältjägarregemente;
 ingenjörmobiliseringscentralen i Östersund;
 Norrlands artilleriregemente;
 Grytans skjutfält;
 befälhavaren för Norra militärområdet;
 Östersunds försvarsområde samt
 Grunnebo hed.

Därjämte har jag i Stockholm besökt försvarsstabens socialdetalj, försvarsstabens förströrelsedetalj och arméstabens organisationsavdelning.

Under den tid jag åtnjutit semester har tjänstförrättande militieombudsmannen inspekterat:

krigsskolan å Karlberg och
 garnisonssjukhuset i Stockholm.

Under inspektionsresorna ha vidare besökts åtskilliga fältförband och fältdepåer. Rullföringsexpeditioner ha besökts, då sådant medhunnits och kunnat ske utan att resorna därigenom förlängts eller fördyrats.

Vid inspektionerna har militieombudsmannen biträts av byråchefen och byråintendenten vid militieombudsmansexpeditionen. För granskningen av vissa kassaförvaltningars räkenskaphandlingar har militieombudsmannen såsom biträde anlitat en förutvarande intendenturofficer. Vid inspektionen av truppförband ha krigsrättsprotokollen, protokollen angående disciplinära bestraffningar, de militära straffregistren, anteckningsböckerna över meddelade tillrättavisningar, kassaförvaltningens räkenskaphandlingar samt handlingar rörande upphandling och redovisning av materiel av olika slag ävensom markententierirörelsen granskats. Tillika har uppmärksamhet ägnats åt vårderna av kaserner och materiel, åt hygieniska förhållanden, utspisningen och socialvården. I samband med inspektionerna av truppförband ha även arrestlokalerna besökts. De i förestående redogörelse omnämnda besöken å de allmänna straffanstalterna ha uteslutande avsett personer, som av krigsdomstol dömts till frihetsstraff eller såsom häktade avvaktat rannsaking inför sådan domstol.

På sätt militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1942 års lagtima riksdag utvisar kvarstodo vid början av år 1942 från år 1941 balanserade ärenden till ett antal av 235

Under år 1942 tillkommo ärenden till följande antal:

enligt allmänna diariet 1,652
 enligt diariet över hemliga ärenden 145

Sammanlagda antalet ärenden, som förelegat under år 1942 utgör alltså 2,032

De ärenden, som tillkommit under år 1942, utgöras av:
 ärenden inkomna från myndighet 65

klagomål eller framställningar från enskilda	1,217
ärenden uppkomna under inspektioner eller eljest vid militieombuds- mannen åliggande granskning	491
militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m.	24

Summa 1,797

Av de från år 1941 balanserade 235 ärendena ha 126 utgjorts av klagomål eller framställningar från enskilda samt 93 av ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m. Ett ärende tillhörde gruppen »militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m.». 15 ärenden hade inkommit från myndighet.

Till behandling under år 1942 ha alltså förelegat 80 ärenden, som inkommit från myndighet, 1,343 klagomål eller framställningar från enskilda, 584 ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskningar m. m. samt 25 organisations- och förvaltningsärenden, tillhoppa 2,032 ärenden.

Av dessa ärenden ha	
till annan myndighet hänvisats	14
utan åtgärd avskrivits	46
på grund av återkallelse avskrivits	12
efter vederbörandes hörande eller eljest verkställd utredning av- skrivits	1,177
på grund av att klagande erhållit gottgörelse eller rättelse eljest vun- nits blivit avskrivna	171
föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd	50
föranlett framställning till Konungen eller till departementschef	36
föranlett annan åtgärd	170
och äro vid 1942 års utgång	
under utredning	200
på militieombudsmannens prövning beroende	156
Summa	2,032

Av hela antalet under år 1942 till behandling föreliggande ärenden (2,032) ha under året slutbehandlats 1,661 medan till följande år balanserats 371.

Av de anhängiggjorda åtalen (därmed jämförliga ärenden) voro vid 1942 års början ännu icke slutligt prövade	24
anhängiggjordes under år 1942	28
Summa	52

Av dessa åtal	
ha under året slutligen avgjorts	34
äro vid årets slut på prövning beroende	18
Summa	52

De under de sist gångna åren rådande särskilda förhållandena ha föranlett en alltjämt fortgående ökning av de till behandling föreliggande ärendena. Antalet ärenden, vilket under år 1928 var 208 och därefter steg till 568 under 1938, utgjorde under 1939 707, under 1940 1,270 och under 1941 1,574. Under 1942 ökades ytterligare arbetsbelastningen i avsevärd grad — såsom av det ovan anförda framgår steg sålunda ärendenas antal till icke mindre än 2,032.

Beträffande förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1942 får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diaries och registratur, vilka jämte protokollen över inspektionerna komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Såsom bilagor till denna allmänna redogörelse fogas:

redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder,
redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd, samt

redogörelse för vissa framställningar, som av militieombudsmannen gjorts till Konungen m. m.

Vad angår åtalen ha redogörelser ansetts böra lämnas endast för sådana, vilka, såvitt vid ämbetsberättelsens färdigställande varit känt, under året prövats av första domstol. Med hänsyn bland annat till det stora antalet mål har även i denna berättelse en avsevärd förkortning av redogörelserna genomförts i förhållande till åren före 1942.

Följande åtal, vilka icke blivit prövade under året, ha under 1942 anhängiggjorts, nämligen:

mot intendenturofficer angående ansvar för tjänsteförsummelse;

mot ledamöter i fältkrigsrätt angående ansvar för tjänstefel;

mot chef å hjälpkryssare angående ansvar för fylleri m. m.;

mot batterichef angående ansvar för tjänstefel;

mot etappgruppchef angående ansvar för missbruk av tjänstebil;

mot underofficer angående ansvar för tjänstefel samt

mot landstormsfänrik angående ansvar för vållande till annans död.

Följande i 1942 års berättelse omnämnda åtal ha ännu icke blivit avgjorda i första instans, nämligen:

mot befattningshavare vid försvarsväsendets kemiska anstalt angående ansvar för tjänsteförsummelse och

mot militärläkare angående ansvar för tjänsteförsummelse.

I avdelningen »vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd» ha huvudsakligen medtagits sådana ärenden, vilka på grund av de däri föreliggande spörsmålen ansetts ha intresse utöver de enskilda fallen.

Stockholm den 11 januari 1943.

IVAR WIESLANDER.

AXEL LINDSKOG.

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

1. Värnpliktiga som uteblivit från tjänstgöring, till vilken de inkallats genom kungörelse, ha vid förhör med anledning av utevaron uppgivit, att de icke förstått kungörelsen och att de vilseletts genom de upplysningar om kungörelsens tolkning, som de erhållit från polistjänsteman eller befattningshavare vid rullföringsexpedition. Utan att lämnas tillfälle att styrka sålunda uppgivna omständigheter ha de av förbandschefen ålagts bestraffning för rymning. Åtal mot förbandschefen härför ävensom för det han tillämpat skärpt arrest, ehuru förutsättningar för användande av denna bestraffningsform ej förelegat.

Såsom i ämbetsberättelsen till 1941 års lagtima riksdag i korthet omnämnts (sid. 152 f.) ställde militieombudsmannen kaptenen J. H. S. Wilén under tilltal för vissa av denne i egenskap av chef för 3. intendenturkompaniet meddelade felaktiga bestraffningsbeslut.

Genom sex särskilda beslut, dagtecknade ett den 3, fyra den 7 och ett den 17 februari 1940 ålade Wilén i sin nyss nämnda egenskap envar av värnpliktiga nr 270 65/37 Nilsson, nr 143 63/37 Östling, nr 282 65/30 Edström, nr 371 65/31 Lek, nr 217 66/30 Vigg och nr 103 65/31 Eriksson jämlikt 49 § strafflagen för krigsmakten tio dagars skärpt arrest för rymning. Förseelserna hade bestått i underlåtenhet att i rätt tid iakttaga inställelse vid kompaniet.

Vid de förhör som föregingo bestraffningsbesluten uppgåvo

Nilsson att han tolkat kungörelsen om inryckning så, att han ej varit inställeskyldig, att han i telefon satt sig i förbindelse med en namngiven fjärdingsman, som bekräftat riktigheten av Nilssons uppfattning härom, samt att Nilsson vore beredd att omedelbart skaffa intyg från fjärdingsmannen om riktigheten av sin uppgift,

Östling att han, då han ej kunnat tolka kungörelsen, rådfrågat en namngiven fjärdingsman, som telefonledes satt sig i förbindelse med expeditionen för rullföringsområdet nr 63 i Östersund, att därifrån meddelats att beträffande ersättningsreserven kungörelsens högra sida vore tillämplig samt att å denna del av kungörelsen ej upptagits några inryckningar till 3. intendenturkompaniet,

Edström att han — vilket bestyrkts med intyg av en person, som avlyssnat samtalet — den 6 december 1939 i telefon uppringt expeditionen för rull-

föringsområdet nr 66 och fått det beskedet att han ej skulle inställa sig förrän han erhållit personlig order därom samt att det varit en namngiven major som, efter att ha sett efter i rullorna, lämnat honom detta besked,

Lek att han, då han läst kungörelsen, icke blivit säker på att han skulle inställa sig, att han därför frågat en namngiven fjärdingsman, vilken efter att ha tagit del av inskrivningsboken sagt att *Lek* ej skulle inställa sig och att *Lek*, om han reste till Boden utan att vara inställeskyldig, själv finge bekosta sin resa, samt att *Lek* kunde skaffa intyg om vad fjärdingsmannen sålunda yttrat till honom,

Vigg att han vid läsning av kungörelsen fått den uppfattningen att han ej skulle inställa sig, att han ringt en namngiven fjärdingsman, som lämnat honom det beskedet att enär han varit frikallad i fredstid han ej skulle inställa sig, samt att han kunde skaffa intyg om riktigheten av sitt påstående om fjärdingsmannens uppgift, ävensom

Eriksson att han ej tolkat kungörelsen så, att han varit inställeskyldig samt att han personligen visat landsfiskalen sin inskrivningsbok, varvid denne sagt att *Eriksson* ej varit skyldig inställa sig.

I skrivelse den 23 oktober 1940 till chefen för arméns intendenturförråd i Boden anmodade militieombudsmannen denne att inkomma med yttrande av *Wilén* under anförande av följande erinringar mot bestraffningsbesluten:

1) Samtliga tilltalade hade vid de med dem anställda förhören lämnat sådana uppgifter om anledningen till underlåtenheten att iakttaga inställelse att de, därest de blivit satta i tillfälle och kunnat styrka dessa uppgifter, måst anses ha haft giltig ursäkt därför.

2) Enligt 22 § strafflagen för krigsmakten finge skärpt arrest ej åläggas i annat fall än då det med hänsyn till av den straffskyldige förut undergångna bestraffningar eller andra särskilda omständigheter funnes icke kunna antagas, att lindrigare arreststraff skulle å honom utöva tillbörlig verkan. Enligt vid förhørsprotokollen fogade avskrifter av straffregister och anteckningsbok för tillrättavisningar rörande de tilltalade hade ingen av dessa tidigare ådömts bestraffning eller meddelats tillrättavisning. Vid sådant förhållande och i betraktande av vad under 1) anförts syntes laga grund för ådömande av skärpt arrest icke ha förelegat.

Wilén anförde i yttrande den 2 november 1940 följande:

Inkallelsekungörelserna vore fullt begripligt avfattade och någon som helst svårighet att tyda dem föreläge icke. Detta hade de tilltalade även medgivit, då *Wilén* visat dem kungörelserna. De anförda ursäkterna kunde enligt *Wiléns* mening ej anses som laga förfall. Anledningen till att skärpt arrest ådömts hade varit, att *Wilén* ansett detta såsom det lindrigaste straff som kunde förekomma under rådande förhållanden utan att *Wilén* beginge tjänstefel; de tilltalade skulle ju egentligen ha häktats samt ådömts fängelse eller straffarbete.

Efter redogörelse för vad sålunda i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 november 1940 till överkrigsfiskalsämbetet:

Wiléns underlåtenhet att taga hänsyn till vad de tilltalade anfört vid förhör syntes ha berott på att Wilén endast för sig uppställt frågan, huruvida laga förfall förelegat. Ingen av de dömda hade emellertid åberopat dylikt förfall utan endast omständigheter, som visade, att de icke uppsåtligen underlåtit att iakttaga inställelse. Att frånvaron av sådant uppsåt medförde, att straff icke kunde ådömas, torde Wilén ha förbisett. I annat fall hade han ej kunnat underlåta att bereda de tilltalade tillfälle att styrka sina påståenden.

Tillämpningen av bestraffningsformen skärpt arrest måste ha berott på att Wilén ej tagit kännedom om de i 22 § strafflagen för krigsmakten angivna förutsättningarna för åläggande av skärpt arrest. Att dessa i förevarande fall ej förelegat torde vara uppenbart. Wilén hade i sitt yttrande ej heller gjort gällande, att så skulle ha varit fallet.

Med hänsyn till den allvarliga beskaffenheten av de fel, till vilka Wilén gjort sig skyldig genom meddelande av ifrågavarande bestraffningsbeslut, och då de bestraffade otvivelaktigt lidit skada genom besluten, vilka vunnit laga kraft, ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att lagligen beivra desamma. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt överkrigsfiskalsämbetet att vid krigshovrätten ställa Wilén under tilltal för de fel, han vid utövning av disciplinär bestraffningsrätt begått i förevarande fall, därvid ämbetet jämväl borde bereda de värnpliktiga tillfälle att mot Wilén föra den skadeståndstalan, för vilken de kunde anse sig ha fog.

*   *

*

Till fullgörande av det erhållna uppdraget ställde överkrigsfiskalsämbetet Wilén under tilltal inför krigshovrätten, därvid ämbetet yrkade, att Wilén måtte dömas till ansvar jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten. Samtliga ifrågavarande värnpliktiga iakttog inställelse vid krigshovrätten och framställde ersättningsyrkande mot Wilén i olika hänseenden.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 12 maj 1942 och utlät sig därvid:

Även om Wilén handlat oriktigt genom att trots bristande utredning meddela ifrågakomna straffbeslut, ansåge krigshovrätten med hänsyn till omständigheterna berörda förfarande ej vara av beskaffenhet att böra för Wilén föranleda ansvar eller ersättningskyldighet. Enär emellertid Wilén ådömt ifrågavarande värnpliktiga skärpt arrest, ehuru de i 22 § strafflagen för krigsmakten angivna särskilda förutsättningarna för tillämpning av denna straffart uppenbarligen icke förelegat, prövade krigshovrätten rättvist att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten döma Wilén för oförstånd i tjänsten att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar. Vidkommande skadeståndsyckandena funne krigshovrätten skäligt på det sätt bifalla desamma att Wilén för det lidande, de värnpliktiga åsamkats genom att dem

ådömts skärpt arrest, förpliktades att till envar av dem utgiva ett såsom skäligt ansett belopp av 25 kronor.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

2. Misshandel av underlydande.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 39 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot löjtnanten E. A. J. Carlquist anhängiggjort åtal för misshandel mot underlydande. Carlquist hade under marsch i kompaniförband den 17 juli 1941 med en käpp tilldelat värnpliktige nr 63 53/40 E. L. Juhlin åtminstone ett slag, som varit så kraftigt, att Carlquist genom att utdela detsamma måste anses ha förövat misshandel mot Juhlin. Såsom framgår av redogörelsen meddelade regementskrigsrätten vid Jämtlands fältjägarregemente utslag i målet den 19 september 1941 och prövade därvid jämlikt 90 § strafflagen för krigsmakten rättvist döma Carlquist att för ifrågakomna misshandel undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar. Redogörelsen utvisar jämväl, att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 4 oktober 1941 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag under yrkande att Carlquist för vad i målet lagts honom till last måtte ådömas strängare straff.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 2 januari 1942 och prövade därvid med hänsyn till omständigheterna skäligt på det sätt ändra krigsrättens utslag, att det straff, vartill Carlquist jämlikt det av krigsrätten åberopade lagrummet gjort sig förfallen, av krigshovrätten bestämdes till arrest utan bevakning i sex dagar.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstående mening som uttalats av ledamöterna kommendören A. Hägg, översten F. Lovén, hovrättsrådet A. Rosengren och t. f. krigshovrättsrådet G. Fredrikson, var ordföranden hovrättsrådet friherre H. J. Nordenskjöld skiljaktig och yttrade:

»Med hänsyn till omständigheterna i målet finner jag skäligt på det sätt ändra överklagade utslaget att det straff, Carlquist förskyllt, av mig bestämmes till vaktarrest i sex dagar.»

Militieombudsmannen beslöt den 21 januari 1942 att icke företaga vidare åtgärd i ärendet med hänsyn till bestämmelsen i 6 § i den för militieombudsmannen gällande instruktionen att i mål, som blivit vid underrätt anhängiggjort, fullföljd hos högsta domstolen borde äga rum allenast när synnerliga skäl därtill vore.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

3. Åtal mot tygmästare i fästning för försummelse i fråga om anskaffande av viss materiel m. m.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 65 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen anhängiggjort åtal mot tygmästaren i Karlskrona fästning överstelöjtnanten Alfred Sjöqvist för tjänsteförsummelse i olika hänseenden, nämligen beträffande anskaffande av tändspetsar till vissa kulsprutor, bortflyttning av ett parti sprängämnen och anskaffning av viss övningsmateriel. Såsom framgår av redogörelsen meddelade regementskrigsrätten vid Karlskrona kustartilleriregemente utslag i målet den 10 september 1941. Krigsrätten fann därvid visserligen, att det sätt, varpå ärendet beträffande anskaffning av viss övningsmateriel handlagts, vittnade om brister hos tygförvaltningen, men fann likväl med hänsyn till omständigheterna i målet Sjöqvist icke vara övertygad om att ha vid behandling av ifrågavarande ärende gjort sig skyldig till förfarande av beskaffenhet att för honom medföra ansvar. I övrigt prövade krigsrätten rättvist på det sätt bifalla åtalet, att Sjöqvist jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten dömdes att för vad han låtit komma sig till last undergå arrest utan bevakning i tre dagar. Redogörelsen utvisar jämväl, att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 24 september 1941 uppdragit åt ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag och därvid yrka, att Sjöqvist måtte ådömas strängare straff.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 12 juni 1942 och prövade därvid med hänsyn till omständigheterna i målet rättvist på det sätt ändra krigsrättens utslag, att Sjöqvist för den försumlighet han visat vid handläggningen av ärendena angående anskaffande av tändspetsar och bortflyttning av ett parti sprängämnen dömdes jämlikt det av krigsrätten åberopade lagrummet till arrest utan bevakning i tolv dagar; skolande därifrån avräknas vad Sjöqvist kunde ha utstått av det honom av krigsrätten ådömda straffet.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

4. Åtal mot landstormslöjtnant (tjänstförrättande kompanichef) för tjänstefel bestående i försummelse att i olika hänseenden övervaka verksamheten i kompaniet.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 83 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot tjänstförrättande chefen för ett luftbevakningskompani inom Östra militärområdet landstormslöjtnanten A. Herrström anhängiggjort åtal för tjänstefel. Redogörelsen utvisar, att slut-

liga ansvarsyrkanden framställdes mot Herrström under sex olika punkter. Av ansvarsyrkandena, rörande vilka i övrigt torde få hänvisas till redogörelsen för regementskrigsrättens utslag i målet, avsåg det under punkt 1 framställda, att stora brister förekommit vid förandet av kompaniets motorfordonsbok och handhavandet av drivmedelsredovisningen vid kompaniet samt ansvarsyrkandet under punkt 3, att Herrström verkställt rekvisitioner av biljetter för tjänsteresor på sådant sätt, att man av kvarsittande talonger i rekvisitionsblocken icke kunnat kontrollera rekvisitionerna. Redogörelsen utvisar jämväl att regementskrigsrätten vid Svea livgarde i utslag den 28 oktober 1941 funnit den mot Herrström i målet förda ansvars-talan icke kunna bifallas ävensom att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 10 november 1941 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande att Herrström måtte fällas till ansvar i målet.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 2 april 1942 och utlät sig därvid:

I vad gällde de under punkterna 2, 4, 5 och 6 upptagna ansvarsyrkandena funne krigshovrätten ej skäl göra ändring i krigsrättens utslag. Vad åter anginge ansvarsyrkandet under punkt 1 funne krigshovrätten, att Herrström icke i vederbörlig omfattning fullgjort den honom såsom kompanichef åliggande skyldigheten att övervaka förandet av motorfordonsboken och handhavandet av drivmedelsredovisningen och att därför Herrström vore ansvarig för de brister som förekommit i ifrågavarande hänseenden. Beträffande ansvarsyrkandet under punkt 3 hade Herrström medgivit och vore för övrigt uppenbart, att han, även utan tillgång till det militära järnvägsreglementet, insett, att vid utskrivandet av biljetter för tjänsteresor de kvarsittande talongerna i rekvisitionsblocken skulle förses med påskrifter, möjliggörande kontroll över vilka biljetter, som utskrivits. Då detta likväl i stor utsträckning underlåtit, hade Herrström även i nu förevarande hänseende gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten. Krigshovrätten prövade förty rättvist att med ändring av krigsrättens utslag i vad gällde sistberörda två ansvarsyrkanden döma Herrström för vad han i de därmed avsedda hänseendena låtit komma sig till last att, jämlikt 33 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, undergå två dagars arrest utan bevakning. Därjämte förpliktades Herrström att ersätta kronan vad av allmänna medel utgått eller kunde komma att utgå till ett i målet hört vittne.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

5. Försummelse av batterichef vid handläggning av ansökan om hempermittering.

Såsom ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag (sid. 87 f.) utvisar, anmälde militieombudsmannen i skrivelse den 19 november 1941 till chefen för sjökrigshögskolan löjtnanten A. Å. Widner till disciplinär bestraffning för försummelse som Widner i egenskap av batterichef låtit komma sig till last vid handläggning av en hempermitteringsansökan. Redogörelsen för målet utvisar, att chefen för sjökrigshögskolan jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Widner två dagars arrest utan bevakning för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt.

Bestraffningsbeslutet, som meddelades den 24 november 1941, har icke överklagats.

6. Felaktig inkallelse.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 88 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot befälhavaren för Härjedalens landstormsområde nr 63 a landstormskaptenen O. Huldborg anhängiggjort åtal för tjänstefel. Huldborg hade under hösten 1940 till militärtjänstgöring inkallat värnpliktige nr 712 67/32 M. E. Mattsson, ehuru denne enligt gällande bestämmelser, såsom frikallad från värnpliktens fullgörande under fredstid, då icke kunnat inkallas. Regementskrigsrätten vid Jämtlands fältjägarregemente, där Mattsson yrkade ersättning av Huldborg för honom genom den felaktiga inkallelsen tillskyndad ekonomisk skada, meddelade, såsom framgår av redogörelsen, utslag i målet den 14 november 1941 och fann därvid väl, att inkallelsen varit felaktig; men när med hänsyn till omständigheterna i målet Huldborgs sagda tjänsteåtgärd icke kunde anses vara av beskaffenhet att skäligen böra för Huldborg medföra ansvar för tjänstefel, fann krigsrätten den mot Huldborg förda ansvarstalan icke kunna bifallas och ogillade jämväl av Mattsson mot Huldborg framställda ersättningsyrkanden. De civila ledamöterna i krigsrätten voro skiljaktiga och funno, att Huldborg genom den obehöriga inkallelsen visat oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt, varför de jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten dömde Huldborg att för vad han låtit komma sig till last undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar och förpliktade honom att till Mattsson utgiva ersättning med 480 kronor. Redogörelsen utvisar jämväl, att tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 29 november 1941 till överkrigsfiskalsämbetet uppdragit åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över regementskrigsrättens utslag under yrkande att Huldborg måtte fällas till ansvar i målet.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 13 mars 1942 och fann därvid ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

7. Felaktig inkallelse.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 93 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot befälhavaren för Eslövs landstormsområde nr 5 a ryttmästaren friherre K. Gyllenstierna anhängiggjort åtal för tjänstefel. Gyllenstierna hade den 12 april 1940 såsom landstormsområdesbefälhavare till beredskapstjänstgöring inkallat värnpliktige nr 62 2/24 K. Jerlitz oaktat denne på grund av sjukdom frikallats från värnpliktens fullgörande i fredstid och på grund därav enligt gällande föreskrifter tills vidare icke skolat inkallas till beredskapstjänstgöring. Regementskrigsrätten vid Norra skånska infanteriregementet, där Jerlitz yrkade ersättning av Gyllenstierna för honom genom den felaktiga inkallelsen tillskyndad ekonomisk skada, meddelade, såsom framgår av redogörelsen, utslag i målet den 21 november 1941 och fann därvid väl, att Gyllenstierna genom utfärdandet av inkallelseordern förfarit felaktigt under utövandet av sin tjänst; men enär den förelupna felaktigheten med hänsyn till de förhållanden, varunder ordern utfärdats, skäligen icke borde medföra ansvar och skadeståndsskyldighet, prövade krigsrätten rättvist ogilla den mot Gyllenstierna i målet förda talan. Redogörelsen utvisar jämväl, att tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 5 december 1941 till överkrigsfiskalsämbetet uppdragit åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över regementskrigsrättens utslag under yrkande att Gyllenstierna måtte fällas till ansvar i målet. Även Jerlitz anförde besvär.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 2 april 1942 och yttrade därvid:

Krigshovrätten funne lika med krigsrätten, att med hänsyn till de förhållanden, varunder den felaktiga inkallelseordern tillkommit, densammas utfärdande skäligen icke borde medföra ansvar för Gyllenstierna. På grund härav och då Jerlitz icke styrkt, att inkallelsen för honom medfört ekonomisk skada i yrkat hänseende, prövade krigshovrätten rättvist fastställa krigsrättens utslag i vad därigenom den mot Gyllenstierna förda ansvars- och ersättningstalan lämnats utan bifall.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

8. Åtal mot en löjtnant för olovligt nyttjande av kronans motorfordon och en ridhäst.

Med skrivelse den 26 januari 1942 insände överstelöjtnanten H. Levin till militieombudsmannen en till honom inkommen, till militieombudsmannen ställd anmälan mot löjtnanten Rune Hellgren. Anmälan, som undertecknats av tio värnpliktiga vid ett bataljonsstabskompani i ett fältregemente, avsåg vissa förmenta missförhållanden vid detta kompani. Bland annat uppgavs, att två av Hellgrens dambekanta, kallade fröken Ö och fröken O, fått begagna kronans motorfordon och att fröken O av Hellgren fått låna en kronans ridhäst. Vidare anfördes, att de båda angivna damerna ganska ogenerat vistats i förläggningens närhet och även på förbandets expedition.

Vid skrivelsen hade fogats viss redan verkställd utredning. Denna kompletterades genom militieombudsmannens försorg.

I skrivelse till chefen för Hallands regementes depå den 9 maj 1942 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Genom Hellgrens egna uppgifter och de hörda vittnenas berättelser vore det styrkt, att Hellgren vid upprepade tillfällen låtit två kvinnor, fröken Ö och fröken O, företaga färder i kronans bilar. Sålunda hade fröken Ö på morgonen den 7 januari 1942 fått medfölja kronans bil från en förläggningsplats till en järnvägsstation. Den 9 januari hade Hellgren låtit en kronans bil hämta fröken O i hennes bostad och föra henne till förbandets expedition. Senare samma dag hade fröken O fått medfölja kronans bil, vilken skjutsat officerare från förläggningen till annan ort, där samkväm varit anordnat. Återfärden från detta samkväm till sin bostad hade fröken O företagit i kronans bil. Fröken O hade slutligen den 15 januari fått medfölja en kronans bil till en filmföreställning. Vederbörande regementschef hade upplyst, att det icke varit tillåtet att låta civila personer medfölja i kronans bilar.

I ärendet vore vidare utrett, att Hellgren den 27 december 1941 låtit en värnpliktig sadla en av kronans ridhästar, vilken Hellgren därefter låtit fröken O låna för en riddtur tillsammans med Hellgren. Vederbörligt medgivande till utlåning av hästen hade tydligen icke förelegat.

Genom sina nu berörda förfaranden hade Hellgren gjort sig skyldig till tjänstefel av beskaffenhet att böra beivras. Då det emellertid icke syntes erforderligt, att saken bragtes under domstols prövning, hade militieombudsmannen velat för depåchefen anmäla Hellgren till erhållande av bestraffning eller tillrättavisning.

I anmälningen mot Hellgren hade jämväl berörts, att Hellgrens dambekanta fått besöka bataljonsexpeditionen ävensom övervara Hellgrens visitation av vakten. Manskap ur vakten hade uppgivit, att fröken Ö med synbart intresse åhört de av Hellgren vid visitationen fälda anmärkningarna. Hell-

gren syntes ha visat mindre gott omdöme genom att visitera vakten i närvaro av fröken Ö. Manskapet hade kunnat få den uppfattningen, att visiteringen skett mindre för att kontrollera vakten än för att roa Hellgrens damsällskap. Vad i denna del förekommit syntes militieombudsmannen dock icke böra föranleda bestraffning. Militieombudsmannen funne sig emellertid böra erinra Hellgren om hans skyldighet att tillse att hans eget uppträdande stode i överensstämmelse med den stränga disciplin som han, enligt vad i ärendet upplysts, fordrade hos de underlydande.

*   *
*   *

I skrivelse den 28 maj 1942 anmälde chefen för Hallands regemente, att han — jämte det han ålagt vederbörande bataljonschef bestraffning — den 26 i samma månad jämlikt 100, 130 och 131 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 § allmänna strafflagen för olaga nyttjande av krigsmakten tillhörig egendom samt oförstånd i tjänsten ålagt Hellgren disciplinstraff av vaktarrest i femton dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

9. Åtal mot landstormslöjtnant för det han i egenskap av kompanichef låtit för kompaniets räkning inleja en honom själv tillhörig bil samt avgivit felaktiga styrkebesked rörande motorfordonen vid förbandet.

Handlingarna i ett av krigsrätten vid Västernorrlands regementes depå den 3 maj 1941 avgjort mål mot landstormslöjtnanten Urban Axell samt verkställd ytterligare utredning utvisade, bland annat, att landstormslöjtnanten S. Elfström låtit i egenskap av chef för ett bevakningskompani i Å. för kompaniets räkning inleja en Elfström själv tillhörig personbil.

I en den 6 maj 1942 dagtecknad, till befälhavaren för Norra militärområdet överlämnad instruktion för åtal mot Elfström anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet:

Följande författningsbestämmelser vore av intresse i ärendet:

Enligt det allmänna krigsförvaltningsreglementet den 31 augusti 1939 vore befälhavare för försvarsområde samt chef för förband, som lydde omedelbart under sådan befälhavare, krigsförvaltningsmyndigheter (§ 3 mom. 2 A 2 och 3). Krigsförvaltningsmyndighet utövade — i enlighet med krigsförvaltningsreglementet och övriga i ämnet utfärdade bestämmelser samt av överbefälhavaren och central myndighet meddelade anvisningar och föreskrifter — ledningen av och uppsikten över krigsförvaltningen vid det eller de

förband eller andra militära organisationer, som i varje särskilt fall vore myndigheten underställda. Krigsförvaltningsmyndighet tillkomme därvid att fatta erforderliga beslut i vad rörde egentliga krigsförvaltningsärenden (§ 7). Med de egentliga krigsförvaltningsärendena förstodes tekniska och ekonomiska ärenden angående åtgärder för tillgodoseende av krigsmaktens behov av för tjänsten i krig erforderlig materiel och andra förnödenheter, förläggning, transporter, sjuk- och veterinärvård m. m. ävensom angående byggnader och anläggningar (§ 2). Den som fattat beslut i krigsförvaltningsärende vore för beslutet ensam ansvarig (§ 11).

Beträffande krigsförvaltningsmyndighets rätt att medelst köp anskaffa krigsmateriel gällde enligt § 4 mom. 2 i krigsmaterielbestämmelserna följande:

Innan krigsskådeplats avdelats ävensom, sedan så skett, inom hemorten ägde krigsförvaltningsmyndighet, där ej annorlunda av Kungl. Maj:t förordnades, rätt att inköpa krigsmateriel endast i den ordning och utsträckning, som arméförvaltningens vederbörande departement (sjukvårdsstyrelse) bestämt. Utan hinder härav finge dock i orten inköpas sådan materiel, som erfordrades för tillgodoseende av vederbörligt truppförbands (organisations) omedelbara behov och vars anskaffande icke utan våda kunde uppskjutas. Anskaffning av krigsmateriel medelst köp skedde såvitt möjligt i enlighet med de för fredstid gällande bestämmelserna angående upphandling och arbeten för statens behov m. m., varvid dock i fråga om dessa bestämmelser iakttoges, att uppgörelse under hand finge äga rum utan inskränkning, där så prövades lämpligt, och att tidsbestämmelser i fråga om utbudande av och prövning av anbud om leverans eller arbeten ej vore bindande. — De taxor, varefter ersättning utginge vid rekvisition, skulle jämväl tjäna till ledning för prissättningen vid uppgörelse om köp (§ 4 mom. 4).

Upphandlingsförordningen av den 16 januari 1920 innehölle bland annat följande bestämmelser:

Den som på grund av anställning i statens tjänst hade att taga befattning med upphandling eller arbete, som i förordningen avsåges, eller med därav föranledd kontroll, besiktning, uppbörd eller annan åtgärd, finge ej själv åtaga sig att tillhandahålla gods eller utföra arbete eller i något, som rörde sådant avtal och dess fullgörande, vara ombud för anbudsgivare, leverantör eller entreprenör. Annan i statens tjänst anställd person eller den, som på grund av särskilt uppdrag hade att för statens räkning taga sådan befattning med upphandling eller arbete, som nyss sagts, finge ej själv åtaga sig att tillhandahålla gods eller utföra arbete för myndighet, verk, inrättning eller truppförband, som han tillhörde eller för vars räkning han innehade dylikt uppdrag, ej heller i något, som rörde sådant avtal och dess fullgörande, vara ombud för anbudsgivare, leverantör eller entreprenör (22 § 1 och 2 mom.).

Enligt sammansättningsplanen för ifrågavarande kompani skulle i utrustningen ingå allenast en personbil. Utom annan personbil hade Elfström såsom kompanichef inlejt en honom tillhörig personbil för kompaniet. Enligt Elfströms uppgift hade han avsett att kronan skulle betala kostnaden för

reparationer å bilen och viss kontant ersättning, som till en början uttagits efter antalet körda kilometer och sedermera efter 6 kronor om dagen. Efter den förra beräkningsgrunden hade ersättning utgått för tiden den 11—den 30 april 1940 och efter den senare beräkningsgrunden för tiden den 1 maj—den 14 september 1940 med 822 kronor. Under den tid bilen stått till kompaniets förfogande hade för reparationer m. m. erlagts ett belopp av mer än 400 kronor. Samtliga nu nämnda belopp hade utgått ur det förskott av statsmedel, som Elfström innehaft i egenskap av kompanichef.

Då av utredningen syntes framgå, att kompaniet varit ett självständigt förband, som lytt omedelbart under försvarsområdesbefälhavaren, hade Elfström i sin egenskap av kompanichef jämlikt 3 § 2 mom. A 3) i krigsförvaltningsreglementet varit krigsförvaltningsmyndighet. Enligt 22 § upphandlingsförordningen hade Elfström därför icke ägt åtaga sig leverans till någon som helst statsinstitution. Även om kompaniet ej varit organiserat på sådant sätt, att Elfström varit krigsförvaltningsmyndighet, hade Elfström jämlikt nämnda paragraf i upphandlingsförordningen icke ägt rätt åtaga sig leverans till sitt eget förband. I varje fall måste Elfströms förfarande anses strida mot samma paragraf. Ehuru i upphandlingsförordningen endast talades om upphandling och arbeten för statens behov, måste nämligen bestämmelserna i paragrafen anses tillämpliga jämväl vid förhyrning.

Även i övrigt kunde anmärkningar framställas mot Elfströms förfarande rörande bilen. Det kunde ej anses ha blivit styrkt, att bilen verkligen behövts vid förbandet, och den hade ej heller varit upptagen i sammansättningsplanen. Om Elfström ansett sig äga rätt att under ifrågavarande tid bruka bilen för privata körningar och om den tagits i anspråk för sådant ändamål, hade ej blivit upplyst. Då Elfströms överordnade saknat kännedom om att denna bil stått till kronans förfogande, hade de icke kunnat disponera över bilen därest behov därav yppat sig. Elfströms åtgärder kunde närmast karakteriseras sålunda, att han i egenskap av kompanichef hållit sig själv med bil och härför av kronan uttagit den gottgörelse, som han funnit lämplig. I sistnämnda hänseende kunde särskilt ifrågasättas huruvida kronan rimligen bort svara för de reparationer som utförts å bilen. Elfströms förfarande kunde icke lämnas utan beivran.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt behörig åklagare att vid vederbörlig domstol väcka och utföra åtal mot Elfström för vad han låtit komma sig till last, varvid ansvar borde yrkas enligt lag och sakens beskaffenhet. Arméförvaltningen borde beredas tillfälle att för kronans räkning framställa ersättningsyrkanden.

*   *

*

Sedan handlingarna överlämnats till krigsfiskalen vid fältskyrkätten vid ett landstormsförband, ställde denne Elfström under tilltal vid nämnda kyrkrätt. Arméförvaltningen iakttog inställelse i målet.

Vid fältkrigsrätten verkställdes viss utredning. Bland annat framkom, att Elfström i styrkebesked till försvarsområdesbefälhavaren rörande motorfordonen vid kompaniet lämnat felaktiga uppgifter på sätt framgår av fältkrigsrättens nedan återgivna utslag.

Åklagaren yrkade ansvar å Elfström jämlikt 116 § strafflagen för krigsmakten för avgivande av osannfärdig rapport. Eventuellt yrkades ansvar härför enligt 130 § samma lag. Jämlikt sistnämnda lagrum yrkade åklagaren ansvar å Elfström för det denne genom inlejandet av sin egen bil handlat i strid med bestämmelserna i 22 § upphandlingsförordningen. Åklagaren fann vidare, att Elfström genom att han inlejt tre personbilar för användning vid kompaniet handlat i strid med den för kompaniet gällande sammansättningsplanen, men med hänsyn till dels de vid ifrågavarande tid rådande förhållandena dels ock den korta tid, varunder Elfström därförinnan varit i tjänst såsom officer, framställde åklagaren icke något ansvarsyrkande mot Elfström i denna del. Såsom ombud för arméförvaltningen yrkade åklagaren, att Elfström måtte förpliktas att till kronan återgälda vad kronan utgivit i reparationskostnader m. m. för Elfströms bil med tillhoppa 238 kronor 15 öre.

Elfström bestred, att han lämnat oriktiga uppgifter i styrkebeskeden i uppsåt att dölja det fel, vartill han gjort sig skyldig genom att frångå sammansättningsplanen. Vidare bestred han de mot honom framställda ersättningsyrkandena.

Fältkrigsrätten meddelade utslag den 14 juli 1942, därvid fältkrigsrätten utlät sig på följande sätt:

I målet vore utrönt följande. Ifrågavarande kompani hade uppsatts den 11 april 1940. Enligt den för kompaniet gällande sammansättningsplanen skulle vid kompaniet finnas en femsitsig personbil, en tvåtons lastbil och en motorcykel. Elfström hade under tiden från och med den 11 april till och med den 31 augusti 1940 varit chef för kompaniet. I denna sin egenkap hade han varit krigsförvaltningsmyndighet. För användning vid kompaniet hade Elfström för kronans räkning inlejt tre personbilar, av vilka en, som tillhörde Elfström, för tiden den 11 april—den 14 september 1940. I styrkebesked rörande vid kompaniet befintliga motorfordon, som Elfström veckovis avgivit till försvarsområdesbefälhavaren, hade Elfström uppgivit, att under tiden den 11 april—den 9 maj vid kompaniet funnits en personbil och en motorcykel. Elfström hade i lega för sin bil under tiden den 11—den 30 april 1940 uppburit ersättning efter antalet körda kilometer. I lega för samma bil hade han under tiden den 1 maj—den 14 september 1940 uppburit ersättning efter 6 kronor för dag med tillhoppa 822 kronor. Under tiden maj—augusti 1940 hade Elfströms bil undergått reparationer, vilka dragit en kostnad av 238 kronor 15 öre. Genom att Elfström inlejt sin egen bil till kompaniet måste han anses ha handlat i strid med 22 § upphandlingsförordningen. I styrkebesked den 18 och 25 april samt den 2 och 9 maj 1940 till försvarsområdesbefälhavaren hade Elfström uppgivit, att vid kompaniet fun-

nits en bil och en motorcykel, ehuru där funnits två av Elfström inledda bilar. Elfström hade följaktligen i tjänsten avgivit oriktiga rapporter. Elfströms uppgift att de oriktiga uppgifterna i styrkebeskeden icke lämnats för att dölja, att han ej följt sammansättningsplanen, funne fältkrigsrätten förtjäna tilltro. På grund av det anförda och med hänsyn till de vid tiden för åtalade förseelsernas begående rådande förhållandena och den korta tid Elfström efter avslutad utbildning till landstormsofficer tjänstgjort som sådan prövade fältkrigsrätten rättvist allenast på det sätt bifalla åklagarens mot Elfström i målet förda talan, att fältkrigsrätten jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten och 4 kap. 1 § allmänna strafflagen dömde Elfström för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikter att undergå arrest utan bevakning under två dagar. Vidkommande mot Elfström framställda ersättningsanspråk så funne fältkrigsrätten med hänsyn därtill, att Elfström i lega för sin bil allenast uppburit ersättning med 6 kronor per dag, Elfström skäligen icke böra förpliktas att vidkännas kostnaderna för reparation av bilen under inlejnningstiden, i följd varav i målet förd ersättningstalan lämnades utan bifall.

Utslaget har vunnit laga kraft.

10. Våld mot underlydande m. m. Kompanichef har erhållit tillrättavisning för det han beordrat marsch som bestraffning eller som ett medel att framtinga upplysningar om vem som begått viss förseelse.

I en den 22 maj 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 9361 Wollin och 41 andra värnpliktiga vid 3. plutonen av ett ingenjörskompani följande:

Plutonchefen fänriken S. Ahlström hade, då han den 4 mars 1942 första gången tog befälet över plutonen, givit denna en ordentlig utskällning. Denna utskällning hade blivit den första i en serie av dylika, som plutonen och även kompaniet eller delar därav dagligen för att icke säga stundligen fått utstå. Härvidlag hade otillbörliga okvädinsord som »busar», »idioter» m. fl. använts, för att icke nämna de otaliga svordomar, som haglat över plutonen. Dessa utskällningar hade ofta tagit sig uttryck i ett hån mot den enskilde soldatens såväl militära som civila förmåga. Ahlström hade icke endast i ord utan även i handling uttryckt sin hatiska inställning mot plutonen och kompaniet. Sålunda hade det inträffat under en marsch om cirka tre timmar utan rast och under lystringsgraden »manöver» att Ahlström plötsligt ryckt en värnpliktig ut ur ledet samt knuffat honom ned i ett dike och mot ett taggtrådsstängsel, varvid den värnpliktige skadats lindrigt i ena handen. Ahlström hade motiverat sin handling med att den värnpliktige hade pratat, vilket dock ej varit med sanningen överensstämmande. Ahlströms uppträdande

hade skapat en hatisk inställning mot honom själv samt därjämte en arbetsvilja, som ej förefunnits, då Ahlström tillträdde sin befattning som plutonchef. Tvärtom hade manskapet av sina föregående chefer erhållit beröm för sin arbetsvilja och sin prestationsförmåga. Anmälarna ansåge som sin plikt att anhålla om en grundlig och ojävig undersökning av de förhållanden, under vilka de fullgjorde sin beredskap.

Bataljonschefen verkställde med anledning av innehållet i skriften på militieombudsmannens begäran utredning, därvid kompanichefen kaptenen G. Fleetwood, Ahlström och vissa av manskapet hördes.

De av manskapet som sålunda hördes lämnade i huvudsak samma uppgifter om Ahlströms uppträdande mot truppen som i skriften. Värnpliktige nr 9377 Andersson — den mot vilken Ahlström övat våld — uppgav:

Vid den i skriften omtalade marschen hade han gått i vänstra ledet av kolonnen i dennas senare hälft. Några karlar, som gått bakom honom, hade pratat, trots att »manöver» varit anbefalld. Han hade då sett Ahlström, som gått i täten av kolonnen, gå tillbaka utefter denna. När Ahlström kommit i höjd med Andersson, hade han gripit Andersson i vapenrocken och dragit honom ur ledet. Andersson hade hamnat på andra sidan om vägdiket mot ett taggtrådsstängsel. Då han tagit för sig med vänstra handen, hade denna rispat av några taggar. Ahlström hade gjort halt, ordnat kompaniet och därefter fortsatt marschen. Andersson hade anmält för Ahlström, att det icke varit han som pratat vid tillfället; däremot hade Andersson pratat strax efter avmarschen från förläggningen, då »manöver» också varit anbefalld. Den som nu pratat hade efter den omtalade episoden själv anmält sig för Ahlström. Andersson hade senare samma dag rest på krigspermission och under denna hade såren blivit läkta.

Ahlström uppgav vid förhör:

Då han den 4 mars 1942 tog befälet över plutonen, hade han varit av den uppfattningen att disciplinen och ordningen där varit mindre goda. Han hade först samlat befälet och med detta genomgått, huru tjänsten borde skötas för att återställa tukt och ordning. Därefter hade han inför den samlade plutonen framhållit de krav man måste ställa på en utbildad militär trupp och yttrat att de olater, manskapet enligt vad Ahlström iakttagit under vintertjänstgöringen eventuellt lagt sig till med, icke finge fortsätta. Han hade under den fortsatta tjänstgöringen upprepade gånger konstaterat, att de värnpliktiga sökt undandraga sig tjänstens riktiga utförande, varvid han sökt tillrättalägga detta genom att inför den samlade plutonen påtala missförhållandena. Han medgäve, att han understundom förivrat sig och använt starkare uttryck än som kanske varit lämpligt. En mycket påfrestande marsch på skidor, 45 km i dåligt väglag, under vilken han endast med mycket kraftiga medel kunnat förhindra att vissa karlar lämnat ledet och kvarblivit i snön vid sidan av spåret, torde ha varit det tillfälle, då han särskilt använt olämpliga uttryck till truppen. Han vidginge även, att han använt svordomar inför trupp, vilket han erkände vore, åtminstone i allmänhet, onödigt och olämpligt, ävensom att han inför trupp uttryckt sin förmodan, att då truppen icke kunde klara den

militära tjänsten, den heller icke skulle kunna klara sitt civila arbete med framgång. Vid den i skriften omnämnda marschen hade tillgått på följande sätt. Han hade den 10 maj 1942 varit beordrad av kompanichefen att leda en marsch med 1. och 3. plutonerna. Marschen skulle anträdas kl. 5.30 men på grund av dagunderofficerens försummelse hade avmarschen icke kunnat anträdas förrän kl. 6. Marschen hade anträts under »manöver», men det hade likväl pratats i truppen. Detta förhållande hade han tillrättat. Då truppen kommit ungefär 400 meter från förläggningen, hade han ånyo hört prat i truppen. Han hade därvid gått bakåt utefter vänstra dikeskanten och när han kommit i höjd med värnpliktige nr 9377 Andersson, som han sett röra på munnen och därför trott prata, hade han tagit denne i vapenrocken och fört honom ur ledet för att, sedan kolonnen passerat, höra honom om orsaken till hans överträdelse. Då vägen varit smal, hade Andersson emellertid fallit över diket mot ett på andra sidan befintligt staket och sårat sig i handen. En annan värnpliktig ur 1. plutonen hade då anmält, att det varit han som pratat. Marschen hade sedan fortsatt till kl. 9, då truppen åter inträffat i förläggningen utan att något ytterligare anmärkningsvärt inträffat.

Fleetwood berättade:

Ahlström hade en skarp ton och hård befälsföring men vore samtidigt teoretiskt kunnig och praktiskt skicklig. Fleetwood hade själv icke hört, att Ahlström tilltalat truppen på det sätt som angivits i skriften, men hade ryktesvis hört, att han skulle ha använt otillbörliga uttryck. Fleetwood hade uppmanat Ahlström att vara försiktig och välja sina ord, varvid Ahlström anmärkt, att han väl använt dylika uttryck men aldrig såsom direkt beskyllning. Han hade icke hört Ahlström använda svordomar anmärkningsvärt mycket. Beträffande den i skriften omtalade marschen förhölle det sig på följande sätt. Torsdagen den 7 maj hade en patrulltävling ägt rum, varvid särskilt tydligt meddelats, att besädd mark icke finge beträdas. Samma dag hade han från ett infanterikompani fått telefonmeddelande, att en patrull ur ingenjörkompaniet passerat ett besätt fält trots tillsägelse från vaktposten vid infanterikompaniet. Vid ingenjörkompaniets uppställning den 8 maj hade Fleetwood nämnt den rapport han sålunda erhållit samt förklarat, att han, därest icke patrullen under dagens lopp anmälde sig för honom, såge sig nödsakad att låta 1. och 3. plutonerna — endast dessa hade deltagit i patrulltävlingen — på söndagsmorgonen den 10 maj utföra en extra marsch. Då ingen patrull anmälde sig, hade han beordrat Ahlström att med de nämnda plutonerna den 10 maj kl. 5.30 utföra en marsch, som skulle vara avslutad före frukost kl. 9. Den tidiga tidpunkten hade valts med hänsyn till att delar av plutonen kl. 11 samma dag skulle resa på krigspermission. Senare under dagen hade kompaniombudet och en korpral anmält för Fleetwood vad som inträffat under marschen samt anhållit, att Ahlström skulle förflyttas från kompaniet, då han dessutom använde uttryck som gjorde, att truppen kände sig kränkt. Fleetwood hade talat med Ahlström och förehållit honom det olämpliga i att använda sådana uttryck, varvid Ahlström erkände, att han blivit arg och kanske förivrat sig, när truppen icke åttlytt hans befallningar.

För egen del redogjorde bataljonschefen majoren E. G. Lönegren i särskilt yttrande för de utbildnings- och befälsförhållanden m. m. som utgjort bakgrunden till vad som förevarit. Om Ahlström, vilken bataljonschefen be-tecknade såsom ytterst energisk och fylld av önskan att av sin trupp göra goda soldater, kunskapsrik och med god förmåga i praktiskt ledande av utbildning men med hetsigt lynne och brist på psykologisk blick, uppgav bataljonschefen bland annat, att Ahlström såsom plutonchef föresatt sig att söka rätta till de brister som förefunnits, att hans strävan varit välgrundad och riktig, men att utförandet beklagligtvis icke varit det rätta, i det att han, med bristande psykologisk blick, ingripit alltför bryskt och även använt de i skriften påtalade olämpliga uttrycken. Ifrågavarande kompani hade varit förlagt på stort avstånd från bataljonsstaben, varför ett tillräckligt intensivt övervakande av tjänsten från bataljonschefens sida varit omöjligt.

I skrivelse till bataljonschefen den 30 juni 1942 anförde militieombudsmannen, efter en sammanfattning av vad i ärendet förekommit, följande:

Den verkställda utredningen gåve vid handen, att Ahlström genom vad han låtit komma sig till last gjort sig skyldig till förseelser mot 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten. Det påtalade förfarandet mot Andersson syntes vidare vara att bedöma enligt 90 § samma lag. Förseelsernas allvarliga beskaffenhet syntes i och för sig böra föranleda ett krigsrättsförfarande mot Ahlström. Militieombudsmannen ville erinra om att enligt 90 § strafflagen för krigsmakten disciplinstraff finge ådömas endast där omständigheterna vore synnerligen mildrande. Då Ahlström emellertid vidgått vad honom lagts till last, mötte med hänsyn till bevisningen i målet inga hinder mot disciplinförfarande. Militieombudsmannen ansåge sig därför kunna inskränka sig till att för bataljonschefen, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Ahlström, anmäla denne till disciplinär bestraffning. Militieombudsmannen utginge därvid ifrån att i enlighet med föreskrift i 185 § 5) strafflagen för krigsmakten medgivande av målsägandena (anmälarna och nr 9377 Andersson) till målets behandling som disciplinmål kunde inhämtas.

Även kompanichefen kaptenen Fleetwood hade emellertid, enligt vad hans egna uppgifter utvisade, gjort sig skyldig till förseelse som krävde ingripande. Den ifrågavarande marschen, under vilken Ahlström förgick sig mot Andersson, hade nämligen av Fleetwood anbefallts som en bestraffning eller tillrättavisning för att en patrull ur kompaniet vid en tävling i strid mot utfärdade föreskrifter beträtt besådda fält eller också möjligen som ett medel att — då utredning om vilka som ingått i denna patrull icke på annat sätt kunnat erhållas — framtinga upplysningar om patrullmedlemmarna. I båda fallen måste marschen anses innebära otillåten straffkommendering (jfr militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1939 års riksdag sid. 26 ff.). Det tjänstefel, vartill Fleetwood härigenom gjort sig skyldig, kunde emellertid icke anses allvarligare än att kunna sonas med tillrättavisning. Militieombudsmannen finge sålunda samtidigt anmäla Fleetwood till erhållande därav.

* *

*

Bataljonschefen anmälde i skrivelse den 15 juli 1942, att han dels den 1 juli tillrättaviserat Fleetwood med varning för det han använt kommendering till marsch i bestraffande syfte dels ock den 14 i samma månad ålagt Ahlström disciplinstraff av arrest utan bevakning i åtta dagar jämlikt 90, 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för våld och smädligt yttrande mot underordnad samt brist i anständigt uppförande.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

11. Missfirmelse av underlydande m. m. Tillika fråga om kompaniombuds ställning i visst hänseende.

I en den 16 mars 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift från kompaniombudet vid ett kompani L 13, värnpliktige nr 778 57/21 Hult, anfördes följande:

Fredagen den 13 mars 1942 hade förekommit skjutning med automatvapen mot figur, varvid befälet förts av löjtnanten C. R. Béve. Under övningen hade Béve använt uttryck såsom »förbannade djävla idiot» till manskapet samtidigt som hans tilltal i övrigt varit späckat med svordomar. Dessutom hade han gjort bruk av skidstaven som slagvapen genom att slå en man i huvudet ej mindre än tre gånger. Hans uppträdande i övrigt hade även varit sådant, att det ej kunde vara förenligt med vad som fordrades av en svensk officer som tjänstgjorde såsom instruktör. Vid Hults fråga, om Béve ansåge sitt uppträdande försvarligt, hade Béve sagt, att han ej kunde finna något klandervärt i detsamma, att han med glädje skulle se att saken anmäldes till militieombudsmannen, då detta endast skulle skaffa honom meriter, och att en anmälan till militieombudsmannen från Hults sida endast skulle hamna i papperskorgen. Hult ville nu anmäla Béve för olämpligt uppträdande inför trupp. Han beklagade, att han fått anledning inkomma med sin anmälan, men sade sig icke kunna underlåta att framföra saken, då hela förbandet så fordrade.

Sedan anmälan översänts till befälhavaren för Mora försvarsområde, hölls av överstelöjtnanten C. Wersäll förhör med Béve samt åtskillig personal vid kompaniet.

Béve uppgav följande vid förhöret:

Han hade den 13 mars efter kl. 12 såsom tillfälligt beordrad instruktör lett övningar i skjutning vid kompaniet. En av manskapet hade varit beordrad att beskjuta ett visst mål på omkring 50 meters avstånd men hade i stället öppnat eld mot en figur på 15—20 meters avstånd, vilken stått undanställd bakom en buske. Béve hade därav blivit upphetsad, när skotten lossats i en icke avsedd skjutriktning, samt hade yttrat ungefärligen: »Om det är någon annan, som bär sig lika förbannat idiotiskt åt, så är det bäst att jag en gång till talar om, vilka mål ni skola skjuta på!» Strax innan detta yttrande föll, hade han beordrat fram en av manskapet — vilka han icke känt till namn

och utseende — för att röja undan några kvistar, som skymde ett av målen. Han hade den uppfattningen att detta var samme man som skjutit fel, och som sålunda enligt hans uppgift »burit sig idiotiskt åt». Med sitt uttryck hade han sålunda avsett denne, vilken, enligt vad utredningen senare visat, varit värnpliktige nr 223 60/25 Holmqvist. Béve bestrede anmälares uppgift, att hans tal skulle ha varit »späckat med svordomar», men erkände, att en eller annan svordom måhända använts vid tillfället. Slutligen uppgav Béve, att han senare erfarit, att manskapet varit missnöjt, och att en skrivelse till militieombudsmannen övervägdes, varför han påföljande dag inför truppen uttalat, att han ej klandrat den »såsom människor» utan »såsom soldater» samt tillagt, att han ansåge en skrivelse till militieombudsmannen närmast meriterande för sig själv och att en dylik skrivelse troligen skulle hamna i papperskorgen.

Holmqvist uppgav, att Béve ropat: »Kom tillbaka! Det kan finnas flera förbannade djävla idioter på kompaniet också!» samt att han ansåge, att uttrycket idiot avsett honom.

Alla som vid tillfället i fråga stått i närheten av Béve uppgåvo sig ha hört Béves yttrande; dock återgavs detta i något olika formuleringar. I protokollet över förhöret antecknades, att Béve tydligen tagit fel på person, då han riktat sig mot Holmqvist, när denne icke skjutit på fel tavla.

På förhørsprotokollet tecknade förhørsledaren bland annat följande:

Oavsett vilket uttryck som Béve använt vid sitt tillrop syntes dock vittnesmålen ådagalägga, att han gjort sig skyldig till brist i anständigt uppförande genom att ha i tjänsten använt uttrycket »idiot» till eller om närvarande underlydande med eller utan svordomar samt därigenom brustit i anständigt uppförande.

I fråga om den andra påtalade episoden meddelade förhørsledaren följande:

Den man, mot vilken enligt den insända anmälan Béve »gjorde bruk av skidstaven som slagvapen», vore värnpliktige nr 407 58/24 Eriksson. Rörande denna händelse hade kompanichefen, två landstormsfänrikar samt ytterligare fyra av Béve namngivna vittnen hörts, vilka samtliga förklarar, att Béve visserligen med ändan av staven knackat Eriksson mot pälsmössan under det att han givit honom en muntlig rättelse för felaktigt utförd handgrepp med sitt eldvapen men att detta ej skett på ett sätt som kunde betecknas såsom våld eller misshandel. Eriksson hade vid tillfället legat i eldställning under det att Béve stått snett bakom. Eriksson hade för förhørsledaren i kompanichefens närvaro meddelat, att han icke önskade göra någon anmälan mot Béve, när han icke ansåge sig ha varit utsatt för våld.

Försvarsområdesbefälhavaren, översten A. Andén, anförde i den skrivelse, varmed han översänt utredningen i ärendet, bland annat:

Löjtnanten Béve vore en intresserad, arbetsam och plikttrogen officer, vilken icke sparade sig själv. Han vore en mycket god instruktör. Han hade med utmärkelse gjort tjänst som frivillig dels under finska vinterfälttåget 1939—40 dels under belägringen av Hangö. I strid ginge han främst och finge truppen med sig. Även under fredsförhållanden vore han känd för att ha mycket god

hand med trupp. De som kände honom ginge med honom genom eld och vatten. Han hade ett något hetsigt temperament. Av utredningen framginge, att Béve vid övningen ifråga i hastigt mod använt vissa olämpliga uttryck gentemot landstormsmännen. Att han under eldstridsövningen påkallat en mans uppmärksamhet genom att knacka på hans skinnmössa med skidstaven kunde enligt Andéns uppfattning icke tolkas som våld eller misshandel. Uppträdet vore av den art att det kunde och borde ha uppklarats genom ingripande av en äldre erfaren officer. Anmälaren hade helt missuppfattat sin ställning som kompaniombud. Enligt gällande bestämmelser för kompaniombuds verksamhet vore det ett tjänstefel av honom att till annan myndighet än den militäre chefen eller utomstående vidarebefordra tjänsteärenden annat än när chefen därtill lämnat sitt medgivande. Han skulle söka åvägbringa ett förtroendefullt samarbete med såväl befäl som meniga. I detta fall syntes anmälaren emellertid ha handlat av rent oförstånd. Han hade också — såsom framginge av en vid Andéns skrivelse fogad skrift till militieombudsmannen — återtagit sin anmälan. Holmqvist hade i särskild till chefen för Dalregementet ställd skrift anmält Béve för olämpligt yttrande. I avvaktan på militieombudsmannens beslut hade Andén icke vidtagit någon åtgärd beträffande sistnämnda två skrifter.

I skrivelse den 11 april 1942 till chefen för Dalregementet anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad sålunda förekommit, följande:

I fråga om Béves handlingssätt mot Eriksson läte militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit. Genom sitt påtalade yttrande till Holmqvist inför trupp hade Béve gjort sig skyldig till missfirmelse av underlydande ävensom till brist i anständigt uppförande. Genom sina övriga påtalade uttalanden, vilka han vidgått, hade han röjt en anmärkningsvärd omdömeslöshet samt gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten. Vad Béve sålunda låtit komma sig till last vore av den allvarliga beskaffenhet att han icke syntes böra undgå laga ansvar därför. Då det å andra sidan icke syntes militieombudsmannen erforderligt att saken bringades under domstols prövning — om så icke måste ske med hänsyn till föreskrifterna i 185 § 5) strafflagen för krigsmakten — hade militieombudsmannen ansett sig kunna inskränka sig till att för regementschefen, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Béve, anmäla denne till erhållande av disciplinär bestraffning.

*   *

*

Regementschefen anmälde i skrivelse den 15 maj 1942 att han jämlikt 91, 96 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten för missfirmelse av underordnad krigsman, brist i anständigt uppförande och tjänstefel under synnerligen mildrande omständigheter ålagt Béve disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

Försvarsområdesbefälhavaren erhöll för kännedom en avskrift av militieombudsmannens skrivelse till regementschefen den 11 april 1942. Militieombudsmannen anförde därvid till försvarsområdesbefälhavaren:

Med anledning av försvarsområdesbefälhavarens i hans ovan nämnda skrivelse gjorda uttalanden rörande kompaniombudets handlingsätt, i vilka militieombudsmannen instämde, ville militieombudsmannen emellertid tillägga att det flera gånger förekommit att kompaniombud på liknande sätt missuppfattat sin ställning. Det syntes militieombudsmannen som om en bidragande orsak till dessa missuppfattningar vore den mindre lämpliga benämningen »ombud» för ifrågavarande befattningshavare.

12. Missfirmelse av underlydande m. m.

I en den 1 juni 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anmälde värnpliktige furiren nr 414 18/30 Roth, tjänstgörande vid ett skolkompani, följande:

Fredagen den 21 maj 1942 hade kompaniet haft fältskjutning på kompaniets skjutbana i Fulltofta. Såsom skjutledare hade fungerat löjtnanten T. M. G. Röing. Skjutningen hade ägt rum vid tre olika stationer med patruller om sex man. Roth hade varit chef för en dylik patrull. Sedan hans patrull skjutit vid sista stationen, hade han kommenderat »Skyttekolonn framåt» och begivit sig med patrullen mot starten för skjutningen. Sedan patrullen passerat »station 1» och varit 50 meter därifrån hade Roth anropats av Röing, varvid följande samtal utspunnit sig. Röing: »Vad är det för ett djävla drullande?» Roth: »Skyttekolonn, löjtnant.» Röing: »Ni är ena djävlar och ni är en djävul och skall nedgraderas till menig. Sen marschera ni bort till sista skjutstation i skyttekolonn.» Roth: »Skall ske, löjtnant.» Därefter hade Roth kommenderat: »Skyttekolonn följ mig», för att gå till »station 3». Sedan hade Roth, så att Röing hört det, frågat om någon i patrullen hört vad Röing sagt. Då hade Röing hejdat Roth och yttrat: »Furiren behöver ej marschera bort nu för skjutning pågår och det är svårt att gå dit utan fortsatt i skyttekolonn till starten.» Under denna tid hade »sinnet runnit» på Roth, och Roth hade hejdat patrullen och sagt: »Löjtnant, jag finner mig icke i detta uttalande.» På Röings fråga: »Vad är det med detta?», hade Roth genmält: »Jag vill icke bli behandlad på detta vis och är ej van vid att höra svordomar framför trupp.» Därpå hade Roth gått med patrullen. Fyra i patrullen ingående värnpliktiga kunde med ed intyga riktigheten av Roths uppgifter. Röing hade för övrigt under den vecka som han lett kompaniets fältskjutningar vid ett flertal tillfällen använt ett språk, som varit späckat med svordomar och nedsättande tillmälen om såväl befäl som meniga. Ett dylikt uppträdande ansåge Roth ägnat att väcka den största förvåning och förargelse i synnerhet vid ett specialkompani som det nu ifrågavarande. Där hade något dylikt icke heller tidigare förekommit.

29 värnpliktiga, tjänstgörande vid kompaniet, hade på Roths anmälan tecknat, att de instämde i det av Roth avgivna allmänna omdömet om Röings uppträdande.

På militieombudsmannens begäran hölls vid Norra skånska infanteriregementet förhör med Röing, vilken därvid förklarade sig erkänna riktigheten av Roths anmälan, ehuru han icke kunde påminna sig om de ifrågavarande yttrandena vore exakt riktigt återgivna. Röing uppgav vid förhöret vidare:

Under de tre dagar skjutningarna pågått hade ett flertal av eleverna uppträtt mycket slött; detta hade i hög grad vid det påtalade tillfället gällt Roth. Röing hade vid ett flertal tillfällen måst ingripa för att upprätthålla ordning och disciplin, och därvid hade det visat sig, att milda metoder icke lett till avsett resultat. Då Röings kommendering till kompaniet endast hade omfattat sex tjänstgöringsdagar, hade Röing ansett metoden att rapportera slöhet i tjänsten såsom osympatisk, varför han i stället vid några tillfällen använt sig av i Roths anmälan skildrat uppträdande. Han funne emellertid, att det för alla parter varit lyckligast att rapportera förhållandena för kompanichefen, i synnerhet som han vid det påtalade tillfället hade förlorat tålamodet.

Vid översändandet av förhørsprotokollet uppgav regementschefen, att Roth på grund av förläggningsförhållandena icke kallats till förhöret, varför medgivande att målet finge behandlas som disciplinmål icke kunnat inhämtas.

I skrivelse den 26 juni 1942 till chefen för Norra skånska infanteriregementet anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Röing hade erkänt, att han, på sätt Roth uppgivit, i tjänsten missfirmat denne. Genom sina ifrågavarande yttranden hade Röing därjämte gjort sig skyldig till brist i anständigt uppförande inför trupp. Ehuru Röings förseelser vore av allvarligt slag, ansåge militieombudsmannen, att hinder icke mötte att handlägga målet i disciplinväg, därest Roths medgivande härtill erhöles. Under förutsättning av sådant medgivande finge militieombudsmannen fördenskull för regementschefen, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Röing, anmäla denne till erhållande av bestraffning.

*   *
*

Regementschefen anmälde i skrivelse den 20 juli 1942, att han, sedan han inhämtat medgivande från Roth att målet finge handläggas i disciplinväg, den 18 i samma månad jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för missfirmelse av underlydande och brist i anständigt uppförande ålagt Röing arrest utan bevakning i sex dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

13. Missfirmelse av underlydande.

Den 30 juni 1941 inkommo till militieombudsmannen två skrifter, vari anmälan för olämpligt uppträdande gjordes mot löjtnanten i Svea artilleriregementes reserv T. G. Sandgren, då tjänstgörande vid ett förband under Stockholms luftvärnsregemente.

I den ena skriften, undertecknad av 77 värnpliktiga, gjordes anmälan mot Sandgren för det han i mars månad 1941 under tjänstgöring såsom batterichef vid ett annat luftvärnsregemente uppträtt på ett förolämpande sätt mot manskapet. Då Sandgren på kaserngården mottog sitt batteri, hade hans första ord varit: »Där står en sömning jäkel», vartill han, efter nekande svar från den utpekade, tillagt ett kraftigt: »Håll käften». Förläggningstvaktens hade inför trupp benämnts »zigenare och positivapor», vilka benämningar i de flesta fall följts av svordomar. Vid ett tillfälle hade vaktbefälhavaren kallats »förbannade drulle», och till hela vakten hade Sandgren yttrat: »Ni skulle skjutas». Till en pjäsriktare hade Sandgren yttrat, att »han ej var mera värd än att kastas på sophögen och skjutas». En värnpliktig hade en kväll kallats »femtekolonnare». Anmälarna uppgåvo, att de funnit Sandgrens yttranden kränkande och erinrade om att truppen utgjordes av män, som befunne sig i 40-årsåldern.

Den utredning, som verkställdes med anledning av denna anmälan, gav följande resultat:

En av anmälarna uppgav vid förhör att han hört Sandgren den 7 mars 1941 yttra till en värnpliktig vid namn Sjögren: »Där står en sömning jäkel», samt, då Sjögren svarat någonting: »Håll käften»; att han hört Sandgren på exercisfältet yttra om förläggningstvaktens manskap, att de bure sig åt »som zigenare och positivapor» (huruvida detta varit följt av svordomar kunde han icke erinra sig); att han icke hört yttrandet »förbannade drulle» till vaktbefälhavaren, ej heller yttrandet »ni skulle skjutas» till vakten men väl hört talas om dessa yttranden; att han icke heller hört yttrandet till en riktare »att han ej var mera värd än att kastas på sophögen och skjutas»; att han hört av en värnpliktig, att denne skulle ha blivit tilltalad med ordet »femtekolonnare», men att han, eftersom han icke varit vittne till händelsen, icke kunde bestämt säga, om Sandgren sagt, att den värnpliktige varit en »femtekolonnare» eller uppträtt som en sådan; att Sandgren själv i april vidgått att han till en värnpliktig yttrat, att denne uppträdde som en »femtekolonnare»: att anmälaren underskrivit och insänt skrivelsen för att få rättelse på missförhållanden, som han ansåge vore rådande vid batteriet; samt att han icke insänt skriften, som daterats den 2 april, förrän i slutet av juni, emedan han och övriga värnpliktiga hoppats att förhållandena skulle bli bättre, vilket emellertid icke blivit fallet.

Vid förhör med 26 andra av anmälarna uppgåvo 21 att de helt eller delvis hört yttrandena: »Där står en sömning jäkel», och »Håll käften», 15 att de hört Sandgren kalla förläggningstvaktens »zigenare och positivapor», dock utau

att dessa uttryck varit följda av svordomar, en (synbarligen ifrågavarande pjäsriktare själv) att han hade hört det i anmälan återgivna yttrandet till en riktare samt 6 att de hört omnämnas, att en värnpliktig kallats för »femtekolonnare» utan att de dock själva hört uttrycket nämnas av Sandgren. Ingen av de förhörda hade hört de påtalade yttrandena »förbannade drulle» till vaktbefälhavaren och »ni skulle skjutas» till vakten.

Sandgren uppgav själv följande:

Han ansåge sig icke ha uppträtt förolämpande mot de meniga. De i skriften omnämnda yttrandena skulle ha fällts i mars 1941, vilket gjorde, att han icke kunde erinra sig desamma eller det sammanhang, i vilket de skulle ha fällts. Han trodde emellertid, att han kallat värnpliktige Sjögren »sömnig» på grund av att Sjögren förefallit något berörd av starka drycker. Han hade emellertid icke varit säker därpå, varför han endast använt detta uttryck. Härvid hade Sjögren svarat något olämpligt, varför Sandgren tillhållit honom att vara tyst. Vad Sandgren därvid yttrat, kunde han icke erinra sig. Han hade nog använt kraftiga uttryck någon gång, då manskapet misskött sig, varvid hans avsikt endast varit att erhålla rättelse; han hade icke tänkt sig, att något av hans yttranden skulle kunna upptagas såsom för vederbörande kränkande eller såsom personlig förolämpning.

Den andra skriften, undertecknad av 74 värnpliktiga, de flesta »med reservation», innehöll att Sandgren under tjänstgöring i fält upprepade gånger uppträtt hänsynslöst mot manskapet, att han använt sig av kränkande tilltal mot detta såsom »landsförrädare», »jäkla drummel», »jäkla slöflock» etc. samt att han inför trupp yttrat: »Den som klagat på sig tilldelad tjänstgöring kommer jag att egenhändigt slå ihjäl.»

Två av anmälarna, värnpliktiga Björklund och Persson, uppgåvo vid förhör, att de vid ett tillfälle i juni 1941 varit kommenderade som luftbevakningsposter, att de därvid, under en av Sandgren företagen inspektion, icke kunnat besvara samtliga av Sandgren till dem ställda frågor samt att Sandgren då kallat dem båda »landsförrädare».

Sammanlagt hördes 66 värnpliktiga angående denna anmälan. Endast två, nämligen nyssnämnda Björklund och Persson, uppgåvo, att de blivit kallade »landsförrädare»; 20 stycken påstodo, att de av Sandgren kallats »jäkla drummel», »jäkla slöflock» eller liknande och 31 sade sig ha hört Sandgren inför trupp yttra: »Den som klagat på sig tilldelad tjänstgöring kommer jag att egenhändigt slå ihjäl». Ett stort antal av de förhörda hade hört, att Sandgren kallat andra »drummel», »jäkla drummel» eller liknande utan att de själva dock blivit tilltalade på samma sätt av Sandgren. En av de hörda hade hört Sandgren kalla luftbevakningsposterna för fosterlandsförrädare.

För egen del uppgav Sandgren om denna anmälan följande:

Han ansåge sig icke ha uppträtt hänsynslöst mot sina underlydande. Han hade icke kallat någon för »landsförrädare» men hade väl vid ett tillfälle, då han visiterat vakten nattetid och funnit någon av vaktmanskapet i slutna delen avklädd, så att denne därför icke snabbt kunde rycka ut vid vaktens

utkallande, yttrat, att »sådant handlingssätt kunde jämföras med landsförrädderi». Han erinrade sig inspektionen av Björklund och Persson som luftbevakningsposter men kunde icke komma ihåg, att han vid detta tillfälle nämnt ordet »landsförräddare»; om han skulle ha använt sig av ordet i fråga, hade det icke varit i form av direkt tilltal eller beskyllning. Han hade säkerligen vid några tillfällen använt uttrycken »jäkla drummel» eller »jäkla slöfock», då någon av manskapet misskött sig. Hans avsikt hade varit att därmed snabbt erhålla rättelse, och han hade icke tänkt sig, att vederbörande skulle upptaga detta som en personlig förolämpning. Han kunde icke direkt påminna sig, att han framför trupp yttrat: »Den som klagat på sig tilldelad tjänstgöring kommer jag att egenhändigt slå ihjäl», men han kunde ha fällt yttrandet, vilket i så fall avsetts såsom ett skämt, ehuru det tydligen missuppfattats.

I en till överkrigsfiskalsämbetet översänd, den 30 december 1941 dagtecknad instruktion för åtal mot Sandgren anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i båda ärendena förekommit, följande:

Tjänstgöringsreglementet för armén innehåller i § 1 allmänna bestämmelser om krigstukt. Enligt dessa skulle befälhavare i fråga om behandling av trupp verka i bästa mening uppfostrande och vägledande. Erforderlig rättelse eller kritik skulle meddelas på ett grannliga sätt. Det angavs som en fordran för krigstuktens upprätthållande och för befälets myndighet och dess moraliska inflytande på underlydande att befälet i sitt uppträdande vore ett gott föredöme. Den verkställda utredningen gäve vid handen, att Sandgren genom sina yttranden och tillmälen till manskapet grovt brutit mot dessa bestämmelser. Vissa av yttrandena och tillmälena vore av den beskaffenhet, att de måste anses innebära brott mot 91 § strafflagen för krigsmakten.

Sandgrens förseelser syntes militieombudsmannen icke böra undgå laga beivran. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, varunder Sandgren lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot denne för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

*   *

*

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Livregementets grenadjärers depå, hänsköts målet till regementskrigsrätten vid nämnda regemente. Till fullgörande av det i instruktionen givna uppdraget yrkade krigsfiskalen vid regementskrigsrätten ansvar å Sandgren för tjänstefel i den mån de av Sandgren fälda yttranden icke kunde vara allt betrakta som förolämpning mot underordnad. Sandgren hördes vid regementskrigsrätten men i övrigt förebragtes ingen vidare utredning där.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 3 mars 1942 och utlät sig därvid:

I målet kunde icke anses styrkt, att Sandgren till personalen vid batteriet fällt yttranden, att de vore femtekolonnare, eller att han kallat vaktchefen »förbannade drulle» eller att han sagt till vakten: »Ni skulle skjutas». Däremot finge i övrigt anses utrett, att Sandgren såsom batterichef under våren och sommaren 1941 vid olika tillfällen till värnpliktiga vid batteriet fällt olika yttranden, som måste anses såsom för dem kränkande, samt uppträtt olämpligt inför trupp. Regementskrigsrätten prövade förty rättvist döma Sandgren jämlikt 91, 130 och 33 §§ strafflagen för krigsmakten ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för missfirmelse mot underordnad krigsman samt för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i åtta dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

14. Åtal mot sergeant (reservofficersaspirant) för missfirmelse av underlydande m. m.

I en den 3 september 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde 38 värnpliktiga vid 1. plutonen av Svea livgardes 7. kompani bland annat följande:

Plutonchefen sergeanten (reservofficersaspiranten) L. H. Ahlqvist hade vid upprepade tillfällen på olika sätt kränkt manskapet. En dag, då man haft förpatrullövningar, hade Ahlqvist blivit förtretad över ett eldavgångsbrott för kgskytten, varvid han »slängt» kulsprutegeväret i huvudet på skytten, nr 636 Österman. Lådan på geväret hade träffat Österman i hjässan så att en bula uppstått. Under en övning hade Ahlqvist haft en signalflagga, försedd med järnspets, i handen. Då kgskytten ej uppträtt enligt Ahlqvists önskningsar, hade Ahlqvist kallat honom till sig och frågat: »Vet ni vad man får lust att göra när man har en sådan här i handen?» »Nej, sergeant», hade den tilltalade svarat. »Jo, man får lust att sticka in den i bröstet på er så att den kommer ut i ryggen.»

Åtskilliga andra yttranden och handlingar av Ahlqvist påtalades dessutom i skriften.

Sedan denna remitterats till sekundchefen för utredning, hölls förhör med Ahlqvist samt vid plutonen tjänstgörande meniga och underbefäl.

Ahlqvist bestred därvid, att han kastat kulsprutegeväret i huvudet på Österman men medgav, att han tryckt geväret, vilket han tagit med anledning av att eldavgångsbrott uppstått, mot Östermans huvud, dock ej med sådan kraft, att en bula kunnat uppstå. Ahlqvist erkände, att han fällt det ovan återgivna yttrandet.

Nr 636 Österman uppgav vid förhöret, att Ahlqvist icke »slängde» kulsprutegeväret i huvudet på honom utan att han lät det falla på hans huvud. En av de värnpliktiga som hördes hade konstaterat, att en bula uppstått på Östermans hjässa, där kulsprutegeväret träffat. Korpralen nr 50/1 Nilsson uppgav, att han sett på då Ahlqvist återställt kulsprutegeväret till Österman, vilket icke skett genom att han låtit kulsprutegeväret falla över Östermans huvud men väl genom att han tryckt detsamma mot huvudet, dock ej med någon större kraft.

Även i fråga om klagoskriftens innehåll i övrigt förebragtes utredning.

Sedan militieombudsmannen tagit del av den vid regementet verkställda utredningen, hemställde militieombudsmannen i skrivelse till sekundchefen den 24 september 1941 med översändande av handlingarna i målet, att sekundchefen ville hänskjuta detta till krigsrätt för åtal mot Ahlqvist för vad denne låtit komma sig till last.

Målet förekom vid regementskrigsrätten vid Svea livgarde första gången den 14 oktober 1941 men måste flera gånger uppskjutas, huvudsakligen emedan Ahlqvist drabbats av kroppsskada och under en lång tid icke kunde iakttaga inställelse vid krigsrätten. Vid denna verkställdes viss utredning. Bl. a. hördes korpralen Nilsson som vittne. Denne uppgav därvid, att han stått alldeles intill Ahlqvist under den i ärendet ifrågavarande förpatrullsoövningen. Ahlqvist hade hållit Östermans kulsprutegevärl i handen och hade granskat det. Efter granskningen hade Ahlqvist vid återlämnandet tryckt geväret mot Östermans huvud. Nilsson vore bestämt övertygad om att detta Ahlqvists åtgörande icke kunnat åstadkomma någon smärta hos Österman.

Vederbörande krigsfiskal bestämde slutligen sin talan i målet till att avse ansvar å Ahlqvist dels jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för det ovan återgivna förolämpande yttrandet dels jämlikt 90 § samma lag för det han gjort sig skyldig till våld mot Österman och dels jämlikt 130 § samma lag för oförstånd i tjänsten genom visst annat förfarande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 13 juli 1942 och utlät sig därvid:

Genom vad Ahlqvist själv vidgått och för övrigt i målet förekommit vore utrett, att Ahlqvist under en förpatrullsoövning med plutonen den 14 augusti 1941, då eldåvbrott med ett kulsprutegevärl uppstått, efter undersökning av anledningen därtill, vid gevärets återställande till skytten tryckt geväret mot dennes huvud, samt att Ahlqvist vid en annan övning, då Ahlqvist hållit en signalflagga med järnspets i handen, till en värnpliktig fällt ett yttrande av innebörd, att »man får lust att sticka in den i bröstet på er, så att den kommer ut i ryggen». Ahlqvists berörda båda åtgöranden kunde med hänsyn till omständigheterna ej anses innefatta annat än oförstånd i tjänsten. På grund härav och då vad i övrigt lagts Ahlqvist till last i åtalat hänseende icke vore av beskaffenhet att böra för honom föranleda ansvar, prövade regementskrigsrätten rättvist i så måtto bifalla åklagarens i målet förda

talat, att Ahlqvist dömdes jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd vid fullgörande av tjänsteplikt att undergå arrest utan bevakning sju dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

15. Missfirmelse av underlydande.

I en den 21 augusti 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 278 Olle Lindgren, då tjänstgörande vid Svea artilleriregemente, bland annat följande:

Under fullgörande av sin första tjänstgöring såsom värnpliktig vid Bodens artilleriregemente, 3. kompaniet, hade han den 29 juli 1942 beordrats inställa sig på kompaniexpeditionen, varvid enligt order en torr handduk skolat medföras. Inkommen på expeditionen hade han av sin troppchef, fänriken Sten Svensson, erhållit en »tillrättavisning» med anledning av en dagen förut timad händelse samt beordrats att med handduken torka sig bakom båda öronen. Till grund för »tillrättavisningen» hade förmodligen legat det faktum, att Lindgren samma dag hos kompanichefen anhållit, att en hela Lindgrens logement av dagunderofficeren tilldelad bestraffning måtte drabba endast Lindgren och värnpliktige nr 335 E. Fredriksson, eftersom dessa vore de enda skyldiga. Förseelsen, som föranlett bestraffningen, hade bestått i att Lindgren och Fredriksson vid aftonvisitationen föregående kväll i strid mot gällande föreskrifter stått halvklädda vid sina sängar. Då vid Svenssons order till Lindgren att med den medförda handduken torka sig bakom öronen jämväl flera andra personer varit närvarande, syntes Svenssons handlingsätt ha inneburit en grov kränkning av Lindgrens personliga ära och jämväl ett ovärdigt beteende av en person, tillhörande officerskåren. Med anledning därav anhölle Lindgren, att militieombudsmannen måtte vidtaga de åtgärder, som kunde synas lämpliga.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse till chefen för Svea artilleriregemente den 21 augusti 1942 anhållit om utredning, insände denne med skrivelse den 14 september samma år ett den 9 sistnämnda månad dagtecknat protokoll, hållet vid förhör vid Bodens artilleriregemente med jämte andra Svensson och Fredriksson.

Enligt protokollet berättade Svensson vid förhöret i huvudsak i överensstämmelse med Lindgrens uppgifter med tillägg, att han, sedan Lindgren och Fredriksson på fråga medgivit, att de kände till bestämmelserna angående aftonvisitation, framhållit för dem det barnsliga i att gifva föreskrifter icke följdes samt yttrat: »Ni bär er åt som valpar, torka er med en handduk bakom öronen, så att ni låter bli sådant här en annan gång.»

Fredriksson uppgav vid förhöret på fråga, huruvida han ansåge Svenssons uttryckssätt kränkande, att han just då ansett Svenssons tilltal »väl hårt» men att han senare insett, att Svensson haft anledning vara irriterad.

I skrivelse den 28 oktober 1942 till chefen för Bodens artilleriregemente anförde militieombudsmannen därefter följande:

Svenssons handlingssätt, som syntes vittna om bristande mognad i omdömet, hade varit nedsättande för Lindgren och Fredriksson samt inneburit missfirmelse av dem. Militieombudsmannen ansåge sig icke kunna underlåta att lagligen beivra den förseelse Svensson sålunda begått. Eftersom det å andra sidan icke syntes erforderligt, att saken bringades under krigsdomstols prövning — militieombudsmannen förutsatte därvid att medgivande av Lindgren och Fredriksson till handläggning i disciplinär ordning inhämtades — hade militieombudsmannen velat för regementschefen, som ägde den disciplinära bestraffningsrätten över Svensson, anmäla Svensson till erhållande av bestraffning.

*   *
*   *

I skrivelse den 14 november 1942 anmälde regementschefen att han den 13 november jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten ålagt Svensson disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar för missfirmelse av underordnade krigsmän i tjänsten.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

16. Åtal mot kompanichef för olämpliga yttranden inför trupp samt för underlåtenhet att vidarebefordra en till regementschefen ställd skrivelse från manskapet vid kompaniet med anmälan mot kompanichefen.

I en till statens informationsstyrelse inkommen, till militieombudsmannen överlämnad promemoria påtalade kommunalnämndsordföranden Efraim Eriksson i Lysvik vissa missförhållanden vid ett under befäl av kaptenen N. B. Norlander stående kompani. Eriksson anförde — jämte annat, vilket ej föranlett någon åtgärd från militieombudsmannens sida — följande:

Norlander hade så gott som dagligen under vintern 1940/41 låtit skällsord och svordomar hagla över de värnpliktiga. Vid en uppställning hade Norlander ansett att en man icke stått i ledet som han bort göra och hade då yttrat: »Du skulle ställas där borta vid väggen och skjutas din djävul.» Vid en annan uppställning hade några värnpliktiga varit frånvarande. Norlander hade frågat, varför icke alla vore närvarande, och hade då av vederbörande befäl fått den upplysningen att de frånvarande låge sjuka. Härvid hade Norlander utbrustit: »Ha vi inte bårarna här?» Detta hade väl närmast tytt på att de sjuka skulle ha burits ut trots kölden. Det hade vid tillfället varit omkring 20 grader kallt. Eriksson hade talat med två värnpliktiga från förläggningen, och dessa hade öppet förklarat, att de aldrig tänkt sig att en sådan rå behandling som den Norlander utsatte sitt folk för skulle förekomma i vår tid. Norlanders uppträdande hade väckt den största avsky och för-

bittring hos orsbfolkningen. Enligt förljudande skulle manskapet ha gjort anmälan på grund av Norlanders uppträdande, men det vore icke känt om denna lett till något resultat.

Sedan ärendet remitterats till överbefälhavaren, verkställdes utredning av vederbörande regementschef, dåvarande överstelöjtnanten E. Tengberg, vilken hörde såväl Norlander som andra vid kompaniet tjänstgörande.

Norlander anförde därvid, att han icke brukade använda skällsord och svordomar till truppen eller den enskilde, att vid en morgonavlämning en av de sjukanmälda meniga uppgivit så många krämpor, att Norlander funnit sig föranlåten att till denne yttra: »Vore det inte bäst att Ni ställde upp på stallbacken att skjutas med en gång», vilket uttryck Norlander själv hört användas på skämt och nu använt på samma sätt, samt att han i samband med en annan morgonavlämning konstaterat, att flera sjuka vid truppen (i grupp 2—3) stannat inne, varför han funnit skäl påpeka, att vid ett fältförband de lindrigt sjuka åtföljde truppen och att en soldat med ambition strävade att följa med »om han så skall bäras på bår enligt historiskt härförarexempel».

Norlander anförde vidare:

Vad den av Eriksson omnämnda anmälan beträffade hade Norlander någon gång i slutet av februari 1941 med posten fått sig tillsänd en av 155 värnpliktiga vid kompaniet undertecknad skrivelse, ställd till regementschefen, vari undertecknarna anhölle, att regementschefen skulle vidtaga åtgärder för en bättre behandling från Norlanders sida. På grund av det sätt, varpå skrivelsen tillställts Norlander, hade denne varken diariefört eller vidarebefordrat den. Han hade icke gjort någon hemlighet av att han mottagit den utan visat den bland andra för sin närmaste man.

Tengberg anförde i avgivet yttrande, att han företagit undersökning inom kompaniet och därvid hört såväl befäl som även en menig per pluton. Tengberg uppgav, att samtliga utom en därvid intygat, att Norlander icke brukade använda svordomar; ett par av manskapet hade ansett, att Norlander vid flera tillfällen använt enligt deras mening olämpliga uttryck, men några exempel hade de icke kunnat lämna. Någon anmälan mot Norlander av den art som Eriksson uppgivit hade icke kommit till Tengbergs kännedom. Enligt Tengbergs mening hade Norlander förfarit oriktigt genom att icke vidtaga någon åtgärd i anledning av de värnpliktigas skrivelse.

Efter redogörelse för vad i ärendet sålunda förekommit anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 19 december 1941 till chefen för Hälsinge regemente:

Utredningen i ärendet gäve vid handen, att den mot Norlander till militieombudsmannen gjorda anmälan såvitt nu vore i fråga varit befogad. Även om det icke blivit styrkt, att Norlander i den utsträckning och på det sätt som påståtts brustit i fråga om sin behandling av truppen, hade Norlander dock själv vitsordat, att han till truppen fällt yttranden, vilka, även om de, som Norlander uppgivit, varit avsedda som skämt, måste anses olämpliga samt

oförenliga med föreskrifterna i tjänstgöringsreglementet för armén om befälhavares uppträdande mot och inför trupp. Vidare hade Norlander förfarit felaktigt genom att underlåta att diarieföra och till regementschefen vidarebefordra den ifrågavarande, av 155 värnpliktiga ingivna skrivelsen. Den omständigheten att skrivelsen insänts till Norlander med posten hade icke inverkat på Norlanders skyldigheter i dessa hänseenden. Underlåtenheten hade varit desto anmärkningsvärdare som Norlander genom densamma förhindrat att för honom ogynnsamma förhållanden bragtes till regementschefens kännedom.

Vad Norlander sålunda låtit komma sig till last ansåge tjänstförrättande militieombudsmannen utgöra tjänstefel av den beskaffenhet att han icke kunde underlåta att göra dem till föremål för laga beivran. Då Norlander erkänt förseelserna, ansåge tjänstförrättande militieombudsmannen det emellertid icke erforderligt att bringa frågan om ansvar under krigsrätts prövning utan inskränkte sig till att för regementschefen, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Norlander, anmäla Norlander till erhållande av disciplinär bestraffning.

*   *
*   *

Regementschefen anmälde i skrivelse den 17 januari 1942, att han den 15 i samma månad ålagt Norlander disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar för vad denne låtit komma sig till last.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

17 och 18. Åtal mot fartygschefen och förste officeren å hjälpkryssare för spritmissbruk m. m.

Genom två den 22 januari 1942 till militieombudsmannens expedition inkomna skrifter anmälde furiren Thure Thunvall, att missförhållanden vore rådande ombord å en hjälpkryssare samt att fartygschefen kaptenen Nils Hagström och löjtnanten J. F. A. Berminge i olika avseenden gjort sig skyldiga till tjänstefel. Thunvall inkom sedermera med ytterligare skrifter i ärendet, varjämte han inställde sig å militieombudsmannens expedition den 27 februari och den 2 mars 1942 och lämnade upplysningar i saken.

Med anledning härav verkställdes utredning. Vid besök å militieombudsmannens expedition den 2 mars 1942 hördes flaggkorpralen Gösta Swärd. Chefen för marinen inkom med protokoll över ett den 7 mars 1942 av kommandörkaptenen N. M. Cleve hållet förhör vid vilket bland andra Hagström och Berminge blivit hörda. Utredningen fullständigades i olika avseenden genom förhör genom polismyndighets försorg.

I en den 28 maj 1942 dagtecknad instruktion för åtal mot Hagström och Berminge anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

1. Spritförtäring i Karlskrona.

Thunvall hade anmält, att Berminge vid ett tillfälle vid midsommar 1941 varit nästan redlöst berusad under tjänstgöring ombord å hjälpkryssaren. Hörd häröver hade Berminge förnekat, att han vid tillfället förtärt spritdrycker. Furiren Sven Boström hade berättat att han under tjänstgöring som vakthavande underbefäl fått se Berminge komma ut från officersinredningen å fartyget och vara mycket berusad. Berminge hade raglat samt haft officersmössan på nacken. Han hade gått i land och gått ett par ronder på kajen varefter han återvänt till fartyget. Därvid hade han gått över landgången utan hjälp, men Boström hade stått på vakt för att vara till hands om Berminge skulle taga överbalansen. Berminge hade, om än med svårighet, själv lyckats taga sig ombord. Boström hade vidare uppgivit, att händelsen inträffat i ett kritiskt ögonblick strax efter utbrottet av kriget mellan Tyskland och Ryssland. Fartyget hade varit stabsfartyg och legat i första beredskap. Hagström hade vid tillfället varit permitterad, och Berminge hade tjänstgjort som fartygschef och haft att utöva kontroll över in- och utgående fartyg. Besättningen hade legat i halv stridsberedskap. Fartyget hade skolat kunna gå till sjöss efter två eller tre timmars varsel. — Thunvall hade gjort gällande att Boström till honom sagt, att Berminge måst bäras ombord. Vidare hade Thunvall uppgivit, att två personer hjälpt Berminge över landgången samt att Berminge före ombordgåendet antagligen besökt en vedettbåt och där förtärt spritdrycker. — I vissa delar stöddes dessa Thunvalls uppgifter av den skildring som en furir vid namn Karlsson lämnat. Karlsson hade anført att han vid ett tillfälle något efter midnatt sett en bil hålla på kajen vid fartyget samt Berminge komma uppför landgången tungt stödjande sig på fallrepen. Två man hade följt Berminge; möjligen hade den ene gått före och den andre efter honom. Ingen hade emellertid burit eller släpat på honom. Karlsson hade fått den uppfattningen, att Berminge varit onykter. — Mellan de båda vittnesberättelserna förelåge vissa skiljaktigheter, men man torde kunna utgå från att de avsåge samma tillfälle; dock kunde det ifrågasättas om de icke hänförde sig till olika tidpunkter å händelseförloppet. Mot vittnesmålen stode Berminges egen uppgift, att vakthavande furiren hjälpt Berminge ombord över landgången och fram till ytterdörren i gunrumsgången. Anledningen till att han behövt hjälp hade Berminge påstått vara, att han vid ombordgåendet råkat snubbla över skyddslocket till en avloppstrumma och därvid vrickat ena foten. Berminge hade uppgivit, att han varit i land några timmar för att telefonera.

Militieombudsmannen ansåge sannolika skäl tala för att Berminge under tjänstgöring såsom befälhavare å fartyget varit av starka drycker överlastad. Med hänsyn till det då rådande läget måste brottet anses begånget under försvårande omständigheter. För bedömande av frågan, huruvida Berminge jäm-

väl obehörigen lämnat fartyget erfordrades ytterligare utredning. Sålunda torde den officer som varit vakthavande under den tid Berminge tillbringat i land böra höras.

2. Påstått spritmissbruk under konvojtjänst.

Thunvall hade påstått, att såväl Hagström som Berminge varit berusade under tjänstgöring till sjöss. Endast rörande ett tillfälle hade Thunvall anfört egna iakttagelser. Den person, furiren Knut Hall, som Thunvall åberopat som vittne till denna händelse, hade ej blivit hörd. De uttalanden som gjorts av olika personer, att Hagström och Berminge varit spritpåverkade i tjänsten, vore icke så bestämda att de kunde läggas till grund för särskilda ansvarsyrkanden, i synnerhet som det jämväl funnes uttalanden vilka ginge i motsatt riktning. Det syntes önskvärt att Hall hördes.

3 a. Övergrepp mot 2 klass sjömannen Modeland.

Under augusti och september 1941 hade fartyget legat i Oskarshamn för översyn. Enligt Thunvalls uppgifter hade Berminge vid ett tillfälle under Oskarshamnsvistelsen varit berusad och därvid förgripit sig mot en andra klass sjöman vid namn Modeland genom att slita bort vissa tecken å dennes armar. Berminge hade betecknat dessa uppgifter som ren fantasi. Några åsyna vittnen till det påstådda övergreppet mot Modeland syntes icke finnas. Flaggkorpralen Lindgård hade emellertid kommit tillstådes omedelbart efter det att tecknen blivit bortslitna. Modeland hade, enligt vad Lindgård berättat, kommit fram till Lindgård och rapporterat, att Berminge slitit bort uppmuntringstecknen från Modelands högra arm, och därvid för Lindgård visat de lösslitna tecknen. Vidare hade Lindgård förklarat sig anse, att Berminge vid tillfället varit påverkad av sprit. Det hade uppgivits, att Hagström och Berminge ifrågavarande dag haft besök av två damer i gunrummet, därvid spritdrycker sannolikt förtärts. Värnpliktige intendenten Sterner hade sålunda upplyst, att han från sin hytt, som legat intill gunrummet, hört att det gått livligt till. Flaggkorpralen Ahlberg hade uppgivit, att Hagström, Berminge och damerna uppehållit sig i gunrummet ett par timmar; från sin hytt hade Ahlberg hört hur de skrålade och fört oväsen, varför han förstått att de förtärt spritdrycker så att de blivit berusade. Ahlberg hade tillagt, att han hört en styrman berätta om övergreppet mot Modeland och att han saknade anledning betvivla, att Berminge gjort sig skyldig till detsamma. Även en värnpliktig vid namn Lund, som gått vakt på däck, hade angivit att Berminge icke verkat fullt nykter. Boström hade berättat, att Modeland dagen efter händelsen för Boström visat att yrkesbeteckningen på ena armen varit borta, och därvid omtalat att Berminge kvällen förut kommit ombord berusad och slitit av Modeland märkena. Flaggkorpralen Swärd hade uppgivit följande. Swärd hade hört händelsen omtalas, och nästan alla ombord hade varit upprörda och ansett att Berminges beteende nästan kunde betecknas som busaktigt. Modeland hade själv för Swärd berättat om händelsen. Man finge givetvis utgå från att

Berminges tilltag berott på berusning. Det vore att anse som en försvårande omständighet att övergreppet ägt rum då Modeland tjänstgjort som vakthavande på däck.

Utredningen gåve vid handen att Berminge gjort sig skyldig till det angivna övergreppet mot Modeland, likaså att Berminge därvid varit påverkad av sprit. Berminges handling syntes ha inneburit förolämpning mot underordnad krigsman i dennes tjänst samt bristande anständigt uppförande. Med hänsyn till omständigheterna måste förseelsen betecknas som svårartad. Det hade uppgivits att Berminge vid tillfället tjänstgjort som vakthavande officer. Därest så varit förhållandet eller Berminge eljest varit i tjänstgöring hade Berminge dessutom genom spritförtäringen gjort sig skyldig till tjänstefel. Såsom sådant måste anses att under tjänstgöring uppträda synbart påverkad av spritdrycker. — Modeland borde höras i målet.

3 b. Försummelse beträffande vaktgöring i Oskarshamn.

Berminge hade erkänt att han, såsom Thunvall uppgivit, under Oskarshamnsvistelsen vid tjänstgöring som vakthavande officer lämnat fartyget utan att bliva avlöst av annan. Han hade emellertid invänt, att han av Hagström utverkat tillstånd därtill. Att dylikt tillstånd givits hade vitsordats av Hagström. Denne syntes själv ha lämnat fartyget i sällskap med Berminge eller omedelbart före honom.

Hagström syntes ha gjort sig skyldig till tjänstefel genom att giva Berminge tillstånd att lämna fartyget. Jämväl Berminge torde, fastän han erhållit fartygschefens medgivande, ha ådragit sig ansvar genom att övergiva fartyget.

3 c. Olämpligt uppträdande av Hagström i Oskarshamn.

Thunvall hade uppgivit att Hagström, efter det han vid nyssnämnda tillfälle lämnat fartyget, besökt restaurangen Alphyddan i Oskarshamn och därvid varit tämligen berusad. Vid restaurangens stängning skulle Hagström, enligt Thunvalls berättelse, ha antastat en del av de kvinnliga gästerna och frågat dem, om de icke kunde ordna en vickning, d. v. s. sprit och mat. Såsom vittnen hade Thunvall åberopat Sterner och Ahlberg. Sterner hade intygat, att Hagström stått i restaurangens vestibul och frågat förbipasserande damer, om de velat bjuda på vickning; Hagström hade icke antastat någon av damerna, men han hade varit tydligt påverkad av starka drycker. Ahlberg hade lämnat motsvarande uppgifter; Hagström hade varit berusad samt frågat flera damer om de kunde ordna en vickning. Ahlberg hade tillagt, att Hagström uppfört sig opassande och ohyfsat samt att hans uppträdande väckt allmänt uppseende. Hagström hade tydligen vid tillfället varit iförd uniform.

Genom sitt uppträdande å restaurangen syntes Hagström ha brustit i anständigt uppträdande, i synnerhet som det å en officer i Hagströms ställning vilade särskilda skyldigheter att iakttaga ett värdigt uppträdande samt att vara ett föredöme för underlydande.

4. Order om felaktig klädsel.

Enligt Thunvalls anmälan hade Berminge givit Lund samt två andra värnpliktiga meniga vid namn Vidmark och Månsson order att under vakttjänstgöring vara iförda kavajer med furirs gradbeteckning. Dessa tre värnpliktiga hade vitsordat att de, efter order av Berminge, ifört sig furirskavajer och sedan burit dessa under vakttjänstgöring. Månsson hade vidare omtalat, att Hagström under vakttjänstgöringen observerat honom och anmärkt på att han »blivit grann». Sedan Månsson nämnt, att han tagit furirskavajen på sig efter order av Berminge, hade Hagström icke vidtagit någon åtgärd.

Med hänsyn till omständigheterna syntes det ej böra föranleda erinran att Berminge, på sätt skett, låtit obefordrade värnpliktiga tjänstgöra såsom vakt-havande underbefäl. Däremot hade Berminge förfarit felaktigt genom att giva order om att de skulle vara iförda furirskavajer. Hagströms underlåtenhet att ingripa syntes jämväl innebära försummelse i tjänsten.

5. Spritförtäring i Trelleborg.

Thunvalls anmälan innehöller uppgifter om att Hagström uppträtt olämpligt under ett besök å Stadshotellet i Trelleborg den 15 november 1941 samt att Hagström och Berminge senare under natten till den 16 november visat sig berusade å gata i Trelleborg. Både Hagström och Berminge hade förnekat riktigheten av dessa uppgifter. Till Hagströms uppträdande å hotellet funnes fyra vittnen, nämligen Swärd och furiren Jansson samt två damer som varit i sällskap med dem. Swärd hade förklarat att Hagström, som varit klädd i uniform, varit i hög grad berusad samt att alla restauranggästernas blickar varit riktade mot honom. Även Berminge, som varit i Hagströms sällskap, hade enligt Swärds uppgifter varit berusad. Jansson hade intygat, att Hagström varit berusad; det hade visat sig i så högljutt tal att det väckt allmän uppmärksamhet. Även de båda nyssnämnda damerna hade givit uttryck åt den uppfattningen, att Hagström och Berminge varit berusade. De hade berättat följande. De hade observerat att Hagström gått över till ett bord vid vilket suttit två civilklädda herrar och två damer. Hagström hade satt sig på bordet och sträckt sig över detta samt försökt kyssa en av damerna. Därefter hade Hagström satt sig på karmen på en av herrarnas stolar och fortsatt att uppvakta dennes bordsdam. Då sällskapet skolat lämna hotellet hade Hagström föreslagit en av damerna att ensam göra honom sällskap till ett värds-hus. Hagströms uppträdande hade väckt pinsam uppmärksamhet bland de närvarande, av vilka flertalet gett uttryck för sitt missnöje. — Slutligen funnes det vittnen till Hagströms och Berminges färd från hotellet ned mot fartyget. Jansson samt furirerna Karlsson och Lindström hade berättat, att de på natten, sannolikt vid ett-tiden, sett Hagström och Berminge komma raglande från Algatan samt Kontinentalgatan ned mot hamnen. Avståndet på vilket de iakttagit Hagström och Berminge syntes dock ha varit ganska långt. — Jäm-väl Berminge hade tydligen vid tillfället varit klädd i uniform.

Utredningen finge, mot Hagströms och Berminges bestridande, anses visa

att de uppträtt onyktra å hotellet samt å gata i Trelleborg. Då det blivit upplyst, att fyra sjöofficerare varit i sällskap å hotellet, borde det tillförlitligen utredas vilka de båda övriga sjöofficerarna varit.

Det hade i ärendet uppgivits, att Hagström under besöket å Stadshotellet i Trelleborg jämväl talat om fartygets storlek och fart samt lämnat andra uppgifter om fartyget. De fyra vittnen som iakttagit Hagström å hotellet hade samstämmigt uppgivit, att Hagström omtalat den hamn, varifrån fartyget kommit, samt den högsta fart, som fartyget kunde göra.

I reglemente för marinen del I A meddelades i § 43 mom. 8 bestämmelser rörande angelägenheter som borde hållas hemliga. Till sådana angelägenheter vore att hänföra allt som kunde leda till kännedom om uppgifter av hemlig art angående fartygets taktiska egenskaper. Det vore förbjudet att efter i fredstid därom utfärdad föreskrift samt vid mobilisering till annan än det vederbör lämna meddelande om stridskrafterns ställning, förflyttning och uppgifter. Genom generalorder nr 279 den 24 april 1940 hade anbefallts, att det vore för en var militärperson förbjudet att på vad sätt det vara måtte till obehöriga lämna uppgifter om bl. a. de militära stridskrafternas styrka, förläggning, förflyttning och tillstånd (TS B I s. 25). Den 23 november 1940 hade utfärdats en marinorder, nr 299, angående inskräpande av tystnadsplikt (TS B II s. 61). Genom denna marinorder hade samtliga chefer vid marinen till kännedom och noggrant iakttagande meddelats bl. a. följande utdrag ur en högkvartersorder, nr 126/40: Det vore en bjudande plikt och en hederssak för en var befattningshavare inom försvarsväsendet att icke i tal eller skrift eller annorledes blotta sådana angelägenheter, som det vore nödvändigt att hemlighålla för att försvaret skulle kunna fylla sin uppgift till fosterlandets värn. — Ytterligare order hade meddelats rörande tystnadsplikten (se TS 1939 C II s. 59 samt 1941 B II s. 1 och C I s. 21). Hagströms förfarande att å hotellet högljutt berätta om militära förhållanden stode ej väl samman med den stränga tystnadsplikt som åvilade militärer. Militieombudsmannen funne sig emellertid kunna underlåta att genom åtal beivra saken.

6. *Spritanskaffning i Karlskrona.*

Thunvall hade anmält, att Karlsson vid ett tillfälle då han tjänstgjort som hovmästare hos officerarna fått ett för honom utfärdat permissionsförbud av Berminge tillfälligt upphävt mot det att Karlsson åt Berminge anskaffat en angiven mängd brännvin. Dessa Thunvalls uppgifter hade i väsentliga delar vitsordats av Berminge och Karlsson. Berminge, som vid tillfället tjänstgjort som fartygschef, hade förklarat att Karlsson fått permission för att i en viktig familjeangelägenhet per telefon sätta sig i förbindelse med hemmet. Karlsson hade uppgivit, att den åt Berminge anskaffade spritkvantiteten utgjort omkring 25 centiliter. Enligt Thunvalls uppgifter skulle denna spritmängd ha förtärts till middagen av Berminge och en annan officer. Av vilken det lånade brännvinet återgåldats framginge icke, och utredningen borde därutinnan kompletteras.

Därest synnerliga skäl till permission förelegat, syntes erinran ej böra göras

mot att Berminge låtit Karlsson gå i land trots det utfärdade permissionsförbudet. Att Berminge gjort tillståndet beroende av att Karlsson åt honom anskaffat en viss mängd brännvin vittnade om en allvarlig brist på omdöme. Berminge syntes icke ens ha fäst avseende vid om brännvinet anskaffats på laglig väg eller icke.

7. Försummelse beträffande vaktgöring i Trelleborg.

Enligt Thunvalls anmälan hade Berminge under tjänstgöring som vakthavande officer å fartyget den 3 januari 1942, då fartyget legat i Trelleborgs hamn, utan avlösning lämnat fartyget för att begiva sig till Stadshotellet. Berminge hade förnekat detta. Emellertid hade Thunvalls uppgifter blivit genom vittnen styrkta. Sålunda hade Swärd intygat att Berminge vid tillfället, utan att överlämna vakten, lämnat fartyget och till Swärd, som varit vakthavande underofficer, förklarat att Berminge kunde anträffas per telefon å Stadshotellet. Vissa häremot svarande uppgifter hade lämnats av furiren Ramvall, som vid tillfället haft vakt på däck. Häremot stode visserligen av fänrikarna Eriksson och Sjöström lämnade uppgifter om att vakthavande officer icke lämnat fartyget utan fartygschefens medgivande och utan avlämning av vakten i annat fall än det förut berörda under Oskarshamnsvistelsen. Emellertid framginge av Swärds berättelse, att Berminge vid tillfället, efter byte, förrättat Sjöströms vakt, varför det kunde antagas att Sjöström icke funnits ombord å fartyget, när Berminge lämnade detta.

Av utredningen i denna del finge anses framgå, att Berminge gjort sig skyldig till brott mot 123 § strafflagen för krigsmakten.

Vid bedömande av de lagöverträdelser, vartill Hagström och Berminge gjort sig skyldiga, torde hänsyn böra tagas till deras tjänsteutövning och uppträdande i allmänhet. Härom hade vid utredningen mycket ofördelaktiga omdömen fällt om Hagström och Berminge.

På grund härav finge militieombudsmannen åt vederbörande åklagare uppdraga att vid behörig domstol ställa Hagström och Berminge under tilltal, Hagström för de under 3 b och 3 c samt 4 och 5 angivna och Berminge för de under 1, 3 a och 3 b samt 4—7 angivna förfarandena. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Modeland borde beredas tillfälle att mot Berminge föra den talan vartill han kunde finna fog.

Sedan målet hänskjutits till stationskrigsrätten vid Karlskrona örlogsstation, yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Hagström och Berminge enligt åtalsinstruktionen, varjämte vissa ytterligare ansvarsyrkanden framställdes. Vid krigsrätten förebragtes ytterligare utredning.

Stationskrigsrätten meddelade utslag i målet den 10 september 1942 och utlät sig därvid:

Vidkommande yrkandet om ansvar å Berminge, för det han någon dag vid midsommartiden 1941 ombord å hjälpkryssaren 14 uppträtt överlastad av starka drycker (mom. 1 i militieombudsmannens åtalsinstruktion), funne krigsrätten icke tillförlitligen styrkt, att Berminge vid tillfället varit så berörd av starka drycker, att han kunde fällas till ansvar för fylleri. Genom att emellertid under det vid tillfället rådande spända utrikespolitiska läget hava förtärt spritdrycker i sådan mängd att — såsom fallet måste antagas hava varit — fara uppkommit, att Berminge icke omedelbart skulle hava kunnat på ett betryggande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden, och genom det dåliga föredöme, som Berminge givit sina underlydande genom att uppträda i spritpåverkat tillstånd, hade Berminge gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse.

Vad därefter anginge yrkandet om ansvar å Berminge för övergrepp mot 2 klass sjömannen nr 542 53/27 Holger Modeland (mom. 3 a i åtalsinstruktionen), så hade Berminge uppgivit, att han tillsagt Modeland att ordentligt sy fast uppmuntringstecknen på bussarongen, då Berminge i annat fall skulle rycka loss dem, samt att Modeland likväl icke sytt fast uppmuntringstecknen. Dessa uppgifter hade ej vederlagts. Vid sådant förhållande kunde Berminges åtgärd att rycka loss uppmuntringstecknen icke anses innebära missfirmelse av Modeland. Åtgärden hade emellertid vidtagits på sådant sätt och under sådana omständigheter, att Berminge genom densamma finge anses hava gjort sig skyldig till oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt.

Beträffande yrkandet om ansvar å Hagström och Berminge för försummelsen beträffande vaktgöring i Oskarshamn (mom. 3 b i åtalsinstruktionen), så vore, i målet upplyst, att Berminge, som varit vakthavande officer, erhållit tillstånd av Hagström att överlämna tjänstgöringen såsom vakthavande officer till vakthavande underofficeren, samt att såväl Hagström som Berminge därefter gått i land, utan att någon officer funnits kvar å fartyget. Då, såvitt visats, hinder ej förelegat för vakthavande officeren att med fartygschefens tillstånd överlämna befälet till vakthavande underofficeren, samt någon föreskrift ej meddelats därom, att en officer ständigt måste finnas å fartyget, vore vad som under förevarande moment anmärkts mot Hagström och Berminge ej av beskaffenhet att för dem medföra ansvar.

I fråga om yrkandet om ansvar å Hagström för olämpligt uppträdande i Oskarshamn (mom. 3 c i åtalsinstruktionen) funne krigsrätten av utredningen i målet ej tillförlitligen framgå, att Hagström vid ifrågavarande tillfälle uppträtt på sådant sätt, att han därigenom kunde anses hava brustit i anständigt uppförande.

Vidkommande yrkandet om ansvar å Berminge, för det han givit order om felaktig klädsel, och å Hagström, för det han underlåtit att i anledning därav ingripa (mom. 4 i åtalsinstruktionen), så vore i målet utrett, att, då en värnpliktig vid ett tillfälle antagligen i början av september 1941 fullgjort tjänstgöring såsom vakthavande, den värnpliktige efter order av Berminge varit

iklädd furirskavaj. Genom att Berminge givit en dylik order, hade han gjort sig skyldig till oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt. Hagström hade uppgivit, att han, så snart han sett, att den värnpliktige burit furirskavaj, tillsagt vederbörande, att något dylikt ej finge förekomma. Denna uppgift hade ej vederlagts. Hagström vore förty ej övertygad om brottsligt förfarande i förevarande avseende.

Vad anginge yrkandet om ansvar å Hagström och Berminge, för det de den 15 och natten till den 16 november 1941 uppträtt överlastade av starka drycker (mom. 5 i åtalsinstruktionen), funne krigsrätten icke tillförlitligen styrkt, att vare sig Hagström eller Berminge vid ifrågavarande tillfälle varit så påverkade av starka drycker, att de kunnat fällas till ansvar för fylleri. Där emot framginge av utredningen, att Hagström, då han vid tillfället uppehållit sig å Stadshotellet i Trelleborg, uppträtt på sådant sätt, att han därigenom brustit i anständigt uppförande. I fråga om yrkandet om ansvar å Hagström, för det han vid samma tillfälle åsidosatt den tystnadsplikt, som åvilat honom såsom officer, funne krigsrätten Hagström icke övertygad om att hava lämnat sådana uppgifter, att han på grund därav kunde fällas till ansvar.

Vad åklagaren lagt Berminge till last i fråga om bestyrkandet av fartygets loggbok kunde icke anses vara av beskaffenhet att för honom medföra ansvar.

Beträffande slutligen yrkandet om ansvar å Berminge för det han någon dag i november 1941 utan skäl och under villkor, att furiren nr 106 66/36 Karlsson anskaffade spritdrycker åt massen till fartyget, upphävt ett för Karlsson meddelat permissionsförbud, hade Berminge uppgivit, att Karlsson anhållit om tillstånd att under någon kortare tid få gå i land för att bliva i tillfälle att i en viktig familjeangelägenhet per telefon sätta sig i förbindelse med hemmet, att Berminge på skämt sagt till Karlsson, att detta nog kunde gå för sig, om han kunde anskaffa ett par supar till middagen, samt att Berminge skulle hava tillåtit Karlsson att gå i land, oavsett om han kunde anskaffa någon sprit. Dessa uppgifter hade ej vederlagts. Vad sålunda förekommit vore ej av beskaffenhet att för Berminge medföra ansvar.

På grund av vad sålunda upptagits prövade krigsrätten rättvist på det sätt bifalla åklagarens talan, att krigsrätten dömde Hagström jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för bristande i anständigt uppförande att undergå arrest utan bevakning i tre dagar och Berminge jämlikt 33 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kapitlet 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för försummelse och oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt att undergå arrest utan bevakning i åtta dagar.

Det ålåge därjämte Berminge att återgälda statsverket, vad av allmänna medel utgått eller kunde komma att utgå till ett på åklagarens begäran i målet hört vittne, varemot ersättningen till två andra på åklagarens begäran hörda vittnen skulle stanna å statsverket.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 28 september 1942 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga stationskrigs-

rättens utslag och därvid yrka dels bifall till militieombudsmannens under 3 b och 6 i åtalsinstruktionen förda talan och dels skärpning av de utdömda straffen, det senare jämväl för det fall att förstnämnda yrkande icke bifölles. I skrivelsen anförde militieombudsmannen:

1. Spritförtäring i Karlskrona.

I denna del hade krigsrätten icke funnit det tillförlitligen styrkt, att Berminge varit så berörd av starka drycker att han kunde fällas till ansvar för fylleri. Härtill ville militieombudsmannen till en början anmärka att graden av Berminges påverkan i varje fall varit så hög att den gränsat till vad som bedömdes såsom fylleri. Vid det första förhöret hade Berminge förnekat att han överhuvud taget förtärt spritdrycker. Senare hade han medgivit, att han till middagen klockan 18 förtärt två supar brännvin, en flaska pilsner och en grogg, ävensom att han vid hotellbesök förtärt ytterligare en lättgrogg. Redan den sålunda medgivna spritförtäringen måste anses oförsvarlig med hänsyn till Berminges ansvarsfulla post och det kritiska läge som rådde. Berminges uppgifter torde emellertid icke vara helt tillförlitliga. Det kunde anmärkas att det i målet uppgivits att Berminge vid tillfället varit ombord å en vedettbåt. Berminge hade ej berört huruvida något dylikt besök förekommit eller, därest så varit fallet, om spritförtäring ägt rum.

3 a. Övergrepp mot Modeland.

Berminge hade först förnekat att han slitit bort de uppgivna tecknen från Modelands ärm; i samband härmed hade han betecknat uppgifterna härom såsom ren fantasi. Senare hade Berminge nödgats medgiva vad som lagts honom till last. Till försvar för sitt beteende hade Berminge åberopat, att han tidigare tillsagt Modeland att sy fast märkena och därvid uttalat att Berminge eljest skulle rycka av dem. Det sålunda uppgivna förhållandet syntes icke inverka på bedömandet om Berminges åtgärd varit att anse som missfirmelse av Modeland. Därest Berminge givit order om att märkena skulle sys bättre fast, så hade han givetvis haft att tillse att denna order blivit åtlydd. Härvid skulle Berminge ha begagnat sig av tillåtna medel och icke av ett förfarande som inneburit övergrepp mot Modeland. Att Berminge hotat med ett felaktigt förfarande gäve honom ej någon rätt att sätta hotet i verket. Med hänsyn till omständigheterna vore det svårt att se att Berminge fullföljt något syfte att förmå Modeland att sy fast märkena. Enligt Modelands uppgift, vilken förefölle trovärdig, hade Berminge, omedelbart innan han ryckt bort märkena, yttrat något om att Modeland icke skulle ha »den sk-n» (eller »den smörjan») på sig. Den uppgivna förklaringen att Berminge handlat under inflytande av spritförtäring torde vara den riktiga. Om Berminge verkligen velat korrigera Modeland, hade rättelsen givits på ett olämpligt och kränkande sätt.

3 b. Försummelse beträffande vaktgöring i Oskarshamn.

Hagström och Berminge hade vitsordat, att de båda vid ett tillfälle lämnat fartyget utan att befälet blivit överlämnat till annan officer, ävensom att Berminge varit vakthavande officer. Vid sista rättegångstillfället hade antecknats såsom ostridigt, att Berminge med Hagströms medgivande överlämnat befälet till vakthavande underofficeren. Då det icke uppgivits till vem befä-

let överlämnats och något bestyrkande av uppgifterna ännu mindre förekommit, syntes desamma icke kunna tilläggas någon betydelse, i synnerhet som de framkommit först på ett sent stadium av rättegången. Militieombudsmannen ansåge sig därför intill dess fullständiga upplysningar lämnats, icke kunna vitsorda att något överlämnande av befälet ägt rum. Hagström hade påstått, att en av uppbornsstyrmännen, en underofficer, i stället för Berminge tjänstgjort såsom vakthavande officer samt att det allmänt förekomme att en underofficer vore högste befälsperson ombord, då ett fartyg låge i docka. Då dessa uppgifter möjligen varit av avgörande betydelse för krigsrättens ogillande av åtalet i denna del ville militieombudsmannen söka något bemöta dem. Av hela utredningen i målet framginge, att någon underofficer icke under den tid varom det vore fråga funnits ombord å fartyget. Detta hade för övrigt Hagström själv uttryckligen framhållit. Alla underofficersbefattningarna hade således uppehållits av underbefäl. Därest något överlämnande av befälet verkligen ägt rum, måste det således ha skett till en person tillhörande manskapet. Med hänsyn härtill ville militieombudsmannen underställa krigshovrätten frågan, om Hagströms och Berminges förfarande vore av beskaffenhet att medföra ansvar eller icke. Vid bedömandet torde böra beaktas, att Hagström och Berminge av allt att döma vid tillfället lämnat fartyget för att besöka en restaurang.

Hagström hade själv påpekat att det varit svårt att få vissa vakthavande att förstå, att deras plats vore på däck. Det hade i målet upplysts, att en flaggkorpral blivit bestraffad för att han olovligt gått i land på sin vakt. Upplysningen avsåge möjligen flaggkorpralen Swärd. Denne hade uppgivit att han, innan han lämnat fartyget, sagt till den vakthavande furiren att han avlägsnade sig och omtalat var han kunde anträffas. Det syntes därför vara angeläget att det klarlades när det vore tillåtet eller icke tillåtet att överlämna sin tjänst till annan.

4. Order om felaktig klädsel.

Krigsrätten hade ogillat åtalet mot Hagström i denna del, enär Hagström, enligt egen icke vederlagd uppgift, så snart han sett att den värnpliktige burit furirskavaj tillsagt vederbörande, att något dylikt ej finge förekomma. Hagströms ifrågavarande uppgift syntes endast innebära att han givit officerarna en tillsägelse av angivet innehåll. Åklagarens talan syntes emellertid även ha omfattat Hagströms underlåtenhet att omedelbart tillse, att beväringsmännens felaktiga klädsel blivit rättad.

6. Spritanskaffning i Karlskrona.

I åtalsinstruktionen hade militieombudsmannen anfört, att därest synnerliga skäl till permission förelegat, erinran ej syntes böra göras mot att Berminge låtit Karlsson gå i land trots det utfärdade permissionsförbudet. Härvid hade militieombudsmannen utgått från Berminges uppgift, att Karlsson gjort framställning att under någon kortare tid få gå i land för att i en viktig familjeangelägenhet per telefon sätta sig i förbindelse med hemmet. Berminge hade slutligen i målet uppiyst, att han visste att Karlsson vid tillfället skulle tala med sin fru angående bestraffningen för det han kommit för sent.

Att beteckna detta som en viktig familjeangelägenhet syntes vara en förvanskning. Något skäl att upphäva permissionsförbudet hade tydligen icke förelagat; i denna del framstode Berminges åtgärd som godtycklig. Vad spritanskaffningen anginge hade Berminge gjort gällande att den icke varit ett villkor för permissionen utan att Berminge endast på skämt yttrat sig på sätt skett. Karlsson hade emellertid ej uppfattat yttrandet så, och han hade fått permission först efter det att spriten anskaffats. Även om yttrandet mer eller mindre haft karaktär av skämt, så syntes dock utredningen giva vid handen, att Berminge varit angelägen om att få sprit till middagen och att han begagnat sig av Karlssons framställning för att skaffa fram sprit.

Utredningen finge anses visa att missförhållanden rått ombord och att såväl Hagström som Berminge brustit i det allvar och ansvar som deras ställning krävt. Den första förutsättningen för vinnande av rättelse torde vara att fartygschefen och dennes närmaste man insåge sin plikt att föregå med gott exempel. Ett så milt bedömande som krigsrättens utslag innebure torde icke vara ägnat att åstadkomma bättring.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

19. Åtal mot underofficer å hjälpkryssare för det han å fartyget uppträtt synbart påverkad av starka drycker.

I en den 23 september 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde korpralen nr 617 20/29 Lundin:

På kvällen den 1 juli 1941 hade flaggartilleristyrmannen Harry Björk under tjänstgöring såsom vakthavande officer ombord å hjälpkryssaren nr 5 varit så kraftigt påverkad av starka drycker att han saknat kontroll över sina handlingar. Med sin anmälan ville Lundin påtala ett förhållande inom försvarsmakten, vilket under rådande allvarliga tidsläge icke borde få passera oanmärkt. Då Björk beträffande manskapets uppträdande vore noga, vore det av vikt för upprätthållande av respekten för försvaret att dylika episoder beivrades.

Med anledning av Lundins anmälan verkställdes utredning. Vid förhör medgav Björk att han till middagsmåltiden klockan 17.30 den 1 juli 1941 druckit en å två snapsar, utgörande tillsammans högst 8 centiliter brännvin, samt en pilsner. Björk bestred emellertid på det bestämdaste att han under tjänsteutövning varit så påverkad av starka drycker att han saknat kontroll över sina handlingar. Det upplystes att Björk varit vakthavande officer mellan klockan 18 och 20 den 1 juli samt mellan klockan 0 och 4 den 2 juli 1941. Tre medlemmar av underofficersmässen intygade att en halv liter brännvin funnits till förfogande samt att därav till middagen serverats en å två snapsar.

Fartygschefen uppgav i yttrande till militieombudsmannen, att han om-

kring klockan 21 talat med Björk och då märkt att denne förtärt någon spirituosa. Vid av fartygschefen hållet förhör berättade en officer, som tjänstgjort såsom vakthavande officer mellan klockan 20 och 24, att han iakttagit, att Björk varit en smula rörd. Av manskapet ombord hördes vid förhöret åtta personer rörande Björks nykterhetstillstånd. I förhørsprotokollet antecknades i huvudsak endast de hördas omdömen, vilka alla gingo ut på att Björk varit påverkad men varierade i fråga om graden av påverkan. Sålunda uppgavs det att Björk varit onykter, lindrigt nykter, spritpåverkad eller något berusad. En av de tillfrågade förklarade att Björk varit full men ändrade sedan yttrandet till att Björk varit påverkad. Till vilket klockslag dessa yttranden hänförde sig framgick ej av utredningen.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en instruktion för utförande av åtal mot Björk:

I reglemente för marinen (del I A, § 42 mom. 2) stadgades: »För krigstuktens upprätthållande samt för befälets myndighet och dess moraliska inflytande på underlydande fordras, att befälet i sitt uppträdande och leverne är ett gott föredöme. Befälhavare bör främja ett enkelt, sparsamt, nyktert och sunt levnadssätt bland underlydande.» Genom marinorder nr 182 den 16 juli 1940 hade chefen för marinen erinrat honom underställd befälspersonal om nyssnämnda bestämmelse i reglementet, varjämte det i ordern tillagts, att det borde uppmärksammas att personliga exempel torde vara det effektivaste medlet att påverka underlydande i angiven riktning.

Enligt Björks egna uppgifter hade Björk till middagen klockan 17.30 den 1 juli 1941 druckit en eller två snapsar, tillsammans högst 8 centiliter brännvin, samt en pilsner. På grund av utredningens knapphändighet vore det icke möjligt att med säkerhet avgöra i huru hög grad Björk blivit påverkad av den förtärda spritmängden. Man syntes emellertid böra antaga, att Björk icke varit så berörd att de bestämmelser kunde tillämpas, vilka innehölle straff för den som varit av starka drycker överlastad. Å andra sidan vore det utrett, att besättningen å fartyget tydligt märkt att Björk varit spritpåverkad. Björk hade således, i strid mot föreskrifterna i reglementet och den av chefen för marinen utgivna ordern, uppträtt på sådant sätt att han varit ett dåligt föredöme för underlydande. Redan härigenom syntes Björk ha gjort sig skyldig till tjänstefel.

Det vore emellertid här icke endast fråga om befälets plikt att iakttaga ett värdigt uppträdande och att vara ett gott föredöme för underlydande. En annan än viktigare synpunkt tillkomme, nämligen att spritförtäring nedsatte vederbörandes förmåga att fullgöra sin tjänst. Det torde vara obestridligt att en spritkonsumtion, som uppginge till den av Björk medgivna (motvarande 8—10 centiliter brännvin), hade en menlig inverkan på vederbörandes förmåga att handla snabbt och säkert i kritiska situationer. Av militärer i befälsställning, vilka fullgjorde eller inom kort tid skulle övertaga en krävande tjänstgöring, ägde man därför fordra att de åtminstone skulle avhålla sig från att förtära rusdrycker i sådan mängd, att fara uppstode att de icke kunde på betryggande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden. Detta fram-

stode såsom särskilt angeläget under nuvarande beredskapstjänstgöring å flottans fartyg. Jämväl ur nu angivna synpunkt syntes Björk ha visat oförstånd genom spritförtäring en halv timme före det han skolat övertaga tjänstgöring såsom vakthavande officer.

Med hänsyn till vikten av att militärt befäl i fråga om bruket av spritdrycker iakttog den stränga återhållsamhet som tidsläget krävde funne militieombudsmannen sig böra ingripa genom åtal i det förevarande fallet.

På grund härav uppdroge militieombudsmannen åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Björk under tilltal för tjänstefel, varvid åklagaren borde påstå ansvar å Björk efter lag och sakens beskaffenhet.

*   *

*

Sedan instruktionen överlämnats till chefen för Stockholms örlogsstation, hänsköts målet av denne till stationskrigsrätten vid nämnda örlogsstation. Vederbörande krigsfiskal yrkade vid krigsrätten ansvar å Björk jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse i tjänsten och åberopade därvid vad militieombudsmannen anfört i åtalsinstruktionen. Vid krigsrätten förebragtes ytterligare utredning.

Stationskrigsrätten meddelade utslag i målet den 26 augusti 1942 och utlät sig därvid:

I målet vore väl utrett, att den 1 juli 1941, då hjälpkryssaren 5 legat förankrad å Öregrundss red, emedan besättningen vore internerad på grund av ett misstänkt sjukdomsfall ombord, Björk, som då tjänstgjorde å fartyget, till måltid klockan 17.30 förtärt två glas brännvin om tillhoppa omkring åtta centiliter ävensom en flaska pilsner.

Genom den i målet förebragta utredningen kunde det emellertid icke anses styrkt, att Björk — som tjänstgjort såsom vakthavande officer å fartyget dels sagda den 1 juli klockan mellan 18 och 20 och dels påföljande dag klockan mellan 0 och 4 — till följd av spritförtäringen icke haft tillräcklig kontroll över sina handlingar för att på ett behörigt sätt fullgöra berörda tjänsteuppdrag, och utredningen föranledde icke heller till att Björk kunde anses hava vid ifrågavarande tillfälle uppträtt på sådant sätt att han varit ett dåligt föredöme för underlydande.

På grund härav funne stationskrigsrätten åklagarens i målet förda talan icke kunna bifallas; och förordnade stationskrigsrätten därjämte, att de belopp om tillhoppa etthundratrettiofem kronor 75 öre, som av allmänna medel tillerkänts fyra på åklagarens begäran såsom vittnen i målet hörda personer i ersättning för deras inställelse vid krigsrätten, skulle stanna å statsverket.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 11 september 1942 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande att Björk måtte dömas till ansvar i målet. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare bland annat följande:

Den uppfattning som kommit till uttryck i stationskrigsrättens utslag kunde icke av militieombudsmannen godkännas. Av utredningen vore till fullo klarlagt att Björk före ifrågavarande vakttjänstgöring förtärt en icke obetydlig kvantitet sprit. Vidare vore utrett att Björk åtminstone efter vakttjänstgöringens slut klockan 20 uppträtt påtagligt påverkad av starka drycker. Härav följde att Björk också under själva vakttjänstgöringen dessförinnan måste ha varit påverkad och detta till sådan grad att han icke torde ha haft tillräcklig kontroll över sina handlingar för att på ett behörigt sätt fullgöra tjänstgöringen. Därigenom hade han uppenbarligen gjort sig skyldig till tjänstefel. Skulle krigshovrätten antaga att Björk trots spritförtäringen kunnat tillfredsställande sköta sin tjänst, ansåge militieombudsmannen att Björk likväl gjort sig skyldig till tjänstefel. Sådant måste nämligen föreligga om befäl i tjänsten uppträdde synbart påverkad av starka drycker. Om det ej funnes till fullo styrkt att det under vakttjänstgöringen kommit till synes att Björk varit spritpåverkad, hade detta dock tydligt ådagalagts i Björks uppträdande efter vakttjänstgöringens slut klockan 20, och med hänsyn till platsen och omständigheterna ansåge militieombudsmannen att Björks handlingssätt innefattade tjänstefel, som låge nära brist i anständigt uppförande. Denna militieombudsmannens uppfattning torde överensstämma med det betraktelsesätt som låge till grund för av militieombudsmannen i åtalsinstruktionen angivna stadgande i reglementet för marinen och marinorder.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 6 november 1942 och fann därvid ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag.

Över krigshovrättens utslag anförde militieombudsmannen den 13 november 1942 underdåniga besvär och anförde därvid:

Till vad militieombudsmannen förut i målet anført ville militieombudsmannen endast tillägga, att militieombudsmannen ansåge att en underofficer, som å det fartyg han tillhörde bland manskapet uppträdde synbart påverkad av starka drycker, därigenom gjorde sig skyldig till tjänstefel, även om han vid tillfället vore ledig.

Därest denna militieombudsmannens uppfattning skulle underkännas, torde man kunna fastslå, att nu gällande lagstiftning och reglementen icke erbjöde tillräckliga möjligheter att ingripa mot sådant bruk av spritdrycker som vore till skada för försvaret, varför andra initiativ vore påkallade.

Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

20. Åtal mot landstormsfänrik (chef för bevakningspluton) för att han under tjänstgöring uppträtt påverkad av starka drycker.

I en den 12 maj 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde redaktören Tage Jönsson i Halmstad, att värnpliktiga nr 490 8/25 Persson och 247 8/18 Andersson för honom berättat följande:

Befälhavaren för den förläggning de värnpliktiga tillhörde — en bevakningspluton vid ett kraftverk — landstormsfänriken N. V. Sabel inspekterade vakterna blott då han synbarligen vore berusad, vilket inträffade minst 15 dagar i månaden. Sabel hade även uppträtt berusad inför manskapet, då detta varit uppställt. Det hade skett i närvaro av kompanichefen landstormskaptenen Hildingh. Sabel hade inför manskapet yttrat: »Nu har de tyska djäv-larna begärt Sveriges flotta för att använda densamma mot England.» Vidare hade Sabel en gång under år 1940, då han var berusad, skjutit skarpt mot en vaktpost, vilket kunde intygas av en banvakt vid namn Mattsson. Som vittnen återropades även furiren nr 14 45/29 Lundahl samt värnpliktiga nr 258 4/25 Lassesson, nr 145 8/18 Pettersson och nr 25 211/18 Johansson.

Med anledning av innehållet i skriften anhöll militieombudsmannen i skriveelse den 13 maj 1941 till vederbörande militärområdesbefälhavare om utredning. Den begärda utredningen inkom den 30 juni 1941.

Sabel anförde om de mot honom framförda beskyllningarna följande:

Han brukade visitera posterna med oregelbundna mellanrum såväl vid dager som nattetid. Stundom gäve han sig därvid icke till känna för posterna utan observerade dem på avstånd. Han bestrede, att han någonsin därvid eller eljest under sin tjänstgöring varit berusad eller berörd av starka drycker. Bemötandet av påståendet att han i Hildinghs närvaro skulle uppträtt berusad inför truppen överlät han åt Hildingh. Han bestrede likaledes, att han inför trupp eller till enskild fällt något yttrande av den art, som antytts i anmälan. Hade han med någon enskild talat om i svang varande rykten, hade han städse bemödat sig om att framhålla det orimliga i dessa. För övrigt hade han förbjudit allt politiskt käbbel vid förläggningen. Beträffande påståendet att han skjutit skarpt mot en vaktpost förhölle sig saken på följande sätt. I januari månad 1940, då plutonen varit självständig, hade han på natten avlossat ett larmskott med pistol för att pröva vaktens påpasslighet och handlingsförmåga. Vakten hade rusat mot Sabel. Han hade fått order att medelst gevärsskott alarmera vaktens slutna del. Vakten hade skjutit två skott, vilka uppfattats av en annan post närmare förläggningen, och denna post hade utkallat slutna delen. Under tiden hade banvakten Mattsson, som bodde i närheten och hört skotten, kommit ut och undrat vad som stått på. Sabel ansåge sig härmed ha bemött samtliga mot honom riktade beskyllningar och anhölle om ytterligare förhör, så att beskyllningarnas osannfärdighet kunde bli fullt klar.

Vid Sabels yttrande hade fogats ett intyg av furiren Lundahl, vari denne

på heder och samvete intygade, att han, som tjänstgjort under Sabels befäl sedan den 16 oktober 1940 såsom menig, korpral och furir, icke vid något tillfälle sett Sabel uppträda onykter och ej heller hört honom fälla något yttrande om att främmande makt begärt Sveriges flotta.

Vid insändandet till försvarsområdesbefälhavaren av Sabels yttrande och Lundahls intyg anförde landstormskaptene Hildingh:

Sabel hade alltsedan den 10 augusti 1940 tjänstgjort under Hildinghs befäl såsom plutonchef. Under denna tid hade inspektioner förrättats tre à fyra gånger i månaden. Hildingh hade därvid aldrig funnit Sabel berörd av starka drycker, och det hade från Hildinghs sida icke funnits skäl till anmärkning på Sabels intresse för tjänsten eller på hans sätt att sköta sin uppgift. Hildingh hade under flera år samarbetat med Sabel i den frivilliga landstormsrörelsen men varken under övningar eller vid festliga tillfällen sett honom onykter.

Vid förhör med övriga i anmälan uppgivna vittnen framkom följande:

Värnpliktige nr 145 8/18 Pettersson berättade:

Under tiden den 10 oktober 1940—den 10 maj 1941 hade han tjänstgjort under Sabels befäl. Sabel hade ofta under tjänstgöring uppträtt synbart berusad, vilket iakttagits på hans tal och utseende. Pettersson hade dock aldrig märkt, att Sabel varit så berusad, att hans gång varit ostadig. Pettersson ansåge, att det vore överdrift att påstå, att Sabel syntes berusad så ofta som 15 gånger i månaden. Dock hade det hänt vid upprepade tillfällen varje månad. Särskilt hade Pettersson erinrat sig, att Sabel varit berusad den 14, 15, 16 och 17 mars 1941. Den 14 mars hade han dock icke själv sett Sabel utan endast hört omtalas, att Sabel varit berusad. Vid de tillfällen då Sabel varit berusad hade han för vana att nattetid utkalla och inspektera vakten. Detta hade han gjort genom att uppmana vederbörande vaktpost att avlossa signalkott. Då Sabel var nykter, hade det sällan hänt, att han företagit sådan inspektion. Vid en uppställning av hela förläggningen, troligen en dag under april 1941, hade Sabel också uppträtt märkbart berusad. Det hade hörts på hans tal samt även synt på hans ögon och ansiktsfärg. Efter det han avlämnat sin pluton till Hildingh, hade han gjort helomvändning *till höger* och kommenderat lediga till plutonen. Det hade även senare samma dag märkts på hans uppträdande, då han skulle leda plutonen i övning. Han hade bland annat under det plutonen funnit sig på marsch på ett ställe, där omedelbart till höger om plutonen funnits en damm, kommenderat »höger om marsch» i stället för »höger om halt». Plutonen hade emellertid gjort halt. Sabel hade vidgått, att han kommenderat fel. Vid förläggningen hade det allmänt talats om Sabels onykterhet. Detta förhållande borde Hildingh även ha iakttagit. Pettersson kunde icke erinra sig, att han hört Sabel fälla några olämpliga yttranden inför manskapet. Ej heller hade han sett Sabel skjuta skarpt mot post. Enligt vad en furir vid namn Claéson berättat för Pettersson och furiren Lundahl hade Sabel för Claéson uttryckt sin förvåning över att han med hänsyn till sin spritförtäring kunnat klara sig så länge som han gjort. Lundahl hade berättat, att han vid ett tillfälle sett Sabel så berusad, att Sabel raglat.

Värnpliktige nr 258 4/25 Lassesson uppgav:

Sabel förtärde en hel del sprit och öl. Spritförtäringen hade brukat pågå ett par dagar i följd, under vilken tid Sabel som regel ej visat sig annat än nattetid, då han även visiterat posterna och Lassesson hört skottlossning. Under rusets inflytande hade Sabel visat en olämplig frispråkighet i såväl militära som andra ämnen. Tidvis hade Lassesson rekvirerat öl åt Sabel för högst omkring 60 kronor i månaden. Efter ett rus om två till tre dagars varaktighet hade Sabel hållit sig nykter ungefär en vecka, varför det vore överdrift att påstå, att han varit onykter 15 dagar i månaden.

Värnpliktige nr 25 211/18 Johansson berättade:

Under tiden den 11 november 1940—den 20 april 1941 hade han stått under Sabels befäl. Under denna tid hade Johansson icke förmärkt, att Sabel vid något tillfälle varit påverkad av spritdrycker eller uppträtt olämpligt mot manskapet. Däremot hade Sabel visat sig vara mån om manskapet och dess hälsa samt även ofta påmint dem om att de skulle byta kläder, om de blivit svettiga eller våta. I förläggningen hade Johansson emellertid hört talas om att Sabel vid något tillfälle till manskapet skulle ha yttrat ungefär: »Nu har de tyska djävlnarna begärt Sveriges flotta för att använda densamma mot England». Johansson hade även i förläggningen hört talas om att Sabel vid ett tillfälle skulle ha skjutit skarpt mot en vaktpost, men detta hade enligt vad Johansson förstått inträffat innan Johansson kommit till förläggningen. Det hade varit ganska vanligt, att beredskapspatrullen kallats ut genom att någon på order avlossat ett löst skott. Johansson hade därvid fått den uppfattningen, att det också i det i anmälan berörda fallet varit fråga om ett löst skott. Johansson hade under hela sin tjänstetid icke haft någon som helst anmärkning mot Sabels sätt att fullgöra sina tjänsteåligganden, och ej heller hade han vid något tillfälle sett Sabel berusad vid förläggningen. Han kunde icke yttra sig, om Sabel under fritiden förtärde rusdrycker.

I skrivelse till militärområdesbefälhavaren den 3 juli 1941 anförde militieombudsmannen därefter:

Innan frågan om anhängiggörande av åtal mot Sabel avgjordes, syntes det erforderligt att ytterligare utredning verkställdes i vissa hänseenden. Sålunda borde värnpliktiga nr 490 8/25 Persson och nr 247 8/18 Andersson ävensom banvakten Mattsson och furiren Claéson höras, vilket borde ske genom vederbörande polismyndighets försorg, därest de icke vore i militärtjänstgöring. De uppgifter värnpliktige nr 145 8/18 Pettersson lämnat, syntes vara av den natur, att Hildingh borde ånyo höras, då han, om uppgifterna vore riktiga, icke torde kunna undgå att äga kännedom om de påtalade händelserna. Petterssons uppgifter borde kunna kontrolleras vid förhör med andra värnpliktiga ur plutonen. I enlighet härmed anhölles om ytterligare utredning i ärendet.

Den begärda ytterligare utredningen inkom den 19 juli 1941 och omfattade utsagor av värnpliktiga Persson och Andersson, banvakten Mattsson och Claéson (dåmera landstormsfänrik) ävensom ett förnyat yttrande av Hildingh. Vidare insändes protokoll vid förhör med kompaniadjutanten vid

Hildinghs kompani fanjunkaren Nils Larsson samt med fyra i tjänst varande landstormsmän, som stått under Sabels befäl.

Värnpliktige nr 490 8/25 Persson berättade vid förhör bland annat, att Sabel ofta varit berusad vid inspektion av vakterna samt att Sabel fällt yttrandet: »Nu har de tyska djävlarerna begärt Sveriges flotta för att använda densamma mot England.»

Värnpliktige nr 247 8/18 Andersson uppgav vid förhör:

En söndagskväll, troligen i mars 1941, hade Sabel vid midnattstiden inspekterat vakterna. Andersson hade iakttagit, att Sabel därvid varit så berusad, att han tagit snedsteg då han gick. Vid ett annat tillfälle, troligen i april 1941 hade Hildingh inspekterat förläggningen. Härvid skulle plutonen ha uppvisning i exercis. Under det truppen marscherat, hade Sabel kommanderat »avdelning höger om marsch», vilket, om truppen åttlytt kommandordet, resulterat i att truppen marscherat ner i en intilliggande damm. Claéson, som varit plutonchefs ställföreträdare, hade varit närvarande och hade på Sabels framställning därom hos Hildingh övertagit befälet. Enligt Anderssons mening hade Sabel vid detta tillfälle varit så berusad, att han ej varit i stånd att ordentligt föra befäl över truppen. Vid ett flertal andra tillfällen hade märkts, att Sabel förtärt sprit, men Sabel hade icke vid något av dessa tillfällen varit så berusad, att det märkts på hans gång. Yttrandet angående tyskarna hade Andersson ej hört personligen, utan manskapet, som legat i förläggningen före Andersson, hade berättat, att Sabel skulle ha fällt detta yttrande. Att Sabel skulle ha skjutit med skarp ammunition invid vaktpost, hade Andersson likaledes endast hört berättas. Enligt Anderssons mening hade Sabel varit synnerligen otrevlig i sitt uppträdande både emot manskapet och emot civilbefolkningen.

Banvakten Mattsson berättade:

Omkring kl. 1 en natt under februari 1940 hade Mattsson vaknat på grund av skottlossning utanför bostaden. Han hade stigit upp, klätt sig och gått ut till en vaktpost, som varit placerad utanför, och frågat denne om skottlossningen. Posten hade uppgivit, att Sabel kommenderat honom att skjuta tre skarpa skott i luften. Skottlossningen hade ägt rum ungefär 15 meter från Mattssons bostad. Omkring en vecka senare hade Sabel vid samma tid på natten uppehållit sig omkring 15 meter från Mattssons bostad. På grund av en tågförsening hade Mattsson ännu icke lagt sig. Sabel hade nu skjutit ett skarpt skott med armérevolver. En patrull på tre man hade då kommit till platsen men blivit kommenderad tillbaka till förläggningen. Mattsson hade anropat fänriken och framhållit det olämpliga i att skjuta skarpt på natten och väcka folk. Sabel hade svarat: »Jag har befogenhet att arresteras Mattsson, där han står på järnvägens område». Mattsson hade frågat, om det icke vore bättre att arresteras Sabel därför att Sabel icke vore nykter. Då Mattsson kommit nära Sabel, hade denne luktat sprit. Dagen därpå hade Sabel kommit till Mattsson och frågat, om Mattsson tänkte anmäla honom för skjutningen. Mattsson hade svarat: »Det gör jag icke, om fänriken slutar upp med skjutningen på nätterna». Detta hade Sabel lovat att göra och

sedan hade Mattsson icke hört skottlossning utanför sin bostad på nätterna. På grund av mörkret hade Mattsson icke kunnat se riktningen av det skott, som Sabel avlossat, ej heller hade han sett Sabel berusad framför trupp.

Claéson berättade vid militärförhör följande:

Han kände till att Sabel använde sprit men hade aldrig sett Sabel berusad. Vid det i handlingarna nämnda tillfälle, då Sabel i Hildinghs närvaro lett truppen i exercis, hade Sabel efter ungefär fem minuter anhållit att få överlämna befälet till Claéson, då exercisen gick dåligt. Claéson hade den uppfattningen, att exercisen gått dåligt på grund av Sabels ovana vid truppen och icke på grund av att Sabel var onycter. Claéson hade tidigare lett all exercis, varför truppen varit mera van vid honom. Han hade icke hört Sabel fälla några olämpliga yttranden, och om skottlossningen kunde han icke yttra sig, när han vistats annorstädes, då den skulle ha ägt rum.

Fanjunkaren Larsson berättade vid militärförhör:

Han hade i egenskap av kompaniadjutant varit närvarande vid det tillfälle, då Sabel för Hildingh uppvisat plutonen i exercis. Att denna gått dåligt ansåge Larsson ha berott på Sabels ovana vid truppen. När Claéson, som lett plutonens utbildning, hade fått befälet, hade exercisen gått bra. Larsson kunde med bestämdhet försäkra, att Sabel vid tillfället varit fullt nycter. Han hade ej ens luktat sprit. Vid intet av de tillfällen, då han varit vid förläggningen, i regel en, ibland två gånger i veckan, hade han märkt, att Sabel på minsta sätt varit påverkad av starka drycker.

Värnpliktige nr 47 8/23 Johansson — i likhet med närmast följande tre värnpliktiga hörd vid militärförhör — berättade:

Han hade varit i tjänst sedan den 20 januari 1941. Vid ett tillfälle då han gått på post hade han vid midnatt visiterats av Sabel, som då verkat något påverkad av starka drycker men ingalunda varit berusad. Detta hade varit den enda gången då han sett Sabel påverkad.

Värnpliktige nr 316 8/23 Blomberg uppgav:

Han hade varit i tjänst sedan den 28 oktober 1940. Vid ett par tre tillfällen då han gått på post och visiterats av Sabel hade han funnit denne något påverkad av starka drycker men dock icke berusad. Dessa visitationer hade alltid ägt rum på kvällen.

Värnpliktige nr 94 8/16 Nilsson uppgav, att han varit i tjänst sedan den 14 november 1940 samt att han vid ett par tre tillfällen nattetid visiterats av Sabel, som vid dessa tillfällen syntes rörd av starka drycker ehuru ej berusad.

Nr 47 Johansson, Blomberg och Nilsson uppgåvo, att Sabel icke varit påverkad av starka drycker vid de tillfällen, då Hildingh inspekterat plutonen, samt att Sabel aldrig varit mer påverkad, än att han fullt kunnat sköta tjänsten.

Värnpliktige nr 254 8/19 Andersson uppgav:

Han hade varit i tjänst sedan den 16 april 1940. Sabel hade någon gång nattetid visiterat honom då han gått på post, och Sabel hade då varit något påverkad men icke berusad. Andersson hade varit närvarande vid det till-

fälle, då Hildingh inspekterat plutonen, som av Sabel uppvisats i exercis. Exercisen hade gått mindre bra, och det vore Anderssons uppfattning, att Sabel vid tillfället varit något påverkad.

I ärendet företeddes även ett intyg av värnpliktiga nr 193 8/17 Eriksson, inkallad under tiden den 9 september—den 11 oktober 1940, nr 289 8/22 Persson, inkallad den 13 september 1940—den 11 mars 1941 och nr 130 7/16 Jönsson, inkallad den 9 september 1940—den 9 januari 1941, vilka på heder och samvete förklarade, att de under den tid de stått under Sabels befäl icke sett honom berusad eller påverkad av sprit, samt tillade, att det intryck de fått av Sabel varit enbart gott och för en officer hedrande.

I sitt förnyade yttrande anförde Hildingh följande:

Det vore riktigt, att vid det tillfälle då Hildingh inspekterat plutonen exercisen gått mindre bra under Sabels ledning och att Sabel vid upprepade tillfällen använt fel kommando. Enligt Hildinghs bestämda uppfattning hade detta emellertid berott på att Sabel varit nervös, och varken Hildingh eller kompaniadjutanten, som varit närvarande, hade kunnat förstå, att Sabel varit påverkad av starka drycker. Hildingh vidhölle bestämt, att han aldrig sett Sabel påverkad av starka drycker.

I den skrivelse, varmed försvarsområdesbefälhavaren till militärområdesbefälhavaren översände den begärda ytterligare utredningen, anförde försvarsområdesbefälhavaren bland annat:

Sabel vore efter tillfrisknandet från sjukdom (lunginflammation) hempermitterad. Han gjorde på försvarsområdesbefälhavaren intryck av att vara en person med undergrävd hälsa, för vilken stimulans genom måttlig spritförtäring kunde ha blivit ett behov. Dylik stimulans i sådant läge angäves verka snabbt och den stimulerade kunde då te sig »påverkad», ehuru han egentligen vore för stunden mer handlingskraftig än eljest.

I ett annat hos militieombudsmannen anhängigt ärende framkom, att Sabel den 20 juni 1940 anmäls för den civila polisen för att han skulle ha i spritpåverkat tillstånd framfört en kronan tillhörig personbil. Med anledning av denna anmälan verkställdes utredning. Vissa för Sabel besvärande omständigheter framkommo därvid. Sålunda hade Sabel, enligt vad en undersökande fjärdingsman uppgivit, en stund efter ifrågavarande bilfärd luktat sprit. Enligt egna uppgifter hade Sabel samma dag icke förtärt någon sprit, men väl några flaskor pilsner, möjligen icke mindre än 6—7 flaskor. En i ärendet hörd dam, en lotta, uppgav, att hon och en annan lotta ansett Sabel vid tillfället berörd av sprit och att de därför avböjt ett erbjudande av Sabel att få åka med i den av honom framförda bilen. Vissa omständigheter tydde även på att Sabel, trots sitt bestridande därav, möjligen förtärt icke blott öl utan också spritdrycker. En furir vid namn Svensson påstod, att han föregående kväll sett Sabel i sällskap med två eller tre andra personer, troligen drickande punsch. Svensson påstod i samband därmed, att Sabel gjort sig känd såsom begiven på spritdrycker. Den förut nämnde fjärdingsmannen uppgav, att han inhämtat, att Sabel omkring kl. 19 samma dag bilfärden ägde rum vid en järnvägssta-

tion i närheten av sin förläggning hämtat ett paket, »troligen sprit», samt att Sabel därefter i förläggningen begärt att få kaffe till »en halva».

Vederbörande landsfiskal ansåg emellertid icke tillräckliga skäl för åtal föreligga och lät därför bero vid vad i ärendet förekommit.

I en den 22 januari 1942 dagtecknad för vederbörande åklagare utfärdad instruktion för åtal mot Sabel anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad som framkommit vid den verkställda utredningen, följande:

Ej heller militieombudsmannen funne skäl att nu företaga vidare åtgärd med anledning av vad som framkommit på grund av den ovan omtalade anmälan mot Sabel den 20 juni 1940. Utredningen i det hos militieombudsmannen anhängiggjorda ärendet syntes emellertid tillräckligt klart giva vid handen, att Sabel under sin tjänstgöring vid flera tillfällen uppträtt berusad av starka drycker och att hans spritförtäring varit av den omfattningen att han icke varit i stånd att på ett tillfredsställande sätt sköta sin tjänst. Även den påtalade skottlossningen syntes vara att sätta i samband med Sabels alkoholpåverkan. De skäl av militär art, som kunnat anföras för skottlossningen, syntes icke ha av Sabel uppfattats såsom särskilt starka, om han upphört med skottlossningen av den anledning, som banvakten Mattsson uppgivit.

Vad som förekommit vore av den beskaffenhet att militieombudsmannen icke kunde underlåta att ställa Sabel till ansvar därför. Militieombudsmannen uppdroge sålunda åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, därunder Sabel lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot Sabel för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

*   *
*   *

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Hallands regemente, hånsköt denne målet till regementskrigsrätten vid regementet. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade ansvar å Sabel jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för det Sabel gjort sig skyldig till oförstånd och oskicklighet i tjänsten genom att han vid upprepade tillfällen varit påverkad av spritdrycker vid fullgörandet av sin tjänst såsom befälhavare för ifrågavarande bevakningspluton. Därest emellertid detta lagrum icke skulle befinnas tillämpligt, yrkade krigsfiskalen i andra hand ansvar å Sabel jämlikt 96 § samma lag för det Sabel genom att gång på gång låta sina underordnade förstå, att han använt sig av rusdrycker, brustit i anständigt uppförande eller i varje fall kommit förargelse åstad.

Krigsfiskalen begärde vid krigsrätten vittnesförhör med bland andra Andersson och Persson. Sabel åberopade såsom jäv mot dessa, att de vore att anse såsom angivare i målet, samt mot Andersson därjämte, att Sabel rapporterat denne för olovligt tillgrepp. Genom särskilda beslut medgav krigsrätten den 20 februari 1942 Anderssons hörande på ed men förklarade sig

komma att i det slutliga utslaget meddela beslut i jävsfrågan beträffande Andersson samt förklarade krigsrätten den 20 mars 1942 Persson såsom utspridare av rykten, vilka lett till åtalet mot Sabel, vara jävig att vittna i målet. Vid rättegångstillfället sistnämnda dag lät krigsrätten emellertid höra Persson upplysningsvis. Vissa av de hörda vittnena uttalade sig inför krigsrätten något förmånligare för Sabel än vid den förberedande utredningen.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 20 mars 1942 och utlät sig därvid:

Krigsrätten funne, att Andersson utspritt rykte om vad som i målet lagts Sabel till last, och funne, att Andersson förty varit jävig att vittna i målet. I anledning härav fränkände krigsrätten Anderssons vittnesmål verkan av laga bevis. Vad anginge krigsfiskalens i målet fullföljda talan funne krigsrätten väl utrett, att Sabel vid ett stort antal tillfällen under sin tjänstgöring som befälhavare för ifrågavarande bevakningspluton varit påverkad av starka drycker. Utredningen i målet gåve emellertid ej vid handen, att Sabels spritförtäring inverkat eller kunnat inverka på hans sätt att sköta sin tjänst eller ägt rum under sådana förhållanden, att Sabel därigenom kunde anses ha brustit i anständigt uppförande. Vid sådant förhållande lämnade krigsrätten krigsfiskalens talan utan bifall.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 1 april 1942 till överkrigsfiskalsämbetet uppdragit åt ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag under yrkande att krigshovrätten måtte, med ändring av regementskrigsrättens utslag, döma Sabel till ansvar i målet, anförde militieombudsmannen i en den 23 i sistnämnda månad dagtecknad skrivelse till ämbetet, vilken skrivelse av ämbetet skulle åberopas i krigshovrätten, följande:

Regementskrigsrätten hade funnit det i målet utrett, att Sabel vid ett stort antal tillfällen under sin tjänstgöring som befälhavare för bevakningsplutonen varit påverkad av starka drycker. Krigsrätten hade dock lämnat mot Sabel förd talan utan bifall, enär utredningen icke givit vid handen, att Sabels spritförtäring inverkat eller kunnat inverka på hans sätt att sköta sin tjänst eller ägt rum under sådana förhållanden, att Sabel därigenom kunde anses ha brustit i anständigt uppförande.

Krigsrätten hade förklarat två i målet till vittnen åberopade personer, Andersson och Persson, jäviga att vittna i målet, Andersson emedan han skulle ha utspritt rykte om vad som i målet lagts Sabel till last samt Persson såsom utspridare av de rykten, som lett till åtalet. Militieombudsmannen ansåge, att tvingande skäl knappast förelegat att förklara Andersson och Persson jäviga, varför ämbetet borde yrka att deras utsagor skulle tillerkännas verkan av laga bevis.

Även för det fall, att krigsrättens ståndpunkt i jävsfrågorna godtoges, ansåge militieombudsmannen emellertid, att tillräckliga skäl förelåge för en fällande dom mot Sabel. Denne hade själv medgivit en avsevärd spritkonsumtion. Hans uppgifter hänförde sig visserligen till hans alkoholvanor i det ci-

vila livet men torde ha avseende även på hans spritförtäring i tjänsten. De från systemaktiebolaget i Halmstad inhämtade uppgifterna om hans spritinköp tydde icke på att hans spritförtäring skulle ha varit mindre än den av honom själv uppgivna.

Tjänstgöringsreglementet för armén innehöller i § 1 mom. 17 följande stadganden:

»För krigstuktens upprätthållande samt för befälets myndighet och dess moraliska inflytande på underlydande fordras, att befälet i sitt uppträdande och leverne är ett gott föredöme. Befälhavare bör främja ett enkelt, sparsamt, nyktert och sunt levnadssätt bland underlydande.»

I särskild skrivelse till högre förbandschefer den 11 juli 1940 hade överbefälhavaren erinrat underställd befälspersonal om nyss återgivna stadganden samt tillagt, att det borde uppmärksammas, att befälets personliga exempel torde vara det effektivaste medlet att påverka de underlydande i angiven riktning.

Det syntes militieombudsmannen med hänsyn till vad sålunda föreskrivits svårt att göra gällande, att en befälhavare, som befunnits vid ett stort antal tillfällen ha under sin tjänstgöring varit påverkad av starka drycker, icke skulle ha gjort sig skyldig till allvarligt tjänstefel. Krigsrättens påstående, att utredningen icke gäve vid handen, att Sabels spritförtäring inverkat eller kunnat inverka på hans sätt att sköta sin tjänst eller ägt rum under sådana förhållanden, att Sabel därigenom kunde anses ha brustit i anständigt uppförande vore — åtminstone vad det förra ledet beträffade — knappast befogat. Detta vore dock till väsentlig del en bevisfråga. Emellertid vore att märka att Sabel, såvitt av utredningen framginge, knappast blivit ställd i en situation av den art, att man verkligen fått tillfälle att pröva, om hans spritpåverkan menligt inverkat eller kunnat menligt inverka på hans tjänst. Även om Sabel, trots sin spritpåverkan, kunnat klara sig under de lugna förhållanden, under vilka han fått fullgöra sin tjänstgöring, vore det icke säkert att han i sitt påverkade tillstånd skulle ha behärskat läget, om det blivit strid eller eljest en verkligt kritisk situation, som krävt ingripande från hans sida, uppkommit. Anledningen till att överbefälhavaren utfärdat sin ovan nämnda skrivelse hade uppenbarligen icke varit endast den, att han velat framhålla betydelsen av ett värdigt uppträdande från befälets sida utan också att han velat erinra om att under kritiska tider särskilda krav måste ställas både på befäl och manskap i fråga om ett nyktert levnadssätt för att en verklig beredskap skulle kunna upprätthållas. Att man på Sabel, som varit chef för en avdelning som skolat bevaka en viktig anläggning, haft att ställa lägre fordringar i nu ifrågavarande hänseende än på annan militär personal, syntes icke kunna göras gällande.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 18 augusti 1942 och anförde därvid:

Vad först anginge jävsfrågorna funne krigshovrätten vad i jävshänseende anförts mot Andersson och Persson icke utgöra hinder för dem att vittna i

målet. På grund härav prövade krigshovrätten lagligt att, med upphävande av krigsrättens beslut i jävsfrågorna, dels tillerkänna Anderssons edfästa utsaga verkan av laga bevis i målet dels ock förklara, att Persson icke varit av laga jäv hindrad att vittna i målet. Som emellertid med hänsyn till den i målet föreliggande utredningens fullständighet ävensom till innehållet i den av Persson upplysningsvis lämnade berättelsen Perssons vittnesmål icke erfordrades för målets avgörande, funne krigshovrätten ej skäl att föranstalta om Perssons hörande på ed. Beträffande huvudsaken kunde i målet icke anses styrkt, att Sabel varit påverkad av spritdrycker under utövning av sin tjänst eller att Sabel vid något tillfälle förtärt sprit i sådan omfattning eller under sådana förhållanden, att Sabel gjort sig förfallen till ansvar jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten. Krigshovrätten prövade förty lagligt fastställa det slut överklagade utslaget i huvudsaken innehölle.

Med hänsyn till bestämmelsen i 6 § i den för militieombudsmannen gällande instruktionen att fullföljd hos högsta domstolen i mål som blivit vid underrätt anhängiggjort bör äga rum allenast när synnerliga skäl därtill äro fullföljde militieombudsmannen icke ansvarstalan mot Sabel, varför krigshovrättens utslag vann laga kraft.

21. Åtal mot landstormslöjtnant för brist i anständigt uppförande.

Med anledning av en redaktionell artikel i tidningen Dala-Demokraten för den 22 december 1941 under rubriken »Avskräckande exempel på officer. Gör allt för att göra militärtjänsten förhatlig» anhöll militieombudsmannen i skrivelse till redaktionen om närmare upplysningar i ärendet. Till svar härå lämnades bl. a. följande uppgifter av redaktören E. Malmsjö:

Lördagen den 13 december 1941 hade landstormslöjtnanten N. Myrin, iförd uniform, kommit i sällskap till stadshotellet i Ludvika. Det hade icke dröjt så värst länge, innan Myrin varit berusad och börjat uppträda på ett utmanande sätt. Han hade raglat från bord till bord och velat »tala engelska» med folk, och han hade utfarit i otidigheter mot personalen, när denna försökt lugna honom. Det hela hade resulterat i att hovmästaren inskred och fick Myrin avlägsnad samt förklarad portförbjuden på hotellet. Denna åtgärd hade icke varit dikterad enbart av uppträdet den 13 december. Myrin hade nämligen uppträtt på liknande sätt även vid föregående tillfällen, och personalen hade därför hyst motvilja mot att betjäna honom.

Under hänvisning till de sålunda erhållna uppgifterna anhöll militieombudsmannen i skrivelse till vederbörande försvarsområdesbefälhavare om utredning. Försvarsområdesbefälhavaren inkom med ett yttrande av Myrin, däri denne, såvitt nu är i fråga, anförde:

Den relaterade händelsen på stadshotellet i Ludvika vore vad beträffade Myrins uppträdande ej överensstämmande med verkliga förhållandet. Myrin

hade ej kommit i sällskap till hotellet utan ensam. Efter en stund hade en bekant till Myrin anlänt och slagit sig ned vid Myrins bord. Då Myrins sällskap ungefär kl. 21 avlägsnade sig, hade Myrin fått inbjudan att flytta över till en god vän, som med sin fru satt vid ett annat bord i matsalen. Något raglande från bord till bord eller utmanande uppträdande från Myrins sida i form av otidigheter hade ej förekommit. Malmsjös skildring vore helt färgad av illvillighet och önskan att skada Myrin liksom påståendet, att dylikt skulle ha hänt tidigare.

Försvarsområdesbefälhavaren majoren M. Ringström anförde:

Den 15 eller 16 december 1941 hade Ringström fått ett anonymt brev från Ludvika, däri en del beskyllningar gjordes mot Myrin för fylleri m. m. på stadshotellet i Ludvika. Ringström hade då rest till Ludvika och uppsökt stadsfiskalen, för vilken han visat brevet, och stadsfiskalen hade förklarat, att han ej hört talas om något uppträde på stadshotellet. Överkonstapeln, vilken uppringdes av stadsfiskalen, hade ej heller vetskap om något dylikt uppträde. När sedan den ifrågavarande artikeln kom in i Dala-Demokraten, hade Ringström skrivit en officiell skrivelse till tidningens redaktion i Ludvika med begäran om förklaring men hade ännu ej erhållit något svar, vilket tydligt visade, huru ovederhäftiga beskyllningarna vore. Ringström hade sedan den 20 maj 1941 varit försvarsområdesbefälhavare, och under hela tiden hade Myrin varit i tjänstgöring utan att Ringström haft någon anmärkning i den riktning tidningsartikeln angåve. Enligt Ringströms åsikt vore artikeln brottslig och förtjänade icke att något som helst avseende beträffande Myrins tjänstgöring fästes vid densamma.

Malmsjö bereddes tillfälle att inkomma med påminnelser i anledning av den verkställda utredningen och namngav då vissa vittnen till händelsen den 13 december 1941. Sedan militieombudsmannen översänt samtliga handlingar i ärendet till landsfiskalen i Ludvika distrikt med anhållan om närmare utredning rörande denna händelse, inkom landsfiskalen med protokoll över polisförhör som i anledning därav hållits.

Enligt uppgifter, som vid förhören lämnades av vid stadshotellet anställda personer, hade Myrin, som ofta besökt hotellet, i allmänhet uppträtt pockande mot personalen och många gånger varit mer eller mindre berörd av spritdrycker. Vid besöket den 13 december 1941 hade Myrin, som varit iklädd uniform, blivit påverkad av spritdrycker, som han förtärt å hotellet. Angående graden av spritpåverkan lämnades olika omdömen. Sålunda uppgavs att Myrin icke varit berusad men i viss mån påverkad, att han icke varit särskilt berusad så att han raglat men i viss mån påverkad, samt att han varit åtskilligt eller avsevärt berusad ehuru icke överlastad. Myrin hade vid tillfället uppträtt bråkigt och pockande mot serveringspersonalen. Någon större uppmärksamhet bland gästerna hade det sannolikt icke väckt. Sedan serveringen slutat, hade Myrin vägrat avlägsna sig innan bil anskaffats åt honom trots att någon ledig bil ej funnits att få. Vid tillsägelse av hovmästaren att Myrin skulle avlägsna sig hade Myrin slagit hatten av denne. Myrin hade

därpå av hovmästaren och rockvaktmästaren blivit utförd från hotellet, och hovmästaren hade givit order om att Myrin skulle portförbjudas.

Uti en den 20 augusti 1942 dagtecknad instruktion för åtal mot Myrin anförde tjänstförrättande militieombudsmannen efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit följande:

Den i ärendet verkställda utredningen syntes med tillräcklig tydlighet giva vid handen, att Myrin åtminstone vid det ifrågavarande tillfället den 13 december 1941 å stadshotellet i Ludvika, då han uppträdde iförd uniform, gjort sig skyldig till bristande i anständigt uppförande. För uppehållande av försvarsmaktens anseende syntes det vara av vikt, att sådant uppförande från en officers sida, som bland annat ledde till att han förvägrades fortsatt tillträde till restaurang, icke lämnades utan beivran. Tjänstförrättande militieombudsmannen uppdroge därför åt vederbörande krigsfiskal att vid den domstol, därunder Myrin lydde, ställa Myrin under tilltal därför samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

*   *

*

Sedan instruktionen överlämnats till chefen för Dalregementet, hänsköt denne målet till regementets krigsrätt. Vederbörande krigsfiskal yrkade där ansvar å Myrin jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för brist i anständigt uppförande. Myrin förklarade, att han icke hade något att erinra mot den framställning av händelseförloppet som innefattades i åtalsinstruktionen, samt vidgick att han vid ifrågavarande tillfälle på sätt framginge av instruktionen och till följd av lindrigare spritpåverkan brustit i anständigt uppförande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 23 september 1942 och anförde därvid:

Enär Myrin erkänt, att han natten mellan den 13 och den 14 december 1941 å stadshotellet i Ludvika, då han burit uniform, brustit i anständigt uppförande på sätt närmare framginge av den åtalsinstruktion, som den 20 augusti 1942 givits av militieombudsmannen, prövade regementskrigsrätten jämlikt 96 § i strafflagen för krigsmakten rättvist döma Myrin att för vad han sålunda låtit komma sig till last undergå disciplinstraff av vaktarrest i sex dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

22. Åtal mot kompanichef för det denne i anledning av ett å kompaniets vägnar till militieombudsmannen avsänt telegram med förfrågningar bland annat angående tjänstgöringstiden inför kompaniet förklarar, att militieombudsmannen icke vore rätt instans vid förfrågningar angående inkallelser och att tjänstledighet eller permission icke komme att beviljas förrän avsändaren av telegrammet anmält sig, ävensom för det kompanichefen i yttrande uti ett av militieombudsmannen handlagt ärende lämnat oriktiga uppgifter.

I ett den 7 juni 1942 till militieombudsmannen inkommet med »FP 28001 litt O samtlig personal» undertecknat telegram anhölls bland annat om upplysning rörande tjänstgöringstiden för förbandet och om rätten till krigspermission. Telegrammet remitterades av militieombudsmannen till vederbörande förbandschef med anhållan, att manskapet vid ifrågavarande kompani måtte erhålla de upplysningar rörande tjänstgöringstiden, som kunde och borde lämnas. Militieombudsmannen anhöll vidare, bland annat, att förbandschefen ville lämna upplysning om det beslut, som sålunda lämnades manskapet. Som svar insändes viss utredning, däribland ett yttrande av kompanichefen kaptenen R. N. R. J. Gyldén. Denne anförde däri bland annat:

Vid kompaniets inryckning hade personalen blivit underrättad om att på grund av omständigheterna ingen fastställd tidpunkt för utryckning kunde påräknas. Gyldén hade framställt som sin personliga åsikt att beredskapen sannolikt komme att vara sommaren över. Sedan förbandet inträffat på grupperingsorterna, hade Gyldén i regel varje lördag hållit en kort exposé över läget och därvid meddelat vad som lämpligen kunde sägas om beredskapsläget. Samtliga hade sålunda varit orienterade om vilken omgång förbandet tillhörde och att någon krigspermission icke vore att förvänta. Där emot hade en systematisk tjänstledighet planlagts så, att varje man erhållit i medeltal 5 dagars ledighet, och ett stort antal dessutom en andra sexdarsledighet. Kompaniet hade återgått till fältdepå den 19 juni 1942. Vid fyra särskilda tillfällen hade Gyldén orienterat kompaniet personligen och vid ett tillfälle genom regementsombudet lämnat en redogörelse för utsikterna till hempermittering. I samband härmed hade Gyldén utfärdat ett formellt förbud för avlåtande av skrivelser till militieombudsmannen eller andra myndigheter på annan väg än tjänstevägen. Detta hade skett med hänsyn till att sådana skrivelser avlåtits från andra förband inom området. Då icke förty ett antal man tagit sig före att anonymt avsända ett telegram till militieombudsmannen hade Gyldén låtit meddela kompaniet, att inga som helst tjänstledigheter eller permissioner skulle bifallas förrän avsändaren (avsändarna) anmälde sig. Efter c:a 10 dagar skedde så, och vederbörande hade av Gyldén befordrats till disciplinstraff för att i trots mot given order icke ha följt tjänstevägen. Kompaniets manskap hade sålunda hela tiden hållits underkunnigt om läget i vad rörde hempermittering och hade senast i början av maj fått veta, att hempermittering omkring midsommar vore — vid oför-

ändrat politiskt läge — att påräkna. Gyldén ansåge dels att telegrammet varit felaktigt undertecknat, enär verkställd utredning visat att flertalet av manskapet icke varit villigt att avsända det, dels att det inneburit ett orderbrott för vilket bestraffning borde utgå.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 22 juli 1942 till vederbörande förbandschef:

Föreskrifter om tjänsteväg vid klagomåls anförande vore meddelade i tjänstgöringsreglemente för armén § 1 mom. 31. Enligt samma § mom. 32 finge besvär över militär eller civilmilitär myndighets resolution på ansökan icke anföras i annan ordning än i mom. 31 vore sagd. Emellertid stadgades i mom. 33 att i mom. 31 och 32 givna bestämmelser angående klagan och besvär icke ägde tillämpning i fråga om klagan hos justitiekanslern eller militieombudsmannen. Det av Gyldén utfärdade förbudet att avlåta skrivelser till militieombudsmannen annan väg än tjänstevägen stode sålunda i uppenbar strid med gällande föreskrifter i tjänstgöringsreglementet. Vare sig Gyldén utfärdat förbudet trots kännedom om dem eller han saknat kännedom om dessa föreskrifter — vilket med hänsyn till Gyldéns tjänsteställning syntes militieombudsmannen otroligt — måste han genom förbudets utfärdande anses ha gjort sig skyldig till grovt oförstånd i tjänsten. Genom det sålt varpå Gyldén framtvingat bekännelse om vem som avsänt det ifrågasvarande telegrammet hade Gyldén även gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Rätten för krigsman att med frångående av eljest stadgad tjänsteväg hänvända sig direkt till militieombudsmannen vore en så viktig del av hans medborgerliga rättigheter, att militieombudsmannen ej ansåge sig böra tåla att den så grovt kränktes som i förevarande fall skett. Militieombudsmannen anmodade därför förbandschefen ombesörja att Gyldén ställdes till ansvar inför krigsrätt för de tjänstefel, till vilka han enligt det sagda gjort sig skyldig, varvid vederbörande åklagare hade att yrka ansvar å Gyldén enligt lag och sakens beskaffenhet. Vad straffets utmätande beträffade syntes det militieombudsmannen mindre väl överensstämmande med rättvisa och rimlighet, därest icke Gyldén erhöle strängare straff än den som på grund av Gyldéns felaktiga order kommit att bliva ådömd bestraffning.

*   *

*

Sedan målet härefter av förbandschefen hänskjutits till särskilda krigsrätten i Boden, vitsordade Gyldén vid första rättegångstillfället den 7 augusti 1942 riktigheten av militieombudsmannens skrivelse med bland andra följande ändringar och tillägg:

Sannolikt några dagar efter den 5 juni 1942 hade Gyldén vid uppställning av kompaniet meddelat att militieombudsmannen icke vore rätt instans för

förfrågningar angående inkallelsetid. Det hade icke varit tal om något förbud att avsända skrifter till militieombudsmannen. Sedan han fått kännedom om att ett telegram avsänts från fältposten till militieombudsmannen, hade han, antagligen några dagar efter den 17 juni 1942, meddelat kompaniet att någon permission eller tjänstledighet icke skulle beviljas. förrän det blivit utrett vem som avsänt telegrammet. Sedan Gyldén därefter fått höra att sannolikt någon av fyra uppgivna personer avsänt telegrammet, hade han haft enskilt samtal med tre av dessa. Han hade därvid icke särskilt förebrått dem för avsändandet av telegrammet utan endast framhållit att deras framställning varit onödig. Möjligen hade han uttalat som sin åsikt att telegrammets avsändande kunnat vara ett misstroende mot honom. Gyldén trodde att han sagt till alla tre att det felaktiga undertecknandet kunnat föranleda bestraffning. Oaktat Gyldén ansett att de handlat oförståndigt vid telegrammets avsändande, hade han icke bestraffat någon av dem, när han ansett dem vara skötsamma.

I en av Gyldéns rättegångsbiträde vid första rättegångstillfället ingiven promemoria bekräftade Gyldén att han inför truppen förklarar att militieombudsmannen icke vore rätt instans i inkallelsefrågor samt uppgav vidare:

Han hade sagt att om manskapet ville ha besked i inkallelsefrågor borde hänvändelse göras till överbefälhavaren eller försvarsministern men att hänvändelse då måste gå tjänstevägen. Att förbjuda manskapet att direkt tillskrivna militieombudsmannen hade legat Gyldén fjärran i synnerhet som han av egen erfarenhet varit underkunnig om att denna rätt förefunnits. Då Gyldén erhållit kunskap om telegrammet, hade han blivit förvånad och förargad, emedan avsändaren givit telegrammet sken av att komma från hela förbandet. För att framtinga besked om vem som avsänt telegrammet hade han vid uppställning av förbandet meddelat att icke någon permission komme att beviljas eller tjänstledighetsansökan tillstyrkas förrän den skyldige anmält sig. Detta meddelande hade dock blott varit ett skrämskott för att få avsändaren att giva sig till känna. Gyldén hade beviljat permission och tillstyrkt tjänstledighetsansökningar efter samma grunder som tillförne. — Vid genomgång av sitt yttrande funne Gyldén numera att sådan skrivelsen avfattats den uppfattningen måste uppstå, att Gyldén förbjudit manskapet att skriva till militieombudsmannen annat än tjänstevägen och att Gyldén ansett att den som handlade i strid med denna order gjort sig skyldig till orderbrott. Hur Gyldén kommit att skriva på detta sätt kunde Gyldén endast förklara med att Gyldén vid yttrandets avgivande i den hets som då rådde å kompaniet av obetänksamhet fått för sig att sakförhållandena varit, som Gyldén i skrivelsen uppgivit. Gyldén måste därför tillstå, att han handlat obetänksamt vid skrivelsens utformande.

Sedan militieombudsmannen tagit del av protokollet för första rättegångstillfället, anförde militieombudsmannen i skrivelse den 28 augusti 1942 till vederbörande krigsfiskal bland annat följande:

Av protokollet framginge, att de uppgifter, som Gyldén under den förberedande utredningen i målet lämnat, i väsentliga delar vore oriktiga. Sålunda

hade Gyldén icke utfärdat något förbud att avlåta skrivelser till militieombudsmannen, och han hade icke till bestraffning befordrat dem, som mot förbudet avsänt ett telegram till militieombudsmannen. Gyldén hade uppgivit, att han endast kunde förklara sina felaktiga uppgifter med att han vid avgivandet av det yttrande, som innehållit uppgifterna, i den hets, som då rått på grund av förbandets avrustning, av obetänksamhet fått för sig, att sakförhållandena varit sådana, som han i yttrandet uppgivit.

Militieombudsmannen funne det synnerligen anmärkningsvärt att Gyldén kunnat lämna dessa oriktiga uppgifter. Militieombudsmannen hade tidigare haft anledning att ingripa mot militära befattningshavare för att de på detta sätt i skriftliga yttranden i hos militieombudsmannen anhängiga ärenden lämnat oriktiga uppgifter. Militieombudsmannen hade därvid anfört, att det vore en angelägenhet av största vikt att de yttranden, som militieombudsmannen funne anledning infordra av befattningshavare i dylika ärenden, avfattades så, att de erhöles ett fullt riktigt innehåll. Betydelsen härav, hade det framhållits, framstode än tydligare, om man betänkte, att vederbörande tjänstemäns yttranden i de flesta fall utgjorde det huvudsakliga material, på vilket militieombudsmannen hade att avgöra ärendena, varför felaktiga yttranden kunde leda till att även besluten bleve oriktiga. Om kravet på att yttrandena icke finge vara missvisande icke strängt upprätthölles, kunde ett förfarande, som byggde på skriftväxling, icke längre fungera tillfredsställande.

Dylikt lämnande av felaktiga uppgifter hade befunnits utgöra straffbart tjänstefel (jämför bl. a. militieombudsmannens ämbetsberättelse 1940 sid. 138 ff.). Ej heller i förevarande fall kunde militieombudsmannen underlåta att beivra felaktigheterna. Militieombudsmannen anmodade därför krigsfiskalen att yrka ansvar å Gyldén jämväl för lämnandet av ifrågakvarande felaktiga uppgifter.

Vad målet i övrigt anginge utvisade protokollet, att Gyldén medgivit, att han, sannolikt några dagar efter den 5 juni 1942, vid uppställning av kompaniet meddelat, att militieombudsmannen icke vore rätt instans för förfrågningar angående inkallelsetid, att han, antagligen några dagar efter den 17 i samma månad, meddelat kompaniet, att någon permission eller tjänstledighet icke skulle beviljas, förrän det blivit utrett vem som avsänt telegrammet samt att han för de tre, som förmodats ha varit avsändare av telegrammet till militieombudsmannen, framhållit, att deras framställning varit onödig.

Samtliga dessa ingripanden från Gyldéns sida hade varit obehöriga.

Gyldéns förklaring inför truppen att militieombudsmannen icke vore rätt instans i inkallelsefrågor hade tydligen icke haft den jämförelsevis oskyldiga formulering Gyldén själv påstått. Ett av de på Gyldéns begäran i målet hörda vittnena, kompaniadjutanten sergeanten Hellström, hade sålunda uppgivit, att Gyldén yttrat, att det knappast vore någon idé att skicka en skrivelse till militieombudsmannen, eftersom denne icke toge någon befattning med inkallelser, och att det i detta fall vore lika lönlöst att sända en skrivelse till militieombudsmannen som till Churchill, Stalin eller Hitler. Detta yttrande, vars riktighet icke bestritts av Gyldén, syntes militieombudsmannen vittna

om en häpnadsväckande omdömeslöshet hos Gyldén. Hur en officer, kapten på aktiv stat, kunnat inför trupp fälla ett dylikt yttrande förefölle militieombudsmannen ofattbart. Endast ett verkligt kännbart straff torde kunna ha den verkan att få honom att inse det grovt felaktiga i sitt förfarande.

I anslutning till militieombudsmannens skrivelse yrkade krigsfiskalen ansvar å Gyldén jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för grov vårdslöshet vid fullgörande av tjänsteplikt, dels genom att Gyldén vid en uppställning med sitt kompani meddelat att militieombudsmannen icke vore rätt instans för förfrågningar angående inkallelsetid, dels genom att Gyldén meddelat kompaniet att permission eller tjänstledighet icke beviljades förr än avsändaren av telegrammet till militieombudsmannen anmälde sig, dels genom att Gyldén för dem, som förmodats vara avsändare av nämnda telegram, framhållit, att deras framställning vore onödig, dels ock genom att Gyldén i skrivelse till militieombudsmannen lämnat oriktiga uppgifter.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 6 oktober 1942 och utlät sig därvid: Krigsrätten funne de av kapten Gyldén vidtagna åtgärderna *dels* att meddela kompaniets manskap att riksdagens militieombudsman icke vore rätt instans för förfrågningar angående inkallelsetid, *dels* att sedan det i målet ifrågakomna telegrammet, vari i fråga om avsändandet oriktigt angivits att telegrammet avlåtits av samtlig personal vid kompaniet, avsänts till militieombudsmannen, tillkännagivit, att någon permission icke komme att beviljas eller tjänstledighet tillstyrkas, förrän det blivit utrett vem som avsänt telegrammet, och *dels* att han för de tre av manskapet, som förmodats ha varit avsändare av telegrammet till militieombudsmannen, framhållit, att deras framställning varit onödig, icke hava varit obehöriga och att Gyldén förty icke därutinnan gjort sig skyldig till ansvar.

Vidkommande målet i övrigt, så när utrett vore, att Gyldén i det yttrande han avgivit till förbandschefen med anledning av den förklaring militieombudsmannen infortrat rörande det beslut som meddelats manskapet beträffande tjänstgöringstiden lämnat i vissa avseenden oriktiga uppgifter, prövade krigsrätten rättvist att döma Gyldén för vad han låtit komma sig till last, att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar.

Ledamöter i krigsrätten vid målets avgörande voro krigsdomaren Sandström, t. f. auditören Berglund samt kaptenerna Perslow och Arnold. Från utslaget voro de båda förstnämnda skiljaktiga och yttrade:

»I målet är utrett, att kapten Gyldén i sin egenskap av chef för — — — kompaniet någon dag efter den 5 juni 1942 vid uppställning av kompaniet meddelat att riksdagens militieombudsman icke vore rätt instans för förfrågningar angående inkallelsetid, att Gyldén antagligen några dagar efter den 17 i samma månad meddelat kompaniet att någon permission eller tjänstledighet icke skulle beviljas förrän det blivit utrett vem som avsänt ett utav en del av personalen på kompaniet till militieombudsmannen avlätet telegram, att han för de tre av manskapet som förmodats ha varit avsändare av telegrammet till militieombudsmannen framhållit att deras framställning varit onödig, samt att Gyldén i det yttrande han avgivit till chefen för

— — — med anledning av den förklaring militieombudsmannen infortrat rörande det besked som givits manskapet beträffande tjänstgöringstiden, lämnat i vissa avseenden oriktiga uppgifter.

På grund härav pröva vi rättvist döma Gyldén jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vårdslöshet och oförstånd vid utövande av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i åtta dagar.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 17 oktober 1942 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget och därvid yrka att Gyldén måtte dömas till ansvar även i de avseenden vari krigsrätten ogillat åtalet. I skrivelsen anförde militieombudsmannen bland annat följande:

Den uppfattning som kommit till uttryck i utslaget kunde icke av militieombudsmannen godkännas. I likhet med de två civila ledamöterna i krigsrätten ansåge militieombudsmannen nämligen att Gyldén borde fällas till ansvar även i de avseenden vari krigsrätten lämnat den mot Gyldén förda ansvarstalan utan bifall. Att de värnpliktiga icke skulle hindras att till militieombudsmannen framföra förfrågningar och klagomål beträffande en angelägenhet av sådan betydelse för dem som längden av den tid de skulle vara inkallade vore enligt militieombudsmannens mening självklart. Även om Gyldén icke direkt förbjudit de värnpliktiga att i denna angelägenhet vända sig till militieombudsmannen, hade han dock mycket eftertryckligt påpekat för dem att militieombudsmannen icke vore rätt instans för handläggning av dylika frågor och därjämte gjort detta påpekande i en form som vittnat om dåligt omdöme. Härtill komme att Gyldén visat sitt missnöje med att framställning gjorts till militieombudsmannen i saken genom att dels meddela kompaniet att permission eller tjänstledighet icke komme att beviljas förrän det blivit utrett vem som avsänt telegrammet till militieombudsmannen och dels för dem som förmodats ha avsänt telegrammet framhålla att deras framställning varit onödig.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

23. Tjänstgöring som dagofficer (beträffande sergeant) samt putsande av kamraternas skodon (beträffande värnpliktig) ålagda som tillrättavisning.

Värnpliktige nr 9789 E. F. Hallberg, tjänstgörande vid II. bataljonsstabskompaniet vid ett fältregemente, anmälde för militieombudsmannen bland annat följande:

Värnpliktige nr 4359 Raneklev hade den 27 april 1942 blivit ålagd att under en veckas tid putsa marschkorna åt hela den tropp han tillhörde. Anledningen hade varit, att Raneklevs skor vid ett tillfälle ansetts vara oputsade. Troppen hade bestått av 19 man.

En värnpliktig vid namn Holm hade en dag i början av maj mött en offi-

cer vid kompaniet, som anmärkt på att Holms skor varit oputsade. Holm hade erhållit två dagars permissionsförbud samt dessutom såsom straffkommendering fått till åliggande att under ett par dagar putsa hela gruppens skor före uppställningen på morgnarna.

Sergeanten Asp vid 8. kompaniet hade en dag, då han tjänstgjort som dagofficer, råkat sova över sig en kvart på morgonen. Asp hade sedan blivit inkallad till bataljonschefen kaptenen Ivar Reuterswärd och fått en skrapa samt blivit ålagd två dagars arrest. En annan sergeant vid namn Lomenius hade vid ett annat tillfälle en hel dag försummat tjänstgöring som dagofficer. Han hade emellertid undgått bestraffning.

Uti infordrat yttrande anförde kaptenen Reuterswärd bland annat:

Värnpliktige Raneklev hade vid en morgonvisitation fått anmärkning av kompanichefen på att hans skoputs varit dålig. Raneklev hade svarat på detta i oförskämd ton: »Det var så länge sedan jag var i tjänst så jag har glömt bort saken.» Kompanichefen hade genmält: »Då skall jag lära Eder att borsta skor, Ni skall få borsta troppens skor under återstående del av veckan.» Något ytterligare straff för denna förseelse hade icke förekommit.

Hallbergs skildring beträffande värnpliktige Holm vore enligt Holms ut-sago felaktig. Holm hade en morgon vid uppställningen haft oborstade skor och hade därför tillrättavisats. Putsen på kompaniet hade efter de meddelade tillrättavisningarna blivit bra.

Sergeanten Asp hade ålagts två dagars arrest av sekundchefen för försum-melse av tjänsteplikt, i det han ej varit närvarande vid truppens måltid. Ser-geanten Lomenius hade av pågående dagofficeren rapporterats för att han icke personligen avlämnat dagtjänsten i rätt tid. Vid förhöret hade fram-kommit, att Lomenius funnits i förläggningen men icke känt tjänstgörings-reglementets föreskrifter om att avlämning skulle ske genom personligt sam-manträffande. Reuterswärd hade meddelat Lomenius, att han dels för att bättre lära sig tjänsten, och dels som tillrättavisning skulle bliva kommende-rad utom tur som dagofficer nästkommande lördag—söndag.

För egen del anförde regementschefen i anslutning till Reuterswärds ytt-rande bland annat:

Då Raneklev ålagts att »borsta troppens skodon under återstående del av veckan», hade detta närmast varit en tillrättavisning, som bort hänföras till 210 § c) strafflagen för krigsmakten, även om det ålagda handräckningsar-betet utom vanlig ordning icke varit det som i allmänhet ifrågakomme vid dylika tillfällen. Motsvarande syntes ha bort vara fallet beträffande värn-pliktige Holms kommendering. Sergeanten Lomenius' kommendering utom tur som dagofficer hade av Reuterswärd sannolikt icke ansetts vara en tillrätta-visning i strafflagens för krigsmakten mening.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsman-nen i skrivelse till regementschefen den 3 juli 1942 följande:

Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge för mindre förseelser och fel mot militär tukt och ordning i stället för disciplinär bestraffning meddelas

tillrättavisning. Som tillrättavisning finge enligt lagrummet — beträffande manskap — användas bland annat åläggande för visst antal gånger, högst sex, eller för viss bestämd tid, högst femton dagar, att utom vanlig ordning förrätta handräkningsarbeten. Såvitt anginge officerare och underofficerare finge tillrättavisning meddelas allenast i form av varning eller vägran av landpermission.

Reuterswärd hade i ett fall — beträffande sergeanten Lomenius — försummelse i fullgörande av dagofficers åligganden tillrättavisat med kommandering utom tur som dagofficer. Då Lomenius varit underofficer, hade det enda slag av tillrättavisning, som i förevarande fall kunnat ifrågakomma, varit varning. Vidare finge framhållas, att vaktgöring överhuvud icke kunde åläggas som tillrättavisning. Härom kunde hänvisas till militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1939 års lagtima riksdag sid. 33 f. (jämför även ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag sid. 34 f.). Tjänstgöring såsom dagofficer intoge såvitt nu vore i fråga samma ställning som vaktgöring. Den Lomenius meddelade tillrättavisningen hade alltså varit felaktig och Reuterswärd hade genom att meddela densamma gjort sig skyldig till tjänstefel. Detta hade militieombudsmannen icke ansett sig kunna lämna utan beivran. Då felet emellertid icke syntes vara av beskaffenhet att behöva bringas under krigsdomstols prövning, hade militieombudsmannen velat anmäla Reuterswärd för regementschefen för erhållande av tillrättavisning.

Vad de båda andra, värnpliktiga Raneklev och Holm, av kompanichefen meddelade tillrättavisningarna anginge syntes det tämligen klart, att de varit felaktiga, såtillvida som borstande av kamraternas skodon icke utgjorde sådant handräkningsarbete, som omförmäldes i 210 § strafflagen för krigsmakten. Såsom framhållits under förarbetena till lagen (1901 års kommittés motiv sid. 231) bestode tillrättavisning som omnämndes i 210 § c) icke i själva arbetet, som i alla händelser måste utföras, utan däri, att arbetet finge utföras av den felande utom den tur som eljest skolat iakttagas. Stadgandet borde sålunda läsas i samband med föreskrifterna i tjänstgöringsreglementet för armén § 31 mom. 4, enligt vilket krigsman, tillhörande manskapet, vore pliktig att, förutom honom i övrigt tillkommande tjänstgöring, utföra sådana handräkningsarbeten, som i allmänhet eller under särskilda förhållanden kunde hänföras till manskaps åligganden i kronans och särskilt vederbörligt regementes tjänst (jämför go nr 444/1941; numera go nr 2398/1942). Till sådant arbete vore icke borstande av kamraternas skodon att hänföra. Det vore i vederbörande soldatinstruktioner (Soldatinstruktion för infanteriet mom. 86 och 88 etc.) föreskrivet, att soldaten vore personligen ansvarig för till honom utlämnade persedlar och att han skulle göra dem rena. Att kommandera annan till sådan persedelrengöring skulle innebära, att persedelinnehavarna befriades från göromål som normalt ålåge dem. Ansvaret för persedelvården torde de väl ändock icke undgå. Annorlunda bleve givetvis läget, om persedelinnehavarna på grund av sjukdom eller kommandering eller av annan orsak vore urståndsatta att fullgöra föreskriven persedelvård, då denna med hänsyn till persedlarnas underhåll och bestånd ju kunde behöva

fullgöras av andra. Att detta skulle ha varit fallet i förevarande fall hade emellertid icke ens påståtts.

Ehuru sålunda även de nu berörda tillrättavisningarna måste anses felaktiga, hade militieombudsmannen ansett sig böra låta bero vid vad därvid i ärendet förekommit.

De nämnda tillrättavisningarna syntes icke ha blivit på sätt ske bort antecknade i anteckningsbok över tillrättavisningar. Sådan anteckning borde verkställas.

Militieombudsmannen anhölle att regementschefen ville dels bringa vad skrivelsen innehölle i fråga om de åt värnpliktiga Raneklev och Holm meddelade tillrättavisningarna till Reuterswärds och kompanichefens kännedom, dels ock lämna underrättelse om sitt blivande beslut beträffande tillrättavisning åt Reuterswärd.

*   *
*   *

I skrivelse den 12 augusti 1942 anmälde regementschefen därefter, att han tilldelat Reuterswärd varning jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten för tjänstefel samt att de åt värnpliktiga Raneklev och Holm meddelade tillrättavisningarna antecknats i vederbörlig anteckningsbok för tillrättavisningar.

24. Fråga huruvida en av kompanichef till underbefäl given order att utföra visst arbete inneburit straffkommendering eller givits som vedergällning för det underbefälet anmält kompanichefen för förseelse.

I en den 25 augusti 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige korpralen nr 9 46/36 B. Wenström bland annat följande:

Hans kompanichef kaptenen B. D. Erlandson, en korpral och fyra värnpliktiga, de senare såsom förhörsvittnen, hade varit på förhör med anledning av en anmälan som den nämnde korpralen gjort mot Erlandson för förolämpning i tjänsten. På grund av vad som framkommit vid förhöret hade Erlandson blivit dömd till två dagars arrest utan bevakning. Omedelbart efter hemkomsten från förhöret hade målsägaren-korpralen beordrats att tillsammans med ett av förhörsvittnena tömma kompaniexpeditionens latrinkärl. Ägaren till den fastighet, i vilken kompaniexpeditionen var inrymd, hade icke velat ha kärlet tömt, eftersom detta ännu icke varit fullt och han själv velat tillgodogöra sig gödseln. Ordern hade emellertid måst utföras.

Militieombudsmannen tog med anledning av Wenströms påståenden del av handlingarna i det ifrågavarande disciplinmålet. Dessa utvisade följande:

I en den 30 juli 1941 dagtecknad, till chefen för I 4 ställd anmälan anförde värnpliktige korpralen nr 619 21/32 H. E. Andersson, att Erlandson i tjänsten förolämpat honom genom att kalla honom »förbannad drummel» och »djävla drulle». Sedan anmälningsskriften av regementschefen överlämnats till vederbörande divisionschef för förhör, hölls av sistnämnde chef den 4 augusti 1941 förhör med Erlandson. Vid detta förhör erkände Erlandson enligt förhørsprotokollet, att han den 30 juli 1941 i visst sammanhang till Andersson »fällt yttranden i likhet med förbannade drummel och djävla drulle». Vid förhöret hördes även fyra värnpliktiga, bland dem nr 129 24/28 Karlholm. Samtliga dessa vitsordade riktigheten av Anderssons anmälan.

Vid förhör i anledning av Wenströms skrift hördes Erlandson, Andersson och kompaniadjutanten sergeanten E. B. Ohlson och berättade därvid följande.

Erlandson: Den dag då förhöret inför divisionschefen ägde rum hade Anderssons pluton varit på övning i fälttjänst tämligen långt från förläggningen. Det hade icke funnits möjlighet för Andersson att uppsöka sin pluton med utsikt att finna den inom rimlig tid. Då Erlandson övervägt med Ohlson om vilken tjänstgöring Andersson skulle fullgöra under eftermiddagen, hade konstaterats, att det icke funnits möjlighet för Andersson att återgå till plutonen. Erlandson hade då frågat Ohlson, om det funnits något lämpligt arbete för Andersson. Ohlson hade kommit att tänka på att latrinen vid kompaniexpeditionen borde rengöras, och hade föreslagit Erlandson, att Andersson skulle utföra detta arbete. Ohlson hade sedan själv beordrat Andersson att jämte värnpliktige Karlholm utföra arbetet, efter det att Erlandson givit sitt bifall härtill.

Andersson: Efter förhöret på divisionsexpeditionen hade han gått till kompaniexpeditionen, då han av Ohlson fått underrättelse om att han hade en order att hämta där. När Andersson kommit till kompaniexpeditionen, hade han av stabsfuriren, furir Broquist, fått ett papper med order att tömma latrinen. Då Andersson därefter gått för att äta, hade han träffat trosschefen, furiren Samuelsson, vilken jämväl meddelat Andersson, att Andersson skulle tömma latrinen. Samuelsson hade tillika berättat, att Erlandson frågat Samuelsson, om det funnits något »skitjobb» för en man, men att Samuelsson då svarat, att han ej kunde giva anvisning på något sådant. Andersson och värnpliktige Karlholm hade därefter verkställt tömning av latrinen. Andersson ansåge, att tömning av latrinen vid ifrågavarande tillfälle icke varit erforderligt, särskilt som ägaren av den fastighet vari latrinen funnits önskat, att gödseln skulle ligga kvar, när han ämnade behålla den för sin trädgård.

Ohlson: Erlandsons uppgifter vore riktiga. Han hade icke uppfattat utförandet av ifrågavarande order som en bestraffning utan »som en av behovet synnerligen påkallad åtgärd».

Med anledning av Anderssons påstående, att furiren Samuelsson uppgivit, att Erlandson till Samuelsson riktat en fråga om det funnes något »skit-

jobb» för en man, hördes Erlandson härom och vidgick då, att han gjort en sådan förfrågan.

Uti yttrande i ärendet anförde chefen för Livgrenadjärregementet översten R. Gyllenram såvitt nu är ifråga följande:

Erlandson hade meddelat Gyllenram, att han med uttrycket »skitjobb» menat något tråkigt arbete, detta icke som en hämndeakt mot Andersson för att denne anmält honom utan därför att han tyckt Andersson vara en staccare som icke stode för vad han sagt. Erlandsons åtgärd överhuvud taget att beordra en korpral för arbetet i fråga vore mindre lämplig.

Uti en för vederbörande åklagare utfärdad instruktion för åtal mot Erlandson anförde militieombudsmannen, efter redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Utredningen i ärendet syntes militieombudsmannen tämligen oförtydligt giva vid handen, att ordern om tömmandet av latrinen av Erlandson givits Andersson antingen som en vedergällning, för det Andersson anmält Erlandson, eller också som en straffkommendering, emedan Erlandson varit uppbragt på Andersson. I båda fallen måste meddelandet av ordern anses utgöra ett allvarligt tjänstefel från Erlandsons sida.

Skälen varför man på detta sätt måste bedöma ordern vore flera. Innan Erlandson fällde de yttranden för vilka han bestraffades, hade han, enligt vad handlingarna i disciplinmålet utvisade, varit i ordväxling med Andersson. Erlandson hade uppgivit, att Andersson härunder uppträtt synnerligen indisciplinärt. Ett av förhörsvittnena hade lämnat uppgifter, som i viss mån bestyrkte Erlandsons påståenden härom. Erlandson hade alltså, möjligen med rätta, varit uppbragt på Andersson, och det torde väl också vara ur denna synpunkt som man finge se de kränkande tillmälena från hans sida mot Andersson. Härtill komme Erlandsons för honom mycket graverande fråga till furiren Samuelsson, om det funnits något »skitjobb» för en man. I och med att det styrkts, att detta yttrande fällts av Erlandson, förefölle läget ganska klart. Erlandsons försök att förklara yttrandet verkade konstruerade och syntes så osannolika, att de torde kunna lämnas utan avseende. Härtill komme givetvis, som regementschefen påpekat, att det överhuvud varit olämpligt att giva ett sådant uppdrag som det ifrågavarande åt ett befäl.

Därest Erlandson ansett sig ha anledning att göra anmärkningar av allvarligare beskaffenhet mot Anderssons uppträdande, hade han sin tjänsteplikt likmätigt bort rapportera Andersson härför. Hade anmärkningarna funnits befogade, hade bestraffningsåtgärder säkerligen icke uteblivit. Någon rätt att på sätt som skett taga saken i egna händer hade han däremot icke haft.

Med hänsyn till de betänkliga följder för rättssäkerheten som utan tvekan skulle uppstå, därest ett förfarande som Erlandsons lämnades opåttalt, hade militieombudsmannen ansett sig icke kunna underlåta att göra detsamma till föremål för laga beivran inför domstol. Militieombudsmannen uppdroge för-

denskull åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol varunder Erlandson lydde anhängiggöra och utföra åtal mot Erlandson för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet.

*   *
*   *

Sedan instruktionen och övriga handlingar överlämnats till chefen för Värmlands regemente, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid nämnda regemente. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade ansvar å Erlandson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt. Krigsfiskalen åberopade därvid åtalsinstruktionen och anförde, att Erlandsons ifrågavarande order tillkommit av hämnd. Erlandson bestred åklagarens yrkande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 21 mars 1942 och utlät sig därvid:

I målet vore utrett följande. Erlandson hade den 4 augusti 1941 omkring kl. 14 i egenskap av kompanichef för att bereda Andersson och Karlholm sysselsättning under återstoden av nämnda dag tillfrågat Ohlson, som varit kompaniadjutant vid kompaniet, huruvida denne hade någon dylik sysselsättning att föreslå, därtill denne svarat nekande. Härefter hade Erlandson till Samuelsson, trosschefen vid kompaniet, riktat frågan: »Har inte furiren något skitjobb, som skall göras i eftermiddag?», vilken fråga Samuelsson besvarat nekande. Omedelbart därefter hade Ohlson såsom lämplig sysselsättning för Andersson och Karlholm föreslagit tömning av det till kompaniexpeditionen hörande avträdet. På grund av det sålunda framställda förslaget och då något annat lämpligt handräkningsarbete ej för tillfället funnits, hade Erlandson uppdragit åt Ohlson att beordra Andersson och Karlholm att tömma avträdet, vilken order därpå verkställdes. Erlandson hade medgivit, att han varit missnöjd med Andersson för att denne vid ett samma dag hållet, av vederbörande regementschef beordrat förhör angående en förseelse, till vilken Erlandson gjort sig skyldig, lämnat andra uppgifter än dem han i saken tidigare lämnat Erlandson samt att Erlandson varit angelägen om att Andersson under aftonen samma dag ej skolat vara utan sysselsättning. Även om utredningen i målet gäve vid handen, att Erlandson under inflytande av misstämning mot Andersson meddelat den ifrågakomna ordern om tömningen av avträdet, måste Erlandson dock anses ha varit i sin fulla rätt att meddela sagda order, särskilt som den för Anderssons del uppenbarligen inneburit allenast ett övervakande av orderns verkställande, och intet tydde på att Andersson själv annorlunda uppfattat den eller att han själv deltagit i arbetet. Av utredningen i målet syntes jämväl ådagalagt, att Erlandson med det av honom vid arbetets efterfrågande använda uttrycket »skitjobb» ej åsyftat annat än ett handräkningsarbete i allmänhet. På

grund härav prövade krigsrätten lagligt ogilla åklagarens mot Erlandson i målet förda talan.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 1 april 1942 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag under yrkande att krigshovrätten måtte, med ändring av utslaget, bifalla mot Erlandson förd talan sådan denna blivit vid regementskrigsrätten bestämd. Militieombudsmannen anförde vidare i skrivelsen till överkrigsfiskalsämbetet:

Till stöd för ändringsyrkandet borde åberopas innehållet i den för åtalet utfärdade instruktionen. Vad däri anförts syntes ingalunda vederlagt av vad som framkommit vid krigsrätten. Erlandson hade tvärtom vid krigsrätten vitsordat, att han varit »rasande» på Andersson och till och med framhållit, att då han börjat tjänstgöra som chef för det ifrågavarande förbandet, officerare och underofficerare för honom omnämnt, att disciplinen vid förbandet varit dålig, och såsom särskilt indisciplinära element framhållit Andersson och en annan värnpliktig, vilka sålunda borde »klämmas efter». Dessa tämligen öppenhjärtiga medgivanden syntes till fullo motivera i åtalsinstruktionen gjorda påståenden om huru den påtalade ordern borde bedömas.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 30 juni 1942 och anförde därvid:

Krigshovrätten funne det väl icke emot Erlandsons bestridande styrkt, att ifrågakomna order givits såsom vedergällning eller straffkommendering, men krigshovrätten ansåge, att, med hänsyn till vad som förekommit mellan Erlandson och Andersson i samband med den sistnämndes anmälan mot Erlandson, denne bort låta vara sig angeläget att icke vid utövandet av sitt befäl över Andersson giva anledning till misstankar att Andersson vore föremål för personliga hämndåtgärder från Erlandsons sida, och att följaktligen den i målet ifrågavarande ordern varit olämplig. Emellertid funne krigshovrätten på grund av omständigheterna i målet vad emot Erlandson sålunda förekommit ej vara av beskaffenhet att böra för honom föranleda ansvar och prövade förty rättvist fastställa det slut, krigsrättens utslag i ansvarsfrågan innehöle.

Krigshovrättens utslag utfärdades i överensstämmelse med den mening, som uttalats av ordföranden hovrättsrådet friherre H. J. Nordenskjöld samt ledamöterna kommandören A. Hägg, översten F. Lovén och hovrättsrådet S. Björklund. T. f. krigshovrättsrådet S. Petrén var av skiljaktig mening och anförde:

»Jag finner, att den ifrågavarande ordern på grund av de omständigheter, varunder densamma tillkommit, i varje fall varit ägnad att giva intryck av en Erlandsons personliga hämndåtgärd mot Andersson, och att med hänsyn härtill meddelandet av ordern inneburit oförstånd i Erlandsons tjänsteutövning. Jag prövar förty rättvist sålunda ändra krigsrättens utslag i huvudsaken, att jag jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten dömer Erlandson att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning under två dagar.»

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

25. Åtal mot kompanichef för det han i strid mot gällande föreskrifter kommenderat sjukskrivna till vissa tjänsteförrättningar.

I en den 19 januari 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 8699 G. Olsson och 196 andra värnpliktiga tillhörande 1. kompaniet av ett fältregemente följande:

De anhölle, att en undersökning snarast måtte göras av kompanichefen kaptenen G. V. Rosendahls sätt att leda kompaniet. Rosendahl hade enligt anmälarnas åsikt många gånger gjort sig skyldig till tjänstefel samt överhuvud taget visat sig synnerligen olämplig som chef för ett fältförband. Som skäl för anmälan framfördes följande:

1. Kommendering av sjukskrivna i grupp 0, vilka skulle vara sängliggande, till korum utomhus den 12 januari 1942 klockan 8.

2. Kommendering av sjukskrivna i grupp 1 till vakttjänst 2 dygn i sträck.

3. Användande av delar av kompaniets mobiliseringsammunition vid fältskjutning den 8—10 januari 1942.

4. Vid uppställning av kompaniet den 29 december 1941 hade Rosendahl förbjudit manskapet att delta i offentlig dans å Folkets hus i T. Anledningen till förbudet skulle enligt Rosendahls uppgift vara, att civilbefolkningen icke vore »värdig» att umgås med manskap ur kompaniet. Nyårsafton skulle dans ha ordnats av kompaniet, men denna hade inställts med nyssnämnda motivering. Nyårsafton hade Rosendahl yttrat till kompaniet, att det nya året för kompaniets del skulle firas »på ett enklare men värdigare sätt än dom där» vid vilket yttrande Rosendahl gjort en gest ner mot byn. Dessa yttranden hade mycket väl kunnat avlyssnas av civilbefolkningen. Ofta brukade upp till 10 personer från landsvägen avlyssna Rosendahls tal till truppen. Av denna och flera anledningar vore Rosendahl synnerligen impopulär bland ortens invånare, vilket anmälarna hört civilbefolkningen yttra.

5. Övningstiden disponerades på sådant sätt, att kompaniets baddid (den 11 januari 1942) förlades till söndagarna. Avlöningarna verkställdes kl. 19—20. Detta syntes vara onödigt, då kompaniets övningstid vore så rikligt tilltagen som mellan 8 och 11 samt mellan 12.30 och 17.30. Dessutom förekomme kvällsövningar och fältbivacker flera gånger i veckan. Så t. ex. hade förbandet legat i fältbivack från den 8 januari kl. 8.30 till den 10 i samma månad omkring kl. 14. På söndagen hade man kommenderats till bad. Måndagen den 12 januari hade nattmarsch påbörjats och förbandet hade legat i fältbivack till och med den 15 på kvällen. Härav syntes framgå, att personalens berättigade krav på ledighet och möjlighet för åtminstone relativ avkoppling blivit illa tillgodosedda.

Anmälarna anförde till slut, att vad de i sin anmälan påtalat skapat ett spänt förhållande mellan å ena sidan ortsbefolkningen och kompaniet och å andra sidan kompaniets manskap och kompanichefen, samt att det vore anmälarnas förhoppning att en undersökning av missförhållandena komme till

stånd, så att den olidliga och irriterade stämning som rådde komme att försvinna.

Med anledning av innehållet i skriften anhöll militieombudsmannen om utredning ävensom om vederbörande regementschefs yttrande i ärendet. Begärt yttrande inkom den 10 februari 1942. Vid yttrandet var fogat ett protokoll vid förhör med Rosendahl och 15 av manskapet ävensom med två vid kompaniet tjänstgörande fänrikar. Vidare översändes ett utdrag ur skyddsområdesdagorder, två avskrifter av sjukbesked samt ett intyg av bataljonsläkaren Thure Wiklund. De inkomna handlingarna utvisade bland annat följande:

Punkterna 1 och 2.

Enligt utdrag ur skyddsområdesdagorder nr 5 bil. 3 gällde för ifrågavarande förband för sjukskrivning i grupp beträffande grupp 0, att den sjukskrivne skulle ligga och finge vistas uppe endast efter läkares order samt för naturbehov, beträffande grupp 1, att den sjukskrivne skulle vistas uppe och finge användas i handräckning högst 4 timmar dagligen, samt beträffande grupp 2, att den sjukskrivne skulle vistas uppe och deltaga i handräckning.

Rosendahl anförde vid förhöret: De som kommenderats till korum den 12 januari 1942 hade icke varit allvarligare sjuka än att de kunnat förflytta sig från sina förläggningar. Vägen till platsen för korum vore i de flesta fall icke längre än vägen från förläggningarna till platsen för sjukvisitation. Korum hade varit ungefär 5 minuter. Under tiden den 12—16 januari 1942 hade förekommit, att i grupp 1 sjukskrivna kommenderats till vakt 2 dygn i sträck. Motivet härtill hade varit att varje frisk man erfordrades i kompaniets ställningar.

Vid förhöret hördes även några värnpliktiga i dessa delar och anförde därvid följande.

Värnpliktige korpralen nr 181 6/39 Johansson: Den 12 januari hade han varit sjukskriven i grupp 0 men det oaktat kommenderats till korum kl. 8. Korum och ett tal som kompanichefen i samband därmed hållit till kompaniet hade varit ungefär 20 minuter. Anledningen till hans sjukskrivning hade varit tandinfektion.

Värnpliktige nr 370 7/39 Sjöberg: Han hade varit kommenderad på vakt två dygn i sträck från den 14 januari kl. 19 till den 16 januari kl. 19. Under denna tid hade han varit sjukskriven i grupp 2.

Värnpliktige korpralen nr 109 7/39 Nilsson: Han hade varit kommenderad på vakt såsom vaktchef under tiden den 14 januari kl. 19 till den 16 januari kl. 14, då han på grund av sjukdom blivit avlöst. Han hade under denna tid varit sjukskriven i grupp 1.

Värnpliktige nr 313 8/39 Johansson: Han hade varit sjukskriven i grupp 2 men det oaktat blivit kommenderad på vakt den 14—15 januari.

Värnpliktige nr 123 8/31 Forsberg: Värnpliktige nr 2 7/39 Nilsson hade återkommit till kompaniet från sjukhuset i Skövde den 10 januari. Den 12 januari hade han kommenderats på vakt. På morgonen sistnämnda dag ha-

de Nilsson varit på sjukvisitation men där blivit av Rosendahl tillsagd att lämna sjukvisitationen och i stället delta i övningarna (vakttjänst).

Värnpliktige nr 2 7/39 Nilsson hördes icke vid förhöret.

De tillgängliga avskrifterna av sjukbesked utvisade bland annat

att värnpliktige korpralen nr 181 Johansson varit sjukskriven vid trupp i grupp 0 mellan den 9 och den 17 januari 1942 på grund av »tandinf. + Ö 1 i»;

att värnpliktige nr 370 Sjöberg varit sjukskriven i grupp 0 under tiden den 5—17 januari 1942 på grund av magtarmkatarr;

att värnpliktige korpralen nr 109 Nilsson varit på grund av »värk i v knä + Ö 1 i» sjukskriven vid trupp under tiden den 14—17 januari 1942 i grupp 1 samt under tiden från sistnämnda dag till den 22 januari i grupp 0;

att värnpliktige nr 313 Johansson varit sjukskriven vid trupp i grupp 0 den 12 och i grupp 2 från och med den 14 till och med den 17 januari 1942 allt på grund av magtarmkatarr; samt

att värnpliktige nr 2 Nilsson varit sjukskriven vid trupp i grupp 1 under tiden den 12 till den 17 januari 1942 på grund av ändtarmsframfall.

Det i det föregående omnämnda av bataljonsläkaren Thure Wiklund utfärdade intyget, dagtecknat den 6 februari 1942, är av följande lydelse:

»Härmed intygas, att det ej finnes någon anledning antaga, att de sjukdomar, vilka de vid fältpost 312 11 till vakttjänst eller deltagande i korum uttagna sjukskrivna led o, förvärrats av vakttjänstgöringen.»

För egen del anförde regementschefen, överstelöjtnanten H. Levin följande:

Enligt vad utredningen utvisade hade Rosendahl otvivelaktigt beordrat sjukskrivna i grupp 0 och 1 till viss tjänst, vilket föreskrifterna icke tillåte. Enligt bataljonsläkarens yttrande funnes dock icke anledning tro att sjukdomen förvärrats genom tjänstgöringen i fråga.

Punkt 3.

Härom anförde Rosendahl vid förhöret:

Vid fältskjutning den 8—10 januari 1942 hade han använt en eller två lådor gevärsammunition men hade erhållit löfte av bataljonsadjutanten att den sålunda förbrukade ammunitionen skulle ersättas av övningsammunition som fanns å bataljonsstaben. Dessutom hade vissa angivna dagar under januari 1942 förbrukats några språnghandgranater.

För egen del anförde regementschefen att, då ersättningen av den förbrukade mobiliseringsammunition varit säkerställd, han intet hade att erinra emot användandet av nämnda ammunition.

Punkt 4.

Rosendahl anförde vid förhöret:

Det ifrågavarande förbudet hade utfärdats, emedan ordningen vid dansbanan varit bristfällig. Den planerade dansen nyårsafton hade inställts, emedan risk förefunnits för att icke önskvärda element bland civilbefolkningen skulle infunnit sig. Den 29 december 1941 hade Rosendahl också till kompaniet sagt, att »det nya året för kompaniets del skulle firas på ett enklare men

värdigare sätt än dom där», därmed syftande på mindre lämpliga element inom samhället. Rosendahl hade icke med detta yttrande på något sätt avsett samhällets laglydiga och ordningssamma medborgare, vartill anledning desto mera saknats som kompaniets personal vid jultiden mötts av stor förståelse och välvilja från civilbefolkningens sida.

De värnpliktiga, som hörts på denna punkt, hade ingenting att tillägga utöver vad som anfördes i anmälningsskriften.

De båda i det föregående omnämnda fänrikarna, chefer för 3. och 4. plutonerna, bestyrkte vid förhör Rosendahls uppgifter om ordningen vid Folkets hus i T.

För egen del anförde regementschefen härom:

Rörande yttrandena om civilbefolkningen vore anmälarna enligt hans mening icke behöriga att föra talan, då de icke vore berörd part. Formen för yttrandet och omständigheterna då det skett hade kanske icke varit de bästa, men Rosendahls åsikter i saken syntes ha goda skäl för sig.

Punkt 5.

Rosendahl anförde härom:

Badningen söndagen den 11 januari 1942 hade berott på att kompaniet från den 8 till den 10 januari omkring kl. 13.30 varit på övning utom förläggningssorten. Kompaniets ordinarie baddag, torsdagen, hade infallit under denna tid och med anledning därav hade badningen verkställts på en söndag. Vad utbetalningen av avlöningar beträffade ansåge Rosendahl det självklart, att den icke borde äga rum under övningstid. Anmärkningarna mot kvällsövningarna och fältbivackerna bestredes, då högre befälhavare givit order om att under varje fjortondagarsperiod skulle hållas minst 4 nattövningar, varav minst 2 dygnsövningar. Nattmarschen den 12 januari hade anbefallts dels i skyddsområdesbefälhavarens utbildningsbestämmelser och dels å bataljonsorder.

För egen del anförde regementschefen, att det funnits skäl att förlägga badningen till söndag samt att det varit väl motiverat att utnyttja all övningstid, då kompaniets utbildningsståndpunkt särskilt med tanke på beredskapsuppgiften mer än väl behövde förbättras.

Sammanfattningsvis anförde Rosendahl vid förhöret:

Den gjorda anmälan syntes vara ett uttryck för manskapets missnöje med den självdisciplin som Rosendahl sökt ingjuta i förbandet. Rosendahl hade velat göra gällande, att en människa skulle försöka att själv klara av förkylningar, fotskador och annat och icke som flerfaldiga gånger skett, meningslöst springa till läkaren. Beredskapstjänstgöringen vore ju icke allenast ett maskinmässigt hanterande av vapen utan syftade ju också till ett stärkande och hårdande, av viljekraften. Vidare hade anmälan orsakats av missnöje med övningarna, vilka enligt manskapets förmenande haft en alltför stor omfattning. Med hänsyn till manskapets utbildningsståndpunkt och förbandets beredskapsuppgift ansåge Rosendahl det emellertid som ett absolut krav att övningarna icke begränsades.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 30 april 1942 till chefen för Hallands regementes depå följande:

Vid granskning av vad i ärendet förekommit ville militieombudsmannen först med anledning av vad under punkt 5 anförts framhålla, att den omständigheten givetvis icke utgjorde någon anledning till ingripande mot en befälhavare att han visat sig mån om att väl utnyttja den till buds stående tiden för övningar och annat som kunde höja truppens stridsduglighet. Någon anledning till ingripande syntes militieombudsmannen sålunda icke i detta fall föreligga såvitt nu vore i fråga.

I fråga om vad som förekommit under punkt 4 ville militieombudsmannen ansluta sig till regementschefens åsikt, att det kunde ifrågasättas, huruvida formen för Rosendahls påtalade yttranden varit den bästa, särskilt under de omständigheter under vilka de fällts. Regementschefens uttalande om att anmälarna icke vore behöriga att föra talan i denna del av ärendet, enär de icke vore berörd part, ansåge militieombudsmannen emellertid kräva den erinringen, att det, om Rosendahl skulle ha funnits förvunnen till tjänstefel, uppenbarligen skulle ha förelegat möjlighet till ingripande mot honom, även om förhållandena bragts till militieombudsmannens kännedom genom annan person än den som i egentlig mening kunde betraktas som målsägande. Någon ytterligare åtgärd ansåge militieombudsmannen sig dock icke böra vidtaga i denna del av ärendet.

Den påtalade förbrukningen av mobiliseringsammunition, berörd under punkt 3, ansåge militieombudsmannen vara en angelägenhet av så utpräglad militär art att han, sedan regementschefen förklarat, att han intet hade emot användandet av nämnda ammunition, funne sig böra låta bero vid vad sålunda förekommit.

Slutligen hade under punkterna 1 och 2 påtalats, att i grupp 0 sjukskrivna, vilka enligt gällande bestämmelser skulle vara sängliggande, beordrats till korum utomhus samt att i grupp 1 sjukskrivna, vilka enligt bestämmelserna skulle vistas uppe samt finge användas i handräckningstjänst högst 4 timmar dagligen, kommenderats till vakttjänst två dygn i sträck. Utredningen visade, att påståendena i dessa delar vore riktiga. Enligt en i ärendet företedd avskrift av sjukbesked skulle en värnpliktig — nr 370 Sjöberg — ha kommenderats på vakt två dygn i sträck t. o. m. under tid, då han varit sjukskriven i grupp 0. Rosendahl hade uppgivit, att motivet till vaktkommenderingarna varit, att varje man erfordrats i kompaniets ställningar samt att de sjuka, som kommenderats till korum, icke varit sämre, än att de kunnat förflytta sig från förläggningarna till platsen för korum, som icke låge mera avlägset från förläggningarna än platsen för sjukvisitation. Han hade vidare åberopat ett intyg av militärläkare av innehåll, att det icke funnes anledning antaga, att de kommenderade sjukas hälsotillstånd förvärrats genom kommenderingarna.

Även om Rosendahls omdöme om det allvarliga läget under de dagar, då ifrågavarande kommenderingar ägt rum, varit välgrundat och riktigt — vil-

ket icke blivit bestyrkt i ärendet — hade Rosendahl likväl icke varit berättigad att på sätt som skett sätta sig över gällande bestämmelser om sjukskrivnas tjänstgöring. Tydligt vore, att situationen kunde vara sådan, att en befälhavare måste i ett brådskande läge kommendera en sjukskriven till en tjänsteförrättning, som utfärdade föreskrifter icke medgåve, men ett sådant brådskande läge kunde icke ha förelegat i nu ifrågavarande fall. Kommenderingarna hade nämligen ägt rum under en tidrymd av flera dagar, åtminstone från och med den 12 till och med den 16 januari. Rosendahl hade uppenbarligen icke ägt att under en sådan tidrymd på egen hand och risk giva kommenderingar i strid med bestämmelserna, vilka ju vore meddelade till skydd för de sjuka och bakom vilka låge medicinska överväganden.

Det brott mot gällande föreskrifter, vartill Rosendahl genom ifrågavarande kommenderingar gjort sig skyldig, ansåge militieombudsmannen innebära tjänstefel av sådan beskaffenhet att Rosendahl icke kunde undgå laga ansvar därför. Å andra sidan ansåge militieombudsmannen, särskilt med hänsyn till att Rosendahl vitsordat det faktiska händelseförloppet, att det icke vore erforderligt, att saken bringades under krigsrätts prövning. Militieombudsmannen finge därför för depåchefen, som syntes äga den disciplinära bestraffningsrätten över Rosendahl, anmäla denne till erhållande av disciplinär bestraffning.

*   *
*

Chefen för Hallands regemente anmälde i skrivelse till militieombudsmannen den 6 maj 1942, att han hänskjutit målet till krigsrätt, enär han icke ansåge sig ha erforderlig grund för utmätande av disciplinstraff.

Sedan målet sålunda anhängiggjorts vid Hallands regementes krigsrätt, yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Rosendahl för vad denne lagts till last enligt punkt 1 och 2 i militieombudsmannens skrivelse till depåchefen.

Rosendahl uppgav vid krigsrätten, bland annat, att han visste med bestämdhet, att han icke tagit ut någon i grupp 0 sjukskriven till vakttjänstgöring, varför det vore tydligt, att värnpliktige nr 370 Sjöberg blivit överförd till grupp 2 efter att förut ha varit sjukskriven i grupp 0.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 29 maj 1942 och utlät sig därvid:

I målet vore utrett, att Rosendahl såsom chef för ifrågavarande kompani under januari 1942 dels kommenderat korpralen nr 181 Johansson till korum, under det denne varit sjukskriven i grupp 0, dels kommenderat värnpliktige nr 370 Sjöberg, som varit sjukskriven i grupp 2, att gå vakt från den 14 januari kl. 19 till den 16 januari kl. 9, dels kommenderat korpralen nr 109 Nilsson som vaktchef från den 14 januari kl. 19 till den 16 januari kl. 14, under vilken tid Nilsson varit sjukskriven i grupp 1, dels kommenderat värnpliktige nr 313 Johansson på vakt den 14 och 15 januari, då Jo-

hansson varit sjukskriven i grupp 2, dels ock kommenderat värnpliktige nr 2 Nilsson, som varit sjukskriven i grupp 1, på vakt den 12 januari. Vidare vore upplyst, att i gällande skyddsområdesdagorder för sjukskrivna vid ifrågavarande förband föreskrivits, beträffande grupp 0, att den sjukskrivne skulle ligga och finge vistas uppe endast efter läkares order samt för naturbehov, beträffande grupp 1, att den sjukskrivne skulle vistas uppe och finge användas i handräckning högst fyra timmar dagligen, samt beträffande grupp 2, att den sjukskrivne skulle vistas uppe och deltaga i handräckning. Krigsrätten funne, att Rosendahl icke ägt att på sätt som skett sätta sig över gällande skyddsområdesdagorder och att Rosendahl sålunda genom ifrågavarande kommenderingar gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten. Rosendahl dömdes förty att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten undergå arrest utan bevakning i fyra dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

26. Missbruk av tjänstebrevsrätt.

Med skrivelse den 26 februari 1942 översände tryckeriaktiebolaget Småland till militieombudsmannen en avskrift av ett bolaget tillhandakommet brev av följande lydelse:

»Bataljonsadjutant Bramzelius Fältpost — — — Adresslitt — — — Nr. /.
Till Direktionen av Tryckeriaktiebolaget Småland, Jönköping.

Vpl vice Korp. 289 36/25 Rolf Arne Sandquist har i en till Konungen ställd skrivelse anhållit om uppskov med honom anbefalld beredskapstjänstgöring, varvid han fogat ett intyg av Eder, enl. vilket hans arbetsförhållanden för närvarande skulle vara sådana, att Ni med hänsyn till att det under nuvarande tidsläge är svårt att skaffa en lämplig ersättare skulle ha synnerligen svårt att undvara honom och att Ni därför instämmer i hans ansökan om uppskov under första halvåret.

Under hand kan jag meddela, att Sandquists ansökan, som remitterats hit för yttrande, avstyrkts av bataljonschefen, enär S. är uttagen till gruppchef och ej kan ersättas vid förbandet (fp — — —). Beslut i ärendet kan lämnas först senare tjänstevägen.

Emellertid är jag personligen av den uppfattningen, att det finns gott om duktigt reklamfolk, som kan erbjuda Sm. F. sina goda tjänster. En väl stilerad annons i någon av de ledande huvudstadstidningarna lämnar massor med sökande till en god reklamteknarebefattning. Dessutom skulle jag själv kunna lämna anvisning på flera lämpliga, välmeriterade reklammän, om jag därmed kan stå Er till någon tjänst. Eventuellt kunde jag själv aspirera på den lediga platsen, förutsatt det icke blir endast ett vikariat. Jag emotser i så fall snarast meddelande med Edra villkor. Mina kvalifikationer, såväl examina som tjänstgöringar, torde vara väl bekanta genom chefredaktören Erik

Ståhl och direktör Ragnar Åkerberg från mina medarbetarskap i resp. Smålands Folkblad och Aurora.

Eksjö den 2¹/₂ 1942.

A. W. BRAMZELIUS.

Batadj Fp — — —

Reklamchef.

Vid avskriften hade fogats det kuvert i vilket brevet sänts. Kuvertet var försedd med tryckt text: »Tjänste Armén» samt följande maskinskrivna adress: »Direktionen av Tryckeriaktiebolaget Småland, Klostergatan 28, Jönköping.» Det var poststämplat den 25 februari 1942.

Bolaget anförde i sin skrift bland annat:

Man ville särskilt fästa uppmärksamheten på att Bramzelius använt tjänsteförsändelse för privatkorrespondens, att Bramzelius lämnat förhandsmeddelande om ett tjänsteärendes behandling av bataljonschefen samt att Bramzelius på ett enligt bolagets mening otillbörligt sätt sökt utnyttja sin ställning som bataljonsadjutant för att på annans bekostnad erhålla civil anställning. Bolaget ville meddela, att de av Bramzelius återopade personerna vore ense om att någon anställning för Bramzelius i bolaget icke kunde ifrågakomma.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 27 februari 1942 till chefen för Göta ingenjörkår begärt utredning med anledning av bolagets anmälan, hölls den 2 mars 1942 vid kåren förhör med Bramzelius, vilken antecknades vara värnpliktigt sergeant, samt furiren nr 544 21/33 Linné.

Bramzelius uppgav följande vid förhöret:

Från den i Bramzelius' brev till bolaget omnämnde värnpliktige Sandquist hade omkring den 23 februari genom depåadjutanten insänts en underdånig anhållan om uppskov med värnpliktstjänstgöring, vilken anhållan på ett därvid fogat papper avstyrkts av bataljonschefen. Bramzelius hade på eget initiativ sänt brevet till bolaget för att orientera bolaget om att Sandquist sannolikt ej skulle beviljas uppskov. Då Bramzelius endast varit frivilligt, på tre månader, anställd vid kåren, hade han haft möjlighet att själv söka befattningen och hade därför meddelat detta i brevet, för den händelse bolaget icke skulle kunna skaffa annan lämplig ersättare för Sandquist. Bramzelius hade lämnat brevet till Linné, som tjänstgjorde som ordonnans, med order att utskryva ett militärbrev. Linné, som hade brukat skriva ut kuvert, hade av misstag lagt brevet i ett tjänstekuvert. Bramzelius vore icke bataljonsadjutant utan bataljonsombud men hade i brevet betecknat sig som bataljonsadjutant, enär han skötte förekommande sysslor på expeditionen.

Linné berättade följande:

Han hade den 26 februari på eftermiddagen blivit ombedd att skriva adressen på ett brev, ställt till bolaget. Han hade ej läst skrivelsen utan antagit att det varit ett tjänstebrev. Bramzelius hade icke sagt vad slags kuvert Linné skulle taga, varför Linné antagit, att det skulle vara ett tjänstekuvert. Linné trodde icke, att Bramzelius observerat, att Linné tog ett tjänstekuvert, emedan

Bramzelius vid tillfället haft mycket att göra. Linné hade nyligen ryckt in till tjänstgöring och vore ej van vid expeditionsföring.

I skrivelse till kårchefen den 13 mars 1942 begärde militieombudsmannen till ytterligare utredning i ärendet svar på vissa, under åtta särskilda punkter framställda frågor. Frågorna nr 1—4 avsågo att utröna, huruvida föreskrifterna angående förvaring och tilldelning av militärbrev m. m. tillämpades rätt vid ifrågavarande förband. Något anmärkningsvärt framkom icke i de härå lämnade svaren. Frågorna nr 5—8 jämte därå av kårchefen lämnade svar voro av följande lydelse.

5) Vem hade lagt brevet i kuvertet? I protokollet över förhöret med Bramzelius vore antecknat, att Bramzelius uppgivit »att ordonnansen brukade skriva ut kuverten varvid denne av misstag lagt brevet i ett tjänstekuvert».

Svar: Antagligen Bramzelius, men denne sade sig ej minnas detta.

6) Hade Bramzelius överhuvud taget tagit någon befattning med ifrågavarande tjänstekuvert, sedan adress blivit skriven på detsamma?

Svar: Bramzelius kunde ej erinra sig hur därmed förhölle sig. Enligt uppgift av Linné skulle kuvertet ha lämnats till Bramzelius efter adressens utskrivande.

7) Hur långt hade det ifrågavarande uppskovsärendet fortskridit, då Bramzelius avlät sitt brev? Hade bataljonschefen skriftligen avgivit sitt yttrande vid nämnda tidpunkt?

Svar: Uppskovsansökningen vore, skriftligen avstyrkt av bataljonschefen, avsänd till kårens depå samma dag.

8) Hade handlingarna i uppskovsärendet varit i någon del hemligstämplade? Hade uppgifterna om Sandquists uttagning och möjlighet att ersättas varit av den art att de bort bringas till allmänhetens kännedom?

Svar: Handlingarna hade ej varit hemligstämplade. Någon anledning att bringa uppskovsärendet till allmänhetens kännedom hade ej förelegat.

Uti en den 27 april 1942 dagtecknad instruktion för vederbörande åklagare för åtal mot Bramzelius anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

De grundläggande bestämmelserna angående tjänstbrevsrätten vore meddelade i förordningen den 5 mars 1920 angående utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser. I § 7 mom. 1 av nämnda förordning stadgades, bland annat, att beteckning varigenom försändelse angåves såsom tjänsteförsändelse, icke finge användas för andra postförsändelser än sådana, som i tjänsteärenden avfärdades ifrån de myndigheter m. fl. som erhållit tjänstbrevsrätt. I § 8 mom. 1 av förordningen vore meddelade bestämmelser angående straff för tjänsteman och annan tjänstbrevsberättigad som sig eller annan till nytta missbrukade sin tjänstbrevsrätt. Straffbestämmelsen i första stycket vore tillämplig även för det fall att överträdelsen ej skett med uppsåt utan av oaktsamhet (jämför N. J. A. avd. I 1914 sid. 336).

I förevarande fall hade Bramzelius, vilken på grund av sin tjänstgöring vid bataljonsstaben måste anses som tjänstbrevsberättigad, genom att avsända

ifrågavarande brev till bolaget såsom tjänsteförsändelse, uppenbarligen sig till nytta missbrukat sin tjänstebrevsrätt. Den befattning han tagit med brevets avsändande vore, även om han därvid använt sig av Linné som medhjälpare, tillräcklig för att han skulle kunna straffas enligt § 8 mom. 1 i den nämnda förordningen.

Vad beträffade Bramzelius' övriga påtalade åtgärder måste han visserligen anses ha förfarit oriktigt genom att i brevet omnämna handläggningen av den ifrågavarande uppskovsansökningen samt till utomståendes kännedom bringa vissa andra militära förhållanden ävensom genom att, på sätt som skett, söka i Sandquists ställe erhålla anställning hos bolaget, men enär den senare åtgärden icke skett i tjänsten samt den förra med hänsyn till omständigheterna knappast vore av beskaffenhet att böra för Bramzelius medföra ansvar, ansåge militieombudsmannen sig böra i dessa delar låta bero vid vad i ärendet förekommit.

Bramzelius' missbruk av tjänstebrevsrätten ansåge militieombudsmannen däremot icke böra undgå laga beivran vid domstol. Med hänsyn till bestämmelserna i 39 § 2:o) lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes hörde målet till krigsdomstol. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsrätt, under vilken Bramzelius lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot Bramzelius för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

*   *

*

Sedan handlingarna genom chefen för ingenjörkårens depå överlämnats till krigsfiskalen vid regementskrigsrätten vid Göta ingenjörkår ställde denne Bramzelius under tilltal vid regementskrigsrätten för avsiktligt missbruk av tjänstebrevsrätt.

Vid målets handläggning inför krigsrätten tillfrågades Bramzelius, som enligt vad som upplystes blivit avkonstituerad till menig, huruvida han avsiktligt använt tjänstekuvertet. Bramzelius bejakade först detta men ändrade sig därpå och uppgav att han ansåge, att den första delen av hans brev, d. v. s. meddelandet om hur det gått med Sandquists ansökan, skulle ha berättigat till användande av tjänstekuvert, medan däremot detta icke varit förhållandet med den senare delen av brevet, som innefattat Bramzelius' enskilda meddelanden till bolaget.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 12 maj 1942 och utlät sig därvid:

Enär av utredningen i målet framginge, att Bramzelius, som på grund av sin tjänstgöring vid bataljonsstaben ägt tjänstebrevsrätt, den 25 februari 1942 såsom tjänsteförsändelse avsänt ifrågavarande brev av enskilt innehåll, samt Bramzelius således överträtt de i förordningen den 5 mars 1920 angående utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser stadgade förbud mot använ-

dande av beteckningen tjänsteförsändelse på andra postförsändelser än sådana, som med tjänsteärenden avfärdades, prövade krigsrätten jämlikt 8 § 1 mom. av förordningen lagligt döma Bramzelius att för nämnda förseelse utgiva sex dagsböter, varje dagsbot om fyra kronor, av vilka böter hälften skulle tillfalla kronan och hälften angivaren.

Utslaget vann laga kraft.

27. Felaktig handläggning av ansökan om delgivning.

I en den 4 september 1941 till militieombudsmannen inkommen skrift framförde advokaten Nils Leander såsom ombud för vice häradshövdingen Ernst Söderqvists advokatbyrå i Norrköping (här nedan kallad Norrköpingsbyrån) klagomål mot ryttmästaren Gösta Ericson angående behandlingen av ett ärende rörande delgivning genom militär myndighets försorg av en ansökan om Ericsons försättande i konkurs.

De vid ifrågakomna tid gällande bestämmelser i ämnet innehålla, så vitt i detta sammanhang är av intresse, i huvudsak följande:

Enligt 12 § lagen den 26 april 1940 med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m. skall delgivning med den som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten ske genom militär myndighets försorg och intyg av sådan myndighet gälla såsom fullt bevis att delgivning blivit så verkställd, som intyget innehåller. I 6 § kungörelsen den 10 maj 1940 (nr 313) angående tillämpning av nämnda lag stadgas, att delgivningshandlingarna, då delgivning skall ske genom militär myndighets försorg, skola ingivas eller med posten översändas till försvarsstaben samt att bevis om delgivning icke må utfärdas av annan än befälsperson med lägst underofficers åligganden eller tjänsteställning eller ock befattningshavare vid krigspolisen. Med stöd av bemyndigande i sistnämnda paragraf utfärdade överbefälhavaren den 21 maj 1940 vissa föreskrifter angående delgivningsförfarandet (sedermera upphävda genom den 6 juni 1941 av överbefälhavaren utfärdade nya föreskrifter i ämnet, T L B 1941 nr 85). I förstnämnda föreskrifter angavs, att till försvarsstaben inkomna delgivningshandlingar med posten komme att översändas till det förband, som den, vilken ärendet rörde, blivit tilldelad, eventuellt till högre stab.

I sin skrift till militieombudsmannen anförde Leander:

Genom utslag den 9 september 1940 hade lagsökningsdomaren i Halmstad förpliktat Ericson att till Aktiebolaget Svenska handelsbanken utgiva 1,125 kronor jämte ränta och rättegångskostnader. Vid försök till verkställighet hade utmätningsbar egendom icke kunnat anträffas. I april 1941 hade Norrköpingsbyrån genom Bernh. Jönssons advokatbyrå i Halmstad (i fortsättningen kallad Halmstadsbyrån) hos konkursdomaren i Halmstad gjort ansökan om Ericsons försättande i konkurs. Halmstadsbyrån hade översänt

konkursdomarens resolution av den 22 april 1941 till chefen för fältpost 62641 litt. F med begäran om resolutionens delgivning med Ericson, som enligt vad byrån inhämtat då tjänstgjort vid sagda fältpost. Då handlingarna icke återkommit, hade Halmstadsbyrån den 12 maj 1941 ånyo tillskrivit chefen för sagda fältpost och anhållit om meddelande, huruvida den tidigare översända skrivelsen kommit chefen för fältposten till handa samt om orsaken till att handlingarna icke återställts med delgivningsbevis, Ej heller på denna skrivelse hade svar ingått. Den 13 juni 1941 hade Halmstadsbyrån lyckats komma i personlig förbindelse med Ericson, som då givit det överraskande beskedet, att han själv varit chef för nämnda fältpost och att han emottagit skrivelserna men utan åtgärd lagt dem åt sidan.

Ericson avgav till militieombudsmannen tre yttranden i ärendet, dagtecknade den 16 september, den 30 november och den 19 december 1941.

I det första yttrandet anförde Ericson:

Omkring den 20 april 1941 hade Ericson av sin fru fått meddelande, att Halmstadsbyrån förfrågat sig efter Ericsons adress för att översända en konkursansökan. Några dagar senare hade Ericson under den av hans fru uppgivna adressen erhållit de av honom väntade handlingarna, vilka avsänts i firmastämplat lösbrev. Sedan Ericson övertygat sig om att innehållet vore en avskrift av en resolution, hade han makulerat försändelsen. Då han vetat vad saken gällt, hade han icke tagit närmare del av innehållet. Huruvida försändelsen varit adresserad till chefen för fältpost 62641 eller sänts under Ericsons namn, kunde Ericson icke erinra sig. Givetvis hade Ericson aldrig haft en tanke på att ett meddelande, som berörde honom som privatman, skulle behandlas som en tjänsteskrivelse. Först när Ericson under tjänstledighet den 13 juni 1941 besökt advokatbyrån för att få veta, om han vore försatt i konkurs, hade han fått reda på att byrån felexpedierat handlingarna. I stället för att de sänts till Ericson skulle hans chef haft dem. Redan den 30 april 1941 hade Ericson lämnat chefskapet för det förband som haft fältpostnumret 62641.

Ericsons yttrande den 30 november 1941 innehöll, att Ericson i april 1941 från Halmstadsbyrån under adress fältpost 62641 litt. F. erhållit ett konvolut, vilket innehållit avskrift av konkursansökan med resolution, men ej någon skrivelse med begäran om delgivning av densamma.

I sitt tredje yttrande anförde Ericson:

Han vidhölle till alla delar de uppgifter han tidigare lämnat. Av dessa framginge, att Ericson icke tagit del av någon skrivelse med begäran om delgivning. Skulle en sådan skrivelse ha varit medsänd, måste Ericson ha uppmärksammat den, när han bröt konvolutet. Detta hade innehållit en avskrift av resolution, vilken Ericson icke tagit närmare del av, då innehållet tidigare varit honom bekant.

Norrköpingsbyrån översände till militieombudsmannen avskrift av den brevväxling som förts i saken mot Ericson. Vidare förebragtes utredning genom förhör med personal å Halmstadsbyrån.

Efter redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i instruktion för vederbörande åklagare den 18 april 1942:

Genom utredningen i ärendet finge anses styrkt, att såväl kuvertet till som den ineliggande skrivelsen i den försändelse, som Ericson mottagit från Halmstadsbyrån adresserats till chefen för fältpost 62641, vilken befattning Ericson innehaft vid ifrågavarande tid. Oberoende därav, att advokatbyråns framställning om delgivning icke skett i föreskriven ordning, skulle densamma av Ericson ha behandlats som en tjänsteangelägenhet. Det hade således till en början ålegat Ericson, att i vanlig ordning anteckna framställningen i diariet för inkommande tjänstemeddelanden. Vidare hade han varit skyldig att handlägga ärendet. Ericson torde ha varit oförhindrad att låta å förbandet tjänstgörande officer eller underofficer teckna delgivningsbevis å konkursansökningen och därefter återsända denna. Därest han ej velat förfara på dylikt sätt, borde han ha överlämnat ärendets fortsatta behandling till överordnad befattningshavare. Det kunde anmärkas, att delgivning i rätt tid sannolikt kunnat ske genom föranstaltande av den befattningshavare, som den 30 april 1941 efter Ericson övertagit befälet över förbandet, om handlingarna då funnits kvar och varit införda i diariet. Det hade varit ur formell synpunkt försvarligt, om Ericson omedelbart återställt handlingarna till Halmstadsbyrån med upplysning, att byrån hade att hänvända sig till försvarsstaben. Eftersom Ericson innehaft de mottagna handlingarna i sin egenskap av tjänsteman och icke såsom privatperson hade han uppenbarligen icke ägt rätt att förstöra eller undanska dem.

Då Ericson icke velat erkänna, att han förfarit oriktigt, funne militieombudsmannen sig böra bringa ärendet under krigsdomstols prövning. Militieombudsmannen uppdroge åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka och utföra talan mot Ericson för vad han låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet. Åklagaren borde bereda Aktiebolaget Svenska handelsbanken tillfälle att framställa de ersättningsanspråk till vilka banken kunde anse sig befogad.

* * *

*

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Livregementets husarers depå, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid depån. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade till fullgörande av det i instruktionen lämnade uppdraget ansvar å Ericson för tjänstefel jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad militieombudsmannen lagt Ericson till last.

Banken, som kallats till regementskrigsrätten, iakttog icke inställelse.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 13 juni 1942 och utlät sig därvid:

I målet vore utrett att, sedan genom Halmstadsbyrån den 22 april 1941 hos konkursdomaren i Halmstad utverkats konkursresolution å Ericson, av-

skrift av ansökningen med åtecknad resolution i två exemplar med brev den 23 samma april från byrån sänts till chefen för fältpost 62641 litt F under anhållan, att handlingarna måtte delgivas Ericson. Vidare vore utrett, att Ericson, chef för fältposten, emottagit brevet men icke vidiagit någon åtgärd därmed utan bränt upp försändelsen med dess omslag. Även om det icke kunde anses tillförlitligen utrett annat än vad Ericson om mottagandet själv uppgivit, eller att han icke närmare eftersett, till vem försändelsen varit ställd, innan han förstörde densamma, hade han dock genom att handla som skett gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar. Krigsrätten prövade på grund av vad sålunda samt i övrigt förekommit lagligt döma honom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten till disciplinstraff av vaktarrest i fyra dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

28. Åtal mot vapenofficer vid flygflottilj för försummelse att till vederbörande befattningshavare vid flottiljen vidarebefordra en order med föreskrifter rörande handhavandet av vissa röksatser till övningsbomber.

I en den 21 september 1940 till militieombudsmannen inkommen skrift hemställde K. H. Bengtsson i Arvika om militieombudsmannens bistånd för att få del av utredningen rörande en den 30 maj 1940 vid Västgöta flygflottiljs depå i Karlsborg inträffad explosionsolycka, vid vilken hans son värnpliktige nr 109 48/39 K. H. G. Bengtsson dödats. På grund härav inhämtades upplysningar angående olyckan från chefen för flygvapnet.

Av den verkställda utredningen framgick, att ett antal i depåns vapenverkstad befintliga röksatser till övningsbomber exploderat och med största sannolikhet orsakat olyckan, vid vilken fem personer dödats samt byggnader och materiel skadats. I anledning av olyckan hölls den 16 januari 1941 krigsrätt. Sedan vederbörande krigsfiskal vid krigsrätten anfört, att det enligt hans uppfattning vore i målet styrkt, att explosionen orsakats genom någon oförsiktighet av en av de omkomna, volontären Ernst Arnold Andersson-Rudolf — vilken vid tillfället varit sysselsatt med att anbringa tändmekanismer i röksatserna — samt att krigsfiskalen icke hade något yrkande mot någon av de vid krigsrätten hörda personerna, avskrevs målet från vidare prövning.

Följande omständigheter klarlades vidare under utredningen:

Vid flygvapnet hade sedan en tid tillbaka i övningsbomber använts röksatser, vilka utvecklade gul rök. De reagerade vid antändning med förpuffning och ansåges vara tämligen ofarliga. Sedermera hade anskaffats röksatser, som utvecklade vit rök och ägde avsevärt större sprängkraft än de med gul rök. Leverantören av röksatserna med vit rök — vilken tidigare

ievererat röksatser med gul rök — hade märkt försändelsen på föreskrivet sätt men ej meddelat flygförvaltningen någon varning att iakttaga särskild försiktighet med förstnämnda röksatser; å fakturan hade blott angivits: »Iakttag största försiktighet då slagstiften inmonteras».

Beträffande gällande föreskrifter angående förvarande och handhavande av röksatser hade flygförvaltningen i ett i krigsrättens protokoll intaget yttrande anfört bland annat:

För de gula röksatserna hade föreskrifter utfärdats endast med avseende å aptering. För de vita röksatserna hade inga särskilda föreskrifter utgivits. — Flottiljpersonalen hade, då de nya röksatserna tagits i bruk, instruerats beträffande aptering och handhavande i övrigt av tidigare använda röksatser med gul rök, varvid röksatsernas farlighet och betydelsen av största försiktighet framhållits. Divisionschefen hade av flottiljchefen medgivits tillstånd att förvara en viss mängd röksatser i divisionens vapenverkstad. Närmare föreskrifter för förvaringssättet hade icke utfärdats. Vid tidpunkten för sprängningsolyckan hade röksatserna varit så monterade, att de kunnat explodera, om en röksats i närheten exploderat, eftersom röksatsernas känslighet varit mycket stor.

De åsyftade föreskrifterna utgjordes, såvitt nu vore i fråga, av flygförvaltningens order den 25 november 1939 till, bland andra, flygflottiljen. Enligt ordern skulle vissa i tändmekanismen ingående delar skruvas i röksatsen omedelbart före dennas införande i bomben.

Vid krigsrätten hördes bland andra nedan angivna personer vid flygflottiljens depå om montering av röksatser och uppgåvo därvid följande:

Kaptenen *N. H. Höök-Nilsson*:

Han hade varit vapenofficer till i slutet av mars 1940 och hade i denna egenskap erhållit ovannämnda order med instruktioner angående montering av röksatser allenast i samband med deras insättande i övningsbombarna. Med hänsyn till att flottiljen höll på att uppsättas vid tiden för orderns ankomst hade inga åtgärder av honom vidtagits för dess vidarebefordrande. Någon bombfällning hade icke förekommit vid tiden för orderns ankomst. En teknisk order skulle senare utgivas. Vapensmeden furiren Skargren hade fått sina instruktioner av vapenhantverkaren Nilsson, som varit tjänstförrättande vapenunderofficer. Höök-Nilsson hade tagit för givet, att montering ej skett förrän i samband med röksatsens insättande i bomben. Ett motsatt förfarande innebure givetvis ett större riskmoment och det vore märkligt, att Skargren gått med på en sådan åtgärd.

Kaptenen *S. A. Holmer*, vapenofficer sedan april 1940:

Han hade tagit för givet, att instruktionen angående monteringen av röksatser vidarebefordrats från den tidigare vapenofficeren till divisionerna. Efter olyckshändelsen hade ordern distribuerats till divisionerna. Den hade ankommit till tygexpeditionen i cirka tio exemplar. Två exemplar hade funnits å tygexpeditionen.

Vapenhantverkaren fanjunkaren *O. W. Nilsson*:

Han hade sedan flygvapnets tillkomst sysslat med bomber och aptering av

dessas. Det vore mera riskfyllt med lösa monterade röksatser i en låda än med desamma insatta i bomberna. Med hänsyn till omständigheterna, tidsläget, den knappa tiden och bristen på kvalificerat folk hade det emellertid varit nödvändigt att förfara på sätt som skett. Så hade Nilsson även tidigare gjort på en annan flygflottilj. Risken vore enligt Nilssons uppfattning ringa, i varje fall med hänsyn till tidsvinsten.

Vapensmeden furiren *E. V. Skargren*:

Röksatserna vore enligt hans uppfattning ej »farliga». Han hade trott, att de nya med vit rök ej vore mera explosiva än de gamla med gul rök. Före olyckan hade Skargren icke fått meddelande om eller sett bestämmelsen, att iskrivning av tändmekanismen ej finge ske förrän omedelbart i samband med insättandet i bomben. Efter olyckan hade han emellertid erhållit kännedom om denna bestämmelse och såge också till att den efterlevdes. De som arbetade med montering av röksatser hade hållit på därmed i två månader och vore enligt Skargrens uppfattning både kompetenta och pålitliga.

I skrivelse till flottiljchefen den 23 december 1941 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

I ärendet hade icke kunnat med säkerhet fastställas, huruvida någon person genom vårdslöshet orsakat olyckan. Det syntes vara troligt, att volontären Andersson-Rudolf vidtagit någon åtgärd, som medfört explosionen. Huruvida han tappat en röksats, som exploderat tillsammans med övriga röksatser, eller om explosionen berott på någon oförsiktighet av Andersson-Rudolf i samband med vissa experiment, som han brukat företaga i vapenverkstaden, hade icke blivit klarlagt.

Det vore i ärendet upplyst, att leverantören av röksatserna med vit rök — som märkt försändelsen på föreskrivet sätt — underlåtit att meddela flygförvaltningen och depån, att röksatserna hade stor sprängningskraft och avsevärd känslighet för stötar. Sistnämnda förhållande måste betecknas såsom anmärkningsvärt men torde icke böra föranleda något omedelbart ingripande från militieombudsmannens sida.

Av utredningen hade slutligen framgått, att de av flygförvaltningen i order den 25 november 1939 till depån givna föreskrifterna icke länt till efterrättelse. Kaptenen Höök-Nilsson hade uppgivit, att han såsom vapenofficer vid depån mottagit ordern men icke vidarebefordrat den till dem det vederbort. Denna underlåtenhet hade, oavsett de skäl som Höök-Nilsson anfört till försvar för densamma, inneburit ett tjänstefel, vilket med hänsyn till de stora risker som vore förbundna med handhavande av explosiva varor måste anses vara av allvarlig beskaffenhet. Tjänstförrättande militieombudsmannen hade fördenskull icke ansett sig kunna lämna detta tjänstefel utan beivran. Då Höök-Nilsson emellertid erkänt sin ifrågavarande försummelse samt den skäligen icke torde böra föranleda strängare bestraffning än som kunde åläggas i disciplinär väg, hade saken ansetts icke behöva bringas under domstols

prövning. Tjänstförrättande militieombudsmannen finge därför för flottiljchefen anmäla Höök-Nilsson till erhållande av disciplinär bestraffning.

*   *
*   *

Sedan chefen för flygkrigshögskolan, där Höök-Nilsson dåmera tjänstgjorde, hållit förhör med Höök-Nilsson, ålade nämnde chef genom beslut den 19 januari 1942 Höök-Nilsson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för den tjänsteförsummelse han låtit komma sig till last disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

29. Åtal mot kompanichef för det han försummat att till familjebidragsnämnd avsända meddelande om att värnpliktig, som tillerkänts familjebidrag, hempermitterats, vilket haft till följd att den värnpliktige kommit att uppbära familjebidrag även för tid efter hempermitteringen.

Genom en den 15 september 1941 till militieombudsmannen inkommen skrivelse anmälde Sköns familjebidragsnämnd, att vederbörlig anmälan icke i tid inkommit till nämnden rörande hempermittering av värnpliktige nr 274 66/38 Häggqvist, som av nämnden tillerkänts familjebidrag. Med anledning härav verkställdes utredning, vilken utvisade följande.

Sedan Häggqvist den 20 januari 1941 ryckt in till militärtjänstgöring vid Västernorrlands regemente, tillerkände nämnden genom beslut den 14 februari 1941 Häggqvist familjebidrag dels såsom familjepening med 3 kronor 60 öre om dagen och dels såsom bostadsbidrag med 12 kronor 8 öre i månaden jämte visst bidrag till värmekostnaderna. Den 16 april 1941 hempermitterades Häggqvist tills vidare. Häggqvists hustru kvitterade emellertid ut familjebidrag för tiden till den 1 juni 1941. Summan av de felaktigt utkvitterade familjebidragen uppgick till 184 kronor 8 öre. Sedan nämnden fått anledning antaga, att Häggqvist blivit hempermitterad, tillskrev den regementschefen i saken. Genom skrivelse den 3 juli 1941 meddelade chefen för familjebidragsregistret vid regementets depå, att Häggqvist den 16 april 1941 hempermitterats tills vidare.

I yttrande till militieombudsmannen uppgav regementschefen, att det icke blivit i liggaren över dem som åtnjoto familjebidrag antecknat, att anmälan om utryckning insänts. Då vederbörande kompanichef, kaptenen U. Enegren, således icke kunnat styrka, att sådan anmälan insänts, syntes han ha gjort sig skyldig till försummelse.

Enegren vitsordade, att han underlåtit att till familjebidragsnämnden in-

sända anmälan om Häggqvists utryckning samt att försummelse från Ene-grens sida föreläge. Såsom förmildrande omständigheter anförde Ene-gren:

Häggqvist hade tillhört 1. utbildningskompaniet, vars huvuddel uttryckt den 31 mars 1941. Häggqvist hade kvarbeordrats som handräckning vid organi-sationsarbetet för 9. utbildningskompaniet, för vilket Ene-gren varit chef och till vilket de värnpliktiga ryckt in den 17 april. Vid tiden för Häggqvists ut-ryckning hade Ene-gren varit strängt sysselsatt med arbete för det kompani, som följande dag skulle rycka in. Endast någon dag tidigare hade den tjänst-ledighet avslutats, som Ene-gren åtnjutit under påsken. Under samma tid hade även kompaniadjutanten på det kompani, som Häggqvist tillhört, varit tjänstledig, och befälet över det fåtal värnpliktiga, som varit kvar på kom-paniet, hade Ene-gren överlämnat till en värnpliktig fänrik, som även efter Ene-grens återkomst haft i uppdrag att utöva tillsyn över ifrågavarande värn-pliktiga. Sålunda hade fänriken fått i uppdrag att förbereda expeditionsgöromålen i samband med dessa värnpliktigas utryckning, för att Ene-gren skulle kunna ägna sig åt vad han uppfattat såsom sin primära uppgift, nämligen arbetet med det nyinryckande kompaniet. Ene-gren hade icke själv kon-trollerat att uppgift om de värnpliktigas utryckning insänts till familjebi-dragsnämnderna.

Efter redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsman-nen i en till regementschefen översänd instruktion för vederbörande åklagare den 18 april 1942:

Enligt 8 a § krigsfamiljebidragskungörelsen skulle familjebidrag (med vis-sa undantag som här saknade intresse) icke utgå för tid, varunder värnplik-tig åtnjöt ledighet utan krigslön. I 5 § krigsledighetsbestämmelserna före-skrevs, att krigslön ej åtnjöt under hempermittering. Hade värnpliktig, för vilken familjebidrag beviljats, erhållit ledighet under vilken krigslön ej skulle utgå, skulle vederbörande chef, enligt stadgande i 18 § krigsfamiljebidrags-kungörelsen, ofördröjligen enligt fastställt formulär översända anmälan här-om till länsstyrelsen (familjebidragsnämnden).

Ene-gren hade erkänt, att han försummat att avsända vederbörlig anmälan om Häggqvists hempermittering. Härigenom finge Ene-gren anses ha vållat, att ett belopp av 184 kronor 8 öre blivit felaktigt utbetalt i familjebidrag. Fa-miljebidragsnämnden hade i ärendet upplyst, att makarna Häggqvist, jämte det de fällts till ansvar, ålagts att till nämnden återgälda beloppet men att nämndens fordran icke till någon del guldits.

Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra det tjänstefel, vartill Ene-gren gjort sig skyldig. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka och utföra åtal mot Ene-gren för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaf-fenhet. Nämnden borde beredas tillfälle att i målet föra den målsägande-talan, vartill nämnden kunde finna fog.

*

*

*

Sedan åtalsinstruktionen överlämnats till chefen för Jämtlands fältjägarregemente hänsköt denne målet till regementskrigsrätten. Krigsfiskalen yrkade ansvar å Enegren jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad han enligt instruktionen låtit komma sig till last. Nämnden iakttog inställelse vid krigsrätten samt yrkade åläggande för Enegren att till nämnden utgiva ersättning med 189 kronor 83 öre.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 29 maj 1942 och utlät sig därvid:

Genom vad i målet förekommit funne krigsrätten utrett, att, sedan Häggqvist den 20 januari 1941 ryckt in till militärtjänstgöring vid Västernorrlands regementes 1. utbildningskompani samt efter det Häggqvist sedermera av nämnden tillerkänts familjebidrag, Enegren såsom chef för kompaniet underlåtit att till vederbörande insända anmälan om att Häggqvist den 16 april 1942 hempermitterats tills vidare, med påföljd att ett belopp av 184 kronor 80 öre av nämnden felaktigt utbetalats till Häggqvists hustru. På grund härav och då Enegren genom sin berörda underlåtenhet visat försummelse i fullgörande av tjänsteplikt, prövade krigsrätten rättvist jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten döma Enegren att för vad han sålunda låtit komma sig till last undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar. Härjämte förpliktades Enegren att till nämnden utgiva 189 kronor 83 öre, ägande emellertid Enegren vidkommande detta belopp tillgodoräkna sig vad nämnden kunde komma att utfå av makarna Häggqvist på grund av att de av domstol förpliktats att till nämnden återgälda av Häggqvists hustru felaktigt uppburet belopp.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

30. Åtal mot chef för hästdepå för det han försummat att till familjebidragsnämnd avsända meddelande om att värnpliktig, som tillerkänts familjebidrag, hemförlovats, vilket haft till följd att den värnpliktige kommit att uppbära familjebidrag även för tid efter hemförlovningen.

I en den 16 maj 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrivelse anförde Lidköpings stads familjebidragsnämnd bland annat:

Värnpliktige nr 466 38/24 A. T. Svensson hade, sedan han inryckt till militärtjänstgöring den 10 juni 1940, av nämnden beviljats familjepening och bostadsbidrag med vissa angivna belopp. Den 11 mars 1941 hade nämnden erhållit underrättelse om att Svensson återinträtt i tjänstgöring den 3 i sistnämnda månad. Då intet meddelande om Svenssons hemförlovning ingått, hade skriftlig förfrågan gjorts hos vederbörande militära myndighet rörande Svenssons tjänstgöring. Som svar hade meddelats, att Svensson hemförlovats den 28 november 1940. Svensson hade emellertid själv för nämnden uppgi-

vit, att han, sedan han ryckt in till tjänstgöring den 10 juni 1940, uttryckt den 16 januari 1941. Med anledning av den försummelse att anmäla Svenssons uttryckning som de militära myndigheterna låtit komma sig till last hade Svensson kommit att uppbära beviljade ersättningar för längre tid än vederbort. Nämnden hemställde därför om utredning och åtgärder.

Uti infordrat yttrande anförde chefen för den hästdepå, där Svensson vid tidpunkten för hemförlovningen tjänstgjorde, landstormskaptenen A. T. Nilsson:

Att anmälan icke gjorts angående Svenssons uttryckning den 16 januari 1941 hade berott på att Nilsson icke förrän den 22 i samma månad erhållit vetskap därom. På grund av sin anställning vid statspolisen hade Nilsson vid samma tid måst företaga en tjänsteresa som varat sex dagar. Vid hemkomsten hade Nilsson glömt bort Svensson, då ingen ersättare behövts för denne. Meddelandet till nämnden om att Svensson uttryckt den 28 november 1940 hade tillkommit genom ett rent förbiseende.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i en den 25 juli 1941 dagtecknad instruktion för åtal mot Nilsson:

Enligt kungörelsen den 3 maj 1940 (nr 322) med närmare bestämmelser angående tillämpningen av krigsfamiljebidragsförordningen den 17 april 1940 (krigsfamiljebidragskungörelsen) 18 § skulle vederbörande militäre chef, om värnpliktig, som gjort ansökan om familjebidrag, hemförlovades, rymde eller avlede eller beviljades ledighet, under vilken krigslön ej skulle utgå, ofördröjligen översända anmälan därom till vederbörande länsstyrelse som vidarebefordrade anmälan till familjebidragsnämnden. Svensson hade den 16 januari 1941 hempermitterats tills vidare. Jämlikt 5 § i gällande krigsledighetsbestämmelser skulle de Svensson beviljade bidragen då icke längre utgå till honom. Genom att Nilsson, vilken anmälningsskyldigheten torde hava ålegat, underlåtit att göra anmälan om hempermitteringen, och då denna icke på annat sätt kommit till nämndens kännedom, hade till Svensson för mycket utbetalts ett belopp, som efter nämndens uträkning uppginge till 528 kronor 95 öre.

Nilssons underlåtenhet att anmäla Svenssons hempermittering innebure ett tjänstefel som militieombudsmannen, med hänsyn till de följder det erhållit, ansåge sig icke kunna underlåta att göra till föremål för laga beivran. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt vederbörande åklagare att vid den krigsdomstol, varunder Nilsson lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot honom för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

*   *

*

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Skaraborgs regemente, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid regementet. Vederbörande krigsfiskal yrkade till fullgörande av det erhållna uppdraget ansvar å Nils-

son för tjänsteförsummelse. Lidköpings stad iakttog inställelse i målet och yrkade, att Nilsson måtte förpliktas att till staden utgiva 258 kronor 80 öre, till vilket belopp stadens fordran mot Svensson efter vederbörliga justeringar uppginge. Nilsson, som vitsordade, att han vore ansvarig för den förelupna försummelsen, medgav sig vara skyldig ersätta staden det yrkade beloppet men bestred ansvarsyrkandet under hänvisning till sina tjänstgöringsförhållanden.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 18 december 1941 och ullät sig därvid:

Krigsrätten funne i målet utrett, att Nilsson av glömska underlåtit att på föreskrivet sätt anmäla, att Svensson den 16 januari 1941 avslutat sin tjänstgöring vid depån, varigenom Svensson orättmätigt uppburit familje- och bostadsbidrag med tillhoppa 258 kronor 80 öre. Krigsrätten prövade därför och med hänsyn till vad under utredningen framkommit beträffande Nilssons tjänstgöringsförhållanden lagligt döma Nilsson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse i tjänsten till disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar. Jämlikt sitt medgivande förpliktades Nilsson ersätta Lidköpings stad berörda belopp 258 kronor 80 öre.

Regementskrigsrättens utslag vann laga kraft.

31. Åtal mot landstormsområdesbefälhavare för försummelse att till vederbörande truppförband vidarebefordra s. k. uppgiftskort för jordbrukare.

I en den 16 juni 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 624 20/17 E. F. Johansson bland annat följande:

Han hade den 2 april 1941 inkallats till beredskapstjänstgöring vid ett kustartilleriregemente. Såsom ägare och ensambrukare av en jordbruksfastighet hade han av kristidsnämnden i orten föreslagits till erhållande av uppgiftskort för värnpliktig jordbrukare i grupp A. Uppgiftskort hade även utfärdats av länsarbetsnämnden och hade översänts till rullföringsexpeditionen den 8 maj 1941. Vid sitt regemente hade han gjort upprepade ansökningar om tjänstledighet för att ombesörja vårbruket på sin egendom men hade icke kunnat erhålla någon ledighet förrän den 24 maj på grund av att uppgiftskortet först den 23 maj kommit regementet till handa. Det dröjsmål som sålunda förelupit kunde enligt Johanssons mening knappast försvaras. Då vårbruket i hans trakt infallit under tiden mellan kortets utfärdande och dess ankomst till truppförbandet, hade han vållats avsevärda förluster genom försenad sådd, som redan visade, att skörden skulle bli sämre. Han anhölle därför om utredning i saken och att bli tillerkänd skadeersättning.

Uti en genom vederbörande inskrivningsbefälhavare insänd förklaring över

Johanssons klagomål anförde befälhavaren för Jönköpings västra landstormsområde nr 20 a kaptenen A. Svartz följande:

Uppgiftskortet rörande Johansson hade anlänt till landstormsområdets expedition den 10 maj 1941 och hade vidarebefordrats till regementet, där Johansson tjänstgjorde, den 21 i samma månad. Anledningen till dröjsmålet hade varit överbelastning av arbete samt personalbyte å expeditionen den 22 maj. Därtill hade kommit att någon särskild brådska icke ansetts föreligga, eftersom Johansson begärt uppgiftskort först långt efter inryckningen, då vårbruket redan varit i gång. Det hade även funnits anledning antaga, att Johanssons hempermittering redan varit ordnad, då kortet ankom till expeditionen. Om det hade varit synnerligen angeläget för Johansson, hade han hos sin chef kunnat begära, att kortet skulle infordras genast efter det att det inkommit till landstormsområdesexpeditionen, eller kunde han ha gjort sig påmind å expeditionen.

Som svar å en av militieombudsmannen till regementschefen framställd fråga, huruvida Johanssons tjänstledighet påverkats därav, att uppgiftskortet först den 23 maj 1941 ankom till regementet, meddelade regementschefen i skrivelse den 3 november 1941 bland annat följande:

Johansson hade icke kunnat erhålla tjänstledighet i vanlig ordning under den tid, då hans med uppgiftskort försedda kamrater varit hempermitterade för vårbruket. Sedan Johansson emellertid den 23 maj överförts till kategorien värnpliktiga med jordbrukskort, hade han omedelbart hempermitterats för tiden den 24 maj—den 13 juni 1941. Det förhållandet att uppgiftskortet kommit regementet till handa först den 23 maj hade alltså föranlett en försening av hans hempermittering.

Uti en den 12 november 1941 dagtecknad instruktion för åtal mot Svartz anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet sålunda förekommit, följande:

Enligt gällande bestämmelser om förberedande åtgärder för beredande av ledighet åt värnpliktiga jordbrukare (uppgiftskort m. m.) skulle under 1941 utfärdade uppgiftskort för värnpliktiga, tillhörande landstormen, sedan korten inkommit till rullföringsexpedition, översändas till vederbörande landstormsområdesbefälhavare. Uppgiftskort för inkallade landstormsmän skulle av sistnämnde befälhavare översändas till det förband o. s. v., dit avlämningshandlingar för den värnpliktige översänts.

I förevarande fall hade uppgiftskortet inkommit till landstormsområdesbefälhavaren den 10 maj 1941 men hade icke vidarebefordrats till truppförbandet förrän den 21 i samma månad. Detta dröjsmål, för vilket Svartz vore ansvarig, hade föranlett att Johanssons hempermittering för vårbruket avsevärt fördröjts. Dröjsmålet syntes militieombudsmannen icke kunna ursäktas med den av Svartz åberopade arbetsbelastningen å expeditionen, enär ingen annan handläggning varit erforderlig än kortets vidarebefordran. Svartz syntes även ha bort förstå, att ärendet varit brådskande, eftersom han torde ha haft kän-

nedom om att hempermittering av jordbrukare för vårbruket ägde rum. Det tjänstefel vartill Svartz gjort sig skyldig genom sin försummelse ansåge militieombudsmannen sig med hänsyn till det uppkomna dröjsmålets varaktighet och Johanssons på uppgiven skada grundade ersättningsanspråk icke kunna underlåta att göra till föremål för laga beivran. Militieombudsmannen uppdroge åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsrätt, varunder Svartz lydde, ställa Svartz under tilltal för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Johansson borde av åklagaren beredas tillfälle att vid krigsrätten mot Svartz framställa de ersättningsyrkanden, till vilka han kunde anse sig befogad.

*   *
*   *

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Jönköpings-Kalmar regemente hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid nämnda regemente. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade ansvar å Svartz jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse av tjänsteplikt i det hänseende som i åtalsinstruktionen angåves. Johansson iakttog inställelse vid krigsrätten och yrkade åläggande för Svartz att utgiva 150 kronor i ersättning för skördeminskning, som för Johansson uppkommit till följd av att hans vårbruk försenats genom dröjsmålet med hempermitteringen.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 10 december 1941 och anförde därvid:

Enär i målet vore utrett, att Svartz i egenskap av befälhavare för Jönköpings västra landstormsområde nr 20 a underlåtit att enligt gällande bestämmelser inom skälig tid vidarebefordra ett den 10 maj 1941 från länsarbetsnämnden i Jönköpings län till landstormsområdesexpeditionen inkommet, Johansson avseende uppgiftskort för värnpliktiga jordbrukare i grupp A och först den 21 i samma månad expedierat detsamma till vederbörande regemente, dit kortet inkommit först den 23 maj 1941, prövade krigsrätten jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten lagligt döma Svartz att för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt undergå arrest utan bevakning i två dagar. Vidkommande Johanssons yrkande om skadeersättning funne krigsrätten skäligt förplikta Svartz att till Johansson genast utgiva ersättning för den skada i hans näring, som vållats honom genom Svartz' förenämnda försummelse, med yrkat belopp eller 150 kronor. Därjämte ålades Svartz att ersätta Johanssons kostnader för hans inställelse vid krigsrätten med 30 kronor.

Svartz anförde besvär.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 2 juni 1942 och fann därvid ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag, i vad Svartz därigenom ådömts ansvar för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt. Vad åter anginge ersättningsfrågan, så enär i målet icke styrkts, att Johansson i det av

honom uppgivna hänseendet lidit någon skada till följd av den fördröjda hempermitteringen, prövade krigshovrätten rättvist att med ändring av krigsrättens utslag i denna del befria Svartz från den honom ålagda skyldigheten att till Johansson utgiva skadestånd och ersättning för rättegångskostnad.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

32. Åtal mot försvarsområdesbefälhavare för försummelse i övervakningen av försvarsområdesintendenten.

Genom utslag den 22 november 1940 förklarade fältkrigsrätten vid Västerbottens regementes depå försvarsområdesintendenten John Svensson saker till bland annat tolv särskilda mot kronan begångna bedrägeribrott. Rådhusrätten i Umeå, till vilken målet förvisades, dömde därefter den 3 december 1940 Svensson för dessa och andra av honom begångna brott till ett gemensamt straff av straffarbete i 1 år och 8 månader. Protokollet i målet mot Svensson granskades av militieombudsmannen, varjämte kompletterande utredning rörande krigsförvaltningens handhavande vid vederbörande myndighet införskaffades.

Innan redogörelse lämnas för resultatet av utredningen må följande författningsbestämmelser, vilka äro av intresse i ärendet, anföras.

Det allmänna krigsförvaltningsreglementet av den 31 augusti 1939 innehåller följande bestämmelser:

För krigsförvaltningen gällande särskilda förordningar, reglementen och instruktioner skola, därest icke annorlunda föreskrives, tillämpas från och med första mobiliseringsdagen för förband eller andra militära organisationer, som äro mobiliserade (§ 1 mom. 3). Krigsförvaltningsärendena utgöras av dels *egentliga krigsförvaltningsärenden*, varmed förstås tekniska och ekonomiska ärenden angående åtgärder för tillgodoseende av krigsmaktens behov av för tjänsten i krig erforderlig materiel och andra förnödenheter, förläggning, transporter, sjuk- och veterinärvård m. m. ävensom angående byggnader och anläggningar, dels *krigskassaärenden*, varmed förstås ärenden angående avlöning och övriga kontanta förmåner samt kassa-, räkenskaps- och medelsredovisningsväsendet i krig (§ 2).

Vid armén är bl. a. befälhavare för försvarsområde krigsförvaltningsmyndighet (§ 3 mom. 2 A. 2). Då ärendenas ändamålsenliga handläggning det kräver, må krigsförvaltningsmyndighet, såvitt möjligt skriftligen, bemyndiga viss underställd personal att i erforderlig utsträckning besluta och handla med samma befogenhet, som eljest tillkommer myndigheten själv. Bland denna personal upptages avdelningschef i stab, vilken handlägger egentliga krigsförvaltningsärenden; bemyndigandet må dock endast omfatta vad som rör dennes verksamhetsområde (§ 3 mom. 3). Krigskassamyndighet vid

armén är bl. a. regementsintendent och annan befattningshavare, som är chef för krigskassaavdelning (§ 3 mom. 4 a).

Krigsförvaltningsmyndighet utövar ledningen av och uppsikten över krigsförvaltningen vid det eller de förband eller andra militära organisationer, som i varje särskilt fall äro myndigheten underställda, samt har att därvid fatta erforderliga beslut i vad rör egentliga krigsförvaltningsärenden och vissa krigskassaärenden (§ 7). Krigskassamyndighet fullgör de med krigskassaväsendet sammanhängande göromålen i enlighet med det allmänna krigsförvaltningsreglementet och övriga i ämnet utfärdade bestämmelser (§ 8). Avdelningschef åligger bl. a. att i vad rör hans verksamhetsområde föreslå eller, efter befogenhet, själv vidtaga erforderliga förvaltningsåtgärder för tillgodoseende av vederbörliga förbands behov (§ 9 mom. 2 tredje stycket). Beslut innefattande disposition av medel meddelas beträffande egentligt krigsförvaltningsärende av vederbörande krigsförvaltningsmyndighet eller av den, som jämlikt § 3 mom. 3 i nämnda myndighets ställe fattar beslut, samt beträffande krigskassaärende av vederbörande krigskassamyndighet (§ 10 mom. 1).

Krigsförvaltningen skall så ledas och handhas, att den tjänar till underlättande av krigföringen. Den bör utmärkas av förutseende, planmässighet och god hushållning. Av alla dem det vederbör skall effektiv kontroll härutinnan utövas inom krigsförvaltningens särskilda grenar (§ 1 mom. 2). Den som fattat beslut i krigsförvaltningsärende är för beslutet ensam ansvarig (§ 11).

I krigskassareglementet av den 19 maj 1939 stadgas:

Krigskassaväsendet omfattar bl. a. in- och utbetalningar av penningmedel under tiden för krigsorganisation (1 § 1 a). Reglementet gäller, förutom vid mobilisering och i krig, även vid förstärkt försvarsberedskap, därest Kungl. Maj:t därom särskilt förordnar (1 § 3.).

Krigskassaavdelning anordnas vid stab, regemente och annat lägre förband, där enligt krigsorganisationen såväl intendenturofficer som krigskassör ingå. Krigskassaavdelningen utgöres av vederbörande intendent eller annan särskilt angiven intendenturofficer såsom chef jämte en krigskassör, biträdd av den personal, som i övrigt härför avses (5 § 1.). Regementschef utövar den allmänna uppsikten över krigskassaväsendet vid underställd krigskassaavdelning samt skall, i allmänhet minst en gång i månaden, inventera krigskassan samt taga del av samtliga till krigskassaavdelningen hörande räkenskaper och handlingar (7 § 1. och 4.). Chef för krigskassaavdelning är ansvarig för att ärendena inom avdelningen handhas enligt gällande föreskrifter. Det åligger honom bl. a. att för vederbörande chef hålla krigskassaavdelningens räkenskaper och handlingar tillgängliga (10 § 2.). Krigskassör åligger bl. a. att i föreskriven ordning verkställa utbetalningar, dock först sedan anordningsbeslut enligt föreskrifterna i 15 § tecknats å verifikationshandling (11 §).

Till grund för varje utbetalning skall ligga ett anordningsbeslut, underskrivet av någon av dem som jämlikt det allmänna krigsförvaltningsregle-

mentet är därtill behörig. I anordningsbeslut anges beloppet med bokstäver och meddelas tillika uppgift å redovisningstitel varå utgift skall bokföras. Tecknas anordningsbeslut annorledes än på räkning eller liknande handling, lämnas därjämte uppgift dels å den som är berättigad mottaga betalningen, dels ock å den verifikation eller annan handling vars avlämnande förutsattes för utbetalningen. Krigskassör är pliktig att vägra utbetalning som icke grundar sig på behörigt anordningsbeslut (15 § 1.—3.).

I fråga om verifieringen av in- och utbetalningar samt omföringar stadgas i gällande krigsbokföringsföreskrifter bl. a. följande:

Samtliga in- och utbetalningar samt omföringar skola vara behörigen verifierade. Verifikationerna skola vara försedda med utförlig och tydlig text, så att inkomsternas eller utgifternas natur och ändamål därav klart framgå. Därest av betalningsmottagare upprättade verifikationshandlingar äro bristfälliga i sagda hänseenden, skola de genom krigskassaavdelningens försorg förses med förtydligande anteckningar (§ 7 mom. 1). Verifikationerna skola vara behörigen attesterade beträffande tjänstgöringstider, tjänstgöringsförhållanden, tjänsteförrättningar, utfört arbete samt övriga faktiska förhållanden av betydelse. I fråga om räkningar, avseende likvid för inköpta materialier och förnödenheter, ersättes attesten av uppbördsbevis (§ 7 mom. 3). Av militär myndighet utfärdade order, överordnad myndighets skrivelser m. m., som ligga till grund för utbetalningar, skola angivas å vederbörlig verifikationshandling. I viktigare fall bör om möjligt avskrift bifogas (§ 7 mom. 4).

Beträffande kontrollen av krigsmateriel vid lägre truppförband föreskrives i krigsmaterielbestämmelserna (§ 6 mom. 1) att krigsmateriel, som överlämnats till eller ock anskaffats eller tillvaratagits vid kompani, stab eller därmed likställd militär organisation, skall av kompanichefen (motsvarande chef) disponeras till redovisning på särskild befattningshavare, materielredogörare, vilken mottager och överräknar materielen. I samband härmed förordnar chefen om materielens förvaring eller utlämning till bruk inom förbandet.

Av protokollen i målet mot Svensson framgår följande.

Under perioderna den 5 november—den 8 december 1939 samt den 24 januari—den 29 oktober 1940 uppehöll Svensson befattningen såsom försvarsområdesintendent vid visst försvarsområde. I maj 1940 konstituerades han till landstormskapten. Efter anordningsbeslut av Svensson erlades från försvarsområdets krigskassaavdelning betalning för följande räkningar med nedan angivna belopp:

1. den 22 maj 1940 med 315 kronor 15 öre för en räkning avseende byggnadsmaterial,
2. den 5 juni 1940 med 1,942 kronor för en räkning avseende en expeditionssbarack (sommarsstuga),
3. sistnämnda dag med 20 kronor 50 öre för en räkning avseende 5 säckar cement,
4. den 8 juni 1940 med 32 kronor 80 öre för en räkning avseende 8 säckar cement,

5. den 4 juli 1940 med 278 kronor 57 öre för en räkning avseende byggnadsmaterial m. m.,

6. någon dag i juli 1940 med 93 kronor 10 öre för en räkning avseende färg m. m.,

7. den 12 juli 1940 med 87 kronor 98 öre för en räkning avseende husgeråd m. m.,

8. den 16 juli 1940 med 108 kronor 75 öre för en räkning avseende takrännor m. m. samt

9. den 19 juli 1940 med 10 kronor 50 öre för en räkning avseende bensin.

Den materiel som avses med dessa räkningar beställdes av Svensson i hans egenskap av försvarsområdesintendent men togs i anspråk av Svensson för eget bruk.

10. Svensson lät vidare en honom tillhörig skrivmaskin av märket Mercedes, värd omkring 130 kronor, tagas i bruk å försvarsområdesexpeditionen. För tiden december 1939—oktober 1940 uppbar Svensson för densamma hyra med sammanlagt 165 kronor 8 öre. I början av juni 1940 inköpte Svensson av en skrivmaskinsfirma i Umeå bl. a. en skrivmaskin av märket Halda-Norden. Efter anordningsbeslut av Svensson erlade krigskassaavdelningen den 17 juni 1940 betalning för denna skrivmaskin med 573 kronor 30 öre. Skrivmaskinen omhändertogs emellertid av Svensson för egen räkning.

Slutligen erlade krigskassaavdelningen efter anordningsbeslut av Svensson betalning för ytterligare två räkningar, nämligen:

11. den 26 juni 1940 med 117 kronor 15 öre för en räkning avseende koppartråd samt

12. samma dag med 27 kronor 99 öre för en räkning avseende elektrisk materiel.

Jämväl den materiel som avses med dessa båda räkningar beställde Svensson i sin egenskap av försvarsområdesintendent; materielen togs emellertid om hand av Svensson för eget bruk.

I ärendet avgåvos yttranden, förutom av översten A. Nyholm, som till den 15 november 1939 varit befälhavare för försvarsområdet, av överstelöjtnanten L. Wahlberg och majoren Y. Siven.

Wahlberg anförde i yttrande den 1 mars 1941 bland annat:

Den 15 november 1939 hade Wahlberg avlöst Nyholm som försvarsområdesbefälhavare. Wahlberg hade muntligen bemyndigat försvarsområdesintendenten att i krigsförvaltningsärenden besluta och handla med samma befogenhet som försvarsområdesbefälhavaren, utom då det gällt större saker och värden såsom i fråga om förhyrande och inköp av byggnader, vilket ofta ifrågakommit, då Wahlberg förbehållit sig att själv besluta samt pröva kostnaderna efter föredragning. Wahlberg hade aldrig blivit tillfrågad angående anskaffande av den utanordningsstämpel som av försvarsområdesintendenten använts å Wahlbergs vägnar vid utanordningar av medel och hade ej beslutat om dess inköp. Då Wahlberg först fått se att den använts, hade han reagerat skarpt och opponerat sig mot dess användning samt begärt förklaring, varvid försvarsområdesintendenten förklarar, att han måste

använda en dylik stämpel och att sådan överallt användes. Försvarsområdesintendenten hade aldrig fått någon fullmakt in blanco att använda stämpeln, utan Wahlberg hade tillsagt honom, att den finge användas endast med förstånd och största urskillning och ej när det gällde större belopp eller affärer, då räkningarna först skulle föreläggas Wahlberg för godkännande. En gång i månaden hade Wahlberg verkställt inventering av krigskassan och tagit del av räkenskaperna, genomgått förskotten och tillsett, att alla utgiftsposter varit behörigen verifierade. Någon detaljgranskning av räkningarna hade Wahlberg då ej kunnat medhinna och ansåge Wahlberg ej nödvändig, då försvarsområdesintendenten före utanordningen granskat dem och då revision och detaljgranskning sedermera skulle verkställas av stabsintendenten vid militärområdesstaben. Den stuga som Svensson inköpt för egen räkning hade Wahlberg ingen aning om. Wahlberg hade ej beslutat inköp av en dylik stuga och hur Svensson smusslat med räkningen och fått den attesterad och godkänd för utbetalning förstode Wahlberg ej. Det vore för Wahlberg ofattbart. Räkningen hade aldrig kommit inför Wahlbergs ögon. Att Svensson lyckats bedraga kronan vid inköp av byggnadsmaterial och en del inventarier vore lättare att förstå, då försvarsområdet ständigt haft behov av sådant till stugor och torn för bevakningsavdelningarna, och kontrollen därvidlag hade varit svår att i detalj utföra, allra helst som Wahlberg fullt ut trott sig kunna lita på försvarsområdesintendentens ärlighet.

I yttrande den 22 februari 1941 anförde Siven:

På Sivens förfrågan hade Svensson uppgivit, att han hade rätt att utfärda anordningsbeslut. Siven hade icke haft någon anledning att betvivla detta, då Svenssons företrädare erhållit motsvarande bemyndigande och i all synnerhet som Svensson tjänstgjort som försvarsområdesintendent under olika befälhavare, innan Siven den 11 juli 1940 erhållit order att tjänstgöra som befälhavare för försvarsområdet. Jämlikt krigskassareglementet § 1 mom. 2 jämfört med § 7 mom. 4 ålåg det befälhavare för försvarsområde, där krigskassaavdelning vore anordnad, att i allmänhet minst en gång i månaden inventera krigskassan och taga del av räkenskaperna. Vid av Siven verkställd inventering av krigskassan hade Siven följt de i krigsbokföringsföreskrifterna § 6 lämnade anvisningarna. Bestämmelsen att regementschef (försvarsområdesbefälhavare) skulle taga del av dem underställda krigskassaavdelningars räkenskaper och handlingar, torde ej med den arbetsbörda och det ansvar, som i övrigt åvilade en sådan befälhavare under mobilisering eller därmed jämförliga förhållanden, innebära skyldighet för dem att verkställa detaljerad granskning av samtliga verifikationer i vad mån desamma försetts med attest angående tjänstgöringsförhållanden och tjänstgöringstider eller uppbördsbevis. Beträffande den av Svensson till försvarsområdesexpeditionen uthyrda skrivmaskinen hade Svensson anmält förhållandet till Siven. Siven hade ansett den ersättning, som Svensson uppbure, ej vara oskäligen.

I utlåtande den 16 april 1941 anförde arméförvaltningen bland annat:

Vid den tidpunkt, då undersökningen angående Svenssons oegentligheter

påbörjades, hade räkenskaperna för de månader (juni och juli 1940), varunder ifrågavarande utbetalningar huvudsakligen skett, ännu i stort sett varit ogranskade. Det finge dock ej anses fullt säkert, att arméförvaltningens revision vid sin granskning kunnat upptäcka, att oegentligheter förelegat. Av de infordrade yttrandena framginge, att Svensson måste anses ha erhållit — låt vara formlöst — bemyndigande jämlikt § 3 mom. 3 krigsförvaltningsreglementet. De inskränkningar i Svenssons befogenheter som ansetts föreligga hade av allt att döma ej preciserats, varför krigskassören ej haft några hållpunkter vid den granskning av anordningsbeslutens behörighet, som jämlikt 15 § 3 mom. krigskassareglementet ålegat honom. De begångna oegentligheterna hade synbarligen inträffat under tid, då Wahlberg och Siven tjänstgjort såsom försvarsområdesbefälhavare. Enligt vad som framginge av deras yttranden hade de såtillvida brustit i dem åliggande kontroll, att de icke uppfattat den befälhavare enligt 7 § 4 mom. krigskassareglementet ålagda skyldigheten att vid månatliga inventeringar taga del av samtliga till krigskassaavdelningen hörande räkenskaper och handlingar såsom innebärande en skyldighet att i detalj genomgå verifikationerna. Även om de icke haft anledning att ifrågasätta Svenssons hederlighet, måste det dock ha stått klart för dem, att det enda verksamma medlet för erhållande av kontroll å Svenssons handhavande av krigsförvaltningen varit verkställandet av täta och noggranna inventeringar. Något hinder torde ej ha förelegat att till hjälp vid detaljarbetet anlita annan befattningshavare vid staben. I allt fall syntes det anmärkningsvärt, att sådana räkningar som de, vilka avsåge baracken och den inköpta skrivmaskinen, ej uppmärksammats och gjorts till föremål för undersökning. Den förra räkningen fölle särskilt i ögonen genom att densamma ej vore skriven på leverantörens fakturablanketter utan medelst maskin utskriven på en vanlig räkningsblankett, tydligen genom Svenssons egen försorg, ett förfaringssätt som sedermera uttryckligen förbjudits. Beträffande skrivmaskinen borde avsaknaden av uppbördsbevis ha beaktats. Enligt arméförvaltningens uppfattning måste det viktigaste medlet att förebygga brottsligt tillvägagångssätt av i förevarande fall tillämpat slag av en med vidsträckt förvaltningsbefogenheter utrustad intendent vara just den av befälhavaren utövade kontrollen. Det torde få anses klart, att skyldigheten att leda och övervaka krigsförvaltningen inom ett försvarsområde av befälhavaren krävde, att han noggrant toge del av räkenskaperna. Såsom sin uppfattning ville sålunda arméförvaltningen uttala, att de försvarsområdesbefälhavare, under vilkas tid oegentligheterna begåtts, brustit i dem åliggande kontroll, samt att denna kontroll, som vore avsedd att bygga på vederbörandes lokal- och personalkännedom, icke med någon säker grad av sannolikhet kunde beräknas ersättas genom hos högre myndigheter verkställd granskning av räkenskaperna.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 1 juli 1941 till överkrigsfiskalsämbetet:

Rörande den befogenhet Svensson haft att handlägga krigsförvaltnings-

ärenden hade i ärendet lämnats uppgifter, vilka delvis stode i strid med varandra. Det syntes sannolikt, att bland befattningshavarna själva rått en viss oklarhet på denna punkt, i varje fall efter det att översten Nyholm lämnat chefskapet för försvarsområdet. Vissa uttalanden ginge ut på att Svensson ansett sin befogenhet följa med själva tjänsteställningen, under det att från annat håll hävdats, att Svensson handlat på grund av bemyndigande från försvarsområdesbefälhavaren. Det vore emellertid tydligt, att befälhavarna i stort sett ägt kännedom om vilka funktioner Svensson faktiskt utövat. Då befälhavarna i ärendet intagit den ståndpunkten, att Svensson handlat å deras vägnar och med stöd av vederbörligt bemyndigande, syntes samma betraktelsesätt böra läggas till grund för ärendets bedömande. Angående gränserna för Svenssons befogenhet hade Nyholm uppgivit, att åt samtliga befattningshavare i staben givits direktiv att de i tvivelaktiga fall skulle hänvända sig till stabschefen eller direkt till försvarsområdesbefälhavaren, ävensom att en viss begränsning automatiskt uppkommit därigenom, att försvarsområdesbefälhavaren stått i oavslutlig kontakt med åtgärderna. Nyholm hade bestritt, att det under hans tid som försvarsområdesbefälhavare förekommit brister i kontrollen över Svensson. Anledning syntes också saknas att ifrågasätta någon försummelse från Nyholms sida i denna del.

Wahlberg hade påstått, att han muntligen bemyndigat Svensson att i krigsförvaltningsärenden besluta och handla med samma befogenhet som försvarsområdesbefälhavaren, utom då det gällde större saker och värden såsom i fråga om förhyrande och inköp av byggnader, då Wahlberg själv förbehållit sig rätten att efter föredragning pröva och besluta. Beträffande den av Svensson använda stämpeln hade Wahlberg förklarat, att den anskaffats utan att Wahlberg tillfrågats samt att, sedan Wahlberg erhållit kännedom om den, Svensson fått tillsägelse att stämpeln finge användas endast med förstånd och största urskillning och ej när det gällde större belopp eller affärer, då räkningarna först skulle föreläggas Wahlberg för godkännande.

Man syntes böra godtaga Wahlbergs ståndpunkt, att omständigheterna motiverat, att försvarsområdesintendenten erhållit ett visst bemyndigande att handla självständigt. Wahlbergs allmänna skyldighet att utöva ledningen av och uppsikten över krigsförvaltningen hade dock kvarstått, liksom givetvis hans skyldighet att verkställa granskning av krigskassan. I samma mån som Wahlberg släppt kontakten med de löpande åtgärderna hade behovet av en effektiv kontroll över Svenssons utövande av sina befogenheter ökat. De inskränkningar, som Wahlberg avsett att göra i det åt Svensson lämnade bemyndigandet, hade varit så obestämda, att egentligen endast Wahlberg själv kunnat bedöma om de blivit efterlevda. Under alla förhållanden hade krigskassören icke kunnat kontrollera, huruvida Svenssons anordningsbeslut fallit inom den avsedda ramen. Därtill komme, att krigskassören icke torde ha erhållit kännedom om att bemyndigandet varit begränsat. Då den erforderliga kontrollen måst byggas på lokal- och personalkännedom, hade den — såsom arméförvaltningen framhållit — icke kunnat ersättas genom en av högre myndigheter verkställd granskning av räkenskaperna.

Wahlberg hade tjänstgjort såsom försvarsområdesbefälhavare från hösten 1939 till och med den 29 juni 1940. Under denna period hade flera av Svenssons brottsliga transaktioner företagits, bland annat hade inköpen av sommarstugan och skrivmaskinen då ägt rum, liksom utanordningen av medel för likvidering av de motsvarande räkningarna. Det viktigaste medlet till förebyggande av dylika förfaranden, vilket stått Wahlberg till buds, hade varit noggrann granskning av räkenskaperna. Enligt gällande föreskrifter hade det också ålegat Wahlberg att utöva en sådan kontroll. Vid denna kontroll hade Wahlberg bort taga del av räkenskaperna så noggrant, att han först och främst kunnat bedöma, huruvida Svenssons handlande hållit sig inom det erhållna bemyndigandet. Vidare borde det hava kontrollerats, att uppbördsbevis funnits beträffande inköpt materiel ävensom att attestering skett i vederbörlig ordning. Av allt att döma skulle Svenssons brottsliga förfaranden ha blivit upptäckta vid inventeringarna, därest dessa utförts med nödig omsorg. Wahlberg hade uppgivit, att han en gång i månaden verkställt inventering av krigskassan, men därvid ej medhunnit och ej ansett nödvändigt att verkställa någon detaljgranskning av räkningarna. Redan av detta yttrande framginge, att Wahlberg brustit i den honom åliggande kontrollen. Hur bristfällig kontrollen varit belystes också av Svenssons yttrande, att han, sedan han kommit underfund med systemet, sett en möjlighet att skaffa sig en sommarstuga på kronans bekostnad.

De försummelser, vartill Wahlberg gjort sig skyldig i fråga om ledningen av och uppsikten över krigsförvaltningen, vore av beskaffenhet att icke böra undgå beivran.

Siven hade tjänstgjort som försvarsområdesbefälhavare under tiden den 11 juni—den 25 augusti 1940. Jämväl under denna period hade brottsliga förfaranden från Svenssons sida förekommit. Vad förut anförts beträffande Wahlberg syntes i allt väsentligt äga tillämpning även på Siven. Denne hade godtagit Svenssons uppgift, att Svensson haft rätt att utfärda anordningsbeslut. Någon undersökning hur långt ett eventuellt tidigare bemyndigande sträckt sig, eller något bedömande, vilka befogenheter Siven själv ansett sig kunna giva Svensson, syntes icke ha ägt rum. Siven hade förklarat, att han ansett den ersättning som Svensson uppbure i hyra för sin skrivmaskin icke vara oskäligen. Emellertid torde Siven vid detta sitt avgörande icke ha ägt kännedom om att Svensson för eget bruk innehade en av kronan inköpt skrivmaskin.

Enär Siven åberopat, att hans arbetsbörda nödvändiggjort ett självständigt handlande från Svenssons sida, torde det böra framhållas, att något hinder icke torde hava förelegat att till hjälp vid kontrollen anlita annan befattningshavare vid staben.

Ehuru de försummelser, vartill Siven gjort sig skyldig, torde kunna bedömas såsom lindrigare än vad som lagts Wahlberg till last, funne militieombudsmannen sig dock icke kunna underlåta åtal jämväl mot Siven.

På grund av vad sålunda förekommit finge militieombudsmannen uppdraga åt ämbetet att vid vederbörlig domstol anhängiggöra och utföra åtal mot

Wahlberg och Siven för vad de enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å dem enligt lag och sakens beskaffenhet. Arméförvaltningen borde lämnas tillfälle att för kronans räkning framställa de ersättningsyrkanden, vartill fog kunde förefinnas.

Till fullgörande av det sålunda erhållna uppdraget lät överkrigsfiskals-ämbetet ställa Wahlberg och Siven under tilltal vid regementskrigsrätten vid Västerbottens regementes depå under yrkande om ansvar å dem jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten eller annat tillämpligt lagrum för vad de enligt militieombudsmannens skrivelse låtit komma sig till last. Under målets handläggning yrkade åklagaren vidare ansvar å Wahlberg och Siven jämlikt nyssnämnda paragraf för att de tillåtit, att hyra för en Svensson tillhörig skrivmaskin utgått till denne för tiden december 1939—oktober 1940. Arméförvaltningen yrkade åläggande för Wahlberg och Siven att, en för båda och båda för en, till kronan utgiva skadestånd med 1,429 kronor 36 öre.

Inför krigsrätten uppgav Wahlberg, att han verkställt inventering av krigskassan den 23 maj och den 3 juni 1940 samt att någon inventering icke medhunnits, då Wahlberg den 29 juni 1940 hempermitterats. Av utredningen vid rätten synes framgå, att räkenskaperna för tiden den 3—30 juni 1940 blivit insända till militärområdesbefälhavaren utan att vara av försvarsområdesbefälhavaren granskade.

I utslag den 15 april 1942 yttrade regementskrigsrätten:

I målet vore upplyst, att fältskyllingsrätten vid Västerbottens regementes depå i utslag den 22 november 1940 förklarar Svensson saker till, bland annat, tolv särskilda mot kronan begångna bedrägeribrott och uppsåtlig förbrytelse i tjänsten för egen fördel samt att rådhusrätten i Umeå, dit målet förvisats, i utslag den 3 december 1940, vilket vunnit laga kraft, dömt Svensson för dessa och andra brott till ett gemensamt straff av straffarbete i 1 år 8 månader.

De av Svensson begångna bedrägeribrotten hade bestått däri, att han under tiden den 22 maj—den 19 juli 1940, efter det han själv meddelat anordningsbeslut å tolv särskilda räkningar avseende inköpt materiel, vilken Svensson omhändertagit för eget bruk, låtit krigskassaavdelningen vid försvarsområdet utbetala ersättning till vederbörande leverantör.

I målet vore tillika upplyst, att såsom försvarsområdesbefälhavare tjänstgjort dels Wahlberg under tiden den 15 november 1939—den 28 juni 1940 och dels Siven under tiden den 11 juli—den 25 oktober 1940.

Vad först beträffade i målet för d talan mot Wahlberg så hade Wahlberg i november 1939 muntligt bemyndigat Svensson att i krigsförvaltningsärenden besluta och handla med samma befogenhet som försvarsområdesbefälhavaren utom då det gällde större saker och värden såsom i fråga om förhyrande och inköp av byggnader, i vilka fall Wahlberg förbehållit sig att själv besluta och pröva kostnaderna efter föredragning; och om detta bemyndigande hade Wahlberg underrättat den då tjänstgörande krigskassören.

Bemyndigandet finge anses ha varit påkallat av omständigheterna.

Endast genom ett av de ovannämnda anordningsbesluten, nämligen det som rört en den 30 maj 1940 utställd räkning å 1,942 kronor, kunde Svensson anses ha överskridit de begränsningar för bemyndigandet som givits.

Nämnda räkning hade dock icke funnits bland verifikationerna vid de inventeringar, som Wahlberg företagit under sin tjänstetid; och åklagaren hade ej heller eljest styrkt sitt påstående, att Wahlberg försummat att kontrollera, huruvida Svenssons handlande hållit sig inom det erhållna bemyndigandet.

Wahlberg hade uppgivit, att han en gång i månaden inventerat krigskassan, tagit del av räkenskaperna, genomgått förskotten och tillsett, att alla utgiftsposter varit behörigen verifierade samt att verifikationerna varit vederbörligen attesterade eller, i förekommande fall, försedda med uppbördsbevis.

Vid bedömande av omfattningen och beskaffenheten hos den kontroll över krigsförvaltningen och krigskassaväsendet, som man kunnat fordra, att Wahlberg utövat, måste hänsyn tagas till att ifrågavarande händelser inträffat under en kritisk tid, då ett särskilt stort ansvar för den militära beredskapen inom försvarsområdet åvilat Wahlberg.

Det vore visserligen utrett, att då Wahlberg den 23 maj 1940 inventerat krigskassan, bland verifikationerna förekommit en av ovannämnda tolv räkningar, lydande å 31 kronor 15 öre, vilken räkning icke varit försedd med uppbördsbevis.

Det hade icke kunnat klarläggas, huruvida Wahlberg förbisett nämnda brist hos räkningen eller gjort anmärkning mot räkningen och efter någon förklaring av Svensson godtagit densamma.

Wahlberg kunde dock med hänsyn till omständigheterna icke i någotdera fallet anses ha begått en sådan försummelse att den borde för honom medföra ansvar.

Det kunde icke läggas Wahlberg till last, att han — vilken, enligt vad som blivit upplyst, på eftermiddagen den 28 juni 1940 underättats om att han skulle hempermitteras från och med den 30 juni 1940 — ej före sin hemresa den 29 juni 1940 inventerat krigskassan och tagit del av samtliga inneliggande räkningar.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och till övriga omständigheter funne krigsrätten utredningen i målet icke visa, att Wahlberg gjort sig skyldig till försummelse vid den kontroll över Svenssons handlande, som enligt gällande reglementen ålegat Wahlberg eller som man eljest med hänsyn till föreliggande omständigheter kunnat fordra av Wahlberg.

Den omständigheten, att med Wahlbergs medgivande hyra för en Svensson tillhörig skrivmaskin utgått till denne för tiden december 1939—oktober 1940 i strid med föreskrifterna i 22 § upphandlingsförordningen den 16 januari 1920, vore icke av beskaffenhet att föranleda ansvar för Wahlberg.

Vidkommande härefter Siven vore i målet upplyst, att denne vid sitt tillträde av befälet över försvarsområdet förvissat sig om att Svensson ägde bemyndigande att i krigsförvaltningsärenden besluta och handla med samma befogenhet som eljest tillkomme försvarsområdesbefälhavaren.

Därigenom finge Siven anses ha godkänt, att Svensson under den tid Siven fört befälet över försvarsområdet ägde sådant bemyndigande.

Siven hade visserligen uppgivit, att han inventerat krigskassan endast vid två tillfällen, det ena någon gång under tiden den 10—15 augusti 1940 och det andra omkring den 1 oktober 1940, men med hänsyn till de förhållanden, under vilka Siven utövat befälet över försvarsområdet, kunde Siven icke härigenom anses hava visat försummelse i sin tjänst.

Det hade ej heller eljest visats, att Siven gjort sig skyldig till något som kunde för honom föranleda ansvar.

På grund av vad sålunda anförts prövade krigsrätten rättvist ogilla såväl åklagarens ansvarstalan som kronans ersättningstalan mot Wahlberg och Siven.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

33. Åtal mot tygofficer vid artillerikår för det han dels låtit till värnpliktiga, som fullgjort tjänstgöring vid kårens tygverkstäder, utbetala flitpengar och övertidsersättning dels ock låtit vid tygverkstäderna tillverka miniatyrkanoner.

I en den 18 april 1941 till militieombudsmannen inkommen skrift och vid personligt besök å militieombudsmannens expedition den 24 maj 1941 lämnade värnpliktige nr 3676 45/33 Eriksson vissa uppgifter om förmenta missförhållanden vid tygverkstäderna å Gotland. Eriksson uppgav bland annat, att extra penningbelopp utbetalts till åtskilliga personer vid verkstäderna ävensom att i vapen- och maskinverkstäderna förekommit tillverkning av miniatyrkanoner.

Med anledning härav verkställdes utredning. Av denna framgick bland annat att följande miniatyrkanoner, avsedda som prydnadspjäser, tillverkats, nämligen 1 haubits modell 1840, 6 fältkanoner modell 1863 och 12 mörsare modell 1783.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 23 maj 1942 dagtecknad instruktion för åtal mot kaptenen S. Hambrn, vilken under den tid utredningen avsåge varit tygofficer vid Gotlands artillerikår, följande:

1. Utbetalning av flitpengar m. m.

Till värnpliktiga, som fullgjort krigstjänstgöring vid Gotlands artillerikårs tygverkstäder, hade under tiden mellan den 21 september 1940 och den 30 juni 1941 såsom flitpengar och övertidsersättning utbetalts sammanlagt 9,289 kronor 52 öre, därav 6,757 kronor 56 öre såsom flitpengar och återstoden, 2,531 kronor 96 öre, såsom övertidsersättning. I ärendet hade upplysts, att

utbetalningarna skett på order av Hambn i egenskap av tygofficer vid kåren. Hambn hade uppgivit, att han genom dessa extraersättningar avsett att få fram prestationer av de värnpliktiga, jämförbara med de civilanställdas. Vidare hade det i ärendet anförts, att systemet med flitpengar och övertidsersättning införts för att bereda värnpliktiga, vilka arbetat sida vid sida med civilanställda, ekonomisk kompensation för visat intresse och fullgjort övertidsarbete. Enligt en uppgift hade beloppen i viss utsträckning uträknats med hänsyn ej blott till eventuellt övertidsarbete utan även till vederbörandes behov. Beträffande de normer, efter vilka flitpengarna beräknats, hade ej lämnats annan upplysning än att värnpliktiga, som ej ansetts förtjänta av flitpengar, ej heller erhållit några sådana.

De ekonomiska förmåner som samhället tillerkände de värnpliktiga i anledning av krigstjänstgöring reglerades bland annat genom krigsavlöningsreglementet och krigsfamiljebidragsförordningen. Enligt krigsavlöningsreglementet erhöles de värnpliktiga krigslön, utgående i form av månadslön och terminslön. Terminslönen vore avsedd för bestridandet av förekommande smärre personliga utgifter under tjänstgöringstiden. Månadslönen vore avsedd att vara en särskild gottgörelse för det med befälsställning förenade större ansvaret. Erforderliga belopp för de värnpliktigas familjer utginge i form av särskilda familjebidrag enligt krigsfamiljebidragsförordningen. Familjebidragen ägde i viss mån karaktär av familjelön. De utginge nämligen med visst grundbelopp utan behovsprövning och endast för det belopp, som kunde ifrågakomma utöver grundbeloppet, hade en prövning av behovet föreskrivits.

Det förelåge, såsom av det nyss anförda torde framgå, en väsentlig skillnad mellan de till civilanställd personal utgående arbetslönerna samt de ekonomiska förmåner som utginge till de värnpliktiga. De civilanställdas arbetslöner vore avsedda att utgöra ett direkt och fullt vederlag för utfört arbete, ett vederlag som borde möjliggöra försörjning av arbetaren och hans familj. De värnpliktiga fullgjorde en allmän medborgerlig skyldighet, och även om deras ekonomiska förmåner delvis kunde uppfattas som ett vederlag för de uppoffringar landet krävde av dem, så torde det dock ligga i värnpliktens idé, att de värnpliktiga icke ägde rätt till full ekonomisk motprestation från statens sida. I varje fall vore det uppenbart, att våra nu gällande lagar vore byggda på den uppfattningen, att de värnpliktiga kunde tagas i anspråk för försvaret utan att fullt ekonomiskt vederlag gäves.

Åtgärden att till vissa värnpliktiga utbetala flitpengar och övertidsersättning saknade stöd i gällande bestämmelser och den torde stå i tydlig strid mot grundprinciperna för hithörande författningar. Vad arbetstidens längd beträffade vore visserligen föreskrifter meddelade, som för armén reglerade de värnpliktigas dagliga tjänstgöringstid m. m. Ökning av den fastställda dagliga tjänstgöringstiden vore emellertid medgiven. I fråga om övertid vore det, liksom beträffande andra lönespörsmål, icke tillåtet att i avseende å de värnpliktiga tillämpa de principer som gällde för civilanställda arbetare.

Utbetalandet av flitpengar och övertidsersättning åt värnpliktiga syntes innebära ett tjänstefel från Hambns sida, som icke kunde lämnas utan beiv-

ran. Vid bedömandet av Hambns åtgärder torde det visserligen böra beaktas, att dessa troligen varit dikterade av omvårdnad om de värnpliktiga. Å andra sidan vore det att märka, att några fastställda normer för extraersättningarna icke funnits, utan Hambn torde ha förfarit efter eget gottfinnande. Ett sådant avlöningssystem kunde icke godkännas. Såsom en försvårande omständighet kunde anföras, att Hambn tidigare fällts till ansvar för tjänstefel, bestående bland annat i oriktiga förfaranden med övertidersättning (se härom militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1940 års lagtima riksdag sid. 46 ff.).

2. Tillverkning av miniatyrkanoner.

Lämpligheten av att vid tygverkstäderna tillverka miniatyrkanoner hade blivit olika bedömd av olika personer som yttrat sig i ämnet. Försvarsväsendets verkstadsnämnd hade uttalat, att denna tillverkning måste betraktas som i alla avseenden olämplig.

De skäl som från vissa håll åberopats till försvar för tillverkningen bestode väsentligen däri, att tre till värnpliktstjänstgöring inkallade värnpliktiga, i det civila urmakare, genom arbetena å miniatyrkanonerna beretts en nödvändig övning samt förtrogenhet med instrumentverkstadens maskiner och där förekommande arbeten. Häremot kunde invändas, att det sannolikt under de rådande förhållandena varit möjligt att sysselsätta de värnpliktiga med förfärdigandet av nyttigare ting än prydnadsföremål. Såsom övningsuppgifter hade dessa arbeten varit mindre lämpliga ur den synpunkten, att även åtskilliga andra personer måst tagas i anspråk för miniatyrkanonernas färdigställande. Ritningarna hade sålunda uppgjorts av andra värnpliktiga. Två civilanställda snickare syntes ha anlitats för utförande av träarbeten, två värnpliktiga civilarbetare hade tidvis sysslat med kanonerna och två andra militärer hade haft i uppdrag att montera en kanon. Utredningen gäve anledning till antagande, att ytterligare militär personal anlitats för olika uppgifter. Även Hambn själv torde ha offrat tid på dessa miniatyrkanoners färdigställande. Ehuru utredningen i ärendet icke gäve fullt klara bevis, att tillverkningen inneburit olämplig användning av arbetstid, syntes övervägande skäl tala för den uppfattning, att så åtminstone delvis varit förhållandet.

I samtliga yttranden i ärendet syntes man ha ansett, att tillverkningen icke vållat kronan några direkta kostnader. Därvid måste vederbörande ha utgått från att kronan, i motsats till vad Hambn syntes ha gjort gällande, icke vore betalningsskyldig för de arbeten som av Hambn beställts å civila gjuterier. Härmed sammanhängde ett annat, i utredningen ej berört spörsmål, nämligen om kronan eller Hambn ägde förfoga över de färdiga miniatyrkanonerna. Enligt militieombudsmannens mening måste kanonerna anses tillhöra kronan och de borde sålunda tagas till uppbörd. Detta torde emellertid kunna giva anledning till krav mot kronan för de arbeten som utförts å gjuterierna.

Då Hambn icke velat klart medgiva, att tillverkningen av miniatyrkanoner varit olämplig, funne militieombudsmannen sig böra yrka ansvar för tjänstefel jämväl i denna del.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt åklagaren att vid behörig domstol ställa Hambn under tilltal för vad han låtit komma sig till

last, varvid ansvar borde yrkas enligt lag och sakens beskaffenhet. Arméförvaltningens tyg- och civila departement borde beredas tillfälle att föra ersättningstalan i målet.

*   *
*
*
*

Sedan åtalsinstruktionen överlämnats till chefen för Svea artilleriregemente, där Hambn dåmera tjänstgjorde, hänsköt nämnde chef målet till regementskrigsrätten vid regementet. Till fullgörande av det erhållna uppdraget ställde vederbörande krigsfiskal Hambn under tilltal jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad han enligt åtalsinstruktionen låtit komma sig till last. Arméförvaltningen förde icke någon talan i målet.

Regementskrigsrätten meddelade utslag den 31 juli 1942 och anförde därvid:

I målet vore upplyst, att Hambn under tjänstgöring såsom tygofficer vid Gotlands artillerikår visat oförstånd i tjänsten dels genom att utan stöd i gällande bestämmelser beordra utbetalning av flitpengar och övertidsersättning åt värnpliktiga, som fullgjort krigstjänstgöring vid kårens tygverkstäder, under tiden mellan den 21 september 1940 och den 30 juni 1941 till belopp av sammanlagt 9,289 kronor 52 öre, dels ock genom att anlita såväl värnpliktiga som civilanställda för förfärdigande av nitton miniatyrkanoner under tiden från mitten av januari 1940 till och med februari 1941, under vilken tid Hambn jämväl själv sysslat med dessa pjäsers färdigställande. Regementskrigsrätten prövade förty rättvist döma Hambn jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten att hållas i arrest utan bevakning tio dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

34. Åtal mot köksföreståndare för obehörigt förfarande med magasinsbehållning m. m.

Vid besök å militieombudsmannens expedition den 9 och 17 september 1941 lämnade dåvarande sjukvårdsfuriren C. M. Österberg, tjänstgörande vid infanteriskjutskolan å Rosersberg, vissa uppgifter om tjänstefel vartill köksföreståndaren vid skolan löjtnanten J. S. Holmertz skulle ha gjort sig skyldig. Österberg berättade bland annat:

Vid en inventering av köksförrådet den 30 juni 1941 hade en del proviant blivit över. Denna proviant hade förrådskarlarna, två värnpliktiga vid namn Cederberg och Carlsson, satt in i en särskild skrubb i förrådet, där den sedan förvarats under lås till vilket endast Holmertz innehade nyckel. — Då

hela djurkroppar levererats till skjutskolan, hade njurarna brukat följa med. När djurkropparna sedan flyttats från förrådet in i kökets kylrum, hade njurarna ofta varit borttagna. — Sedan en längre tid hade det varit uppenbart, att Holmertz ur köksförrådet tillägnat sig bröd och kory och dylikt. Den 28 augusti 1941 vid åttatiden på kvällen hade Österberg själv iakttagit, att Holmertz kommit från förrådet bärande en portfölj, som verkat att vara helt fylld. I förrådet hade icke funnits något annat än proviant. — Det hade allmänt klagats över att tidningar försvunnit från handräckningskompaniets dagrum. Åtskilliga personer hade sett, att Holmertz, som vore adjutant på detta kompani, tagit tidningar med sig hem från kompaniexpeditionen. — Matavfallet från underofficersmässen hade Holmertz förfogat över genom att använda det för utfodring av sina höns. — Skrivbitrådet å handräckningskompaniets expedition hade Holmertz tagit i anspråk under tjänstetid med göromål, som ålåge Holmertz i hans egenskap av ordförande i Norrsunda kommuns familjebidragdsnämnd.

Med anledning av vad sålunda förekommit verkställdes utredning.

I ärendet äro bland andra följande bestämmelser av intresse.

I intendenturunderhållsreglementet föreskrives i § 20 rörande inventering bland annat: Inventering av proviantartiklar vid regemente har till ändamål att fastställa de redovisade varornas befintlighet och beskaffenhet. Inventering verkställles genom regementschefens försorg dels vid ombyte av uppbördsman i vad rör den avgående uppbörd, dels vid varje budgetårs slut i vad rör samtliga i magasin eller förråd förvarade varor. Härutöver sker inventering vid de tillfällen och i den omfattning, som regementschefen av särskild anledning kan finna erforderligt.

Intendenturunderhållsinstruktionen innehåller i § 16 bland annat följande stadganden rörande inventeringen: Inventeringen verkställles av en utav regementschefen förordnad kommission, bestående av två ojäviga och för uppdraget lämpliga befattningshavare. Vid inventeringen skall vederbörande uppbördsman eller hans ombud närvara. Vid förrättningen skola varorna allt efter deras olika art inför kommissionen uppräknas, mätas eller vägas, varvid skall undersökas, i vad mån varorna med hänsyn till slag och mängd överensstämja med vederbörlig redovisning. Till ledning vid inventeringen skall vederbörande uppbördsman ha upprättat och vid förrättningen tillhandahålla stomme till inventeringsprotokoll enligt fastställt formulär, angivande de varumängder, som jämlikt vederbörlig magasinliggare böra vid inventeringen förefinnas. Siffrorna häruti skola vara bestyrkta av regementsintendenten. Vid inventeringen föres protokoll, varuti antecknas de varumängder, som konstaterats befintliga, med angivande av förekommande överskott och brist. Om vid inventering, verkställd enligt ovan angivna grunder, överskott befinner föreligga å viss vara, är detta överskott kronans tillhörighet och skall omedelbart införas såsom tillkomst i vederbörlig magasinliggare.

Genom skrivelse den 10 september 1941 (dnr 7444 und.) har arméförvaltningens intendenturdepartement anbefallt följande:

Sedan det visat sig, att å vissa håll kryddor icke omhänderhavts med den omsorg, som angivits i departementets skrivelse den 18 juli 1941 (dnr 5795 und.) finge departementet föreskriva följande att gälla såväl mobiliseringsdepåer och dylikt som fältförband.

1) Kryddor som vore eller bleve underkastade allmän ransonering skulle tillsvidare tagas till uppbörd i vanlig ordning.

2) Samtliga skafferier skulle snarast inventeras med hänsyn till därstädes befintliga kryddor. Befunnes därvid, att tillgången överstege det beräknade behovet för en vecka, skulle det överskjutande tagas till uppbörd vid vederbörligt magasin.

3) Utlämning av kryddor finge endast ske efter en av vederbörlig krigsförvaltningsmyndighet med hänsyn till gällande utspisningsstat och nödvändigheten av största sparsamhet uppgjord åtgångsstat. *

Utlämning finge ske för högst en veckas behov och skulle vid följande utlämningar hänsyn tagas till eventuella överskott i respektive skafferier.

Genom arméförvaltningens intendenturdepartements skrivelse den 20 december 1940 (dnr 9429 und.) ha följande föreskrifter meddelats: Den i departementets skrivelse den 20 september 1940 (dnr 6879 und.) omnämnda fortlöpande analyseringen av leveransprover å vissa charkuterivaror, som verkställt genom statens institut för folkhälsan, skall fortsättas från och med januari 1941. I anledning härav får departementet meddela följande att tills vidare ligga till grund för verksamheten. Prov skall väga cirka 250 gram och tagas under personlig ledning av regementsintendent. Provet nedlägges i därför avsedd förpackning, som tillhandahålles av departementet. Förpackningen förseglas i närvaro av intendenten och följesedeln undertecknas av denne. Provet sändes såsom ilpaket.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 20 december 1941 till krigsfiskalen vid särskilda krigsrätten i Stockholm följande:

Av utredningen framginge, att i infanteriskjutskolans proviantmagasin funnits överskott beträffande flera varuslag, vilket överskott icke redovisats i magasinliggaren. Holmertz' underlåtenhet att taga överskottet till uppbörd strede mot uttrycklig föreskrift i intendenturunderhållsinstruktionen och vore att betrakta som ett allvarligt tjänstefel.

Beträffande vissa överskottspartier, nämligen 70 kg reservbröd, 177 stycken armékonserv och 11.2 kg choklad, hade Holmertz uppgivit, att varorna utvägts den 30 maj 1940 såsom reservproviant för visst förband, som emellertid sedermera icke avhämtat provianten. Holmertz hade medgivit, att han försummat att på nytt taga denna proviant till uppbörd och såsom förklaring till sitt förfaringsätt åberopat, att han väntat, att kommande förband skulle rekvirera proviant på motsvarande sätt. Riktigheten av denna uppgift syntes i och för sig icke böra ifrågasättas.

I fråga om överskott på 2.5 kg nötter och 1 kg krakmandel hade vid inventering den 29 september 1941 anmärkts, att dessa varupartier blivit över

vid utdelning av julgotter. Liksom annat överskott borde detta ha tagits till uppbörd.

Rörande större delen av det övriga överskottet hade vid sistnämnda inventering antecknats, att det uppkommit på obekant sätt. Detta gällde följande varupartier: 115 kg hårt bröd, 53.2 kg havregryn, 13.5 kg kaffe, 15 portioner aladåbkonserver, 59 kg strösocker, 87 kg bitsocker, 32 kg sirap och 4 kg kaffeersättning. Det hade blivit utrett, att Holmertz förvarat dessa varor i en särskild lokal i proviantmagasinet, dit de förts i samband med årsinventeringen den 30 juni 1941. Holmertz syntes vilja göra gällande, att varorna utgjort överskott vid inventeringen samt att han avsett att hålla dem som en dold reserv för att säkerställa sig mot oförklarade förluster. Hur det tillgått vid inventeringen och vid förflyttningen av överskottspartierna hade icke blivit närmare utrett i ärendet. Vissa omständigheter gäve anledning till misstanke, att Holmertz redan före inventeringen avskilt vissa varupartier som han ansett sig icke behöva förete vid inventeringen. Sålunda vore det anmärkningsvärt, att vid inventeringen beträffande havregryn konstaterats en brist å 15.8 kg — en brist som hölle sig inom det naturliga svinnet — medan i Holmertz' dolda reservförråd funnits 53.2 kg havregryn. Holmertz' förklaring att avsikten med varornas undanhållande vid inventeringen varit att åstadkomma en reserv för att täcka framtida brister, syntes icke förtjäna något som helst avseende, när fråga vore om sådana varor, varav det enligt magasinliggare icke längre skulle finnas något kvar i förrådet. Av rostat kaffe samt kaffeersättning skulle ingenting finnas kvar; Holmertz hade emellertid i det dolda reservförrådet förvarat 13.5 kg kaffe samt 4 kg kaffeersättning. Hans åtgärder beträffande dessa varor torde icke kunna förklaras på annat sätt än att han avsett, att han skulle fritt förfoga över varorna.

Det icke redovisade överskottet bestode i övrigt av, förutom några liter ättika, vissa partier kryddor, nämligen 7.9 kg vitpeppar, 16 kg kryddpeppar, 15 kg kanel samt 4 kg lagerblad. Sedan arméförvaltningens intendenturdepartement den 10 september 1941 föreskrivit, att kryddor skulle tagas till uppbörd — med undantag av de i skafferi befintliga kryddor som icke överstege det beräknade behovet för en vecka — hade Holmertz låtit taga vissa partier kryddor till uppbörd. Detta framginge bland annat av en från redogöraren till militieombudsmannen inkommen skrivelse av den 12 december 1941. Redan vid besiktning den 29 september 1941 hade emellertid konstaterats de nyss nämnda överskotten. Man syntes därför nödgas antaga, att Holmertz vid den i anledning av skrivelsen av den 10 september 1941 företagna inventeringen avsiktligt från bokföring undanhållit avsevärda partier kryddor. På annat sätt torde det exempelvis icke kunna förklaras, att magasinliggaren utvisat, att kanel ej finnes i förrådet, medan Holmertz faktiskt förvarat 15 kg kanel.

I avseende å samtliga överskottspartier gällde, att Holmertz kunnat fritt förfoga över desamma utan ändringar i magasinliggaren. Att Holmertz väl förstått de möjligheter som detta förhållande inneburit finge anses framgå därav, att han förvarat varorna skilda från förråden i övrigt. Ehuru vissa

för Holmertz besvärande omständigheter föreläge hade det mot Holmertz' bestridande icke blivit visat, att Holmertz för egen räkning förfogat över den icke redovisade provianten. För bedömande av den brottslighet, vartill han gjort sig skyldig erfordrades närmare utredning om tillvägagångssättet vid avskiljandet av de varupartier som förvarats särskilt, om förvaringen samt om avsikten med de vidtagna åtgärderna. Vidare borde ytterligare utredning verkställas rörande den inventering som verkställdes i samband därmed att kryddorna tagits till uppbörd, så att anledningen till att vissa överskotts-partier kryddor därvid icke upptagits bleve klarlagd.

I ärendet vore utrett, att Holmertz vid skilda tillfällen borttagit och för egen räkning förfogat över njurar, som medföljt vid leverans av kalvkött till kronan. Holmertz hade härigenom gjort sig skyldig till straffbart förfarande.

Av utredningen framginge, att Holmertz utan samband med den ordinarie proviantutlämningen avhämtat mjukt bröd och wienerbröd för egen räkning från kronans förråd. De hörda personernas uppgifter i denna del vore icke samstämmiga, i det att två av dessa förklarade, att de ansåge att Holmertz aldrig tillägnat sig för mycket bröd, medan en person uppgivit att han ansåge, att det bröd, som Holmertz åtkommit icke haft med den honom tillkommande portionen att göra. Tydligt hade någon kontroll, att de av Holmertz avhämtade brödkvantiteterna hölle sig inom den mängd, som rätteligen tillkomme honom, icke utövats. I varje fall torde Holmertz' förfarande vara att beteckna såsom olämpligt.

Det hade, bland annat genom förhör med två vittnen, blivit utrett, att Holmertz vid skilda tillfällen från kronans förråd medfört mindre partier korv. Holmertz hade påstått, att dessa korvpartier alltid för kontroll skickats till statens institut för folkhälsan. I ärendet hade emellertid gjorts gällande, att Holmertz på kvällen den 28 augusti 1941 från proviantmagasinet medfört proviant till sin expeditionslokal. Närmare utredning rörande denna händelse syntes böra förebringas, i första hand genom ytterligare förhör med Holmertz. Det vore att märka att vid detta tillfälle något prov på charkuterivaror icke från infanteriskjutskolan inkommit till statens institut för folkhälsan. Vidare borde det anmärkas, att de prov å korv och andra varor, som enligt utfärdade föreskrifter skolat sändas till institutet, bort tagas under personlig ledning av regementsintendenten, vilken jämväl skulle närvara vid förpackningens förseglande. Därest de korvpartier, som Holmertz tagit med sig från förrådet, verkligen blivit avsända till institutet, syntes sålunda de utfärdade föreskrifterna icke ha efterlevts. I denna del borde regementsintendenten höras. På utredningens dåvarande stadium syntes frågan om åtal icke böra slutligen avgöras.

Det måste betecknas som olämpligt att Holmertz på sätt utredningen visade för egen räkning eller i tjänsten förfogat över tidningar, vilka för manskapets räkning anskaffats på lägerkassans bekostnad. Genom Holmertz' åtgärder hade nämligen olägenheter vållats det manskap, för vilket tidningarna varit avsedda. Jämväl Holmertz' i ärendet närmare berörda förfarande i fråga

om matavfallet från underofficersmässen vore att anse som oriktigt. Av handlingarna framginge även, att Holmertz å tjänstetid tagit de värnpliktiga i anspråk för sysslor som icke ålegat dem. Ehuru Holmertz i nu angivna hänseenden förfarit felaktigt, funne tjänstförrättande militieombudsmannen dock icke anledning att i dessa delar vidtaga ytterligare åtgärder.

På grund av det anförda finge tjänstförrättande militieombudsmannen uppdraga åt krigsfiskalen att vid krigsrätten ställa Holmertz under tilltal för vad han låtit komma sig till last i fråga om magasinsbehållningen samt borttagande av njurar. Ansvar borde därvid yrkas enligt lag och sakens beskaffenhet. Det syntes böra bero av den fortsatta utredningen huruvida talan skulle föras beträffande andra förfaranden av Holmertz.

*   *
*   *

Till fullgörande av det erhållna uppdraget ställde krigsfiskalen W. Ryhninger Holmertz under tilltal vid särskilda krigsrätten i Stockholm för de påtalade tjänstefelen. Åtskillig utredning förebragtes vid krigsrätten, delvis i anledning av och i anslutning till skrivelser till krigsfiskalen den 6 mars 1942 av militieombudsmannen och den 21 april 1942 av tjänstförrättande militieombudsmannen. Krigsfiskalen yrkade ansvar å Holmertz för förfarandet med proviantöverskottet i första hand för förbrytelse i tjänsten till egen fördel och, därest detta yrkande icke kunde bifallas, i andra hand för oförstånd i tjänsten ävensom för förfarandet med njurarna och tillgodogörandet av mjukt matbröd och wienerbröd för oförstånd i tjänsten. Utöver vad nu sagts framställdes inga ansvarsyrkanden av krigsfiskalen.

Särskilda krigsrätten meddelade utslag i målet den 30 maj 1942 och utlät sig därvid:

Genom vad Holmertz vidgått och i övrigt i målet förekommit finge anses utrett, att Holmertz, som sedan den 1 februari 1934 varit förordnad såsom köksföreståndare vid infanteriskjutskolan, i strid mot föreskrift i intendenturunderhållsinstruktionen underlåtit att taga till uppbörd och vid den 30 juni 1941 företagen inventering av skjutskolans proviantmagasin i låst förrådslokal undanhållit å åtskilliga varuslag uppkomna överskott, nämligen 115 kg hårt bröd, 70 kg reservbröd, 177 armékonserver, 59 kg strösocker, 87 kg bitsocker, 11.2 kg reservchoklad och 32 kg sirap, samt att Holmertz, sedan efter inventeringen befunnits föreligga överskott å rostat och malet kaffe om 13.5 kg och havregryn om 53.2 kg, underlåtit att taga till uppbörd och i förenämnda förrådslokal undanställt jämväl dessa varupartier. Såsom förklaring till att han förfarit på sätt nu angivits hade Holmertz uppgivit, beträffande reservbrödet, armékonserverna och reservchokladen — vilka varor utvägts såsom reservproviant för visst till infanteriskjutskolan särskilt förlagt förband som emellertid sedermera icke avhämtat provianten — att han väntat, att kommande förband skulle rekvirera proviant på motsvarande

sätt, beträffande kaffet att han ej haft annan avsikt än att förebygga, att kaffet förväxlades med i förrådet befintlig kaffeersättning, samt beträffande de övriga överskotten att han vid inventeringen den 30 juni 1941 avsiktligt undanhållit dem för att därmed kunna täcka vid en senare tidpunkt möjligen framkommande, av felföring i magasinliggaren eller andra opåräknade omständigheter beroende brister. Vad Holmertz sålunda andragit kunde icke anses vederlagt av övriga i målet förekommande omständigheter. Med hänsyn härtill kunde Holmertz icke anses övertygad att, då han förfarit på förut angivna sätt, ha handlat i sådant uppsåt, som omförmäldes i 129 § strafflagen för krigsmakten, utan vore hans förfarande att bedöma såsom försummelse och oförstånd, varom förmäldes i 130 § samma lag. Av vad i målet förekommit kunde icke anses framgå, att Holmertz i fråga om redovisning av magasinshållningen förfarit felaktigt med avseende å andra varor än de förut nämnda. I fråga om åtalet i övrigt hade Holmertz vidgått, att han vid ett flertal tillfällen borttagit och för egen räkning förfogat över njuror, som medföljt vid leverans av kalvkött till skjutskolan, och härigenom måste Holmertz anses ha visat oförstånd i tjänsten. Däremot hade det icke blivit styrkt, att Holmertz, såsom åklagaren jämväl mot honom påstått, för egen del tillgodogjort sig större kvantiteter mjukt matbröd eller wienerbröd än som tillkommit honom. På nu anförda skäl prövade särskilda krigsrätten rättvist i så måtto bifalla åklagarens i målet förda talan, att Holmertz jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad han i förut angivna hänseenden låtit komma sig till last dömdes för tjänstefel att undergå vaktarrest åtta dagar.

Särskilda krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

35. Åtal mot intendent för obehörigt förfogande över förskott.

Vid militieombudsmannens inspektion den 19 augusti 1941 av Vaxholms fästning inventerades bland annat ett stående förskott på 2,000 kronor, som innehades av tygintendenten kaptenen C. G. Fehrman. Därvid funnos kvitterade räkningar å 569 kronor samt i kontanta medel 1,306 kronor 4 öre, tillhoppa 1,875 kronor 4 öre. Fehrman uppgav, att han samma dag lånat 125 kronor ur kassan, emedan han varit i behov av detta belopp och ej haft tillfälle att komma till bank. Fehrman tillade, att då han vore ansvarig för kassan, han kunde tillfälligt låna ur den. Vid ett besök som militieombudsmannen personligen samma dag gjorde efter inventeringen var bristen täckt.

Sedan militieombudsmannen hos kommandanten i Vaxholms fästning anhållit om yttrande av Fehrman, inkom generalmajoren G. H. Engblom med förklaring av Fehrman jämte eget utlåtande samt yttrande av fästningsintendenten, kommandörkaptenen av 1. graden B. F. F. Freidenfelt. Fehrman ingav sedermera ytterligare en skrift med bilagor.

Fehrman anförde i huvudsak följande:

Vid inventeringen hade tillgått så som ovan angivits. Fehrman bestrede bestämt, att från hans sida någon brottslig avsikt förelegat, vilket vore orimligt med hänsyn till hans karaktär, personliga förhållanden och ekonomiskt oberoende ställning. Fehrman förnekade ej, att han förfarit felaktigt. Hans handlingssätt hade berott på att han så småningom under årens lopp kommit att betrakta förskottet mera såsom personligt än som stående förskott.

Med detta uttalande ville Fehrman framhålla, att han tyvärr kommit att bortse från att bestämmelserna för innehav av stående förskott vore avsevärt mer skärpta än de som gällde för personligt förskott. Överskottet om fyra öre i kassan — sedan lånet inräknats däri — hade tillkommit genom att vid växling överskjutande ören tillförts kassan. — Till styrkande av sin solvens åberopade Fehrman dels vissa bankbesked dels ock sin självdeklaration för år 1941.

Freidenfelt anförde i sitt utlåtande, bland annat, att Fehrmans redbarhet syntes borga för att de medel, som fattades vid inventeringen, icke tillgripits i brottslig avsikt. Freidenfelt framhöll tillika, att Fehrman vore ekonomiskt oberoende.

Engblom anförde i sitt yttrande, att han med hänsyn till Fehrmans oförvitligaandel ansåge, att brottslig avsikt icke förelegat samt att Fehrman av obetänksamhet använt beloppet för privat bruk vid tillfälle, då han av en eller annan anledning varit förhindrad att göra uttag från sitt privata bankkonto. Engblom uppgav tillika, att det syntes honom uteslutet, att Fehrmans ekonomiska ställning skulle ha föranlett honom till tillgrepp av statsmedel.

I skrivelse den 24 mars 1942 till krigsfiskalen vid stationskrigsrätten i Karlskrona — Fehrman tjänstgjorde då vid örlogsstationen i Karlskrona — anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Om förvaring av penningmedel och värdehandlingar vid marinens kassaförvaltningar funnes föreskrifter i reglemente för marinen del III B § 242. Där stadgades som huvudregel, att medel, som stode under kassaförvaltningsvård, skulle under tiden mellan de särskilda kassadagarna vara insatta i riksbanken eller å postgirokonto. Undantag vore gjort beträffande medel, som tillfälligtvis måste förvaras i kassalokal. Enligt § 243, som handlade om förskott, skulle bestämmelserna i § 242 i tillämpliga delar gälla angående förvaring av stående förskott. Av dessa bestämmelser syntes fullt tydligt framgå, att stående förskott skulle förvaras på sådant sätt, att sammanblandning av dessa medel med innehavarens privata medel icke finge ske. I § 243 stadgades vidare, att innehavare av stående förskott vore personligen ansvarig för de förskottsmedel han mottagit och deras användning uteslutande för statsutgifter.

Fehrman hade medgivit, att han den 19 augusti 1941 för egen räkning lånat 125 kronor av förskottet. Bristen, som upptäcktes vid militieombudsman-

nens inspektion, hade genast ersatts av Fehrman. I sin förklaring hade Fehrman bestritt, att någon brottslig avsikt förelegat, samt gjort gällande, att vad som förekommit borde betraktas endast såsom felaktigt förfarande med förskottet. Fehrmans uppgift om att tillägnelseuppsåt saknats ansåge tjänstförrättande militieombudsmannen sig böra godtaga. Med hänsyn till vad i övrigt uppgivits av Fehrman ansåge tjänstförrättande militieombudsmannen det ej uteslutet, att Fehrman icke insett, att han brutit mot gällande föreskrifter i fråga om förskottsmedlens handhavande. Även om Fehrmans förfarande sålunda icke kunde betecknas som förskingring av medel som han i kraft av sin tjänst emottagit till redovisning, hade Fehrman dock genom vad han låtit komma sig till last visat oförstånd och vårdslöshet i sin tjänst. Detta tjänstefel vore av den allvarliga beskaffenhet, att tjänstförrättande militieombudsmannen icke ansåge sig kunna underlåta att göra detsamma till föremål för laga beivran.

Åt krigsfiskalen uppdroges därför att vid stationskrigsrätten ställa Fehrman under tilltal för vad enligt det ovan anförda låge honom till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten.

*   *
*   *

Till fullgörande av det erhållna uppdraget ställde t. f. krigsfiskalen B. Carle Fehrman under tilltal vid stationskrigsrätten under yrkande om ansvar å honom för oförstånd och vårdslöshet i tjänsten. Fehrman vidgick vad som lades honom till last.

Stationskrigsrätten meddelade utslag i målet den 31 mars 1942, därvid krigsrätten anförde:

Enär Fehrman erkänt, att han, som från mitten av oktober 1938—den 1 oktober 1941 tjänstgjort såsom tygintendent vid Vaxholms fästning och i sådan egenskap fått till sig utlämnat ett stående förskott å 2,000 kronor att användas uteslutande för statsutgifter, den 19 augusti 1941 för egen räkning lånat 125 kronor av förskottet, prövade krigsrätten rättvist döma Fehrman jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för oförstånd och vårdslöshet i tjänsten undergå arrest utan bevakning i fem dagar.

Stationskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

36. Luftbevakningschef har gjort sig skyldig till närgånget uppträdande mot honom underställd kvinnlig personal.

I en den 29 juli 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde landstormsloftan nr 19771 Inger Johansson bland annat:

Hon hade sedan oktober 1941 varit anställd vid luftbevakning. Av luftbevakningschefen kaptenen Fredrik Roth hade hon underrättats om att hon från och med den 1 september 1942 måste avstå från hyresbidrag samt hade nekats att intaga måltider på det av kronan för den övriga personalen anvisade matstället och hänvisats att mottaga portionsersättning. Det förefölle som om Roths ståndpunkt till frågan om hyresbidrag och portionsersättning intimt sammanhänge med Inger Johanssons avvisande och korrekta uppträdande gentemot upprepade synnerligen närgångna för att icke säga handgripliga närmanden från Roths sida under tjänstgöringen. Flera av lottorna såsom telefonisterna Dagny Blomqvist och Ruth Carlsson samt vaktföreståndaren Ragna Didong hade blivit utsatta för liknande behandling.

I en senare inkommen skrift meddelade Inger Johansson att uppgörelse träffats om hyresbidrag och portionsersättning.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 31 juli 1942 till vederbörande försvarsområdesbefälhavare anhållit om utredning, insände denne med skrivelse den 14 augusti samma år protokoll över av honom hållna förhör med åtskilliga personer, av vilka följande därvid bland annat uppgåvo:

Inger Johansson: Under tid då hon ensam tjänstgjort vid allmänna expeditionen hade Roth vid upprepade tillfällen under tjänstgöringen gjort försök till närmanden även av handgriplig art. Alla försök till närmanden från Roths sida hade emellertid på ett bestämt sätt avvisats.

Vaktföreståndaren *Ragna Didong:* Vid ett tillfälle någon gång under tiden 1—10 september 1941 hade hon gått in i kompaniadjutantens rum för att hämta blyertspennor. Då hon lutat sig ned för att taga fram pennorna, hade Roth varit närgången mot henne. Roths beteende kunde icke uppfattas såsom ett skämt; om han själv betraktade det som ett skämt, vore det enligt hennes uppfattning ett mycket dåligt sådant.

Landstormsloftan *Ruth Carlsson:* Då hon vid ett tillfälle i början av september 1941 hållit på med att koka kaffe i luftbevakningscentralens kök, hade Roth kommit in och därvid varit närgången mot henne. Roths beteende kunde icke uppfattas såsom ett skämt. Det måste anses särskilt olämpligt att behandla en lotta på det sättet. Roths beteende mot den kvinnliga personalen hade inverkat menligt på hans prestige som chef.

Landstormsloftan fru *Dagny Blomqvist:* Då hon någon dag under tiden 1—10 september 1941 kokat kaffe i köket, hade Roth kommit in och därvid varit närgången. Han hade icke uppfört sig som en chef borde göra. Vid tillfället hade fru Blomqvist tyckt det vara obehagligt. Roth hade närmaste tiden efteråt verkat vara ond på fru Blomqvist men hade på senare tiden uppträtt mycket juste mot henne.

Roth: Han hade icke gjort några försök till närmanden. Däremot hade det

någon gång inträffat att han skämtat med Inger Johansson. Antagligen vore det detta skämt som blivit missuppfattat. Roth ville framhålla att samtliga händelser låge långt tillbaka i tiden utan att något tidigare avhörts i saken. Detta styrkte honom i den uppfattningen att framdragandet av dessa påståenden uteslutande vore avsett att påverka hans beslut beträffande indragande av hyresbidrag och portion in natura.

I en den 31 augusti 1942 inkommen skrift anförde Dagny Blomqvist, Ruth Carlsson och Ragna Didong bland annat följande:

Inger Johanssons anmälan hade tillkommit helt utan deras vetskap. De vore upprörda över att på detta sätt ha blivit inblandade i saken. De åsyftade händelserna vore fullkomligt bagatellartade, låge långt tillbaka i tiden och hade av dem icke uppfattats såsom något allvarligt förfördelande. De hade aldrig tänkt sig att på något sätt göra sak mot Roth, vars egenskaper som chef de till fullo uppskattade. Roth hade vid endast ett tillfälle »tagit oss om livet», vilket inträffat kort efter det han tillträtt tjänsten. Sedan de nu närmare lärt känna Roth, förstode de att det endast varit fråga om ett skämt från hans sida och icke något som kunde rubriceras som försök till närmande.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse till Inger Johansson anhållit att hon måtte inkomma med upplysningar om arten av de närmanden, vartill Roth enligt uppgift gjort sig skyldig, uppgav Inger Johansson i en den 9 september 1942 inkommen skrift:

Närmandena hade huvudsakligen förekommit under loppet av två eller tre dagar under hösten 1941 under en period, då Inger Johansson vid ett flertal tillfällen varit ensam med Roth i lokalerna. Otillbörligheterna hade inletts genom att Roth vid flera tillfällen då Inger Johansson lagt utskrifter på hans bord lagt sin hand ovanpå hennes och försökt hålla kvar hennes hand. Hon hade emellertid skyndsamt gjort sig lös genom att draga till sig handen. Vid intet tillfälle då hon av någon orsak behövde stå vid samma sida av skrivbordet som Roth hade denne kunnat underlåta att genom en »servitrisklapp» ge sina avsikter till känna. Flera gånger hade Roth, då tillfället lämpat sig, sökt stryka med handen på hennes uniformskläanning över bröstet, varför hon efterhand sökt ordna det så att hon alltid haft ett bord eller dylikt mellan dem, så att han ej skulle kunna nå henne. Vid ett tillfälle, då hon varit sysselsatt med maskinskrivning, hade hon blivit överrumplad bakifrån, varvid Roth först lagt händerna över hennes bröst och därefter sökt böja hennes huvud tillbaka för att kyssa henne. Hon hade gjort häftigt motstånd, vilket Roth först sökt övervinna med våld, men då hon lyckats värja sig, hade han så småningom dragit sig tillbaka och därefter intagit en ytterst korrekt hållning.

Sedan det av vice telefontjänstchefen landstormslottan Berta Elfström uppgivits att Roth gjort sig skyldig till otillbörliga närmanden även mot fru Britta Granander, född Klefbeck, under den tid denna tjänstgjort under Roth vid luftbevakning, anhöll militieombudsmannen i skrivelse till fru Granander den 12 september 1942 om upplysning huruvida dessa uppgifter vore riktiga och — om så vore fallet — av vilken art ifrågavarande närmanden varit.

I en till militieombudsmannen den 5 oktober 1942 inkommen skrift anförde fru Granander bland annat: Uppgifterna om Roths uppträdande mot henne vore riktiga. Vid ett tillfälle då hon suttit vid sitt arbete hade han bakifrån sträckt sig över henne, strukit henne över handen och kallat henne »min lilla älskling».

För vinnande av närmare utredning i ärendet höll byråchefen vid militieombudsmansexpeditionen den 20 och 21 oktober 1942 förhör med personer som kunde meddela upplysningar i saken.

Vid förhören hördes bland andra Inger Johansson, Ragna Didong, Ruth Carlsson och Dagny Blomqvist samt Roth. I huvudsak vitsordade därvid Inger Johansson vad hon uppgivit i skrifterna till militieombudsmannen samt Ragna Didong, Ruth Carlsson och Dagny Blomqvist vad de uppgivit vid förhöret inför försvarsområdesbefälhavaren och i den från dem till militieombudsmannen inkomna skriften med följande tillägg och ändringar:

Inger Johansson: Hon kunde icke säkert säga om Roth lagt sin hand på hennes mer än en gång, men vore det möjligt att så vore fallet. Servitrisklapp hade Roth givit henne minst en gång och antagligen några gånger till. En eller två gånger hade han lyckats stryka med handen över hennes bröst. Detta hade skett mycket hastigt.

Ragna Didong: När hon böjt sig ned, hade Roth tagit med händerna på hennes bröst. Till en början hade hon varit mycket upprörd. Hon hade ansett Roths beteende innefatta ett allvarligt förfördelande. Ej heller nu ansåge hon det som ett skämt men sedan hon lärt känna Roth, som senare icke uppträtt på sådant sätt, betraktade hon det ej så allvarligt längre. Ett försök till närmande menade hon dock att det varit.

Ruth Carlsson: Roth hade tagit henne om livet bakom ryggen och framom över bröstet. Det hade gått fort. Ruth Carlsson hade ett slag tänkt geth Roth en örfil men hejdat sig. På fråga om hon betraktade händelsen som bagatellartad svarade hon, att man finge ju ej göra så. Hon ansåge ej, att Roth gjort något försök till närmande. Hon visste ej vad Roth menat och kunde därför ej säga om det varit skämt.

Dagny Blomqvist: Roth hade tagit henne om livet och därvid tagit henne på ena bröstet. Det hela hade skett mycket flyktigt. Dock hade han gjort det på ett sätt som varit obehagligt.

Roth uppgav vid förhöret i huvudsak: De av Ragna Didong, Ruth Carlsson och Dagny Blomqvist åsyftade tillfällena låge allt för långt tillbaka i tiden, för att han skulle ha något minne av vad som skett. Då han emellertid förmodade att de komme ihåg händelserna bättre än han själv, ville han icke bestrida riktigheten av deras uppgifter. Om närgångenheter ägt rum, hade det emellertid skett hastigt utan några vidare avsikter. Roth kunde ej heller minnas att han betett sig så mot Inger Johansson som hon uppgivit men ville ej bestrida riktigheten av hennes uppgifter. Även om Roth böjt hennes huvud bakåt, hade han emellertid icke haft för avsikt att kyssa henne. Han bestrede, att han på något sätt varit närgången mot fru Granander.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 21 november 1942 till försvarsområdesbefälhavaren avlåten skrivelse:

Av utredningen framginge att Roth uppträtt otillbörligt i tjänsten mot honom underställd kvinnlig personal nämligen Inger Johansson, Ragna Didong, Ruth Carlsson och Dagny Blomqvist. Det vore av synnerlig vikt att en manlig chef mot underlydande kvinnlig personal iakttog ett i allo korrekt uppträdande och icke sökte utnyttja sin förmansställning till otillbörliga närmanden. Militieombudsmannen kunde därför icke underlåta att beivra det tjänstefel, vartill Roth gjort sig skyldig. Då det å andra sidan icke syntes erforderligt att bringa saken under domstols prövning, hade militieombudsmannen velat hos försvarsområdesbefälhavaren, som ägde den disciplinära bestraffningsrätten över Roth, anmäla denne till bestraffning. Militieombudsmannen förutsatte härvid att medgivande av de förfördelade inhämtades till att målet handlades i disciplinär ordning.

*   *
*   *

I skrivelse den 30 november 1942 anmälde försvarsområdesbefälhavaren att han samma dag ålagt Roth jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för förolämpning mot underordnade krigsmän i tjänsten disciplinStraff av arrest utan bevakning i åtta dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

37 och 38. Åtal mot fartygschefen och officer å statsisbrytare för felaktigt förfarande vid fördelning av tobaksvaror, vilka tagits ombord såsom skeppsproviant.

I en den 4 maj 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde furiren nr 2539 45/37 Falkbrink, kommenderad å statsisbrytaren Atle, följande:

Han anhölle, att militieombudsmannen ville föranstalta om utredning vart ett parti oförtullad tobak tagit vägen, som varit avsett för besättningen å Atle. Partiet hade genom Atles marketenteri rekvirerats för besättningen från ett nederlag i Göteborg av oförtullad tobak. Tobakspartiet hade varit plomberat, då det någon gång på efternatten den 21 april 1942 av vederbörande tullmyndighet i Oskarshamn avlämnats i fartygets officersinredning, där det mottogs av kaptenen S. K. E. Lindquist. Förseglingen hade sedermera brutits och officerarna hade sinsemellan delat tobaken utan att besättningen fått någon del därav. Tobaksvarorna hade varit utländska. De hade sänts från leverantören till tullkammaren i Oskarshamn i en låda märkt »Från

tullkammaren i Göteborg till tullkammaren Oskarshamn. Marketenteriet, H. M. Isbr. Atle, Flottan».

De bestämmelser angående utförsel av tobak, som uti ifrågavarande fall äro av intresse, innehålla i huvudsak följande.

Enligt 2 § 1 mom. i förordningen den 3 mars 1916 om straff för olovlig varuutförsel m. m. må exportförbjudet gods, i den mån ej för särskilda varuslag annorlunda stadgas, utföras bland annat såsom skeppsproviant, såvida godset prövas icke överstiga för ändamålet erforderlig myckenhet, samt av resande eller å transportmedel anställda personer, såvida godset utgöres av förnödenheter, som prövas icke överstiga behovet under resan.

I generaltullstyrelsens cirkulär den 1 december 1939, nr 468, meddelades vissa föreskrifter angående utförsel av skeppsproviant av exportförbjudet slag. I punkt 3 första stycket medgavs under vissa förutsättningar utförsel av proviantartiklar för svenskt fartyg, som från Sverige avginge på resa till utländsk hamn. I andra stycket stadgades att vad sålunda föreskrivits skulle gälla även tobaksvaror, under villkor att fartygets befälhavare till tullanstalten avlämnade skriftlig förbindelse, att varorna skulle uteslutande användas såsom skeppsproviant.

Med upphävande av punkt 3 andra stycket i cirkuläret den 1 december 1939 förordnade generaltullstyrelsen genom cirkulär den 1 mars 1940, nr 108, att tobaksvaror finge såsom skeppsproviant utan exportlicens utföras ur riket med svenskt fartyg till myckenhet, som skäligen kunde antagas vara erforderlig för den resa, fartyget skulle företaga, dock under villkor att fartygets befälhavare till vederbörande tullanstalt avlämnade skriftlig försäkran, att varorna skulle uteslutande användas såsom skeppsproviant.

Genom cirkulär den 7 april 1942, nr 108, förordnade generaltullstyrelsen, att vid tillämpningen av cirkuläret den 1 mars 1940 den myckenhet tobaksvaror, som finge utan exportlicens utföras av befäls personer och besättningsmän å fartyg i utrikes fart, skulle bestämmas sålunda, att varje man beräknades under en vecka förbruka 15 cigarrer eller 30 cigarrcigarretter eller 60 cigarretter eller 75 gram röktobak eller 75 gram tuggtobak eller 75 gram snus.

Enligt ett å generaltullstyrelsens kanslibyrå den 3 november 1942 utfärdat bevis har cirkuläret den 7 april 1942 nr 108, innan det trycktes i tullverkets författningssamling, blivit i stencil expedierat den 11 april 1942 till bland andra tulldirektören i Göteborg och tullkammaren i Oskarshamn.

På militieombudsmannens begäran om utredning inkom från kaptenen B. O. Juthe den 13 maj 1942 en skrivelse, däri Juthe anförde:

Under fartygets pågående expedition hade Juthe vid två tillfällen rekviderat varor från frilager i Trelleborg. Då emellertid den firma, som levererat dessa varor, icke ansåge sig kunna leverera mera, hade fartygets förste officer, kaptenen S. K. E. Lindquist, vänt sig till en tobaksfirma i Göteborg med förfrågan, huruvida den kunde från sitt frilager leverera tobak i erforderlig utsträckning. Firman hade dock endast kunnat lämna ett mindre parti, som tillställts fartyget i Oskarshamn. På grund av den ringa kvantitet, som skulle kommit varje man av besättningen till del, och då det på intet

sätt rätt någon brist på tobaksvaror i marketenteriet hade beslutats, att de rekvirerade varorna skulle reserveras för gunrummets räkning. Vid fartygets ankomst till Oskarshamn den 20 april hade tobaksvarorna hämtats klockan 16.50 på tullkammaren av Lindquist och ombordförts under sigill och under uppsikt av tulltjänsteman, vilken även påföljande dag vid fartygets avgång klockan 4 kontrollerat sigillet och överlämnat tullpass. Under den 25 april, då fartyget befann sig till sjöss, hade sigillet brutits och tobaksvarorna bilagts gunrummets förråd för förbrukning av ombord tjänstgörande officerare. 35 paket tobak à 40 gram hade samma dag överlämnats till fartygets marketenteri. Räkningen från firman hade likviderats av gunrumsmedlemmarna, och med undantag av nämnda 35 paket tobak hade varken marketenteriet eller dess affärer på något vis varit berörda av transaktionen. Juthe ställde sig mycket förvånad inför den brist på uppfattning Falkbrinks anmälan utvisade, alldenstund ingen som helst antydning om fallet gjorts till Juthe, vilket i detta fall i första hand hade varit det rätta tillvägagångssättet. Detta i synnerhet som det på intet vis gjorts någon hemlighet av transaktionen, och ett par ord från Juthe hade varit tillräckliga för att klarlägga eventuella missförstånd. Samtidigt som Juthe vore beredd att till militieombudsmannen inkomma med alla eventuellt önskade upplysningar utöver de här lämnade, anhölle han att få veta militieombudsmannens åsikt om Falkbrinks tillvägagångssätt för att med ledning därav vidtaga lämpliga åtgärder.

Från Falkbrink inkom den 11 maj 1942 ytterligare en skrift, däri han uppgav, att tullmyndigheterna i Nynäshamn den 30 april på eftermiddagen tagit i beslag, från Juthe cigaretter och sprit samt från Lindquist cigaretter och röktoak. Denna skrift översändes till Juthe, vilken emellertid då redan avfattat sitt ovan återgivna yttrande, till vilket han i nytt yttrande hänvisade.

Enligt uppgifter som inhämtats från generaltullstyrelsen dömdes Juthe och Lindquist den 8 juni 1942 av Stockholms rådhusrätt till böter för försök till olovlig införsel till Nynäshamn av vissa kvantiteter cigarrer, cigaretter, röktoak och sprit.

Samtliga handlingar översändes av militieombudsmannen till chefen för marinen med begäran om utredning jämte yttrande för egen del. Chefen för marinen inkom den 22 juni 1942 med förnyat yttrande av Juthe, vilken därvid anförde:

Då såväl Juthe som hans officerare vore ganska ivriga rökare och de vid den ofta krävande isbryartjänsten konsumerade avsevärda kvantiteter tobaksvaror, vilka i huvudsak inköptes från fartygets marketenteri, hade uppstått tanken på att för gunrummets räkning inköpa ett parti tobaksvaror avpassat efter expeditionens tänkbara varaktighet. Detta dels emedan marketenteriets förråd med dess ofta ovissa kompletteringsmöjligheter ej skulle behöva belastas med officerarnas konsumtion och dels på grund av svårigheterna att erhålla tobak i öppna marknaden. Som bordsofficer tjänstgjorde andre officeren fänriken Fulton, men då denne samtidigt vore marketenteriofficer och jämte marketenteriuppbördsman verkställde inköpen för marketenteriet.

hade Lindquist anmodats att hos lämplig frilagerfirma efterhöra möjligheten för leverans av tobaksvaror. Lindquist hade från Trelleborg ringt upp firman Axel Stiberg & Co i Göteborg, vilken han känt till sedan sin tidigare tjänstgöring i handelsflottan, och hos dess representant T. Hedén efterhört den maximumkvantitet, som firman ansåge sig kunna leverera till fartyget, med tanke på att även marketenteriet skulle kunna få del av de varor, som gunrummet ej ansåge sig ha behov utav. Enligt Hedéns utsago förelåge intet som helst ransoneringsförfarande från firmans sida i anseende till besättningens storlek eller beställarens omständigheter i övrigt, blott en viss varuknapphet, varför han ej ansåge sig kunna leverera mer än c:a 5,000 cigarretter, ett mindre parti cigarrer och c:a 5 kg tobak. Då Lundquist under pågående samtal ej kunde fastställa huru mycket av detta, som gunrummet eventuellt skulle överlåta till marketenteriet, hade adressen för hela partiet satts till Marketenteriet, Statsisbrytaren Atle, Tullkammaren, Oskarshamn. Adressangivningen hade varit ett misstag från hans sida, vilket påpekats efter telefonsamtalets avslutande, men det hade icke ansetts nödvändigt att åter ringa upp firman och korrigera adressen, då ju försändelsen likväl skulle komma fartyget till handa i Oskarshamn. Vid ankomsten till Oskarshamn hade Lindquist personligen varit uppe på tullkammaren och avhämtat försändelsen, vilken ombordförts under uppsikt av medföljande tulltjänsteman. Med undantag av 1.4 kg tobak, värt 19 kronor 60 öre, vilket överlätits till marketenteriet, hade tobaksvarorna delats mellan gunrumsmedlemmarna och likviderats av dem gemensamt genom Lindquists försorg. I anslutning till det anförda ville Juthe framhålla, att det vid det tillfälle då rekvisitionen verkställdes ej varit Juthes avsikt att komplettera marketenteriets förråd, då något behov därav icke förelagat, samt att Lindquists misstag att adressera försändelsen till marketenteriet kunde förklaras av den omständigheten, att han samtidigt önskat utsträcka rekvisitionen till att gälla hela besättningen och icke känt till den kvantitet, som varje gunrumsmedlem önskat, då ju detta icke kunnat på förhand fastställas med hänsyn till ovissheten om firmans resurser. Något ransoneringsförfarande i förhållande till besättningens storlek hade icke förelagat från firmans sida, och Lindquist, som verkställt rekvisitionen, hade icke haft någon befattning med fartygets marketenterirörelse eller dess affärstransaktioner. Juthe hade mycket väl med anledning av feladresseringen kunnat beordra partiets uppdelning på besättningen, men då skulle varje man blott ha erhållit 60 à 70 cigarretter och syftet med rekvisitionen blivit utan verkan. Som jämförelse finge nämnas, att vid föregående expeditioner 30,000 à 40,000 cigarretter rekvirerats för marketenteriets räkning. Beträffande Falkbrinks kompletterande inlägga till militieombudsmannen så vore den händelse, som densamma åsyftade, beklaglig ur många synpunkter, varvid finge nämnas, att tulltjänstemännens ingripande i Nynäshamn föranletts av en anmodan från en eller flera av de ombordanställda att visitera Juthes och officerarnas bagage. Det hade därvidlag icke gjorts någon hemlighet av att Juthe själv medfört de beslagtagna varorna för eget behov i samband med en valborgsmässöhögtidlighet och att Lindquist, som före expeditionens slut skulle kom-

menderas på annat håll, önskat överföra en del av sina varor för att i viss mån trygga behovet under sommaren av de alltmer sällsynta tobaksvarorna. En omständighet, som talade för sig själv, vore att endast officerarnas bagage skulle visiteras, trots att underofficerarna hade beretts möjlighet att rekvirera spritvaror från frilager i Trelleborg i samma utsträckning som officerarna samt att besättningen i sin helhet haft möjlighet att i marketenteriet inköpa oförtullade tobaksvaror, som vid ett föregående tillfälle erhållits i Trelleborg.

Chefen för marinen anförde för egen del vid översändande av yttrandet att han funne ärendet vara av den art, att det borde hänskjutas till krigsrätt.

I anledning av Juthes förnyade yttrande hördes även Lindquist, vilken förklarade sig intet ha att tillägga till Juthes uppgifter.

Till ytterligare utredning i ärendet påkallade militieombudsmannen genom polismästaren i Göteborg förhör med den i handlingarna omnämnda representanten för tobaksfirman i Göteborg, därvid särskilt skulle inhämtas upplysning, huruvida beställningen av tobaksvarorna skett för marketenteriets räkning och, om så varit fallet, huruvida denna omständighet haft något inflytande på firmans godkännande av leveranskvantiteten. Enligt tillhandakommet polisförhørsprotokoll inhämtades följande uppgifter från representanten, kontoristen T. Hedén:

Sannolikt den 18 april 1942 — möjligen redan föregående dag — hade Hedén mottagit ett interurbansamtal från en person, som uppgav sig vara kaptan och heta troligen Lindquist. Lindquist hade yttrat att det vore från statsisbrytaren Atle och frågat om firman kunde leverera några cigarretter. Hedén hade svarat, att firman hade knappt om varor, speciellt cigarretter, men att firman skulle kunna leverera några tusen cigarretter. Lindquist hade då efterhört, vilka sorters cigarretter firman hade inne, varvid Hedén lämnat besked därom och om den ungefärliga kvantitet firman kunde leverera. Lindquist hade därpå beställt vad som firman överhuvud taget kunde skicka. Vidare hade Lindquist begärt, att varorna skulle sändas under adress Tullkammaren, Oskarshamn. På Hedéns fråga vilken person varorna skulle ställas till (faktureras på) hade Lindquist yttrat: »Vi kan ta och sätta marketenteriet statsisbrytaren Atle.» Firman hade därefter den 16 april under den angivna adressen avsänt följande tobaksvaror, nämligen 5,200 cigarretter, 100 cigarrer, 200 cigarrcigarretter samt 2 $\frac{1}{2}$ skålpund och 4 kilogram tobak. Betalningen för varorna hade firman bekommit i början av maj månad 1942, och likvidbeloppet hade inbetalats av »kaptan S. Lindquist, statsisbrytaren Atle». Då Hedén mottagit beställningen å tobaksvarorna, hade det icke varit tal om till vilken avdelning ombord varorna skulle gå. Lindquist hade icke uppgivit för Hedén, att varorna beställts för marketenteriets räkning utan hade först då Hedén frågat, huru varorna skulle faktureras, svarat på sätt ovan angivits. Även om beställningen angivits vara för marketenteriets räkning, hade detta förhållande icke haft någon inverkan på leveransens storlek, när firman vid ifrågavarande tidpunkt haft en viss knapphet på varor.

En av Axel Stiberg & Co i Göteborg den 18 april 1942 undertecknad avgående varuanmälan innehåller bland annat följande uppgifter: Till transitering till tullkammaren i Oskarshamn anmäldes ett paket innehållande 100 cigarrer, 200 cigarrcigarretter, 5,200 cigarretter, 5.134 kg tobak och 100 buntar cigarrettpapper. Mottagare vore statsisbrytaren Atle, avd. Marketenteriet.

I avgivet intyg förklarade tullförvaltningen i Göteborgs frihamn, att någon prövning av behovet för tilldelningen av tobaksvarorna ej gjorts i Göteborg i samband med transiteringen, då sådan prövning icke ankommit på tullförvaltningen och dessutom icke ifrågasatts av avsändaren.

En av Juthe den 20 april 1942 i Oskarshamn undertecknad utgående varuanmälan (för utförsel av tullgodis) innehåller uppgift att till transitering (utförsel) att försändas med Atle till tysk hamn anmäldes ett paket tobaksvaror och cigarrettpapper, adresserat till statsisbrytaren Atle, Marketenteriet. I kolumnen för statistiska uppgifter har antecknats »skeppsprovision». Enligt en den 20 april 1942 utfärdad tullförpassning förpassades försändelsen till tysk hamn.

I ett den 5 november 1942 till militieombudsmannen avgivet yttrande anförde tullförvaltaren Harry Lindgren i Oskarshamn: Vid det tillfälle då Lindquist avhämtade paketet å tullkammaren i Oskarshamn yttrade Lindquist, att de rekvirerade kvantiteterna vore desamma som brukat beviljas för fartyget (»senast i Trelleborg»). Den omständigheten, att paketet vore adresserat till Marketenteriet ombord, torde ha föranlett till det självklara antagandet från tullkammarens sida, att innehållet vore avsett för hela besättningen.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 23 november 1942 till chefen för marinen avlåten skrivelse:

Sedan slutet av år 1939 hade särskilda bestämmelser gällt rörande utförsel av tobaksvaror såsom skeppsproviant. Sålunda stadgades redan i december 1939, att sådan utförsel finge äga rum allenast under villkor att fartygets befälhavare avlämnade skriftlig förbindelse, att varorna uteslutande skulle användas som skeppsproviant. Det måste antagas att de i ämnet meddelade stadgandena varit väl bekanta för Juthe, vilken vid upprepade tillfällen rekvirerat tobaksvaror för fartyget. Vid anskaffandet av skeppsproviant hade Juthe givetvis handlat i sin egenskap av fartygschef och han hade därför haft att beakta hela besättningens behov. Man syntes böra utgå från att Juthe jämväl vid rekvirerandet av de tobaksvaror varom i ärendet vore fråga handlat i sin nyssnämnda egenskap. I varje fall hade han i den av honom undertecknade varuanmälan angivit att tobaksvarorna utgjorde skeppsproviant. Det hade också upplysts att Lindquist, då varorna avhämtades å tullkammaren i Oskarshamn, yttrat att kvantiteterna vore desamma som brukat beviljas för fartyget. Slutligen borde det understrykas att utförsel av tobaksvarorna icke lagligen kunnat äga rum under annan förutsättning än att de varit avsedda för hela besättningen. Enligt det av generaltullstyrelsen den 7 april 1942 utfärdade cirkuläret skulle nämligen mängden av de tobaks-

varor som finge utföras bestämmas sålunda, att varje man beräknades förbruka 60 cigarretter eller 75 gram rökto bak under en vecka. Juthe hade själv upplyst att om partiet uppdelats på besättningen skulle varje man ha erhållit 60—70 cigarretter. Då fartyget avgått från Oskarshamn den 21 april 1942 och anlant till Nynäshamn i slutet av samma månad, torde partiet ha motsvarat hela besättningens förbrukning under resan.

Vid fördelningen av tobaksvarorna hade Juthe låtit besättningen (marketeriet) få 1.4 kg tobak, medan återstoden, d. v. s. 3.7 kg tobak, 5,200 cigarretter samt 300 cigarrer och cigarrcigarretter, fördelats mellan officerarna. Enligt militieombudsmannens uppfattning hade Juthe härigenom gjort sig skyldig till tjänstefel i det han otillbörligt gynnat officerarna på den övriga besättningens bekostnad. Visserligen hade Juthe påstått, att marketeteriets tobaksförråd vid tillfället ej behövt kompletteras. Mot detta påstående stode dock Juthes egna uppgifter, att det varit svårt att erhålla tobak i öppna marknaden, att kompletteringsmöjligheterna beträffande marketeteriets förråd varit ovissa, att den frilagerfirma i Trelleborg hos vilken rekvisitioner tidigare gjorts ansett sig ej kunna leverera mera, samt att rekvisitionen hos Göteborgsfirman avsett allt vad denna överhuvud kunde leverera till fartyget. Med hänsyn härtill syntes det uppenbart att Juthes åtgärd varit till förfång för manskapet. Jämväl Lindquist syntes genom den befattning han tagit med tobaksvarorna ha gjort sig skyldig till tjänstefel.

Juthe hade gjort gällande att han redan från början haft för avsikt att i huvudsak reservera tobaksvarorna för officerarnas behov. Om de tobaksvaror, som Juthe sökt olovligen föra i land i Nynäshamn den 30 april 1942, hade Juthe upplyst att han medfört dem för eget behov i samband med en valborgsmässofest. Beträffande Lindquist hade Juthe, utan erinran från Lindquists sida, uppgivit att Lindquist före expeditionens slut skulle kommanderas till annan tjänst samt att Lindquists försök att föra tobaksvaror i land berott på en önskan att i viss mån trygga behovet under sommaren av de alltmera sällsynta tobaksvarorna. Det sistnämnda försöket hade avsett 800 cigarretter och 680 gram tobak. Med hänsyn till omständigheterna syntes man vara berättigad att antaga, att Juthe och Lindquist redan vid fördelningen av tobaksvarorna haft för avsikt att smuggla dem i land. Även ur andra synpunkter framstode deras tilltag som en klandervärd form av hamstring. Mot Juthe talade också det förhållandet att han i sitt första yttrande till militieombudsmannen, i stället för att lämna sanningsenliga och fullständiga uppgifter i saken, ifrågasatt åtgärder mot den person som anmält saken för militieombudsmannen.

Chefen för marinen hade anfört att han funnit ärendet vara av den art, att det borde hänskjutas till krigsrätt. Möjligen skulle händelseförloppet och motiven för handlandet ytterligare kunna klarläggas vid förhör inför rätta. Emellertid syntes krigsrättsförfarande dock icke erforderligt. Juthe och Lindquist hade för försöken till olovlig varuinförsel genom numera lagakraftvunna utslag dömts till böter. För det tjänstefel vartill Juthe och Lindquist enligt vad ovan anförts gjort sig skyldiga finge militieombudsmannen anmäla

Juthe och Lindquist till erhållande av bestraffning i disciplinär ordning. Därest chefen för marinen funne sig icke böra, med utövande av den honom tillkommande bestraffningsrätten, avgöra ärendet, torde detta för prövning och avgörande överlämnas till marindistriktschef eller annan befälhavare, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Juthe och Lindquist.

*   *

*

I skrivelse till militieombudsmannen den 9 december 1942 anmälde chefen för marinen, att han jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Juthe åtta dagars vaktarrest för grovt oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt samt Lindquist fyra dagars vaktarrest för enahanda förseelse.

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Militär befälhavare äger icke ålägga bestraffning för falsk angivelse. Tillämpning av 110 § eller 111 § strafflagen för krigsmakten?

Genom en den 7 januari 1941 dagtecknad skriftlig rapport anmälde krigsintendenten kaptenen Gunnar Kjessler till chefen för fältpost 30600 följande: Den 31 december 1940 kl. 9 hade värnpliktige nr 5419 K. E. Ståhlberg muntligen till Kjessler anmält, att koktrosschefen furiren Folke Nilsson rest hem på nyårspermission, medförande diverse livsmedel tillhörande fältpost 30600. Inga andra bevis hade, enligt vad Ståhlberg uppgivit, förelegat än att Ståhlberg och andra sett Nilsson komma ut från kokhuset medförande två stora, till synes tunga väskor. Ståhlberg hade slutligen förklarat, att även andra inom regementsstaben tjänstgörande värnpliktiga, vilkas namn Ståhlberg då icke kunde uppgiva, uttryckt misstankar om att livsmedel orättmätigt skulle ha bortförts från kronans förråd.

I sin rapport upptog Kjessler vidare, att följande personer hörts i anledning av Ståhlbergs anmälan och därvid berättat:

Furiren R. Andersson (t. f. koktrosschef, regementskommisarie): Förråden hade visserligen varit ganska länsade efter julen, men han hade icke några som helst misstankar att livsmedel bortförts. Några yttranden därom hade han för övrigt icke hört.

Värnpliktige nr 7634 K. Karlsson (kock): Han hade återvänt efter julpermission den 28 december 1940 kl. 16 samt då omedelbart börjat sitt arbete. Han kände icke till om Nilsson obehörigen medfört några livsmedel från förläggningen. Karlsson, som delade rum med Nilsson, hade omkring kl. 16.30 sett dennes ena väska ligga öppen på sängen. Vid en hastig blick i väskan hade han endast sett en del sötsaker, troligen julgotter. Han hade för övrigt ingen anledning att misstänka Nilsson. Denne hade rest samma natt kl. 12. — Karlssons personliga uppfattning vore, att Ståhlberg vore ganska opålitlig. Denne hade samma kväll som Nilsson avrest synbarligen varit berörd av starka drycker.

Värnpliktige nr 3718 L. Svensson (kusk): Han hade kört Nilssons väskor till tåget. En av dessa hade vid minst två olika tillfällen gått upp, då låset varit trasigt. Någon närmare undersökning av innehållet hade han ej gjort, då han icke haft någon anledning att misstänka Nilsson för att medföra till-

gripna matvaror. Skulle sådana ha funnits i väskorna ansåge Svensson, att låset bort vara säkrare eller bagaget omsurrat med rep.

Värnpliktiga nr 6860 Y. Dineson och nr 10254 H. Johansson (kockar): De hade icke några bevis för att Nilsson skulle ha medfört livsmedel av kronans förråd. De hade visserligen hört talas om att så skulle ha varit fallet men icke fäst sig därvid, då Ståhlberg enligt deras uppfattning vore mindre vederhäftig.

Kjessler antecknade slutligen i sin rapport: Han hade anmodat furiren S. Dahlqvist, tidigare t. f. koktrosschef, att närmare undersöka om icke bevis kunde förebringas att livsmedel olovandes bortförts från förråden. Dahlqvist hade efter verkställd undersökning meddelat, att några sådana bevis icke kunnat förebringas. Efter verkställda vittnesförhör hade Kjessler anmodat Ståhlberg att bevisa sina påståenden gentemot Nilsson. Detta hade Ståhlberg sagt sig icke kunna men hade för anskaffande av bevis begärt att Nilssons bagage skulle visiteras under färden till hemorten. Kostnaderna härför hade Ståhlberg sagt sig skola betala.

Vederbörande regementsadjutant gjorde därefter per telefon en framställning till landsfiskalen i Nilssons hemort, att Nilssons bagage måtte visiteras. Sådan visitering verkställdes av fjärdingsmannen i Nilssons hemortskommun den 1 januari 1941, då Nilsson anlände till sitt föräldrahem. I upprättad rapport, daterad den 4 januari 1941, antecknade fjärdingsmannen:

Vid undersökning uppgav Nilsson själv, att han medfört en renstek om cirka 5 kg, vilken han uppgav sig ha köpt av en kommissarie Andersson vid förläggningen omedelbart före sin hemresa. Vidare medförde Nilsson några julgotter, bestående av cirka ett dussin äpplen, två stycken apelsiner, ett paket fikon samt några nötter, vilka Nilsson uppgav, att han erhållit i julklapp vid förläggningen. Några andra livsmedel anträffades icke vid undersökningen.

Fjärdingsmannens rapport inkom till fältpost 30600 den 12 januari 1941.

Under hänvisning till krigsintendentens rapport av den 7 januari 1941 rapporterade Nilsson i skrivelse den 16 i samma månad till chefen för fältpost 30600 Ståhlberg för falsk beskyllning. Med anledning härav hölls förhör den 21 januari 1941. Därvid uppgav Nilsson, att han den 28 december 1940 omkring kl. 17.30 gått över kokhusets plan bärande en låda med renstek, som varit privat inköpt, och en hoprullad renhud. — Ståhlberg vidgick vid detta förhör sin anmälan av den 31 december 1940 men tog tillbaka vad han sagt om andras misstankar om eventuell stöld av livsmedel samt påstod, att hovslagaren nr 7320 T. Palmgren uppmanat honom att anmäla Nilsson. Ståhlberg återtog sin vid förhöret den 31 december 1940 lämnade uppgift, att han sett Nilsson komma ut ur kokhuset, och ändrade den till att han sett Nilsson gå över planen vid kokhuset med tvenne till synes tunga väskor. Vid förhöret förklarade Ståhlberg vidare, att de i hans anmälan upptagna tvenne till synes tunga väskorna mycket väl kunnat vara den av Nilsson omnämnda renhuden och lådan med rensteken, samt att han av

fjärdingsmannens visitationsprotokoll ej kunde finna, att misstanke mot Nilsson kunde grundas.

Vid förhöret den 21 januari 1941 hördes följande personer, vilka därvid berättade:

Furiren Dahlqvist: Han hade ej hört något om någon eventuell stöld före det första förhöret den 7 januari 1941.

Hovslagaren Palmgren: Han hade hört talas om en eventuell stöld, men han nekade till att han uppmanat Ståhlberg att anmäla Nilsson. Någon anledning till anmärkning på maten hade ej funnits, men brist på mjukt bröd hade vid ett tillfälle givit anledning till att anmärkning häremot uttalats. Palmgren hade vid något tillfälle under den 29 eller den 30 december 1940 för Ståhlberg omnämnt, att det funnes de som klagade på mathållningen. Palmgren hade emellertid aldrig inför Ståhlberg uttryckt några egna misstankar, att Nilsson skulle ha tagit livsmedel.

Värnpliktige nr 10258 A. Andersson: Han hade sett Nilsson packa sin kappsäck och ryggsäck före avresan på nyårspermission. Han hade ej sett Nilsson inlägga andra matvaror än julgotter. Han hade sett Nilssons låda med rensteken. Enligt Anderssons uppfattning hade utrymme ej funnits i Nilssons bagage för obehöriga livsmedel. De hade haft resällskap hela resan från Ö. till Hässleholm, varför han haft gott tillfälle att ytterligare iakttaga Nilssons bagage.

Efter förhöret med Palmgren återtog Ståhlberg sitt påstående, att Palmgren skulle ha uppmanat honom att angiva Nilsson, och påstod att någon annan, vem kunde han ej erinra sig, uppmanat honom. — Ståhlberg bestyrkte genom sin namnteckning, att hans uppgifter blivit för honom upplästa och därvid av honom vidkända.

Å protokollet över förhöret den 21 januari 1941 tecknade översten A. Rehnberg i egenskap av regementschef den 30 i samma månad beslut av innehåll, att Ståhlberg jämlikt 111 § strafflagen för krigsmakten för obefogad angivelse ålades disciplinstraff av skärpt arrest i tio dagar. Det Ståhlberg sålunda ådömda straffet verkställdes i regementets arrest under tiden den 31 januari—den 10 februari 1941.

Vid granskning av fångförteckning från regementet anmärkte militieombudsmannen, att enligt 185 § strafflagen för krigsmakten mål angående överträdelse mot 111 § samma lag icke räknades till disciplinmål, vari det tillkomme vederbörande befälhavare att ålägga disciplinstraff.

I infordrat yttrande av den 5 augusti 1941 förklarade Rehnberg, att det vore på grund av förbiseende från hans sida vid målets behandling, som detta av honom avdömts i stället för att såsom rätteligen bort ske hänskjutas till regementets fältkrigsrätt.

Ärendet avgjordes av tjänstförrättande militieombudsmannen genom en skrivelse den 28 mars 1942 till Rehnberg, däri anfördes följande:

Enligt Kjesslers rapport till Rehnberg hade Ståhlberg muntligen till Kjessler anmält, att Nilsson tagit med sig livsmedel som tillhört förbandet. Den brottslighet vartill Nilsson, därest de lämnade uppgifterna varit riktiga,

skulle ha gjort sig skyldig torde vara att beteckna som olovligt tillgrepp eller förskingring, och de lagrum som vid lagföring kommit i fråga hade varit 102, 105 eller 107 § strafflagen för krigsmakten jämte motsvarande lagrum i allmänna strafflagen. Vidare syntes Nilsson enligt Ståhlbergs påståenden möjligen jämväl ha blivit beskylld för tjänstefel, varå 129 § förstnämnda lag varit att tillämpa. Brott mot någon av nu nämnda paragrafer i strafflagen för krigsmakten kunde icke behandlas som disciplinmål utan hörde till krigsdomstols handläggning. Därest Ståhlberg genom de av honom lämnade uppgifterna gjort sig skyldig till falsk angivelse, hade således icke förelegat falsk angivelse i disciplinmål utan falsk angivelse av förbrytelse, som tillhörde krigsdomstols bedömning. I överensstämmelse härmed hade 110 § strafflagen för krigsmakten skolat tillämpas å den brottslighet, vartill Ståhlberg gjort sig skyldig. I denna paragraf stadgades, att den som gjorde sig skyldig till falsk angivelse av förbrytelse, som tillhörde krigsdomstols bedömning, skulle straffas efter allmän lag.

Rehnberg hade å Ståhlbergs förfarande tillämpat 111 § strafflagen för krigsmakten. Detta lagrum avsåge bland annat det fall, att någon i disciplinmål uppsåtligt hos den som innehade bestraffningsrätten till bestraffning angivit den han visste oskyldig vara. I detta fall vore straffet, om den brottslige tillhörde manskapet, fängelse i högst sex månader, sträng arrest i minst tre dagar, skärpt arrest i minst fem dagar eller vaktarrest i minst tio dagar. Lagrummet avsåge emellertid även det fall, att någon icke av ont uppsåt men ändå utan laga skäl, av förhastande eller oförstånd, gjort angivelse mot annan i disciplinmål. Straffet för detta brott vore, då den brottslige tillhörde manskapet, disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader.

Enligt 185 § strafflagen för krigsmakten räknades mål rörande brott mot 110 eller 111 § samma lag icke till de mål vari det tillkomme vederbörande befälhavare att ålägga disciplinstraff. Rehnberg hade således förfarit oriktigt genom att ålägga Ståhlberg straff jämlikt sistnämnda paragraf. Rehnberg hade medgivit det felaktiga förfarandet samt förkiarat, att det skett av förbiseende.

Då Ståhlberg genom sin anmälan tydligen velat väcka talan mot Nilsson på sätt stadgades i 50 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, borde denna anmälan, trots de formella brister med vilka den varit behäftad, betraktas som en angivelse. Angivelsen syntes icke ha varit grundad på sannolika skäl. Genom angivelsen hade Ståhlberg därför gjort sig förfallen till ansvar enligt 110 § strafflagen för krigsmakten jämförd med 16 kap. 4 § allmänna strafflagen. Jämlikt sistnämnda lagrum hade Ståhlberg icke kunnat ådömas strängare straff än böter. Det bötesstraff Ståhlberg förskyllt hade icke bort sättas lägre än att det svarat mot det straff, tio dagars skärpt arrest, som Ståhlberg undergått. Med hänsyn härtill syntes det felaktiga förfarande, vartill Rehnberg gjort sig skyldig, skäligen icke kunna anses innefatta tjänstefel av beskaffenhet att höra föranleda ansvar, varför tjänstförrättande militieombudsmannen funne sig kunna låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda.

2. Krigsman, som i spritpåverkat tillstånd i tjänsten framfört bil, har dömts dels av häradsrätt för rattfylleri, dels av militär befälhavare till disciplinstraff för fylleri. Målet hade i sin helhet bort avgöras av krigsrätt, varvid särskilt straff för fylleri ej kunnat ifrågakomma men väl ansvar för tjänstefel.

Vid en av militieombudsmannen den 12 september 1941 företagen inspektion av ett förband tillhörande Vaxholms fästning förvarades värnpliktige nr 2603 45/28 Klampe i förbandets arrestlokal för undergående av åtta dagars vaktarrest. Klampe uppgav, att hans förseelse bestått i att han i onyktert tillstånd fört bil samt att han för samma lagöverträdelse av civil domstol förut ådömts en månads fängelse.

Med anledning av vad sålunda förekommit verkställdes utredning, av vilken följande framgick.

Den 6 juni 1941 blev Klampe av den civila polisen anhållen och underkastad förhör med anledning därav, att han i av starka drycker påverkat tillstånd fört bil inom Nynäshamns köping. Vid förhöret erkände Klampe, att han vid anhållandet varit påverkad av starka drycker samt att han kort före anhållandet framfört en bil, som tillhörde kustartilleriet. Klampe var vid tillfället iförd uniform och skulle återföra bilen till kronans garage efter körning i visst tjänsteärende. Polisrapport angående saken upprättades den 13 juni 1941. Densamma innehöll, förutom analysresultatet av ett å Klampe taget blodprov, utförliga berättelser av tre särskilda vittnen rörande Klampes tillstånd och den av honom företagna bilfärden.

Poliskommissarien i köpingen ställde Klampe under åtal vid Södertörns domsagas häradsrätt för det han vid nyssnämnda tillfälle fört bil, ehuru han varit så påverkad av starka drycker, att han kunde antagas ha saknat nödigt herravälde över sina handlingar. Klampe erkände. Genom utslag den 2 september 1941 dömde häradsrätten Klampe, jämlikt 1 § lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon, för rattfylleri att hållas i fängelse en månad.

Polisrapporten av den 13 juni 1941 blev emellertid av polisen i Nynäshamn översänd till Klampes militära chef. Vid ett av vederbörande militäre befattningshavare den 1 september 1941 hållet förhör vitsordade Klampe i huvudsak riktigheten av rapporten. Förhørsprotokollet överlämnades för yttrande till tjänstförrättande auditören vid Vaxholms kustartilleriregemente Hjalmar Lundström. Å protokollet tecknade Lundström följande yttrande: »Torde böra hänskjutas till krigsrätt, om ej Klampe erkänner fylleri. Eljest föreslås 8 dagars vaktarrest jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten.»

Den 11 september 1941 hölls av militär befattningshavare nytt förhör med Klampe. I protokollet antecknades, att Klampe erkände fylleriet.

Dävarande förbandschefen, vilken sedermera avlidit, ålade genom beslut den 11 september 1941 Klampe jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för

fylleri disciplinstraff av åtta dagars vaktarrest. Straffet verkställdes under tiden den 11—19 september 1941.

I yttrande den 12 december 1941 till militieombudsmannen upplyste nuvarande förbandschefen, att den enda handling, som ankommit till förbandet och där diarieförts vore polisrapporten av den 13 juni 1941, vilken ankommit den 28 augusti 1941. Polisrapporten hade föranlett det hållna förhöret. Av densamma hade icke framgått, att Klampe åtalats eller komme att åtalas vid civil domstol för rattfylleri.

Lundström anförde i yttrande till militieombudsmannen: Enligt de anteckningar han fört hade handlingarna i målet kommit honom tillhanda den 4 september, och de hade av honom återsänts till förbandschefen den 8 september, sedan han därå tecknat det anförda yttrandet. Då Lundström avgivit sitt yttrande, hade han icke haft annan kännedom om målet än den som kunde inhämtas vid studiet av de bilagda handlingarna, och han hade alltså icke känt till att Klampe åtalats och dömts för rattfylleri vid samma tillfälle som fylleriförseelsen begåtts.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse till Lundström den 8 maj 1942:

Vid beivrandet av den brottslighet, vartill Klampe gjort sig skyldig, hade i flera hänseenden icke förfarits riktigt. Genom häradsrättens och förbandschefens beslut hade Klampe ådömts särskilda påföljder såväl för rattfylleri som för fylleri. Brottsligheten hade emellertid begåtts genom en och samma gärning. Av omständigheterna framginge, att Klampe genom samma gärning jämväl gjort sig skyldig till tjänstefel, varå 130 § strafflagen för krigsmakten varit att tillämpa. Vid den form av brottskonkurrens, som här förelegat, ansåges det, då det ena brottet vore att bestraffa efter allmän lag och det andra efter strafflagen för krigsmakten, tillkomma krigsdomstol att bedöma hela den konkurrerande brottsligheten. Rörande ett särskilt fall, nämligen då brott mot 130 § strafflagen för krigsmakten tillika innefattade annat uppsåtligt brott, upptoge 131 § sistnämnda lag en uttrycklig regel om brottslighetens bedömande. (Jämför proposition nr 191/1938 sid. 75.) I enlighet med det anförda borde åtal mot Klampe icke ha anhängiggjorts vid häradsrätten, och denna borde ha förklarat sig obehörig att upptaga målet.¹ I och för sig torde emellertid målets upptagande vid häradsrätten icke ha inneburit någon skada eller olägenhet för Klampe.

Sedan häradsrätten utmätt straff för Klampes brott, hade ytterligare beivrande av detta icke bort ske, fastän häradsrätten icke beaktat, att gärningen varit brottslig även i annat avseende än såsom rattfylleri. I fall då någon, som gjort sig förfallen till ansvar för rattfylleri, varit så överlastad av starka drycker, som i 18 kap. 15 § allmänna strafflagen sades, hade det ansetts, att sistnämnda lagrum icke skolat tillämpas vid sidan av 1 § lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon (jämför NJA 1936 sid. 417). På motsvarande sätt borde ansvar jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för fylleri icke ådömas samtidigt

¹ Jfr ett senare rättsfall NJA 1942 sid. 427.

med ansvar för rattfylleri. Därest Lundström, då han den 8 september 1941 avgav yttrande i ärendet, ägt kännedom om att häradsrätten redan den 2 i samma månad fällt Klampe till ansvar för rattfylleri, borde han icke ha tillstyrkt någon ytterligare straffpåföljd för brottet.

Lundström hade emellertid uppgivit, att han vid avgivandet av yttrandet icke känt till att Klampe åtalats och dömts för rattfylleri vid samma tillfälle som fylleriförseelsen begåtts. Då annat icke visats, torde denna uppgift böra tagas för god. För det fall att Klampe, såsom senare skedde, erkände fylleri, hade Lundström föreslagit att Klampe skulle av sektionschefen äläggas åtta dagars vaktarrest jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten. Genom beslut av sektionschefen den 11 september 1941 hade Klampe för fylleri ålagts det av Lundström föreslagna straffet, vilket jämväl verkställdes. Vid avgivande av sitt yttrande hade Lundström haft tillgång till förhørsprotokoll av den 1 september jämte därvid fogad avskrift av polisrapporten den 13 juni 1941. Av polisrapporten såväl som av förhørsprotokollet hade tydligt framgått, att Klampe fört bil i sitt spritpåverkade tillstånd. Det borde således för Lundström ha varit uppenbart, att Klampe, i varje fall om han erkände fylleriförseelsen, borde åtalas för rattfylleri. Överträdelse av 1934 års lag kunde icke behandlas såsom disciplinmål. I överensstämmelse med vad tidigare anförts hade Lundström således bort avgiva det yttrandet, att målet icke kunde upptagas i disciplinär väg utan skulle hänskjutas till krigsrätt. Om sådant hänskjutande kommit till stånd, torde någon ytterligare straffpåföljd icke ha blivit ådömd Klampe. Lundströms ståndpunkt, att allenast 96 § strafflagen för krigsmakten skulle tillämpas å Klampes brott, hade uppenbarligen varit felaktig. För det beslut som meddelats av sektionschefen vore Lundström jämlikt 203 § sistnämnda lag ansvarig.

Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig emellertid kunna låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda.

3. Fråga huruvida trafikförseelse kan föranleda bestraffning i disciplinär ordning m. m.

(Jämför ämbetsberättelsen 1942 sid. 108 ff.)

I en den 16 december 1941 dagtecknad skrivelse till militieombudsmannen anförde kommandanten i Bodens fästning översten H. Bratt bland annat följande:

Kommandanten hade på fästningsorder anbefallt bland annat begränsning av trafikhastigheten till 35 km/tim för militära fordon på vissa gator och vägar inom Bodens stad och garnisonsområdet. Motsvarande hastighetsbegränsning för vissa gator inom staden hade anbefallts av länsstyrelsen i Norrbottens län genom kungörelse den 21 mars 1938. Denna kungörelse hade emellertid icke förnyats på sätt 48 § vägtrafikstadgan angåve, varför

begränsningen förfallit. Här förelåge sålunda en väsentlig skillnad mellan de av kommandanten utfärdade bestämmelserna för den militära motorfordonstrafiken och vad som gällde för civil dylik trafik. I anslutning till militieombudsmannens påpekanden i skrivelse till kommandanten den 31 juli 1941 (ämbetsberättelsen 1942 sid. 108 f.) borde åtal för överträdelse av trafikhastighetsbestämmelserna anhängiggöras vid civil domstol. Efter kontroll, som kommandanten anbefallt rörande utfärdade ordningsföreskrifters efterlevande, hade mål rörande överskriden trafikhastighet överlämnats till civil polismyndighet för anställande av åtal. De civila polismyndigheterna hade emellertid förklarat, att åtal icke kunde väckas, enär som ovan nämnts den ursprungliga kungörelsen av den 21 mars 1938 icke längre vore i kraft. En framställning av kommandanten till kommunalborgmästaren i Boden i dennes egenskap av polischef i staden att ny kungörelse rörande hastighetsbegränsning för motorfordon snarast måtte utfärdas hade kommunalborgmästaren efter länsstyrelsens hörande förklarat sig icke kunna tillmötesgå. Jämlikt tjänstgöringsreglementet för armén § 97: 4 skulle kommandanten utfärda behövliga polisföreskrifter ävensom särskilda ordningsregler för samfärdseln inom fästningen. Med hänsyn till den omfattande militära motorfordonstrafiken, vilken tidvis kunde vara ytterst intensiv, och med hänsyn till de täta ombytena av förare å de militära motorfordonen hade kommandanten ansett det nödvändigt att utfärda bland annat ovannämnda inskränkningar i trafikhastigheten för att därigenom i möjligaste mån skydda liv och egendom. Därest överträdelse av sålunda utfärdade föreskrifter icke medförde vare sig åtal inför civil domstol eller disciplinär bestraffning, verkade de utfärdade föreskrifterna endast disciplinupplösande. Med anledning därav anhölle kommandanten om militieombudsmannens utlåtande, huruvida och på vad sätt överträdelser av ovannämnda av kommandanten utfärdade trafikföreskrifter skulle beivras.

I en ny skrivelse till militieombudsmannen, dagtecknad den 13 januari 1942, anförde kommandanten ytterligare:

Genom högkvartersorder den 16 december 1941 hade överbefälhavaren bestämt, att krigsmakten tillhöriga bussar, lastbilar och specialbilar icke finge framföras med högre hastighet än 40 km/tim. Genom högkvartersorder den 7 januari 1942 (TLB 55) hade hastigheten för bil med explosiva varor begränsats till 25 km/tim inom tätbebyggt samhälle och till 40 km/tim annorstädes. Enär överträdelser av dessa hastighetsbegränsningar torde komma att inträffa och enär frågan om möjligheten och sättet för dessa överträdelser beivrande syntes vara av samma art som beträffande de i kommandantens skrivelse av den 16 december 1941 berörda spörsmålen, upprepade kommandanten sin anhållan om militieombudsmannens utlåtande i ärendet.

I skrivelse till kommandanten den 23 januari 1942 meddelade militieombudsmannen, att kommandantens framställningar icke kunde föranleda någon åtgärd från militieombudsmannens sida, då det icke tillkomme militieombudsmannen att på begäran av myndighet lämna tolkning av gällande

föreskrifter. Emellertid blevo de av kommandanten berörda spörsmålen föremål för utredning vid militieombudsmansexpeditionen. En på grundval av denna utredning upprättad promemoria översändes under hand till kommandanten. Därvid anfördes följande:

Beträffande det i militieombudsmannens ämbetsberättelse 1942 sid. 108 ff. refererade ärendet finge framhållas, att där var fråga om förseelser mot vägtrafikstadgan, som begåtts av krigsmän å gator i Boden, då de icke voro i tjänsteutövning. I promemorian hade frågan upptagits i ett vidare sammanhang. Såsom av promemorian framginge måste man särskilt beakta om överträdelsen skett under tjänsteutövning. De spörsmål som uppkomme vore många gånger av synnerligen tveksam natur. Stadgandena i ämnet vore ej klara och tydlig rättspraxis föreläge ej. Uttalandena i promemorian kunde därför ej ha någon bindande karaktär.

Den översända promemorian var av följande lydelse:

»P. M.

I 130 § strafflagen för krigsmakten behandlas försummelse av tjänsteplikt i den mån sådan försummelse ej är särskilt kriminaliserad. Det är fråga om en plikt som härrör av tjänsten och ej om en plikt att iakttaga regler vilka det som en allmän skyldighet åligger envar att följa.

Då det gäller att avgöra huruvida tjänsteplikt föreligger har man i främsta rummet att hålla sig till vad framgår av reglementen, författningar, instruktioner och särskilt utfärdade föreskrifter. I fall där sådana bestämmelser ej giva direkt ledning kan på grund av förhållandenas beskaffenhet tjänsteplikt ändock föreligga. Det kan ligga så att säga i sakens natur att tjänstens intresse kräver handlande på visst sätt. I det följande behandlas ämnet med avseende å sådana fall som sist nämnts.

Av det ovan sagda framgår att gärning straffbelagd i allmän författning icke i och för sig faller under 130 § strafflagen för krigsmakten. Sådan gärning kan dock tillika innefatta försummelse av tjänsteplikt och i dylikt fall blir gärningen att bestraffa jämväl enligt 130 § strafflagen för krigsmakten (jämför 131 § samma lag).

Vid bedömande av frågan huruvida förseelse mot allmän författning jämväl innefattar försummelse av tjänsteplikt torde vara av stor betydelse om förseelsen begåtts *under tjänsteutövning*. Ehuru man ej kan uppställa som en allmängiltig regel att det under tjänsteutövning åligger krigsman som en särskild tjänsteplikt att iakttaga bestämmelserna i allmän författning, torde i flertalet fall förseelse mot allmän författning förövad i tjänsten jämväl innefatta försummelse av tjänsteplikt. I allmänhet torde nämligen förefinnas ett av tjänsten betingat intresse att ej överträda allmän författning. Så t. ex. måste det anses såsom tjänsteplikt åligga den som framför kronans bil att iakttaga de föreskrifter, som i vägtrafikstadgan äro givna till förekommande av att skada åsamkas bilen eller denna förorsakar skada för annan. I enlighet därmed har också i ett nyligen av Högsta Domstolen av-

gjort mål¹ fastslagits att krigsman som under tjänsteutövning framför kronans bil vårdslöst därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel. Detsamma torde gälla i fråga om överträdelse av andra trafiksakerhetsföreskrifter, såsom stadgande om maximihastighet. Däremot torde man knappast kunna göra gällande att den som i tjänsten överträder en ren ordningsföreskrift t. ex. ett parkeringsförbud av sådan karaktär, därigenom utan vidare gör sig skyldig till försummelse av tjänsteplikt.

När förseelsen mot allmän författning *icke* begås under tjänsteutövning får efter omständigheterna avgöras huruvida förseelsen tillika må innefatta försummelse av särskild tjänsteplikt. I fråga om här närmast behandlade fall, alltså då reglementen och instruktioner ej grunda tjänsteplikt, torde i allmänhet sådan ej kunna anses föreligga. Särskild tjänsteplikt kan i regel icke anses uppkomma därigenom att i militär föreskrift anbefalles något som enligt allmän författning ändock åligger krigsmän liksom andra personer.

Därest gärning straffbelagd i allmän författning jämväl innefattar försummelse av tjänsteplikt, skall gärningen beivras i militär ordning. Därvid är att märka att enär allmän författning skall tillämpas, målet icke kan avgöras i disciplinär ordning utan måste upptagas vid krigsdomstol.²

Innefattar av krigsman begången förseelse mot allmän författning icke tillika försummelse av tjänsteplikt och är alltså allenast den allmänna författningens straffbestämmelse tillämplig, kan frågan om ansvar icke upptagas vid krigsdomstol utan måste åtal utföras vid civil domstol. Detta gäller även Bodens fästning under nuvarande förhållanden enligt av Kungl. Maj:t med stöd av 39 § andra stycket i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes meddelad föreskrift.

I enlighet med det ovan anförda bör t. ex. vårdslöst framförande av motorfordon under tjänsteutövning eller framförande av motorfordon med för hög hastighet under tjänsteutövning anses innefatta utom förseelse mot vägtrafikstadgan jämväl försummelse av tjänsteplikt. Gärningen skall därför beivras i militär ordning och vid krigsdomstol.

Vad angår förseelser, som av krigsmän, då de *icke* äro under tjänsteutövning, begås mot trafikbestämmelser angående maximihastighet, må särskilt anföras: I 39 § vägtrafikstadgan stadgas straff för den som framför fordon med högre hastighet än som för varje fall är medgiven. En allmän föreskrift om begränsning av hastigheten vid framförande av bil är given i 24 § 1 mom. samma stadga. Fixerade maximigränser äro angivna i 2 mom., enligt vilket hastigheten för lastbil inom tätbebyggt område begränsas till 40 km i timmen. Särskilda inskränkande bestämmelser må jämlikt 12 § 1 mom. utfärdas, där fråga är om väg eller tätbebyggt område i stad, av polismyndigheten i staden samt i övriga fall av länsstyrelsen. Om dylika inskränkande bestämmelser skall den utfärdande myndigheten varje år senast inom mars

¹ Se NJA 1942 sid. 25.

² Jfr sid. 144 och 250.

månads utgång utfärda kungörelse. Överträdelse av stadgande om maximi-hastighet i vägtrafikstadgan eller i dylika särskilda bestämmelser skall (under ovan angiven förutsättning att överträdelsen ej skett under tjänsteutövning) beivras (enbart) enligt 39 § vägtrafikstadgan och sålunda vid civil domstol.

Däremot kunna överträdelser av särskilda, av militär myndighet beträffande militära fordon utfärdade föreskrifter, som innebära ytterligare inskränkningar i körhastigheten utöver dem som följa av vägtrafikstadgan och med stöd av denna stadga utfärdade föreskrifter, icke beivras enligt vägtrafikstadgan. Dylika överträdelser utgöra *städse* rent militära förseelser och beivras alltså i militär ordning (disciplinärt eller vid krigsdomstol).

I fråga om transport av explosiva varor är enligt 5 § 2 mom. i kungl. förordningen den 18 maj 1928 (nr 139) angående explosiva varor nämnda författning ej tillämplig, där transporten sker under ledning av militärbefäl eller annan av vederbörande militärmyndighet förordnad person. Överträdelser av föreskrifter som av militär myndighet utfärdats angående transporter av sistnämnda slag utgöra sålunda alltid rent militära förseelser.»

4. Endast ett slag av tillrättavisning får ifrågakomma, därest flera förseelser som föranleda tillrättavisning föreligga till samtidigt bedömande.

Under inspektion i maj 1942 av Wendes artilleriregemente befanns vid granskning av den vid Gbatteriet förda anteckningsboken för tillrättavisningar, att batterichefen den 22 mars 1942 för olämpligt uppträdande meddelat värnpliktige nr 7967 Skoglund tillrättavisning av en extra handräckning i stallet utom tur jämte 14 dagars permissionsförbud samt den 12 april 1942 meddelat värnpliktiga nr 11111 Lindskog och nr 11510 Larsson tillrättavisning av samma två slag för försummelse i tjänsten.

I skrivelse till regementschefen den 15 juni 1942 anhöll militieombudsmannen, att regementschefen ville inkomma med utredning med anledning av att två slag av tillrättavisning sålunda använts för samma fel.

Med en den 13 juli 1942 inkommen skrivelse översände regementschefen förklaring av batterichefen löjtnanten S. Ossiannilsson, att skrivfel förelåge samt att de dubbla tillrättavisningarna i själva verket avsett olika försummelser.

I skrivelse till regementschefen den 24 september 1942 anförde militieombudsmannen:

Den av Ossiannilsson lämnade förklaringen kunde icke anses helt tillfredsställande. Enligt 4 kap. 1 § allmänna strafflagen skulle gemensamt straff ådömas om någon skulle dömas för flera brott. Samma regel gällde enligt 33 § strafflagen för krigsmakten även på strafflagens för krigsmakten område. Ehuru tillrättavisning icke vore något straff, torde regeln böra gälla

även för det fall, att flera brott (förseelser) befunnas icke kräva bestraffning utan kunna sonas med allenast tillrättavisning. Endast ett slag av tillrättavisning torde sålunda böra ifrågakomma, därest flera förseelser, som för-
anledde tillrättavisning, förelåge till samtidigt bedömande.

Ehuru Ossiannilsson icke förfarit i enlighet med denna tolkning av bestämmelserna, hade militieombudsmannen ansett sig böra låta bero vid vad i ärendet förekommit. Militieombudsmannen anhölle, att regementschefen ville giva Ossiannilsson del av det anförda.

5. Tillrättavisning får ej tillkännagivas i kompaniorder.

I en till militieombudsmannen inkommen skrift anförde e. o. fänriken O. Bruun, chef för en pluton, följande:

Hans pluton hade söndagen den 10 maj 1942 mellan klockan 8.30 och 10 varit sysselsatt med inre tjänst (persedelvård och städning inom förläggningen) under ställföreträdande plutonchefens, en underofficers, befäl. Då Bruun utan att i förväg därom ha underrättat kompanichefen, kaptenen Carl Lindberg, ej varit närvarande vid denna tjänstgöring, hade Lindberg ansett sig böra giva Bruun tillrättavisning i form av varning. Denna varning hade delgivits all kompaniets personal — meniga, underbefäl, underofficerare och officerare — genom skriftlig kompaniorder, vilken hade anslagits inom kompaniets förläggningar till personalens kännedom. Lindbergs förfaringssätt syntes Bruun knappast vara riktigt och lämpligt särskilt med hänsyn till bestämmelsen i 210 § a) strafflagen för krigsmakten om sättet för varningsmeddelande. Denna bestämmelse hade väl åtminstone delvis tillkommit med tanke på den felandes disciplinära ställning gentemot truppen. Kompaniordern hade den 13 maj 1942 upplästs inför plutonen, varvid den punkt som innehållit varningen till Bruun framkallat livliga bravorop från de menigas sida.

Vid skriften fanns fogat ett så lydande utdrag av den ifrågavarande ordern:

»1. F-komp nr 22.

Kompaniorder den 13 maj 1942.

1. _____
_____

6. Tillrättavisningar.

Jag har den ¹¹/₅ meddelat fänrik *Bruun* varning för oförstånd i tjänsten samt
meddelat furiren _____
_____

Upl som ovan

Carl Lindberg

Kompch.»

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 15 maj 1942 till chefen för I. arméfördelningen anhållit att denne ville inkomma med utredning, översände fördelningschefen från Lindberg infordrad förklaring ävensom yttrande från fördelningsauditören.

Lindberg anförde i sin förklaring:

Varningen hade Lindberg meddelat Bruun utan vittnens närvaro. Bruun hade således i sin skrivelse till militieombudsmannen lämnat vilseledande uppgift, när han skrivit att varningen delgivits all kompaniets personal. Att det genom kompaniordern meddelats att varningen givits samt anledningen därtill kunde icke vara liktydigt med att varningen såsom sådan delgivits all kompaniets personal. Enligt Lindbergs mening borde en uraktlåtenhet att tillkännagiva att tillrättavisning i berörda fall meddelats snarare betraktas såsom tjänstefel, enär manskapet säkerligen lika väl som Lindberg saknat Bruun vid ifrågavarande tillfälle och följaktligen med full rätt kunnat ifrågasätta, huruvida kompaniets officerare intoge en särskilt gynnad ställning, när det gällde att stå till svars för begångna förseelser.

I skrivelse den 8 oktober 1942 till militärbefälhavaren i I. militärområdet anförde tjänstförrättande militieombudsmannen såvitt nu är i fråga:

Enligt föreskrift i 210 § a) strafflagen för krigsmakten skulle varning meddelas enskilt eller i närvaro av några den felaktiges överordnade eller med honom likställda. Det torde icke stå i överensstämmelse med denna föreskrift att — även om varningen meddelats enskilt — varningen kungjordes på kompaniorder, som till yttermera visso upplästes inför truppen. Att militieombudsmannen även tidigare hävdade denna uppfattning framginge av militieombudsmannens ämbetsberättelse 1936 s. 117. Med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall och då tjänstförrättande militieombudsmannen förväntade, att Lindberg framdeles noggrant beaktade de här framförda synpunkterna läte tjänstförrättande militieombudsmannen emellertid bero vid den erinran, som innefattades i det sålunda gjorda uttalandet.

Militärbefälhavaren skulle giva Lindberg del av innehållet i tjänstförrättande militieombudsmannens skrivelse.

6. Sedan handlingarna i ett till krigsrätt hänskjutet mål av regementschefen översänts till krigsdomaren, har tjänstförrättande regementschefen häktat den tilltalade. Underrättelse om häktningen hade bort avsändas till krigsdomaren. Häktningsbeslutet har av regementschefen följande dag »bekräftats» genom ett nytt häktningsbeslut.

Enligt anteckning i fångförteckning från Svea artilleriregemente för juni månad 1941 hade värnpliktige nr 4635 45/40 B. G. Svensson den 19 i samma månad intagits i regementets arrest för undergående den 20 juni—den 5 juli 1941 av ett honom av regementskrigsrätten ådömt arreststraff av femton da-

gars vaktarrest. Uti infortrat yttrande uppgav regementsväbeln, att Svensson den 18 juni kl. 11.45 häktats för rymning samt att han dömts den 19 juni mellan kl. 17 och 21, varefter straffet omedelbart påbörjats sistnämnda klockslag. Av ett med yttrandet insänt utdrag av arrestantjournalen framgick, att Svensson tillsagts förvarsarrest icke angiven dag kl. 11.45, häktats den 18 juni, insatts på bestraffning den 19 juni kl. 21 samt frigivits den 4 juli vid samma klockslag.

Sedan militieombudsmannen anhållit att få sig såsom lån tillställt det bevis rörande utslaget mot Svensson, på grund varav Svenssons bestraffning verkställdts, insände regementsväbeln en med därå tecknat verkställighetsbeslut så lydande promemoria.

»P. M.

År 1941 den 19 juni dömdes värnpliktige nr 4635 45/1940 Birger Gunnar Svensson jämlikt 49 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten för rymning att hållas i vaktarrest femton dagar.

Svensson skulle icke vidare i och för detta mål hållas i förvarsarrest. Regementskrigsrätten vid Kungl. Svea artilleriregemente som ovan.

På Regementskrigsrättens vägnar.

G. F. Sandell.

Straffet tager omedelbart sin början och verkställs utan tjänstgöring.
Stockholm ²⁰/₆ 1941.

G. Ekeroth.

Regementschef.»

Regementsväbeln uppgav muntligen följande:

Regementskrigsrättens utslag hade meddelats så sent på kvällen, att regementschefen då redan lämnat regementet. Någon verkställighetsresolution hade därför icke omedelbart kunnat erhållas beträffande Svensson och några andra som blivit dömda samma kväll. Daglöjtnanten hade emellertid tagit vissa initiativ för att få bestraffningarna verkställda. Några arrester hade man kunnat anträffa och få in till arresten, andra icke. I fråga om Svensson hade vederbörande batteriadjutant yttrat, att »eftersom Svensson i alla fall är häktad, så kan han börja genast.» Svensson hade så på kvällen insatts i arresten.

I skrivelse till regementschefen den 20 november 1941 anförde militieombudsmannen därefter, att vad i ärendet förekommit syntes i flera hänseenden föranleda till erinringar.

1. Bestämda uppgifter förekomme om att Svensson varit häktad. Dessa motsades emellertid av innehållet i promemorian om utslagets innehåll.

2. Daglöjtnanten eller annan underordnad befälhavare syntes ha befordrat straffet till verkställighet.

3. Straffet syntes ha verkställts sexton dagar i stället för femton. I det insända utdraget ur arrestantjournalen vore visserligen antecknat, att Svensson frigivits den 4 juli, men denna siffra vore raderad och torde icke kunna

i och för sig tillerkännas vitsord mot uppgiften i fångförteckningen att Svenssons straff skulle sluta först den 5 juli.

Med anledning av vad sålunda anmärkts anhöll militieombudsmannen om utredning.

Med skrivelse den 20 december 1941 översände dåvarande regementschefen yttrande av översten G. Ekeroth. Vid yttrandet hade fogats yttrande av fänriken A. Örtenblad, avskrift av protokollet i målet mot Svensson ävensom utdrag ur dels fångförteckning för juli månad från regementet dels ock straffregister för Svensson. Ekeroth anförde i yttrandet — i anslutning till de tre punkterna i militieombudsmannens skrivelse den 20 november 1941 — bland annat:

1. Förhörsprotokollet beträffande Svensson hade föredragits av förhørsledaren, varvid Ekeroth påtecknat beslut att målet skulle handläggas vid krigsdomstol och att Svensson skulle kvarbliva i förvarsarrest i avvaktan på krigsrättens sammanträde. Handlingarna skulle omgående översändas till krigsdomaren, så att målet kunde förekomma vid den krigsrätt, som varit utsatt till påföljande dag, den 19 juni. Någon stund efter föredragningen och beslutet hade väbeln inställt sig på regimentsexpeditionen och anmält, att han fordrade skriftlig handling, som bestyrkte behörigheten av att Svensson sutt i arrest. Ekeroth hade då utfärdat häktningsorder på Svensson. Då Svensson varit rymmare, hade Ekeroth ansett detta beslut formellt riktigare än det tidigare beslutet om Svenssons kvarblivande i förvarsarrest. Häktningsbeslutet hade icke kunnat påtecknas förhörsprotokollet, då detta redan avsänts till krigsdomaren. Några som helst rättsliga konsekvenser av det ändrade beslutet hade i föreliggande fall icke kunnat ifrågakomma, då ju krigsrätten skulle sammanträda dagen därpå och det sålunda icke kunde ifrågakomma, att Svensson skulle få tillgodoräkna sig häktningstiden.

2. Krigsrättens sammanträde den 19 juni hade icke avslutats, då Ekeroth omkring kl. 18 lämnade chefsexpeditionen. Då Ekeroth avlägsnade sig, hade han meddelat regementsstabschefen, att han på kvällen icke vore anträffbar i sin bostad, varför stabschefen förde befälet över regimentet. Dock kunde stabschefen, om tvingande skäl förelåge, nå Ekeroth på visst angivet telefonnummer. Såsom framginge av Örtenblads yttrande — Örtenblad hade varit daglöjtnant vid ifrågavarande tillfälle — hade Örtenblad för att erhålla beslut angående verkställigheten av det Svensson ådömda straffet, först ringt upp Ekeroths bostad, men då Ekeroth icke varit anträffbar, satt sig i förbindelse med regementsstabschefen, vilken senare givit order om att Svenssons straff omedelbart skulle påbörjas. Följande dag — den 20 juni — hade Ekeroth givit skriftlig sanktion på detta beslut genom att teckna det samma på krigsrättens P. M. Härvid hade det möjligen varit rättare att datera beslutet den 19 juni i stället för som skett den 20 juni. Någon som helst betydelse hade emellertid detta icke haft, då ju såväl väbeln som batteriet varit fullständigt orienterade om att straffet påbörjats den 19 juni och skulle omfatta femton dagar. Militieombudsmannens misstankar att daglöjtnanten

eller annan underordnad befälhavare befordrat Svenssons straff till verkställighet kunde sålunda utan vidare tillbakavisas såsom helt utan grund.

3. Svensson syntes Ekeroth icke ha undergått annan bestraffning än den som krigsrätten ådömt honom. Att en radering skett i *utdraget* ur arrestantjournalen syntes Ekeroth icke vara skäl nog för att draga i tvivelsmål av väbeln lämnade uppgifter. Såväl det nya utdraget, vilket vore gjort av två helt utomstående personer, som utdraget ur batteriets straffregister angåve, utan några raderingar, att Svenssons straff påbörjats den 19 juni och avslutats den 4 juli.

Ärendet avgjordes av militieombudsmannen med en skrivelse till översten Ekeroth den 22 maj 1942, däri bland annat anfördes:

Vad i ärendet förekommit föranledde följande uttalande från militieombudsmannens sida.

Ekeroths yttrande gåve vid handen, att Svensson häktats den 18 juni 1941. Häremot torde icke vara något att erinra med hänsyn till stadgandet i 92 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes att den av manskapet som gjorde sig skyldig till rymning under tjänstgöring vid mobiliserad avdelning skulle tagas i häkte. Om detta häktningsbeslut hade krigsdomaren, enligt vad Ekeroth själv uppgåve, icke erhållit underrättelse. Ekeroth hade anförts, att förhörprotokollet redan översänts till krigsdomaren och att beslutet sålunda icke kunnat tecknas på protokollet. Stadgandet i militär bestraffningsförordning § 9 andra stycket sista punkten om skyldighet att underrätta rättens ordförande om beslut om häktning och tillsägande av försvarsarrest torde emellertid böra så förstås, att underrättelseplikt föreläge även därest ifrågavarande beslut meddelades fristående från beslutet om målets hänskjutande till rätten. En särskild underrättelse om häktningen hade sålunda bort avsändas. Även under de förhållanden som varit rådande i nu förevarande fall hade det varit av betydelse för krigsrätten att erhålla kännedom om häktningen. Det hade sålunda ålegat krigsrätten att i sitt utslag taga ståndpunkt till huruvida Svensson fortfarande skulle hållas i häkte eller ej. Krigsrätten hade nu förordnat, att Svensson icke längre skulle hållas i försvarsarrest. Någon skyldighet för krigsrätt att utlåta sig rörande arrestering föreläge dock icke med hänsyn till stadgandena i militär bestraffningsförordning § 51.

Det kunde uppenbarligen — såvitt nu vore under bedömande — icke riktas någon erinran mot regementsstabschefen, för det denne under föreliggande omständigheter den 19 juni gav order om att Svenssons straff omedelbart skulle taga sin början. Däremot hade det varit felaktigt av Ekeroth att den 20 juni meddela en i förhållande till regementsstabschefens beslut helt fristående, sistnämnda dag dagtecknad verkställighetsresolution. Denna hade synbarligen varit anledningen till den felaktiga anteckningen i junifångförteckningen rörande bestraffningens verkställande. Härav syntes kunna dragas den slutsatsen att väbeln vid utskrivandet av denna fångförteckning icke, som Ekeroth gjort gällande, varit fullständigt orienterad om att straffet påbörjats den 19 juni.

Vad tiden för Svenssons avtjänande av straffet beträffade måste det numera anses till fullo utrett, att anteckningen därom i junifångförteckningen vore felaktig och att verkställigheten endast omfattat femton dagar, nämligen den 19 juni—den 4 juli 1941.

7. Fråga huruvida militär myndighet ägt meddela beslut om verkställighet av fängelsestraff.

Regementskrigsrätten vid Hallands regemente dömde den 17 mars 1941 värnpliktige furiren nr 529 8/26 I. G. Barkström för rymning att hållas i fängelse en månad och förordnade samtidigt att Barkström skulle kvarbli i häkte. Den 20 mars förklarade Barkström sig inför majoren B. Döös nöjd med straffet. Samma dag förordnade Döös, sedan länsstyrelsen i Hallands län meddelat, att hinder icke mötte mot att Barkström överflyttades till kronohäktet i Halmstad, att straffet skulle verkställas med början sistnämnda dag samt avslutas den 20 april 1941. Straffet verkställdes därefter i kronohäktet.

I en den 11 november 1941 dagteknad skrivelse till regementschefen, varigenom yttrande infordrades av Döös, anförde militieombudsmannen i anledning av vad sålunda förekommit:

Jämlikt kungörelsen den 10 december 1909 angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts, skulle förordnande om verkställighet av sådant utslag meddelas av vederbörande befälhavare, om straffet skulle avtjänas i militärhäkte, och i annat fall av tillsyningsmannen vid det fängelse, där den dömde förvarades eller för straffets undergående intoges, eller, om tillsyningsman ej funnes, av länsstyrelsen i det län, där fängelset vore beläget. Enligt 19 § strafflagen för krigsmakten borde fängelsestraff, som blivit krigsman omedelbart eller såsom förvandlingsstraff ålagt för brott, för vilket straff vore utsatt i samma lag, där så ske kunde verkställas i militärhäkte. Mötte till följd därav, att straffet icke kunde på föreskrivet sätt verkställas i militärhäkte eller på grund av bristande utrymme eller annan orsak hinder för straffets verkställande i sådant häkte, skulle enligt militär bestraffningsförordning § 30 andra stycket straffet avtjänas i allmän straffinrättning. Med hänsyn till dessa bestämmelser syntes det ha bort ankomma på civil myndighet att i förevarande fall besluta om straffverkställigheten.

Döös anförde med anledning härav i yttrande den 13 november 1941 bland annat:

Enligt lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes 82 § andra stycket skulle för häktad person krigsdomstols utslag 'befordras till verkställighet, om den dömde förvaras i militärhäkte, av den befälhavare, som har uppsikt över häktet'. I regementschefens frånvaro hade Döös vid tillfäl-

let i fråga varit den befälhavare, som hade uppsikten över regementets häkte. Det hade sålunda ålegat Döös att bringa straffet till verkställighet.

Döös' yttrande föranledde följande uttalande från militieombudsmannens sida i skrivelse till Döös den 3 januari 1942:

Enligt det av Döös åberopade lagrummet skulle krigsdomstols utslag, varigenom någon dömts till ansvar, om den dömd vore häktad och förvarades i militärhäkte, befordras till verkställighet av den befälhavare, som hade uppsikt över häktet. Det straff, som den dömd skulle undergå, skulle verkställas antingen i militär eller i civil straffinrättning. Härom funnes, vad beträffade straffarbete och fängelsestraff, bestämmelser i 19 och 20 §§ strafflagen för krigsmakten samt i militär bestraffningsförordning §§ 29 och 30. Föreskrifter om vilken myndighet som skulle meddela verkställighetsbeslutet innehölls i den i militieombudsmannens skrivelse den 11 november 1941 omnämnda kungörelsen av den 10 december 1909. Skulle civil myndighet meddela verkställighetsbeslutet eller skulle straffet verkställas av annan militär befälhavare än den under vars uppsikt det häkte stode, i vilket den dömd förvarades — jämför härom rättegångslagen 82 § första stycket — innebure föreskriften att sistnämnde befälhavare befordrade utslaget till verkställighet endast att han överlämnade utslaget till den som hade att verkställa straffet. Även om detta förhållande, med hänsyn till författningarnas terminologi, icke omedelbart framginge vid ett blott flyktigt studium av strafflagen för krigsmakten, rättegångslagen och militär bestraffningsförordning, syntes dock ordalagen i den nämnda kungörelsen av den 10 december 1909 så tydliga att ingen tvekan torde kunna råda om riktigheten av vad nu anförts. Militieombudsmannen anhölle, att Döös ville bekräfta att han, med frånträdande av den ståndpunkt, åt vilken han givit uttryck i sitt yttrande, anslöte sig till den av militieombudsmannen uttalade meningen samt utfästa sig att i framdeles förekommande fall tillämpa bestämmelserna i enlighet med det nu anförda.

Majoren Döös avgav den begärda förklaringen i skrivelse den 23 januari 1942, varefter militieombudsmannen den 27 i samma månad lät därvid bero.

Samtidigt avgjordes ett liknande ärende rörande ett av överstelöjtnanten K. A. H. R. Gyllenhoff i dennes egenskap av chef för Hallands regementes depå den 10 december 1940 meddelat beslut, varigenom Gyllenhoff förordnat att, sedan fältskyddsrätten vid Halmstads försvarsområdes stab den 7 i sistnämnda månad dömt värnpliktige nr 255 8/25 E. K. V. Andersson för rymning m. m. att hållas i fängelse två månader och Andersson, som var häktad, den 10 december förklarar sig nöjd med straffet, detta skulle verkställas å kronohäktet i Halmstad under tiden den 10 december 1940—den 10 februari 1941.

8. Tid, varunder den som ådömts vaktarrest transporterats per järnväg, har ansetts icke böra inräknas i strafftiden.

Vid granskning av fångförteckningar för juli 1941 från Karlskrona örlogsstation och en torpedkryssare anmärktes, att en bestraffning av åtta dagars vaktarrest, som den 2 i nämnda månad ålagts värnpliktige vid 1. beväringsskompaniet nr 44 220/31 T. B. V. Johansson av fartygschefen å torpedkryssaren, verkställdes under tiden den 2 juli klockan 19—den 7 juli klockan 12.30 i torpedkryssarens arrest samt, sedan Johansson avgått till stationen för hemförlovning, under tiden den 8 juli klockan 10.20—den 10 juli klockan 19 i stationens arrest, vid vilket förhållande bestraffningen verkställdes endast till en tid av sju dagar i stället för åtta.

Uti avgivet yttrande anförde stationschefen konteramiralen H. Friis, att Johansson den 7—8 juli per järnväg i tredje klass vanlig sittvagn, under bevakning av en underofficer, transporterats från torpedkryssaren, som då låg i Sundsvall, till Karlskrona, där bestraffningen, som skulle verkställas med tjänstgöring, fortsattes. Transporttiden hade av stationschefen räknats som arresttid, enär transporten skett under bevakning.

Vad i ärendet förekommit föranledde militieombudsmannen endast till det uttalandet i skrivelse till stationschefen den 28 april 1942, att det med hänsyn till gällande bestämmelser angående verkställande av disciplinstraff icke syntes ha varit riktigt att inräkna transporttiden i verkställighetstiden.

9. Fråga om beräkning av strafftid, då häktade avgivit nöjdförklaring.

Genom utslag den 18 augusti 1941 dömde regementskrigsrätten vid Bohusläns regemente envar av värnpliktige nr 363 32/16 Å. A. V. Andersson och värnpliktige korpralen nr 970 28/33 N. O. Björnin att för rymning hållas i fängelse en månad. De skulle i häkte avbida straffverkställigheten. Den 21 i samma månad förklarade de sig inför regementschefen nöjda med dem ådömda straff. Sedan regementschefen å utslagen tecknat bevis, att straffen börjat avtjänas den 22 augusti, meddelade länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län resolution av innehåll att straffen skulle verkställas under tiden den 22 augusti—den 22 september 1941.

Med anledning av förfrågan av militieombudsmannen rörande anledningen till att straffet börjat verkställas först den 22 augusti 1941 anförde regementschefen översten greve T. Rudenschöld:

Enligt lagen den 1 juli 1898 innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid skulle, om den dömde i vederbörlig ordning förklarat sig nöjd med utslaget, strafftiden räknas *från* den dag, å vilken förklaringen avgavs. Eftersom lagen angivit *från* och icke *från och med*, hade regements-

chefen ansett, att straffet börjat avtjänas dagen efter eller alltså i förevarande fall från och med den 22 augusti. Nöjdförklaringen hade ju kunnat ske hur sent som helst under den 21 och detta förhållande jämte lagens ordalag hade vilselett regementschefen. Av 2 § nämnda lag framginge emellertid, att den 21 augusti i nu ifrågavarande fall skolat räknas som slutdag för straffet, och regementschefen förstode och beklagade, att hans uttrycksätt i beviset å utslagen möjligen lett till att den 22 augusti i stället blivit räknad som slutdag. Beviset hade tillkommit efter hörande av vederbörande auditör.

Dennes yttrande var av följande lydelse:

»Enligt lagen om beräkning av strafftid skall, om den dömda förklarar sig nöjd, strafftiden räknas från den dag, å vilken förklaringen avgivits.

Under dessa omständigheter förstår jag icke, att några ytterligare bevis kan behövas å utslagen av regementschefen, men eftersom det torde vara en formsak, att regementschefen har att förklara från och med vilken dag, straffet börjat avtjänas, får jag föreslå, att regementschefen tecknar följande på ett vart av utslagen:

'Straffet har börjat avtjänas från och med den 22 augusti 1941'.

Uddevalle den 4 september 1941.

I tjänsten
Frank Zachau
Auditör.»

Yttranden inhämtades därefter av militieombudsmannen från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt från auditören Zachau.

Länsstyrelsen anförde:

Länsstyrelsen hade vid bestämmandet av strafftidens början och slut låtit sig vilseledas av regementschefens uppgift, att straffet börjat avtjänas från och med den 22 augusti. Länsstyrelsen hade antagit, att denna uppgift föransletts av att något hinder uppstått för straffverkställigheten. Ett dylikt förhållande kunde ju uppstå lika väl som avbrott i ett redan påbörjat straff. Skriftlig uppgift från regementschefen hade varit erforderlig eftersom vederbörande ankommit till centralfängelset å Härlanda först den 23 augusti.

Auditören Zachau anförde:

Han hade tyvärr felaktigt föreslagit regementschefen att å utslagen teckna bevis att straffen börjat avtjänas den 22 augusti i stället för den 21 i samma månad. Anledningen till detta beklagliga misstag hade varit ordalagen i lagen om beräkning av strafftid, där det hette, att strafftiden skulle räknas icke från och med utan från den dag, å vilken nöjdförklaringen avgivits. Han hade emellertid tillställt Andersson och Björlin vardera 10 kronor såsom ersättning för förlorad arbetsförtjänst under en dag, med vilket de förklarar sig nöjda. I ersättningsbeloppen skulle Zachau och vederbörande befattningshavare i länsstyrelsen enligt överenskommelse deltaga med hälften var.

Ärendet avgjordes av militieombudsmannen den 31 maj 1942, därvid militieombudsmannen beslöt att ej företaga vidare åtgärd i ärendet, sedan det visats, att Andersson och Björlin, vilka genom de påtalade verkställighetsbesluten kommit att vara berövade friheten en dag längre än vederbort, erhållit ekonomisk gottgörelse därför.

10. Felaktigt upptagande av nöjdförklaring.

Värnpliktige nr 2721 45/25 K. A. Karlsson dömdes den 14 juni 1941 av regementskrigsrätten vid Svea ingenjörkår för första resan stöld och upprepade rymningar från mobiliserat förband att undergå straffarbete i sex månader. Enligt vad handlingarna i målet utvisa synes domstolen därvid ha förordnat, att Karlsson, som var häktad, skulle kvarstanna i häkte i avbidan på att utslaget vunne laga kraft. Den 18 juni avgav Karlsson nöjdförklaring inför överstelöjtnanten G. Dyrsch, som då var tjänstförrättande depåchef.

Enligt 2 § lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, må den som hålles häktad avgiva nöjdförklaring då han, före den dag, då förklaringen avgives, och efter den dag, då utslaget för honom vid rätten avkunnades eller, om det ej sålunda avkunnats, blev honom annorledes delgivet, inom fängelse haft betänketid under två dagar i följd. Karlsson hade med tillämpning härav kunnat avgiva nöjdförklaring redan den 17 juni. Enligt kungörelsen den 30 december 1922 med ytterligare föreskrifter rörande tillämpningen av nämnda lag åligger det myndighet, vilken äger mottaga nöjdförklaring, att dels så skyndsamt omständigheterna det medgiva erinra den dömde, därest han är häktad, om hans rätt att avgiva nöjdförklaring samt om vad för sådan förklarings avgivande är att iakttaga dels ock därefter å den dag, evad det är helgdag eller ej, då giltig nöjdförklaring först kan avgivas, efterhöra, huruvida han är villig att undergå den ådömda bestraffningen.

I skrivelse till depåchefen den 6 november 1941 anhöll militieombudsmannen om upplysning rörande anledningen till att nöjdförklaring icke av Karlsson avgavs redan den 17 juni. Med anledning härav anförde Dyrsch i skrivelse den 3 december 1941:

Han kunde icke erinra sig exakta tidpunkten, då Karlsson erhöll meddelande om straffet samt då han förklarade sig nöjd därmed. Sannolikt hade väl icke något misstag gjorts i datumanteckningen. Dyrsch hade dock i egenkap av tf kårchef vid flera tillfällen varit upptagen av inspektioner av högre chef och möjligen hade just den 17 juni kunnat vara en sådan dag. Beträffande nöjdförklaring hade gängse uttrycket varit »tredje dagen», vilket gjort att — för att betänketiden ej skulle bliva för knapp — tiden räknats till 3×24 timmar.

Karlsson, som för straffets undergående intagits i centralfängelset å

Långholmen, uppgav, därom åtspord, att han först den 18 juni blivit tillfrågad, om han ville avgiva nöjdförklaring, och upplyst om att han kunde avgiva sådan förklaring.

Sedan utredningen i ärendet fullständigats, föranstaltade tjänstförrättande militieombudsmannen om att Karlsson avgav underdånig framställning om att av nåd få avsluta bestraffningen som om han fått avgiva rättidig nöjdförklaring. Denna framställning bifölls den 12 december 1941 av Kungl. Maj:t.

Ärendet avgjordes av militieombudsmannen med en skrivelse den 9 januari 1942 till Dyrsh, däri anfördes:

Genom att strafftiden sålunda av nåd förkortats med en dag hade Karlsson icke lidit någon skada av att nöjdförklaringen upptagits för sent. Militieombudsmannen hade därför ansett sig kunna låta bero vid en erinran om den förelupna felaktigheten. Dyrshs påstående att det gängse uttrycket beträffande nöjdförklaring varit »tredje dagen», vilket gjort att tiden räknats till 3×24 timmar för att betänketiden ej skulle bli för knapp, föranledde militieombudsmannen emellertid att framhålla, att lagbestämmelserna givetvis icke finge tillämpas på detta sätt. Hade en häktad såsom i förevarande fall blivit dömd den 14 i en månad, ägde han — förutsatt att förflyttning icke mellankommit — förklara sig nöjd den 17 i samma månad. Det vore härvid betydelselöst, om utslaget avkunnats (den häktade erhållit del av utslaget) tidigt eller sent under den 14. Någon räkning i timmar som i fråga om verkställande av disciplinstraff ägde således icke rum.

11. Felaktig handläggning från militära myndigheters sida av en anmälan rörande tillgrepp av proviant.

Genom en den 8 oktober 1941 till militieombudsmannen inkommen skrift fäste landstormsfuriren Oscar Rooth, landstormskorpralen Sten Norling och värnpliktige nr 510 47/17 Nilsson militieombudsmannens uppmärksamhet på vissa missförhållanden, som skulle råda vid en stab i Ö. Bland annat uppgavs, att vissa manipulationer företagits med födoämnen, som varit avsedda för officersmännen.

Sedan militieombudsmannen hos förbandschefen anhållit om utredning inkom översten A. Rehnberg, som sedan den 14 oktober 1941 varit chef för ifrågavarande förband, med ett den 11 november 1941 dagtecknat yttrande. I detta yttrande anmärktes till en början, att statspolisen den 8 oktober 1941 meddelat, att Rooth anmält krigsfrivillige officerskocken nr M 26 Ture Johansson för olovliga tillgrepp av livsmedel från kronan. Vid yttrandet fogades avskrift av protokoll över ett den 8 oktober 1941 av kaptenen E. Strömberg hållet förhör. Enligt förhørsprotokollet lämnades följande uppgifter av nedan angivna personer.

Rooth: Johansson hade vid ett tillfälle, då han varit påverkad av sprit,

berättat, att han vid intendenturen erhållit en halv griskropp, som han sedan sålt för femtio kronor, varav han själv behållit trettio kronor. Ryktesvis hade Rooth hört, att försäljningen skett till någon civil person i K. Den som lämnat ut fläsket till Johansson hade fått tjugo kronor i mutor. Transaktionen skulle ha ägt rum ungefär fjorton dagar före förhörstillfället.

Johansson: Rooths rapport vore ej med sanningen överensstämmande. Johansson kunde ej påminna sig ha fällt något dylikt yttrande. Om så varit fallet, hade ryktet möjligen kunnat uppstå genom att någon begärt fläsk till smörgåsar, då han kunde ha yttrat: »Ja, här finns så mycket fläsk, så man skulle kunna sälja.» Han hade aldrig utlämnat proviant från intendenturförrådet, utan proviantering hade alltid ombesörjts av förbandets kommissarie.

Landstormsfuriren Skill: Han hade hört att Johansson tagit av kronans fläsk och sålt för femtio kronor. Han kunde ej angiva av vem han hört det, men det hade varit av en militär.

Värnpliktige nr 2547 45/22 Flood: Johansson hade vid ett tillfälle, då han varit påverkad av sprit, berättat, att han sålt fläsk.

Värnpliktige nr 474 70/32 Rudoff: Han tjänstgjorde som utlämnare av slakterivaror vid proviantförrådet. Nycklarna till förrådet förvarades på magasinsexpeditionen. Han hade tjänstgjort hela tiden mellan den 23 september och den 8 oktober 1941 med undantag av åtta dagar under tiden den 26 september—den 3 oktober, då han haft tjänstledighet. Under hans tjänstledighet hade värnpliktige nr 411 73/32 Sundbom tjänstgjort. Han hade aldrig märkt, att inbrott förövats eller att någon ovidkommande kommit in i förrådet. Låset till proviantförrådet vore ganska vanligt och nycklar till låset kunde mycket väl innehavas av annan person. Vid flera tillfällen hade kontrollvägning utvisat, att till magasinet levererade varor från arméns intendenturförråd i Boden ej hållit angiven vikt. Någon kontrollvägning av fläsk hade sällan förekommit. Den 3 oktober hade de i slakteriförrådet tjänstgörande värnpliktiga Sundbom och Paulsson gjort en kontrollinventering av fläsk, och då hade i magasinet förvarat fläsk stämt med proviantförrådets huvudmagasinsliggare.

Värnpliktige sergeanten Erik Sondell (chef för proviantförrådet): Vid inventering av fläsk den 23 september 1941 hade behållningen av fläsk visat ett underskott på 2 kg. Vid inventering den 8 oktober hade behållningen av fläsk visat ett underskott på 57 kg. Underskottet vore ovanligt stort för en så kort tid och kunde svårligen förklaras genom felvägning eller felavlämning till förband.

Sundbom: Jämte Paulsson hade han den 3 oktober 1941 företagit en kontrollinventering av det gamla fläsket. I magasinet då förvarat fläsk hade stämt med proviantförrådets huvudmagasinsliggare. Det samma morgon inkommande fläsket hade ej vägts, utan viktuppgiften från Haparandamagasinet hade godtagits. Sundbom hade skolat fara på tjänstledighet den 4 oktober och hade därför gjort en kontroll för att se, om allt stämde innan han reste. Kontrollvägning av fläsk kunde sällan förekomma, emedan fläsket

finge avhämtas först vid niotiden på morgonen från stationen och utlämning därefter genast måste ske till de olika förbanden.

Å protokollet den 8 oktober 1941 tecknade dåvarande chefen för förbandet, översten F. Berg von Linde, samma dag det beslutet, att målet skulle förfalla, då utredning i saken ej givit stöd för den tilltalades brottslighet. I protokollet antecknades vidare, att avskrift av detsamma skulle överlämnas till statspolisens.

I sitt yttrande till militieombudsmannen uppgav Rehnberg, att då något stöd för ryktena icke kunnat vinnas, förbandschefen den 10 oktober 1941 bifallit en av Johansson gjord ansökan om avsked. Det upplystes vidare i yttrandet, att senare hade på given anledning ytterligare förhör i saken hållits av Strömberg. Datum för förhöret framgick ej av handlingarna. Vid detta förhör lämnade nedanstående personer följande uppgifter:

Värnpliktige furiren nr 1040 45/38 Jakobsson (vid en etappmotorverkstads-kader): Johansson hade en lördag, cirka sex veckor tidigare, efter begäran fått låna en lastbil av kaderchefen. Enligt Johanssons uppgift skulle lastbilen köra varor från intendenturmagasinet till officersmässens kök. Lastbilen hade körts av värnpliktige nr 146 63/33 Hillberg.

Hillberg: En dag för ungefär sex veckor sedan hade han av sin verkmästare, värnpliktige furiren nr 2775 45/24 Eriksson, fått order att verkställa körning för Johansson. Han hade gjort en körning från köttboden till vägskälet 600 meter nordväst Ö. kyrka. Johansson hade hämtat ett mindre paket i köttboden, vilket lagts på bilen. Vid vägskälet hade Hillberg fått order av Johansson att vända bilen. Under tiden hade Johansson försvunnit med paketet. Sedan Johansson kommit tillbaka hade de fortsatt till motorverkstaden, där Johansson stigit av.

Värnpliktige nr 245 63/24 Hamrén: Några dagar före förhöret hade han träffat Skill, som stått tillsammans med några värnpliktiga. Skill hade då yttrat, att Johansson fått rapport för fläsket som han sålt i K.

Rehnberg uppgav vidare i sitt yttrande, att Jakobssons och Hillbergs vittnesmål föranlett särskilda undersökningar av samtliga byggnader i närheten av vägskälet, men med negativt resultat.

Med anledning av militieombudsmannens skrivelse hölls den 13 oktober 1941 ännu ett förhör, varvid följande personer berättade bland annat:

Rooth: Beträffande manipulation med födoämnen, avsedda för officersmässens, hade Johansson själv för Rooth uppgivit, att Johansson vid intendenturförrådet fått en halv gris, vilken sålts för femtio kronor.

Norling: Han hade endast ryktesvis hört, att Johansson manipulerat med födoämnen från officersköket.

Nilsson: Han hade endast ryktesvis hört talas om manipulationer med matvaror från officersmässens.

Strömberg: Han hade aldrig före Rooths anmälan den 8 oktober 1941 hört, att Johansson skulle ha manipulerat med kronans proviant.

I skrivelse den 15 oktober 1941 till förbandschefen anmälde chefen för en näraliggande magasinspluton fänriken Lennart Widén följande:

Med anledning av påstående, att Widén underställd personal vid köttmagasinet i Ö. skulle ha utlämnat 50 kg salt fläsk till en av kockarna vid T-gruppens stabskök, hade Widén verkställt utredning i saken varvid följande framkommit. Vid en den 5 oktober 1941 verkställd inventering av fläsklagren i Ö. och H., vilka båda tillhörde Widéns livsmedelsuppbörd, hade det visat sig, att i Ö. en brist på 48.5 kg förefunnits medan i H. ett överskott på 24.3 kg konstaterats. Enär all leverans av salt fläsk skedde till H. och därefter med bil transporterades till Ö. torde vid något tillfälle för litet salt fläsk sänts till Ö., vilket resulterat i brist därstädes och ett överskott i H. Eftersom man alltid måste räkna med ett mindre underskott, beroende på att fläsket lättade något under lagringen i magasin, vore differensen på 24.2 kg att betrakta som naturligt svinn. På grundval av vad ovan sagts syntes det Widén knappast möjligt, att någon oegentlighet skulle ha förekommit, ty då borde underskottet varit avsevärt större — i varje fall minst 50 kg.

Rehnbergs yttrande den 11 november 1941 avslutades med uttalandet, att utredningarna i saken framvisade, att ej någon brottslig handling begåtts av Johansson. Samma den 11 november meddelade Rehnberg beslut, att målet skulle förfalla, då ytterligare utredning i saken ej givit stöd för den tilltalades brottslighet. I protokollet över det andra förhöret antecknades, att handlingarna skulle överlämnas till statspolisen.

Militieombudsmannen anhöll därefter i skrivelse till landsfogden i Norrbottens län att få del av den utredning i saken som kunde ha verkställts av statspolisen. Med anledning härav inkom ett yttrande av den 30 december 1941 från landsfiskalen i Ö. distrikt. I detta yttrande anfördes:

Den 8 oktober 1941 hade Rooth för statspoliskonstapeln Lundgren anmält, att vissa manipulationer förekommit med fläsk i kronans förråd och att Johansson skulle ha försålt vissa varor till civila i orten. Efter tillsägelse av t. f. landsfiskalen Lindahl hade stabschefen Strömberg genast underrättats om saken, och denne hade förklarat, att han själv önskade taga hand om utredningen, alldenstund ärendet uteslutande vore av militär art. Därefter hade ej något mer gjorts åt saken från den civila polisens sida. Senare på dagen den 8 oktober hade Rooth och Skill, som torde ha varit plutonchef, infunnit sig på landsfiskalskontoret och meddelat, att Rooth önskat återtaga anmälningen, när han ej kunde bevisa något av vad han påstått och det verkade som om det ej vore meningen att saken skulle komma fram. Lindahl hade för Rooth och Skill förklarat, att saken vore av den art, att vederbörandes återtagande av anmälan ej hindrade målets utredande, men att anmälan, om den saknade grund, sedermera kunde återtagas. Rooth hade förklarat, att han ej ville underskriva ett sådant återtagande ävensom att han fått den uppfattningen, att han vore tvungen att bevisa sina påståenden. Något återtagande hade därför ej skett, men Rooth hade förklarat, att det nog numera skulle bli svårt att bevisa något, när de andra kamraterna, eller i varje fall de av dem som visste något, höllo med Johansson. Lindahl hade därefter ånyo telefonledes samtalat med Strömberg, vilken förklarat, att Rooth skulle återkalla ärendet. Härtill hade Lindahl genmält, att en återkallelse icke hindrade ärendets fort-

satta utredande, därest ej anmälan vore falsk, vilket ju Rooth ej påstått. Strömberg hade då förklarat, att han skulle fortsätta med förhören men att något knappast torde kunna bevisas. Lindahl hade vidare påpekat, att statspolis-konstapeln Lundgren borde få följa utredningen och anställa erforderliga förhör med civila, därest något av vikt framkomme vid de militära förhören. Militären lät sig dock därefter ej avhöra. Däremot hade Rooth åter en gång besökt landsfiskalskontoret och förklarat, att det såge ut som om ärendet icke skulle föranleda någon åtgärd. Lindahl hade tillsagt Roth, att om denne finge höra något ytterligare så borde han underrätta landsfiskalen, men Rooth hade därefter icke avhörts. Den 12 november 1941 hade Lundgren överlämnat en avskrift av den militära utredningen, som han erhållit per post den 11 i samma månad. Härav syntes framgå, att någon civil person skulle ha köpt en gris av Johansson. Fjärdingsmannen Hietala i K. hade genast underrättats härom med anmodan att utforska om någon i K. kände till något i saken. Hietala hade därefter meddelat, att han icke hört sådana rykten därstädes. K. by vore mycket stor och vederbörande köpare visste givetvis också vilken risk han löpte genom att yppa något i saken, varför det ej torde finnas utsikter att så som ärendet nu låge till erhålla klarhet i saken. Någon ytterligare åtgärd från polisens i Ö. sida hade ej kunnat vidtagas, då ärendet ej överlämnats till landsfiskalen medan förbandet funnits kvar i Ö. Samtliga i målet inblandade hade vid tiden för de översända handlingarnas ankomst redan avrest från Ö. utan att upplysning där kunnat erhållas, om personerna i fråga blivit hemförlovade eller förlagda å annan ort. Av protokollen i ärendet syntes framgå, att de militära förhørsledarna och utredningsmännen knappast varit mäktiga att handha denna utredning, varför de bort överlämna den till civila lokala polisen eller begära hjälp av denna. Att nu komma till något resultat syntes hopplöst.

Sedan yttrande infordrats från Strömberg i anledning av de uppgifter som landsfiskalen lämnat, anförde Strömberg i ett den 6 februari 1942 dagtecknat yttrande:

En dag i början av oktober 1941 hade Lundgren meddelat Strömberg i dennes egenskap av stabschef vid förbandet, att Rooth hos polisen anmält, att den vid stabens mäss i Ö. tjänstgörande kocken Johansson skulle ha från mässköket tillgripit en halv gris, som han sedan försålt. Strömberg hade omedelbart meddelat Lundgren sin avsikt att genom förhör utreda denna sak samt kallat till sig Rooth. Vid förhör med denne hade det visat sig, att han ej kunde prestera några som helst bevis för anmälanens riktighet utan endast hört förhållandena omtalas. Rooth hade ej ens vetat av vem han hört påståendena. Strömberg hade för Rooth framhållit det orimliga i att en halv gris kunnat tagas utan att märkas från mässköket, som säkerligen aldrig erhållit så stora köttkvantiteter på en gång från magasinet, samt även påpekat för Rooth, att det vore farligt att angiva en person för stöld, om man ej kunde bevisa sitt påstående. Strömberg hade då närmast tänkt på Johanssons möjlighet att anmäla Rooth för falsk angivelse. Troligen hade det varit detta Strömbergs påpekande, som varit anledningen till Rooths senare önskan

att hos polisen vilja återtaga sin anmälan mot Johansson. Förhören med såväl Johansson och Rooth som övriga inblandade hade emellertid fortsatt inför Strömberg och kaptenen O. Tidman, vilken tjänstgjort som dagmajor vid staben. Johansson hade omedelbart avstängts från sin tjänstgöring vid mässköket samt på grund av vad som framkommit vid förhören om hans uppförande på fritid även blivit uppsagd från sin tjänst som krigsfrivillig vid T-gruppen. Intet som bevisat Rooths påstående hade emellertid framkommit vid förhören, som så småningom övertagits av löjtnanten E. B. Lindstrand, som beordrats såsom tjänstförrättande stabschef under Strömbergs tjänstledighet i slutet av oktober. Varje möjlighet från Strömbergs sida att få full klarhet i saken hade tillvaratagits. Sålunda hade bland annat gjorts inventering i intendenturmagasinet och förhör hållits med där anställd personal, då det visat sig, att det påstådda tillgreppet möjligen kunnat ske därifrån. Allt hade dock varit utan resultat. Johansson hade under förhören flera gånger uppsökt Strömberg och anhållit att med anledning av uppsägningen få resa hem, men varje gång av Strömberg fått meddelande, att så ej kunde få ske förrän förhören avslutats. Samtidigt hade Strömberg också påpekat, att det vore förbandschefen och icke Strömberg som ägde besluta därom. En dag hade Johansson även av chefen fått detta tillstånd efter att inför denne ha påstått, att han haft Strömbergs medgivande till avresan, vilket emellertid icke varit med sanningen överensstämmande. Strömberg hade ej ansett att anledning förelegat att begära polisens hjälp med utredningen, så länge det ej kunnat bevisas, att angivelsen vore riktig eller att någon civil person vore inblandad. Tvärtom hade det förefallit Strömberg, som om anmälan närmast dikterats av vissa kamraters önskan att bli befriade från Johansson och hans översittarfasoner inom kamratkretsen, vilket ju icke polisen haft att ingripa i. Något direkt yttrande från Strömbergs sida, att ärendet vore av enbart militär art och att polisens ingripande i utredningen därför ej borde ske, kunde Strömberg ej nu erinra sig ha fällt.

Efter en redogörelse för vad i ärendet sålunda förekommit, anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 28 mars 1942 till chefen för armén:

De militära befattningshavarnas handläggning av ärendet mot Johansson gäve anledning till erinran i följande avseenden. Sedan Rooth den 8 oktober 1941 hos den civila polismyndigheten i orten anmält, att Johansson försålt kronan tillhöriga livsmedel till civila personer, hade stabschefen kaptenen Strömberg, efter tillsägelse av landsfiskalen i distriktet, blivit underrättad om den gjorda anmälan. På egen begäran hade Strömberg därpå fått övertaga utredningen i ärendet. Från polisens sida hade uppgivits, att Strömberg där-
 efter vid ett telefonsamtal med landsfiskalen förklarat, att Rooth skulle återkalla ärendet. Själv hade Strömberg berättat, att han för Rooth påpekat, att det vore farligt att angiva en person för stöld om man ej kunde bevisa sitt

påstående; Strömberg hade då närmast tänkt på Johanssons möjlighet att anmäla Rooth för falsk angivelse.

I denna del kunde det erinras, att Strömberg bort avhålla sig från att söka få en hos civil polismyndighet gjord anmälan återkallad, i synnerhet som polismyndigheten icke haft någon önskan i denna riktning. Redan den 8 oktober 1941 blev det genom Strömbergs förhör med en värnpliktig styrkt, att Johansson själv berättat, att han sålt fläsk. Efter vad sålunda förekommit torde stor risk icke ha förelegat, att Rooth skulle ådraga sig ansvar för falsk angivelse. Det borde i detta sammanhang framhållas, att Rooth icke, såsom Strömberg möjligen förmenat, haft att styrka, att Johanssons uttalande motsvarat verkligheten. Rooth hade endast haft att visa sannolika skäl till sin anmälan.

Vid fortsatt förhör blev det utrett, att Johansson vid ett tillfälle omkring sex veckor före förhörsdagen låtit med lastbil forsla ett paket från köttboden i Ö. till vägskälet 600 meter nordväst om Ö. kyrka samt att Johansson vid vägskälet begivit sig bort med paketet men efter en stund återkommit. Över dessa till synes för Johansson så graverande omständigheter hade Johansson, som den 10 oktober 1941 erhållit avsked, icke blivit hörd. Det hade ålegat de militära myndigheterna att föranstalta om förhör med Johansson rörande dessa omständigheter. Redan de vunna upplysningarna syntes giva anledning till antagande, att Johansson lämnat oriktiga uppgifter rörande syftet med färden samt att denna icke avsett något tjänsteärende.

Det hade brustit i samarbete mellan de militära myndigheterna och den civila polisen vid utredningen i ärendet. Ehuru civil person, enligt de framkomna uppgifterna, skulle ha gjort sig skyldig till brottslig gärning, hade den av militärmyndighet verkställda utredningen först den 11 november 1941, i samband med ärendets avskrivande, delgivits polisen. Enligt polisens uppgift hade någon ytterligare åtgärd då ej kunnat vidtagas, när förbandet redan lämnat orten.

Det hade från den civila polisens sida anförts, att de militära förhørsledarna knappast varit mäktiga att handha utredningen. Enligt polisens uppgift hade Rooth inför polisen uttalat, att det såge ut som om meningen vore att saken ej skulle komma fram och ärendet ej föranleda någon åtgärd. Vad i ärendet förekommit syntes böra föranleda en erinran om vikten av att de militära myndigheterna, när misstankar yppats om allvarligt brott, sörjde för en så fullständig utredning som omständigheterna medgåve samt avhölle sig från åtgärder som kunde äventyra resultatet av utredningen.

I övrigt föranledde vad i ärendet förekommit ingen vidare åtgärd från tjänstförrättande militieombudsmannens sida. Chefen för armén skulle giva Berg von Linde, Rehnberg och Strömberg del av innehållet i skrivelsen.

12. Fråga om krigsfiskals ställning i förhållande till regementschef med avseende å initiativ till åtals anhängiggörande.

Vid granskning av regementskrigsrättens vid Södra skånska infanteriregementet protokoll i ett undersökningsmål rörande en i Löberöd den 24 augusti 1941 vid demonstration av en pansarvärnskanon inträffad olyckshändelse iakttog militieombudsmannen, att krigsfiskalen Georg Lindeblad vid målets handläggning den 23 september 1941 anhållit om uppskov för att bereda regementschefen tillfälle att taga ställning till frågan, huruvida något ansvars-påstående skulle framställas i målet. Av krigsrättsprotokollen inhämtades vidare, att regementschefen översten greve C. A. Ehrensvärd därefter hos krigsdomaren hemställt, att krigsrätten måtte pröva, huruvida löjtnanterna C. G. E. Quennerstedt och M. O. Cederström samt fänriken A. K. G. Assarsson gjort sig skyldiga till förfarande som för dem kunde medföra ansvar, varefter Lindeblad vid krigsrätten yrkat ansvar å dessa tre officerare.

Med anledning av vad sålunda förekommit anhöll militieombudsmannen i skrivelser till Lindeblad och Ehrensvärd, att de ville giva militieombudsmannen del av sin uppfattning rörande krigsfiskalens ställning i förhållande till regementschefen med avseende å initiativ till åtals anhängiggörande.

I yttrande den 19 november 1941 anförde Lindeblad:

Krigsfiskal kunde ej taga initiativ till åtals anhängiggörande i den meningen att han kunde anhängiggöra åtal. Åtal vid krigsdomstol anhängiggjordes ju icke genom stämning utan genom angivelse om brottet till regementschefen. Sedan denne beträffande viss person hänskjutit en sådan angivelse för prövning till krigsrätten, hade krigsfiskalen att vid krigsrätten utföra sin åklagartalan endast mot denne person. Krigsfiskalen ställde personen i fråga under tilltal för alla de brott, vilka han enligt de av regementschefen till krigsfiskalen överlämnade handlingarna begått. Krigsfiskalen bedömde naturligen fullt självständigt och på eget ansvar, för vilka brott han skulle ställa denne person under tilltal. Framkomme vid krigsrättens sammanträde nya omständigheter, som gäve anledning antaga, att personen begått ytterligare brott, vore det krigsfiskalens skyldighet att ställa vederbörande under tilltal jämväl för dessa och, om utredningen ej vore tillfyllest, anhålla om uppskov för utredning. När regementschefen hänskjutit ett mål till krigsrättens prövning, hade han skilt sig från saken. Regementschefen hade alltså ej befogenhet att giva krigsfiskalen instruktioner beträffande åtalets utförande. Denne vore icke ens skyldig att ställa den angivne under tilltal. Å andra sidan torde det vara klart, att krigsfiskalen, om det genom handlingarna i ett krigsrättsmål eller på annat sätt komme till hans kännedom, att viss person begått brott mot krigslagarna, hade befogenhet och skyldighet att ange personen till åtal hos regementschefen. Denne avgjorde dock ensam, huruvida angivelsen skulle prövas av krigsrätt. Remitterade regementschefen angivelsen till krigsrätten, hade krigsfiskalen att på sätt förut anförts utföra sin åklagartalan i målet. Då regementschefen hänskjutit ett mål för undersök-

ning, hade krigsfiskalen ej någon befogenhet att ställa någon under tilltal i det målet. Enligt Lindeblads mening skulle Löberödsmålet, om man förfarit formellt riktigt, behandlats som två fullt självständiga, var för sig avslutade mål, undersökningsmålet och disciplinmålet. Att på sätt som skett målen kopplats ihop genom Lindeblads anhållan om uppskov för att bereda regementschefen tillfälle att taga ställning till frågan, huruvida något ansvarspåstående skulle framställas i målet, vore ett arrangemang uteslutande dikterat av praktiska hänsyn, vilket tillkommit efter samråd med krigsrättens civila ledamöter.

Ehrensvärd anförde i yttrande den 4 december 1941:

Mål som hörde till krigsdomstol kunde indelas i två huvudgrupper, nämligen dels mål, i vilka talan om ansvar fördes, i allmänhet benämnda disciplinmål,¹ och dels mål, i vilka talan om ansvar icke fördes, i allmänhet benämnda undersökningsmål.² Skillnaden i juridisk-teknisk mening mellan de båda slagen av mål vore så klar, att Ehrensvärd ej närmare inginge därpå. Båda slagen av mål anhängiggjordes vid krigsrätten därigenom, att regementschefen överlämnade desamma till krigsrättens handläggning. Vidkommande först »disciplinmål» så stadgades i 50 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, att om man ville anmäla någon för brott, som hörde till krigsdomstols behandling, anmälan därom skulle göras hos den befälhavare, som ägde föranstalta om krigsrätts sammankallande, vadan sålunda anmälan eller angivelse icke skulle ske hos åklagaren (krigsfiskalen). Sedan angivelse skett, övervägde regementschefen, huruvida målet borde hänskjutas till krigsrätten eller avgöras av regementschefen själv. Funne regementschefen det första alternativet föreligga, överlämnade han handlingarna till krigsdomaren, varjämte samtidigt krigsfiskalen finge del av handlingarna. Åklagaren — krigsfiskalen — vore pliktig att tala i mål, som hörde till krigsdomstolens upptagande, och skulle, jämlikt 55 § rättegångslagen bland annat kalla de parter, som skulle inställa sig. I 56 § rättegångslagen stadgades, att föremål för rannsaking vid krigsrätt i allmänhet endast vore den sak, som vederbörande befälhavare till krigsrättens handläggning överlämnat. Tillika stadgades emellertid, att om under rannsaking vid krigsrätt anledning förekomme, att där för brott tilltalad person begått annan förbrytelse, som hörde till krigsrättens upptagande, då borde samma krigsrätt även därutinnan rannsaka. Detta innebure, att krigsfiskalen hade behörighet föranstalta om ytterligare åtal i ett vid krigsrätten genom regementschefens försorg redan anhängiggjort mål, däri talan om ansvar fördes, mot part i målet, som ställts under tilltal. Att sådan behörighet finge anses tillkomma åklagaren jämväl beträffande åtal mot den, som befundes delaktig i brott, vilket vore föremål för krigsrättens prövning, vore uppenbart. I sistnämnda fall skulle emellertid underrättelse till den åtalades befälhavare ske därom, att rannsaking före-

¹ Det torde böra observeras, att det icke är riktigt att använda benämningen disciplinmål för dessa mål, enär begreppet disciplinmål har en helt annan innebörd. Jämför härom ämbetsberättelsen till 1941 års riksdag sid. 203 ff., särskilt 204 f.

² Tydlig är även denna begreppsbestämning otillfredsställande.

tagits. Initiativet till ett åtal vid krigsrätten låge hos regementschefen. Målet anhängiggjordes icke såsom vid civil domstol genom stämning till domstolen av åklagaren utan därigenom, att regementschefen överlämnade handlingarna till krigsrätten. Först därefter trädde åklagaren in. Menade åklagaren, med hänsyn till den utredning som framkomme vid krigsdomstolen eller eljest, att talan om ansvar icke kunde föras, ankomme det på honom själv att avstå från åtalet. Funne han under målets handläggning, att den tilltalade begått ytterligare förbrytelser, som skulle bedömas enligt strafflagen för krigsmakten, vore han skyldig att utöka sin ansvarstalan. Vad därefter anginge undersökningsmål, så avsåge detta allenast en utredning till utrönande i allmänhet av huruvida enskild kunde göras ersättningskyldig för skada eller förlust, som tillfogats kronan, men däremot icke talan om ansvar. I ett undersökningsmål finge enligt Ehrensvärds mening talan om ansvar icke föras. Detta framginge bland annat av att målet ju hänskjutits till krigsrätten för undersökning. Ett förordnande om undersökning kunde ej berättiga domstolen att upptaga till prövning talan om ansvar, såvida icke jämväl frågan härom kunde anses ha av befälhavaren hänskjutits till krigsrättens handläggning (jämför NJA 1906 not B nr 587). Att Ehrensvärds uppfattning i detta hänseende måste vara riktig framginge för övrigt därav, att krigsdomstol vid företagande av undersökningsmål skulle ha särskild sammansättning. I disciplinmål t. ex., som rörde manskap, utgjordes ju krigsrättens ledamöter av en officer av kaptens grad samt en underofficer av fanjunkares eller likställd grad, men i undersökningsmål rörande t. ex. för en av manskapet förkomna persedlar vore två officerare av kaptens grad militära ledamöter. — Ehrensvärd sammanfattade sin uppfattning i berörda hänseende sålunda, att initiativet till åtal städse låge hos regementschefen, innan han överlämnade målet såsom »disciplinmål» till handläggning vid krigsdomstolen. Vad det s. k. Löberödsmålet beträffade, så hade det av Ehrensvärd hänskjutits för undersökning vid krigsrätten. Ehrensvärd hade icke samtidigt hänskjutit frågan om eventuellt ansvar. Krigsfiskalen, som i målet förde kronans talan, kunde således icke taga initiativet till åtal. För detta ändamål hade han att hänvända sig till Ehrensvärd, som hade att besluta i frågan. Om krigsfiskalen haft behörighet att framställa ansvarsyrkande i målet, så hade han likväl icke kunnat göra detta under handläggningen av detsamma som undersökningsmål, ty ansvarstalan hade måst rikta sig mot officerare, och då måste krigsrättens militära ledamöter utgöras av officerare från främmande förband.

I särskilda skrivelser till Lindeblad och Ehrensvärd den 7 maj 1942 anförde militieombudsmannen, efter att ha lämnat en redogörelse för innehållet i de båda yttrandena, följande: I förordningen den 16 februari 1864 om nya strafflagens införande stadgades (19 § 1 mom.), att allmän åklagare skulle tala å brott, som under allmänt åtal hörde, ändå att angivelse därom ej skedde. Vad sålunda för åklagare i allmänhet vore stadgat skulle även allmän åklagare vid krigsdomstol, jämlikt 54 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, ställa sig till efterrättelse. Alla brott, vilka bestraffades med

tillämpning av en straffbestämmelse i strafflagen för krigsmakten, vore underkastade allmänt åtal. Åtal hos krigsdomstol anhängiggjordes icke genom stämning utan genom anmälan hos den befälhavare, som ägde föranstalta om krigsrätts sammankallande för målets behandling. Föreskrift härom upptoges i 50 § rättegångslagen. Föreskriften vore tillämplig även å allmän åklagare. Krigsfiskal saknade således i regel befogenhet att väcka åtal direkt vid krigsrätten.

De nu berörda särbestämmelserna rörande sättet för åtals väckande rubade icke åklagarens självständighet vid prövningen av åtalsfrågor. Sålunda hade krigsfiskal att självständigt pröva, huruvida skäl till åtal funnes, liksom ock huruvida det kunde vara anledning att nedlägga ansvarstalan i ett redan anhängigt mål. Åklagarens självständiga ställning visade sig även däri, att han kunde fällas till ansvar, om åtalet vore falskt, samt förpliktas att svara för vittnesersättningarna, om åtalet blivit utan skäl anställt. Krigsfiskalen kunde icke överlåta vare sig sina befogenheter eller sitt ansvar å den militäre befälhavare som ägde sammankalla krigsrätt. Hade vederbörlig anmälan av krigsfiskalen gjorts hos denne befälhavare, skulle målet, såvida det ej kunde avgöras i disciplinär ordning, hänskjutas till krigsrätt, och det tillkomme icke befälhavaren att pröva, om sannolika skäl funnes för åtal. I undantagsfall kunde dock befälhavaren underlåta att hänskjuta målet till krigsrätt, exempelvis om det vore alldeles uppenbart, att den gärning som anmälan avsåge icke vore att anse som brott.

I det förevarande målet hade, efter förordnande av regementschefen, undersökning ägt rum inför krigsrätten den 2, 16 och 23 september 1941 rörande en den 24 augusti samma år i Löberöd inträffad olyckshändelse, vid vilken två personer dödats. Vid rättens sammanträde den 23 september 1941, vilket bevistats av Lindeblad, hade denne tydligen funnit utredningen vara så fullständig, att frågan, huruvida någon skulle ställas till ansvar i målet, borde upptagas till avgörande. Denna fråga hade ankommit på Lindeblads egen prövning. Såsom förut angivits hade Lindeblad visserligen icke kunnat göra ett mål mot vederbörande anhängigt vid krigsrätten genom ett inför denna framställt yrkande, utan initiativ till rättegång mot viss person hade skolat tagas genom en anmälan till regementschefen. Därest Lindeblad funnit skäl att mot viss person föra talan om ansvar för brott, skulle han således ha givit Ehrensvärd detta tillkänna genom vederbörlig anmälan enligt 50 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes. Genom en sådan anmälan hade åtal blivit väckt mot den anmälde, och Ehrensvärd hade där efter haft att vidtaga erforderliga åtgärder för målets vidare handläggning. Det kunde här anmärkas, att målet tydligen icke kunnat av Ehrensvärd avgöras i disciplinär väg, eftersom brottet vållat skada, för vilken målsägandena kunde väntas yrka ersättning. Redan för Ehrensvärds prövning vilka åtgärder som skulle av honom vidtagas, hade det varit av vikt att Lindeblad tagit ståndpunkt i åtalsfrågan. Om ansvar yrkats å officerare hade Ehrensvärd haft att tillse, att krigsrätten erhöles den sammansättning som för sådant fall vore föreskriven. Om däremot Lindeblad förklarar, att han funnit sig icke böra

ställa någon under tilltal, syntes Ehrensvärd, därest ej angivelse från målsägande förelegat, icke lämpligen ha bort till krigsrätt hänskjuta frågan om ansvar å viss person. Ett dylikt hänskjutande borde ju undvikas i fall, då det på förhand vore klart, att åklagaren icke komme att föra någon talan. Då det enligt militieombudsmannens mening otvivelaktigt ålegat Lindeblad att själv taga ställning till frågan, huruvida något ansvarspåstående skulle framställas, ansåge militieombudsmannen hans åtgärd att överlämna avgörandet till Ehrensvärd vara felaktig. I sitt yttrande syntes också Lindeblad i viss mån ha frångått den uppfattning, som måste ha legat till grund för nämnda åtgärd.

Vad anginge Lindeblads vid krigsrätten framställda uppskovsyrkande syntes intet vara att erinra däremot i och för sig. Visserligen kunde formella skäl anföras för att undersökningsmålet och det därpå följande brottmålet borde behandlas såsom två särskilda mål. I praxis torde emellertid i regel — sedan ansvarsfrågan av vederbörande befälhavare överlämnats till krigsrättens behandling och eventuellt erforderlig ändring i dennas sammansättning skett — undersökningsmålet övergå i brottmålet, och detta förfarande syntes kunna godtagas.

Med hänsyn till innehållet i yttrandena hade militieombudsmannen funnit sig böra giva Lindeblad och Ehrensvärd del av sin uppfattning i dessa spörsmål.

13. Fråga om handläggningen från regementschefs sida av ett ärende rörande anhållan från värnpliktiga om hemförlovning.

Ett antal värnpliktiga eldare, tjänstgörande vid Vaxholms kustartilleriregemente, vilka inkallats till beredskapstjänstgöring vid regementet från och med den 16 juni 1941, anhöllo i skrivelse till regementschefen den 3 december 1941 om hemförlovning före jul samma år. Den 31 i sistnämnda månad anhöllo de värnpliktiga i ny skrivelse till regementschefen, att denne måtte lämna svar å deras första skrivelse samt bestämma dag för deras hemresa. Då besked ej erhöles, anhöllo de i skrivelse till Konungen den 16 januari 1942 om fastställande av dag för deras hemförlovning. Påföljande dag, den 17 januari, anförde de värnpliktiga klagomål hos militieombudsmannen över att de icke av regementschefen erhållit något svar å sina skriftliga framställningar om upplysning rörande tjänstgöringstiden ävensom över att de användes till handräckningstjänst. Den 21 januari meddelade regementschefen de värnpliktiga i anledning av deras skrivelse den 3 december, att de kunde påräkna hempermittering först den 6 mars 1942. Sedan regementschefen den 22 januari 1942 erhållit del av en högkvartersorder, varigenom föreskrevs, att ifrågavarande värnpliktiga skulle hemförlovas senast

den 7 februari 1942, meddelade han samma dag resolution å den underdåniga skrivelsen, vilken ingivits tjänstevägen.

I skrivelse till regementschefen den 12 mars 1942 anförde militieombudsmannen:

Utredningen i ärendet utvisade, att regementschefen redan i november 1941 hos högre myndighet hemställt om åtgärder för avlösning av ifrågasvarande värnpliktiga samt att han icke förrän den 22 januari 1942 erhållit beslut härom. Oberoende av att den högre myndighetens beslut dröjt syntes militieombudsmannen emellertid de värnpliktiga, vilka påstode sig ha vid upprepade tillfällen erhållit muntligt löfte om hemresa, ha bort erhålla formellt besked i anledning av sina framställningar av den 3 och 31 december. Även om beskedet icke kunnat bli annat än att frågan om deras hemsändande vore beroende av högre myndighets prövning och att närmare upplysningar icke kunde givas, hade ett sådant besked dock varit att föredraga framför inget besked alls. Att låta de värnpliktiga vara helt utan formellt besked kunde ej anses riktigt bl. a. med hänsyn till de olägenheter ur disciplinär synpunkt ett dylikt förfarande kunde medföra.

Vad i ärendet förekommit föranledde i övrigt ingen vidare åtgärd från militieombudsmannens sida.

14. Fråga huruvida bataljonschef ägt rätt att underlåta att vidarebefordra en tjänstevägen ingiven till chefen för försvarsdepartementet ställd skrift.

Värnpliktige nr 80 22/35 Rosenquist, tjänstgörande vid ett fältregemente, anförde i en till militieombudsmannen inkommen skrivelse klagomål över att en av honom tjänstevägen ingiven skrift, ställd till chefen för försvarsdepartementet, icke vidarebefordrats av bataljonschefen överstelöjtnanten K. Wärnberg. I skriften hade framställts vissa frågor rörande ordnandet av de värnpliktigas inkallelse till beredskapstjänstgöring.

Uti infordrat yttrande vitsordade Wärnberg, att han vägrat att vidarebefordra Rosenquists skrift. Wärnberg uppgav vidare:

Vad innehållet i skriften beträffade vore med säkerhet det mesta redan känt för adressaten. Att läget just när bataljonen inkallats varit sådant, att ovisshet rått, huru detsamma skulle utveckla sig, syntes ingen kunna göras ansvarig för. Att plan för avlösning funnes hade Rosenquist säkerligen känt till. Vad Wärnberg lyckats få reda på beträffande tjänstgöringstidens längd hade omedelbart blivit truppen delgivet i den mån så fått ske. Truppen kände alltså till tidpunkten för avlösningen så noga som den kunnat beräknas. Wärnberg förmenade det med hänsyn till vad sålunda anförts vara fullt klart varför han icke ansett det nödvändigt att belasta försvarsministern med besvarandet av Rosenquists skrift. Wärnberg hänvisade jämväl till bestäm-

melserna i instruktion för expeditionstjänsten vid armén mom 35,¹ vilka förmenades i viss mån kunnat tillämpas.

I skrivelse till regementschefen den 8 juni 1942 anförde militieombudsmannen:

Wärnberg hade vidgått, att han vägrat att vidarebefordra skriften samt hade till stöd för sitt handlingsätt åberopat flera skäl, bland annat föreskrifterna i instruktion för expeditionstjänsten vid armén mom. 35. Militieombudsmannen ville med anledning härav framhålla, att Wärnberg varken på nämnda bestämmelser eller vad han i övrigt anført kunnat grunda någon behörighet att vägra vidarebefordra skriften, varför han genom sin vägran förfarit felaktigt. Då någon skada emellertid icke torde ha uppkommit därigenom, hade militieombudsmannen dock ansett sig kunna låta bero vid den erinran om det felaktiga förfaringsättet, som innefattades i det nu anförda. Regementschefen skulle giva Wärnberg del av militieombudsmannens skrivelse.

15. Fråga om rätt att kvarhålla hempermitterad, som anmälts för förseelse.

I en till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktigt nr 575 49/30 Johan Hilding Axelsson:

Axelsson, som blivit inkallad till militärtjänst i februari 1942, hade sedermera blivit anmäld för det han natten mellan den 6 och 7 maj 1942 gjort sig skyldig till olovligt undanhållande. Det förband Axelsson tillhörde hade den 9 maj 1942 blivit hemförlovat, men Axelsson hade blivit kvarhållen vid förbandet ända till den 27 i samma månad. Förhör hade hållits med honom den 12 maj 1942. Den 6 juni 1942 hade han delgivits regementschefens beslut om disciplinstraff, vilket meddelats den 30 maj. Enligt Axelssons förmenande borde han ha hemförlovats samtidigt med de övriga i förbandet och sedan inkallats för straffets avtjänande. Under den tid Axelsson kvarhållits hade han åsamkats stor ekonomisk förlust. Det förefölle också egendomligt att beslut angående förseelsen meddelats så lång tid efter det förseelsen begåtts. Axelsson hemställde på grund av det anförda att militieombudsmannen måtte företaga undersökning i saken.

Av handlingarna i ärendet inhämtades att Axelsson undergått det honom ådömda disciplinstraffet under tiden 6—12 juni 1942.

Vid tiden för hemförlovningen fördes befälet över den bataljon Axelsson tillhörde av löjtnanten W. Dickson, men redan den 11 maj 1942 övertogs befälet av löjtnanten F. A. Hammar.

¹ Detta mom. är av följande lydelse: »Till högre chef eller myndighet ställt tjänstemeddelande berörande ärende, som enligt gällande föreskrifter otvetydigt kan avgöras av chef eller myndighet, till vilken det i tjänsteväg för vidarebefordran inkommer, skall icke vidarebefordras, utan skall ärendet av sistnämnde chef (myndighet) under hänvisning till behöriga föreskrifter avgöras.»

Sedan militieombudsmannen hos regementschefen **anhållit om utredning**, anförde Dickson i yttrande till regementschefen:

Efter det Dickson erhållit meddelande om att Axelsson **komme att rapporteras** för olovligt undanhållande, hade Dickson givit order om att Axelsson skulle kvarhållas vid förbandet. Det hade varit Dicksons avsikt att härigenom möjliggöra hållandet av bataljonsförhör med Axelsson på grund av rapporten.

Hammar anförde i yttrande till militieombudsmannen:

Sedan Hammar den 11 maj 1942 övertagit befälet över bataljonen, hade han givit order om att Axelsson redan den 12 maj skulle infinna sig på bataljons-expeditionen för att undergå förhör. Vid förhöret hade endast Axelssons förseelse avhandlats, medan frågan om kvarhållningen icke varit på tal. Någon tid efteråt hade kompaniadjutanten vid Axelssons kompani telefonerat till Hammar och berättat att Axelsson vore mycket missnöjd, emedan han kvarhölls i avbidan på straff, medan hans kamrater hemförlovats. På Hammars fråga vem som givit order om kvarhållningen hade kompaniadjutanten svarat att Dickson gjort detta efter samråd med dåvarande regementsadjutanten löjtnanten Curt Hermansson. Hammar hade förklarat för kompaniadjutanten att han aldrig varit med om något liknande fall och att han skulle undersöka saken. Han hade därefter gått igenom gällande författningar utan att finna några bestämmelser i ämnet, varpå han vänt sig till olika personer som han trott kunna lämna upplysningar i saken. En auditör med rik erfarenhet på ifrågavarande område hade uppgivit att praxis vore olika på olika ställen. Hammar hade emellertid fått rådet att vara försiktig och släppa Axelsson. Härefter hade Hammar givit order om att Axelsson ej vidare skulle kvarhållas i avbidan på straffets avtjänande utan omedelbart hempermitteras. Hammar ville framhålla att vid ifrågavarande förband förbandschefen, i detta fall kompanichefen, själv avgjorde frågor om inkallelse och hempermittering. Det stode sålunda kompanichefen fritt att kvarhålla en person i tjänstgöring, om han ansåge detta nödvändigt. Vad anginge frågan om att beslut angående förseelsen meddelats först 23 dagar efter det förseelsen begåtts, ville Hammar framhålla att denna tid måhända kunde synas lång, men att någon anmärkning likväl icke torde kunna riktas häremot. Detta framginge också om man studerade en i ärendet uppgjord kronologisk förteckning över ärendets behandling.

I skrivelse den 26 oktober 1942 till Hammar anförde militieombudsmannen därefter, med en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Då högre militär myndighet utfärdat order om hempermittering av till beredskapstjänstgöring inkallade, hade underlydande befälhavare uppenbarligen att ställa sig ordern till efterrättelse och hempermittera dem som avsåges med ordern. Därest någon av dem som ifrågakomme för hempermittering skulle vara anmäld för brott eller förseelse, torde man emellertid kunna utgå från att ordern ej lade hinder i vägen för vederbörande förbandschef att kvarhålla denne till dess erforderliga förhör med honom hållits, vilket dock borde ske snarast möjligt. Det syntes rimligt och lämpligt att den anmälde

stode till den militära myndighetens förfogande under den tid som förhör med honom erfordrades för den utredning, som den militära myndigheten hade att verkställa. Sedan utredningen blivit slutförd, borde där så kunde ske beslut omedelbart meddelas och ådömt disciplinstraff verkställas. Därest man emellertid, då erforderliga förhör med den anmälda hållits, av någon anledning kunde räkna med att det komme att förflyta någon tid innan straff kunde ådömas och verkställas, finge den anmälda icke kvarhållas utan skulle hempermittering ske.

I förevarande fall hade den erforderliga utredningen verkställts genom förhör med Axelsson den 12 maj 1942, men han hade hempermitterats först den 27 samma månad. Därigenom hade Hammar förfarit felaktigt. Med hänsyn till omständigheterna läte militieombudsmannen emellertid bero vid denna erinran därom.

16. Fråga om rätt till tjänstledighet för närvaro vid bouppteckningsförrättning.

I en till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 533 68/40 Olofsson följande:

Sedan han erhållit meddelande, att han i egenskap av stärbhusdelägare efter sin avlidne morfader skulle inställa sig för bouppteckning i Billsta den 29 augusti 1942, hade han hos förbandschefen gjort ansökan om tjänstledighet, vilken ansökan tillstyrkts av lägre chef. Förbandschefen hade emellertid icke bifallit ansökningen, enär Olofsson ej vore bouppgivare. Då av 4 § a) i krigsledighetsbestämmelserna framginge att tjänstledighet kunde erhållas för enskild angelägenhet av vikt (däribland för bouppteckning), ville Olofsson efterhöra, huruvida Olofsson i nämnda fall möjligen kunde ha beviljats tjänstledighet trots Olofsson icke vore bouppgivare.

I infortrat yttrande anförde förbandschefen majoren E. Löfgren:

I krigsledighetsbestämmelserna angåves att såsom enskild angelägenhet av vikt »må» anses legal förrättning såsom bouppteckning. De värnpliktiga hade alltid beviljats tjänstledighet i sådana fall, där de varit bouppgivare eller eljest kunnat styrka att deras närvaro varit nödvändig till hjälp för bouppgivare eller eljest för förrättningens utförande. Enär i annat än ovan angivna fall personlig närvaro vid bouppteckning icke vore nödvändig, hade vid förbandet liksom vid förband, där Löfgren tidigare tjänstgjort, ordalydelsen »må» icke tolkats såsom »skall».

I skrivelse den 28 september 1942 till förbandschefen anförde militieombudsmannen:

Enligt gällande krigsledighetsbestämmelser 4 § a) finge tjänstledighet beviljas bland annat för enskild angelägenhet av vikt. Såsom sådan finge enligt andra stycket i samma paragraf anses bland annat legal förrättning såsom

bouppteckning. Av ordalagen framginge, att närvaro vid bouppteckning icke ovillkorligen skulle anses såsom angelägenhet av vikt utan att det ankomme på vederbörande militäre befälhavare att i varje särskilt fall pröva om förrättningen kunde anses vara av sådan betydelse. Vid denna prövning borde undersökas, huruvida dödsbodelägarans personliga närvaro vid förrättningen ur en eller annan synpunkt vore påkallad. Att så vore förhållandet, då han skulle uppgiva boet, vore uppenbart. Likaså kunde, såsom förbandschefen framhållit, hans närvaro vara påkallad för att lämna erforderligt biträde vid förrättningen. Föreläge ej sådant fall som nämnts, torde det ofta vara av mindre betydelse att dödsbodelägarans vore personligen närvarande vid bouppteckningen. Ville han låta sig representera vid förrättningen, torde det merendels kunna ske genom att lämna dylikt uppdrag till annan dödsbodelägare, till vilken han hade förtroende. Men det kunde ej sällan vara en angelägenhet av vikt för dödsbodelägarans att personligen infinna sig för att bevaka sina egna intressen. Dessa kunde t. ex. bryta sig mot andra bodelägarans intressen. Tillgångar eller skulder kunde också vara av sådan storlek och betydelse att enbart detta förhållande motiverade personlig närvaro vid förrättningen. Då såsom framginge av det anförda militieombudsmannens synpunkter ej helt överensstämde med förbandschefens uppfattning i förevarande fråga, hade militieombudsmannen velat giva förbandschefen del av desamma.

17. Tolkning av 4 § i krigsledighetsbestämmelserna och viss i anslutning till denna paragraf utfärdad högkvarterensorder.

I en den 29 juni 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige civilarbetaren nr 474 47/35 Liljeblad bland annat:

Han fullgjorde 120 dagars beredskapstjänstgöring vid Uppsala universitets skogsförvaltning. Enligt krigsledighetsbestämmelserna vore han för denna tid berättigad till 12 dagars tjänstledighet, motsvarande 3 dagar för månad. Han hade också erhållit 12 dagars tjänstledighet men för denna tid förvägrats terminslön och matersättning samt även fri resa och matersättning under resdagarna. Han anhölle om yttrande, huruvida han icke ägde rätt till dessa förmåner.

Sedan skogsförvaltningen anmodats inkomma med upplysningar, yttrade skogsförvaltningen, såvitt nu är i fråga: Om terminslön och ersättning för krigsportion skulle utbetalas och fri resa åtnjutas vore beroende av huruvida tjänstledigheten beviljats enligt 4 § a), b) eller c) i krigsledighetsbestämmelserna.

Militieombudsmannen anhöll härpå om nytt yttrande av skogsförvaltningen och anförde därvid:

Vid bedömande av om tjänstledighet skulle beviljas enligt 4 § b) eller c) krigsledighetsbestämmelserna skulle beaktas bestämmelsen i meddelande från

överbefälhavaren den 18 februari 1941 nr 55:3, TLB sid. 865, att ledighet som avsåge tillvaratagande av personliga angelägenheter, vilka icke kunde hänföras till enskilda angelägenheter av vikt, borde — i den mån tjänstledighet icke redan åtnjutits i den utsträckning som avsåges i 7 § — hänföras till ledighet jämlikt 4 § b). Därmed bibehölls den tjänstledige vid åtnjutande av krigslön och, därest tjänstledigheten överstege två dygn, jämlikt kungl. brev den 13 juni 1941 ersättning för krigsportion. Han vore även berättigad till ersättning för färdkostnad i den utsträckning som medgåves enligt 7 § i krigsledighetsbestämmelserna.

I det nya yttrandet förmålde skogsförvaltningen:

Skogsförvaltningen hade vid bedömandet av tjänstledighetsansökningar beaktat ovannämnda meddelande från överbefälhavaren samt tillämpat sagda meddelandes bestämmelser, *där skogsförvaltningen så prövat riktigt*. I överbefälhavarens meddelande sades »—bör hänföras till ledighet jämlikt 4 § b)» och icke: »—skall hänföras till ledighet jämlikt 4 § b)». Enligt såväl militär som civil terminologi innebure ordet »bör» i detta fall, att vederbörande chef, som ägde rätt bevilja tjänstledigheten, måste pröva skäligheten och därefter bestämma, om tjänstledigheten skulle beviljas enligt 4 § b) eller c). Då man kunde hävda, att *varje* resa hem för en värnpliktig vore »tillvaratagande av personliga angelägenheter», även om den »personliga angelägenheten» endast vore att hälsa på de sina ett slag för att se hur de hade det, skulle 4 § c) sättas ur funktion, vilket säkerligen ej vore överbefälhavarens intention, utan måste väl allt framgent sådana fall finnas, då 4 § c) skulle tillämpas. Tillämpningen av överbefälhavarens skrivelse gäve vederbörande beslutande chef stort svängrum såväl åt en liberalare tolkning som åt en stramare sådan. Att döma av de skrivelser, som vid olika tidpunkter tillställts militieombudsmannen av skogsförvaltningen tilldelade värnpliktiga civilarbetare, ville det synas, som om chefer vid andra förband givit överbefälhavarens skrivelse en så liberal tolkning, att 4 § c) *helt* eller i det närmaste fullständigt satts ur funktion. Skogsförvaltningen hade, bland annat med hänsyn till det statsfinansiella läget, tillämpat en stramare tolkning och således i viss utsträckning beviljat tjänstledighet enligt 4 § c). Som skogsförvaltningen givetvis vore angelägen om att i sagda tolkningsfråga följa statsmakternas intentioner, vore skogsförvaltningen tacksam att genom militieombudsmannen erhålla närmare direktiv beträffande tillämpningen av överbefälhavarens skrivelse.

Militieombudsmannen anhöll härefter om överbefälhavarens utlåtande beträffande tolkningen av ifrågakvarande av överbefälhavaren utfärdade bestämmelse.

I anledning härav anförde överbefälhavaren i skrivelse den 11 september 1942 följande:

Anledningen till bestämmelsen vore, att det ej vore rimligt, om den, som haft ett så starkt skäl att erhålla ledighet att denna beviljats, ehuru skälet ej ginge under 4 § a), skulle beträffande sina löneförmåner och rätten till fri resa behandlas sämre än den, som fått ledighet allenast för vila och rekreation enligt 4 § b).

Det vore ej föreskrivet, att vederbörande chef skulle göra någon skälighetsprövning, innan han med stöd av ifrågavarande bestämmelse hänförde ledighet, som egentligen fölle under 4 § c) krigsledighetsbestämmelserna, till ledighet enligt 4 § b). I följd av den ifrågavarande tillämpningsföreskriften i högkvartersorder Fst nr 55:3 bleve visserligen tillämpningsområdet för 4 § c) något inskränkt, men stadgandet bleve ingalunda satt ur funktion, enär detsamma allt framgent skulle användas vid ledighet för ändamål under 4 § c), i den mån ledigheten sammanlagt överskrede den tid, som angäves i 7 §. Tjänstledighet vore i varje fall icke att betrakta som en rättighet för den värnpliktige.

Ärendet avslutades härpå av militieombudsmannen genom skrivelse till skogsförvaltningen den 17 september 1942. I skrivelsen framhöll militieombudsmannen, att av överbefälhavarens utlåtande framginge att den av skogsförvaltningen dittills tillämpade tolkningen av ifrågavarande högkvartersorder icke överensstämde med den egentliga innebörden av densamma.

18. Värnpliktig, som för vård intages å pensionsstyrelsens kuranstalt, är icke berättigad av kronan erhålla bidrag till anskaffande av civila kläder.

I en den 27 juli 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 125 70/32 Sundquist i huvudsak följande:

Under militärtjänstgöring hade Sundquist insjuknat i reumatisk värk och sjukskrivits den 8 maj 1942. Sedan han av militärläkare först remitterats till lasarett, hade han den 8 juli 1942 flyttats till pensionsstyrelsens kuranstalt, där han fortfarande vårdades. Han hade hos chefen för I 20 depå gjort framställning om bidrag till anskaffande av de kläder han behövde för vistelsen å kuranstalten men ansökningen hade avslagits, därvid meddelats honom att bidrag endast beviljades vid vård å sanatorium. Han anhölle om militieombudsmannens bistånd.

I anledning av skriften inhämtades yttranden från chefen för Västerbottens regementes depå och arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse.

Sjukvårdsstyrelsen anförde i sitt yttrande bland annat:

Klaganden hade enligt därom utfärdade föreskrifter erhållit ersättning för begagnandet av egna beklädnadspersedlar för den tid han varit berättigad till fri sjukvård enligt gällande bestämmelser angående sjukvård åt personal vid försvarsväsendet under krigstjänstgöring.

Klagandens framställning avsåge sålunda endast inköp av civila beklädnadspersedlar för vistelsen vid pensionsstyrelsens kuranstalt. Han hänvisade härvid till att beklädnadspersedlar kunde tillhandahållas av kronan vid intagning för vård å sanatorium. Då bestämmelserna härom, vilka numera återfunnes i kungl. brev den 22 maj 1942 (TLA sid. 107), endast berörde vård å sanatorium, hade regementschefen funnit att civila gång- och underkläder

icke finge anskaffas på kronans bekostnad vid vård å kuranstalt för reumatiskt sjuka.

Sjukvårdsstyrelsen finge i ärendet hänvisa till vad som anförts i bilaga till statsverkspropositionen till 1931 års riksdag, fjärde huvudtiteln, sid. 100—101. Därav torde tydligt framgå, att anskaffandet av beklädnadsutrustning för personal, som intoges å sanatorium, vore ett led i bekämpandet av tuberkulosen. När det gällde denna sjukdom, hade det ansetts vara av sådan betydelse att de sjuka snarast skildes från det övriga militärmanskapet, att det befunnits nödvändigt att, när den sjuke saknat ekonomisk möjlighet att anskaffa för sanatorievistelsen erforderlig utrustning, han utrustades med civil beklädnadsutrustning genom kronans försorg. Kostnaderna för denna utrustning bestredes av medel till sjukvård. Någon anledning att utsträcka medgivandet att anskaffa civil beklädnadsutrustning till att gälla även annan sjuk personal än den, som lede av tuberkulos, torde icke föreligga. När liknande spörsmål tidigare varit under omprövning, hade från pensionsstyrelsens sida framhållits, att hinder ej mötte för militär patient att vara iklädd uniform vid vistelse å kuranstalt. Föredroge den sjuke civil klädsel, ägde han uppbära ersättning för begagnande av egna beklädnadsersedlar. Så hade varit förhållandet i föreliggande fall.

Sjukvårdsstyrelsen finge sålunda föreslå att den gjorda framställningen icke föranledde annan åtgärd än att klaganden underrättades, att några föreskrifter icke vore utfärdade rörande tillhandahållande genom kronans försorg av beklädnadsersedlar vid vistelse vid kuranstalt.

I skrivelse den 19 september 1942 till Sundquist meddelade militieombudsmannen honom, att av den utredning militieombudsmannen verkställt framginge att några föreskrifter i fråga om anskaffning på kronans bekostnad av beklädnadsersedlar åt värnpliktig som intagits å kuranstalt icke vore utfärdade.

19. Fråga om kroppsskada skall anses ha i den mening, som avses i krigs-sjukvårdsreglementet, inträffat under krigstjänstgöring.

I.

I en den 2 maj 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 1 48/33 Albinsson bland annat:

Den 8 januari 1942 hade Albinsson blivit inkallad till militärtjänstgöring vid Norrbottens artillerikår och då varit frisk. Efter ridning den 12 januari hade han fått stark värk och stelhet i rygg och fot. Den 13 januari hade han sjukskrivits av depåläkaren, som förklarar att han hade ischias, och fått ledighet för vård i sitt hem i Stockholm. Efter undersökningar å Åsö sjukhus och Karolinska sjukhuset hade befunnits att Albinsson lidit av s. k. diskbräck, och han hade den 23 februari opererats därför å Karolinska sjukhuset.

Därifrån hade han utskrivits den 13 april men ginge fortfarande under behandling. Vid hänvändelse till batterichefen hade han fått meddelande om att han den 13 januari hemförlovats från förbandet och förklarats tjänsteduglig på 3 månader. Till följd av detta besked hade han ej kunnat utfå familjebidrag.

I avgivet yttrande uppgav batterichefen:

Albinsson hade till en början jämte övriga inkallade sysselsatts med uttagning och komplettering av utrustningen. Han hade endast deltagit i övningar en enda dag, den 12 januari. Då dessa varit av fysiskt lindrig art, kunde batterichefen icke anse, att skadan uppkommit under militärtjänsten.

Depåläkaren bataljonsläkaren Carl Tibblin anförde i avgivet yttrande:

Albinsson hade vid en den 13 januari 1942 jämlikt 105 § inskrivningsförelörden företagen läkarbesiktning befunnits för tillfället oduglig till krigstjänst under tre månader på grund av ischias i högra benet. Fallet hade anmälts till riksförsäkringsanstalten. Enligt egna uppgifter hade emellertid Albinsson haft sjukdomen förut. Därför kunde han ej beräknas komma i åtnjutande av någon sjukvård på statens bekostnad enligt krigssjukvårdsreglementet nr 757/1939 och kungl. brevet den 24 juni 1941 med vissa bestämmelser angående hemförloving av sjukskriven personal (TL A 9). Som något olycksfall eller annan trauma ej konstaterats, kunde Albinsson ej heller härför åtnjuta någon ersättning enligt nämnda bestämmelser.

I brev till depåläkaren yttrade docenten i kirurgi Ivar Palmer, som synes ha behandlat Albinsson å Karolinska sjukhuset, bland annat:

Något engångsolycksfall låge icke till grund för Albinssons åkomma utan snarare en under tämligen lång tid inverkan vävnadsuttröttnings. Därav framginge att man måste fordra en tämligen lång tids ansträngande militärtjänst för att kunna medgiva, att militärtjänsten bidragit till sjukdomens uppkomst och utveckling. T. ex. en ridlektion kunde icke accepteras. Det vore ju dessutom tydligt, att det rörde sig om ett recidiv av en gammal åkomma.

Riksförsäkringsanstalten fann enligt beslut den 19 maj 1942 någon ersättning jämlikt kungl. förordningen den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring icke kunna tillerkännas Albinsson, enär skälig anledning funnes att antaga att åkommans framträdande föranletts av annan orsak än tjänstgöringen och att denna icke väsentligen bidragit därtill.

Sedan militieombudsmannen anhållit om gemensamt yttrande av arméförvaltningens civila departement och sjukvårdsstyrelse, åberopade departementet och sjukvårdsstyrelsen innehållit uti en i anledning av Albinssons ifrågasvarande klagomål till chefen för Norrbottens artillerikårs depå den 12 juni 1942 avlåten skrivelse. Däri anförde civila departementet och sjukvårdsstyrelsen, efter att bland annat ha framhållit att Albinsson till följd av sin sjukdom bort vara sjukskriven åtminstone till och med den 13 april 1942, i hudsak följande:

Då ifrågasvarande kroppsskada inträffat under krigstjänstgöring i den mening, som avsåges i krigssjukvårdsreglementet nr 757/1939, hade Albinsson

jämlikt sagda reglemente, jämfört med kungl. brevet den 24 januari 1941 (TL A 9) varit berättigad till sjukvård enligt reglementet under krigstjänstgöringen och efter dess slut under högst tre månader efter det Albinsson sjukskrivits, och hade Albinsson ej utan eget medgivande i anledning av kroppsskadan bort hemförlovas, förrän Albinsson varit utan avbrott sjukskriven i tre månader. I sjukvården innefattades jämväl ersättning för kost och inkvartering under den tid, Albinsson vårdats i hemmet, utan att sådan prövning erfordrades, som avses i 3 § näst sista stycket krigssjukvårdsreglementet. Slutligen skulle enligt 3 § 1 mom. kungörelsen nr 655/1939, sådant detta författningsrum lydde enligt kungl. kungörelsen den 20 oktober 1939, nr 758, krigslön utgå, så länge sjukvård åtnjötes enligt krigssjukvårdsreglementet. Med anledning härav förordnade departementet och sjukvårdsstyrelsen, att chefen för Norrbottens artillerikårs depå skulle snarast möjligt låta utbetala ersättning till Albinsson för tiden den 14 januari—den 13 april 1942 enligt angivna grunder.

Enligt till militieombudsmannen från krigskassaavdelningen vid Norrbottens artillerikårs depå insänd uppgift utbetalades därefter ersättning enligt berörda grunder till Albinsson.

Stockholms stads familjebidragdsnämnd anförde i av militieombudsmannen infordrat yttrande att därest vederbörande militärmyndighet till familjebidragdsnämnden insände meddelande om att Albinssons tjänstgöring upphört först den 13 april 1942 familjebidraget komme att per post omedelbart tillställas Albinsson. Från familjebidragdsnämnden ingick sedermera underrättelse, att meddelande om tiden för tjänstgöringens upphörande erhållits från artillerikårens depå.

I skrivelse till Albinsson den 26 augusti 1942 hänvisade militieombudsmannen till att ersättning till Albinsson utbetalts från Norrbottens artillerikårs depå och att familjebidrag komme att tillställas honom. Med hänsyn till att rättelse sålunda vunnits förklarade sig militieombudsmannen ej företaga ytterligare åtgärd i ärendet.

II.

I en den 13 februari 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 293 6/18 Magnusson i huvudsak följande:

Han hade den 8 november 1941 från Stockholm inryckt till tjänstgöring i Malmö vid Malmö luftvärnsdivision. På grund av magsår, som konstaterats av militärläkaren å krigssjukhuset i Malmö, hade han den 22 november 1941 blivit hemförlovad på ett år. Under hemfärden hade han svårt insjuknat och måst intagas på lasarett samt vore fortfarande konvalescent. Han anhölle om upplysning hur han skulle förfara för att av militärmyndigheterna få ersättning för vård av sjukdomen.

I anledning av skriften verkställdes utredning. Därav framgår bland annat: Magnusson sjukanmälde sig den 17 november 1941 för magbesvär och intogs på grund härav på Malmö försvarsområdes militärsjukhus. Vid röntgenunder-

sökning på sjukhuset konstaterades, att Magnussons sjukdom härrörde från ett magsår, som Magnusson haft under flera år före inryckningen till militärtjänst den 8 november 1941. Samtidigt med att Magnusson förklarades oduglig till militärtjänst under ett år, uppmanade försvarsområdesläkaren Magnusson att för fortsatt vård hänvända sig till civilt sjukhus i hemorten.

Chefen för Malmö luftvärnsdivision framhöll i avgivet utlåtande, att enär sjukdomen måste anses vara ådragen före inryckningen och Magnusson sålunda vid inryckningen och redan före densamma varit behäftad med magsår, Magnusson ej kunde anses berättigad till sjukvård enligt krigssjukvårdsreglementet (SFS 757/1939).

Regementsläkaren G. Bernhoff anförde uti en av honom inom arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse upprättad promemoria efter att ha återgivit Jakobssons uttalande:

Krigssjukvårdsreglementet hade emellertid ansetts böra tolkas sålunda, att en sjukdom, som yppades under omständigheter motsvarande dem som i detta fall varit för handen, skulle anses ha inträffat under krigstjänstgöring. Magnusson torde sålunda vara berättigad till sjukvård för ifrågavarande sjukdom jämlikt 1 § 1 mom. första stycket a) ovannämnda reglemente och därmed hemfalla under bestämmelserna i kungl. brevet den 24 januari 1941 med vissa bestämmelser angående hemförloving av sjukskriven personal m. m. Magnusson hade med andra ord icke bort hemförlovas förrän den 17 februari 1942. Han syntes därför nu böra tillerkännas dels ersättning för sjukvård under sagda tid, dels avlöningsförmåner.

Försvarsområdesläkaren bataljonsläkaren Per Sjöström anförde i anledning av innehållet i nämnda promemoria i yttrande till sjukvårdsstyrelsen bland annat:

Magnusson företedde en lång sjukhistoria på omkring 10 år. Magsåret hade han med visshet haft långt före inkallelsen till militärtjänst. Ehuru Magnusson sålunda var sjuk, hade han utan läkarundersökning sänts från Stockholm till Malmö. Han hade icke hunnit utsättas för några militära strapatser i Malmö, förrän han sjukanmälde sig och undersöktes å militärsjukhuset. Det skulle leda till rent absurda förhållanden, om varje konstaterat magsårsfall eller annat kroniskt sjukdomsfall, som legat i tjänst 1—2 veckor, skulle ha rätt till 3 månaders sjukvård på kronans bekostnad.

I gemensamt yttrande den 10 juli 1942 till militieombudsmannen anförde arméförvaltningens civila departement och sjukvårdsstyrelse bland annat:

Av handlingarna framginge, att ifrågavarande kroppsskada inträffat under krigstjänstgöring i den mening, som avsåges i 1 § krigssjukvårdsreglementet nr 757/1939. Jämlikt föreskrifterna i krigssjukvårdsreglementet, jämförda med kungl. brevet den 24 januari 1941 (TL A sid. 9), hade Magnusson bort vara bibehållen vid rätten till sjukvård under högst tre månader, efter det kroppsskadan inträffat eller sålunda högst intill den 17 februari 1942, och jämlikt 3 § 1 mom. kungörelsen nr 655/1939, sådant detta författningsrum lydde enligt kungörelsen den 20 oktober 1939, nr 758, hade Magnusson bibehållits vid rätt till krigslön under den tid, han åtnjöt sjuk-

vård enligt krigssjukvårdsreglementet. I särskild skrivelse hade departementet och styrelsen förstärkt chefen för Malmö luftvärnsdivision att till Magnusson utbetala ersättning enligt ovan angivna grunder.

Magnussons sjukdomsfall anmäldes från luftvärnsdivisionen till riksförsäkringsanstalten. Denna fann emellertid enligt beslut den 8 april 1942 någon ersättning jämligt kungl. förordningen den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring icke kunna tillerkännas Magnusson, enär skälig anledning finnes antaga att sjukdomens framträdande föränletts av annan orsak än tjänstgöringen och att denna icke väsentligen bidragit därtill. Ärendet fullföljdes av Magnusson till försäkringsrådet, som emellertid i utslag den 8 oktober 1942 ej fann skäl göra ändring i överklagade beslutet.

I skrivelse den 20 juli 1942 till chefen för Malmö luftvärnsdivision framhöll militieombudsmannen, att därest Magnusson under sin tjänstgöring åtnjutit familjebidrag sådant bidrag borde utgå jämväl för tiden den 22 november—den 24 december 1941, samt anhöll om upplysning, huruvida under nämnda förutsättning anmälan skett till vederbörande familjebidragsnämnd. Som svar härå meddelade divisionschefen, att anmälan översänts till familjebidragsnämnden den 21 juli 1942.

Ärendet avslutades härpå av tjänstförrättande militieombudsmannen genom skrivelse den 12 augusti 1942 till Magnusson, i vilken skrivelse tjänstförrättande militieombudsmannen meddelade Magnusson, att arméförvaltningens civila departement och sjukvårdsstyrelse anmodat chefen för Malmö luftvärnsdivision att till Magnusson utbetala den gottgörelse för sjukvårdskostnader och den krigslön, som belöpte på tiden den 22 november—den 24 december 1941, samt att försåvitt Magnusson under den tjänstgöring vartill han inryckt den 8 november 1941 åtnjutit familjebidrag, sådant bidrag borde utgå till honom jämväl för nyssnämnda tid.

20. Den som undergår arreststraff utan tjänstgöring skall vidkännas avdrag å terminslön för lika lång tid som straffet varat.

Krigsavlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 278) innehåller i 9 § 3 mom. första stycket följande stadgande:

»Den, som undergår arreststraff med förbud att tjänstgöra, äger icke upp bära terminslön, som därunder förfaller till betalning.»

Värnpliktige nr 482 2/16 K. A. Strand, tjänstgörande vid ett landstormsskyttekompani, anförde i en till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift:

Strand hade från och med den 3 till och med den 18 april 1942 avtjänat disciplinstraff. Vid utkvittering av avlöning den 21 april hade gjorts avdrag för lönetermin om 10 dagar. Vid förfrågan hos kompanichefen om anled-

ningen härtill hade Strand fått det beskedet att den som icke vore tillstådes för att utkvittera sin avlöning finge finna sig i att denna indroges till krigskassa. Då Strand icke vore övertygad om rättmätigheten i ett dylikt avdrag anhölle han om militieombudsmannens prövning av ärendet.

Uti infortrat yttrande anförde kompanichefen att Strands uppgift om det besked han erhållit vore felaktigt samt att kompanichefen, med hänvisning till krigsavlöningsreglementet, meddelat Strand att arresterad ej ägde uppbära terminslön, som förfölle till betalning under den tid straffet avtjänades.

I skrivelse till kompanichefen den 27 augusti 1942. varmed ärendet avgjordes, anförde militieombudsmannen:

Kompanichefen hade åberopat krigsavlöningsreglementet, där det i 9 § 3 mom. stadgades att den som underginge arreststraff med förbud att göra tjänst icke ägde uppbära terminslön som därunder förfölle till betalning. Den rätta innebörden av detta stadgande torde jämlikt grunderna för 2 § 3 mom. kungörelsen den 19 januari 1940 (nr 51) med särskilda bestämmelser angående tillämpning av krigsavlöningsreglementet vara, att den arresterade borde vidkännas avdrag å terminslön för lika lång tid som det ifrågavarande arreststraffet varat.

21. Fråga om ersättning till värnpliktiga för snöskottning å allmän väg.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 22 maj 1942 inkommen skrift anförde värnpliktige nr 804 Östling i huvudsak följande:

I februari 1942 hade från vägdistriktet gjorts framställning om hjälp med snöskottning från det förband, vid vilket Östling tjänstgjorde. Betalning skulle utgå med 1 krona 5 öre för timme. Tjänstgörande troppchefen erhöll tillstånd härtill från försvarsområdesstaben. Från förbandet hade anmält sig flera, däribland Östling, som arbetat 3 dagar. Från hela förläggningen hade fullgjorts arbete, varför enligt överenskommelsen med vägdistriktet skulle utgå ersättning med över 400 kronor. Någon ersättning hade emellertid icke utbetalts, och vägdistriktet hade meddelat, att krigskassören förbjudit utbetalning. Östling hemställde om upplysning huruvida detta vore riktigt.

Uti infortrat yttrande anförde försvarsområdesbefälhavaren bland annat:

Under eftervinterns exceptionellt svåra snöförhållanden hade vid behov försvarsområdestrupp insatts till förstärkning av vägdistriktens härför otillräckliga civila arbetskraft. Ett snabbt öppnande av de igensnöade vägförbindelserna hade jämväl varit militärt nödvändigt bland annat för transporter till isolerade truppförlägningsplatser, däribland den plats där klaganden vore förlagd. Några ersättningsanspråk hade ej ställts på vägkassorna och om så på någon befälhavares initiativ preliminärt skett hade anspråken senare undanröjts genom försvarsområdesorder. Ersättning, som i andra fall t. ex. trupps hjälp vid enskilda jordbruk utkrävdes, skulle författningsenligt inle-

vereras till kronan, och högst $\frac{1}{3}$ kunde sedan under vissa förutsättningar utgå till truppen i form av flitpengar. Vägdistriktet hade uttalat sin önskan att i vart fall som flitpengar få överlämna visst belopp, och försvarsområdesbefälhavarens avsikt vore att dessa pengar skulle överlämnas till försvarsområdesassistenten för att användas till manskapets förströelse.

I skrivelse till Östling den 27 juni 1942 gjorde militieombudsmannen följande uttalande:

Den omständigheten att Östling jämte andra värnpliktiga vid förbandet av truppbefälet ställts till vägstyrelsens förfogande för snöskottning hade ej berättigat Östling till särskild ersättning för detta arbete, och befälet hade saknat befogenhet träffa avtal därom.

22. Felaktig användning av värnpliktig i civilt arbete.

I en den 28 april 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 753 Eriksson bland annat:

Å platsen hade en värnpliktig hela tiden de varit inkallade arbetat med gruslastning åt en civil person, som sålde grus till ett kraftverk, och för arbetet erhållit timlön av arbetsgivaren samt dessutom mat och lön av kronan. Den värnpliktige hade upptagit tjänstledighet varje vecka för de andra inkallade, vilket vore orätt då flera trots vägande skäl blivit utan ledighet. Eriksson undrade om befälet ägt rätt kommendera den värnpliktige till ifrågavarande arbete.

I infortrat yttrande anförde majoren Eric Frykberg bland annat: Ifrågavarande kompani hade första tiden varit insatt å vinterväghållning och sedermera å vägunderhåll inom och för vägdistriktet. Trots svår bostadsbrist i orten på grund av pågående kraftverksbygge hade lantbrukaren A. Paulsson på för kronan förmånliga villkor ställt till förfogande förläggings- och expeditionslokaler. Då Paulsson sedermera under åberopande av bland annat den stora bristen å arbetskraft i orten gjort framställning om erhållande av en man som hjälp i det honom tillhöriga grustaget, från vilket han levererat grus bland annat till vägdistriktet och kompaniet, hade Frykberg ej ansett sig böra motsätta sig detta, då resultatet av arbetsprestationen var av betydelse för det allmänna och viss kompensation för det låga hyresbeloppet ansågs skälig. Med anledning därav hade en man ur kompaniet kommenderats att vara Paulsson behjälplig vid gruslastning och upprövning av grustaget. Kommenderingen hade gällt under tiden den 20 mars—den 27 april 1942 med vissa kortare uppehåll. Senare hade framkommit att Paulsson utan Frykbergs vetskap till den värnpliktige betalt flitpengar för erhållande av bättre arbetsresultat. Kompaniets personal i övrigt hade genom nämnda kommendering icke missgynnats beträffande möjligheten att erhålla tjänstledighet.

I skrivelse den 12 juni 1942 till Frykberg anförde militieombudsmannen:

Under april 1942 hade i kommandoväg utfärdats vissa föreskrifter angående militär personals användning i civilt jordbruksarbete, varjämte arméförvaltningens intendenturdepartement fastställt den ersättning som därvid skulle utgå. Nämnda bestämmelser hade emellertid utfärdats först efter Frykbergs åtgärd att ställa värnpliktig till civil persons förfogande för arbete i grustäkt och medgåve för övrigt ej arbete för sistnämnda ändamål. Frykberg hade sålunda icke haft befogenhet handla på sätt som skett.

Ehuru Frykberg alltså förfarit felaktigt hade militieombudsmannen med hänsyn till de i detta fall föreliggande omständigheterna ansett sig kunna låta bero vid en erinran om det felaktiga i Frykbergs handlingsätt.

23. Upphandling för försvarsområdes räkning har skett hos aktiebolag, av vars styrelse försvarsområdesbefälhavaren var ledamot.

Handlingarna i ett av krigsrätten vid Västernorrlands regementes depå den 3 maj 1941 avgjort mål mot intendenten vid ett försvarsområde landstormslöjtnanten Urban Axell (jämför även redogörelsen ovan sid. 22 ff.) samt av militieombudsmannen anskaffad kompletterande utredning utvisade bland annat följande:

Enligt företedda fakturor levererade Aktiebolaget Allva, Allas varuhus, i Stockholm under tiden den 15 december 1939—den 25 juli 1940 i 13 särskilda poster olika förnödenheter till ett sammanlagt pris av 12,156 kronor 32 öre till ovannämnda och ett annat försvarsområde. Överstelöjtnanten V. Mannerstedt var befälhavare för det ena försvarsområdet till den 1 april 1940 och därefter för det andra försvarsområdet. Försvarsområdesintendenterna innehade vederbörliga bemyndiganden jämlikt § 3 mom. 3 i det allmänna krigsförvaltningsreglementet att verkställa inköp av viss materiel. Samtliga beslut om utanordning av medel till bolaget fattades av vederbörande intendent. Mannerstedt, som under den ifrågakomna tiden var ledamot av bolagets styrelse, upplyste att han ej ägde andel i bolaget eller del i dess vinst eller någon fördel av försäljningarna. Efter verkställd granskning av de priser, som tillämpats vid försäljningarna, förklarade statens krisrevision, att de vid granskningen gjorda iakttagelserna icke föranledde någon åtgärd från krisrevisionens sida.

I skrivelse till befälhavaren för Norra militärområdet den 8 maj 1942 anförde militieombudsmannen följande:

Enligt det allmänna krigsförvaltningsreglementet den 31 augusti 1939 vore bland andra befälhavare för försvarsområde krigsförvaltningsmyndighet (§ 3 mom. 2 A 2). Då ärendenas ändamålsenliga handläggning det krävde finge krigsförvaltningsmyndighet bemyndiga viss underställd personal att i erforderlig utsträckning besluta och handla med samma befogenhet, som eljest

tillkomme myndigheten själv (§ 3 mom. 3). Den som fattat beslut i krigsförvaltningsärendet vore för beslutet ensam ansvarig (§ 11). Krigsförvaltningen skulle så ledas och handhas, att den tjänade till underlättande av krigsföringen. Den borde utmärkas av förutseende, planmässighet och god hushållning. Av alla dem det vederborde skulle effektiv kontroll härutinnan utövas inom krigsförvaltningens särskilda grenar (§ 1 mom. 2).

Beträffande krigsförvaltningsmyndighets rätt att medelst köp anskaffa krigsmateriel gällde enligt § 4 mom. 2 i krigsmaterielbestämmelserna följande: Innan krigsskådeplats avdelats ävensom, sedan så skett, inom hemorten ägde krigsförvaltningsmyndighet, där ej annorlunda av Kungl. Maj:t förordnades, rätt att inköpa krigsmateriel endast i den ordning och utsträckning, som arméförvaltningens vederbörande departement (sjukvårdsstyrelse) bestämt. Utan hinder härav finge dock i orten inköpas sådan materiel, som erfordrades för tillgodoseende av vederbörligt truppförbands (organisations) omedelbara behov och vars anskaffande icke utan våda kunde uppskjutas. Anskaffning av krigsmateriel medelst köp skedde såvitt möjligt i enlighet med de för fredstid gällande bestämmelserna angående upphandling och arbeten för statens behov m. m., varvid dock i fråga om dessa bestämmelser iakttoges, att uppgörelse under hand finge äga rum utan inskränkning, där så prövades lämpligt, och att tidsbestämmelser i fråga om utbudande av och prövning av anbud om leverans eller arbeten ej vore bindande.

Upphandlingsförordningen den 16 januari 1920 innehölle bland annat följande bestämmelser. Den som på grund av anställning i statens tjänst hade att taga befattning med upphandling eller arbete, som i förordningen avsåges, eller med därav föranledd kontroll, besiktning, uppbörd eller annan åtgärd, finge ej själv åtaga sig att tillhandahålla gods eller utföra arbete eller i något, som rörde sådant avtal och dess fullgörande, vara ombud för anbudsgivare, leverantör eller entreprenör. Annan i statens tjänst anställd person eller den, som på grund av särskilt uppdrag hade att för statens räkning taga sådan befattning med upphandling eller arbete, som nyss sagts, finge ej själv åtaga sig att tillhandahålla gods eller utföra arbete för myndighet, verk, inrättning eller truppförband, som han tillhörde eller för vars räkning han innehade dylikt uppdrag, ej heller i något, som rörde sådant avtal och dess fullgörande, vara ombud för anbudsgivare, leverantör eller entreprenör (22 § 1 och 2 mom.). I prövning av anbud samt granskning av tillhörande prov, modeller och handlingar finge icke den deltaga, som vore med anbudsgivare i den skyldskap eller det svågerlag, som enligt lag utgjorde jäv mot domare, ej heller den, som vore styrelseledamot eller tjänsteman i bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, eller delägare i enkelt bolag eller personligen ansvarig delägare i handelsbolag, som inlämnat anbud (27 § 1 mom.). Vid uppgörelse under hand skulle bestämmelserna i 27—31 §§ i tillämpliga delar lända till efterrättelse (35 § 4 mom.).

I fredstid skedde upphandlingar för statens behov huvudsakligen genom det särskilt reglerade anbudsförfarandet eller genom uppgörelse under hand. Uppgörelse under hand finge äga rum endast i vissa fall, vilka angäves i 35 §

upphandlingsförordningen. Beträffande krigsförvaltningsmyndighets rätt att medelst köp anskaffa krigsmateriel gällde, att köp såvitt möjligt skulle ske i enlighet med de för fredstid gällande bestämmelserna; uppgörelse under hand finge dock äga rum utan inskränkning, när så prövades lämpligt.

Enligt 22 § upphandlingsförordningen finge den som på grund av anställning i statens tjänst hade att taga befattning med upphandling eller med därav föranledd kontroll icke själv åtaga sig att tillhandahålla gods. Det vore således icke tillåtet för en krigsförvaltningsmyndighet, exempelvis en försvarsområdesbefälhavare, att åtaga sig leverans till någon som helst statsinstitution. Detta förbud kvarstode även om myndigheten med stöd av § 3 mom. 3 krigsförvaltningsreglementet bemyndigat underställd personal att handhava krigsförvaltningen. Även efter det att ett sådant bemyndigande lämnats ålåde det nämligen vederbörande chef, i det anförda exemplet försvarsområdesbefälhavaren, att utöva ledningen av och kontrollen över de bemyndigade befattningshavernas handläggning av krigsförvaltningsärendena.

Av det anförda framginge, att Mannerstedt icke skulle ha varit berättigad att själv åtaga sig leveranser till ifrågavarande båda försvarsområden, för vilka han under skilda perioder varit befälhavare. De leveranser, som i ärendet berörts, hade emellertid icke gjorts av Mannerstedt utan av ett aktiebolag, av vars styrelse Mannerstedt varit ledamot. Såväl av förarbetena till 22 § upphandlingsförordningen som av lagrummets ordalydelse finge anses framgå, att ett bolag icke vore utestängt från rätten att leverera varor till staten på den grund att en statstjänsteman, vilken hade befattning med upphandlingar, vore ledamot av bolagets styrelse. Ej heller förelåge hinder för en sådan tjänsteman att taga anställning hos bolaget eller plats i dess styrelse. Den böjelse för partiskhet eller överseende som kunde befaras hos en statstjänsteman, vilken på nu nämnt sätt vore intresserad i ett bolag, hade lagstiftaren avsett att motverka genom ett stadgande i 27 § upphandlingsförordningen. Enligt detta stadgande finge den som vore styrelseledamot i bolag, vilket inlämnat anbud, icke deltaga i prövning av anbudet. Vederbörande vore pliktig att hos myndigheten anmäla, då sådant jäv mot honom förelåge. Grundtanken i de nu behandlade bestämmelserna syntes kunna uttryckas så, att bolaget ägde uppträda som säljare vid upphandlingar för statens behov, men staten finge vid avtal icke representeras av någon som vore medlem av bolagets styrelse.

Nyssnämnda stadgande i 27 § avsåge i främsta rummet avtal som komme till stånd genom infordrande av anbud i den särskilt föreskrivna ordningen. Det skulle emellertid, enligt föreskrift i 35 § 4 mom. upphandlingsförordningen, i tillämpliga delar lända till efterrättelse jämväl vid uppgörelse under hand. Då underhandsförfarandet utmärktes av en viss brist på kontroll, vore det av vikt att jävsreglerna noggrant iakttoges. I fall, då olika tolkning av dessa regler vore möjlig, torde i allmänhet den strängaste tolkningen vara att föredraga.

Vid bedömande av de inköp som de båda försvarsområdesstaberna gjort hos Aktiebolaget Allva, Allas varuhus, måste man, såsom redan angivits,

utgå från att bolaget varit oförhindrat att sälja till kronan, oavsett den omständigheten att chefen för försvarsområdena varit ledamot av bolagets styrelse. Däremot hade Mannerstedt uppenbarligen varit jävig att å kronans vägnar fatta beslut om sådana inköp. Av utredningen finge anses framgå, att det varit försvarsområdesintendenterna, som på eget ansvar fattat beslutet om inköpen. Utredningen gäve emellertid också vid handen, att Mannerstedt, sedan fråga uppkommit om undersökning av möjligheterna att göra inköp på annat håll än inom orten, själv givit anvisning om inhämtande av offert från bolaget. Det finge dock anses styrkt, att Mannerstedt därvid givit tydlig order om att inköp hos bolaget finge ske allenast om de medförde en bestämd fördel för staten framför andra tillgängliga källor.

Sistnämnda åtgärd från Mannerstedts sida torde likväl icke ha varit tillräcklig för bevakande av statens intressen. Något sådant fall, att uppgörelse under hand fått ske enligt 35 § upphandlingsförordningen, hade icke förelegat. Jämlikt krigsmaterielbestämmelserna finge visserligen uppgörelse under hand äga rum, närhelst så funnes lämpligt. Det kunde icke betecknas som lämpligt att, på sätt skett, underhandsköp verkställts hos det bolag, i vilket försvarsområdesbefälhavaren varit intresserad. Mannerstedt borde åtminstone ha förbjudit underhandsköp hos bolaget samt föreskrivit, att det särskilt reglerade anbuds förfarandet alltid skolat tillämpas, när inköp hos bolaget kommit i fråga.

Över de hos bolaget gjorda inköpen hade kontroll skolat utövas. Det syntes framgå av handlingarna, att Mannerstedt ägnat viss uppmärksamhet åt intendenternas sätt att handhava förvaltningsärendena jämlikt erhållna bemyndiganden. Mannerstedt hade själv upplyst, att vissa av de ärenden som omfattades av utredningen föredragits inför honom. Han syntes ha tagit befattning med ytterligare ärenden eller följt deras gång. Mannerstedt hade emellertid varit jävig att taga befattning med denna kontroll. En sträng tolkning av upphandlingsförordningen syntes leda till att Mannerstedt, så snart han fått kännedom om att köp gjorts hos bolaget, bort föranstalta om att behörig befattningshavare granskat, huruvida intendenten följt den av Mannerstedt givna ordern samt i övrigt rätt tillvaratagit kronans intressen. Då en sådan kontroll givetvis skulle ha medfört praktiska olägenheter, låge närmast till hands draga den slutsatsen, att Mannerstedt borde ha avstyrt att inköp överhuvud gjorts hos bolaget oavsett sättet för upphandlingen.

Ehuru militieombudsmannen sålunda funnit, att Mannerstedts åtgärder i fråga om inköpen hos bolaget icke stode i överensstämmelse med grunderna för upphandlingsförordningen, ansåge han sig böra låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda. Härvid hade militieombudsmannen särskilt beaktat, att Mannerstedt icke syntes ha handlat i egennyttigt syfte samt att skada för kronan icke torde ha uppkommit.

24. Kompaniadjutant har ansetts icke äga rätt att låta på regementets snickarverkstad på icke tjänstetid och av privat material med privata verktyg för egen räkning tillverka en byrå.

I ett ärende, som rörde jämväl ett spörsmål om avkonstituering, varom här ej är fråga, påtalade värnpliktige sergeanten nr 1001 60/30 G. Svensson, tjänstgörande vid Södermanlands regemente, att kompaniadjutanten vid regementets depågarnisonskompani fanjunkaren S. Sund låtit för privat räkning vid regementets snickarverkstad tillverka en byrå. Sedan militieombudsmannen infordrat utredning från regementschefen, inkom denne med eget yttrande ävensom med yttranden av Sund och dåvarande överstelöjtnanten J. K. Lundén.

Sund anförde:

Fyra värnpliktiga hade för Sunds räkning och efter frivilligt åtagande tillverkat en leksaksbyrå. Erforderligt material hade inköpts i Strängnäs och räkning därå hade uppvisats för Sund. Arbetet hade, såvitt Sund kunnat finna, utförts under fritid och de värnpliktiga hade använt egna verktyg därför. Anledningen till att Sund vänt sig till de nämnda värnpliktiga hade varit följande. I november 1941 hade han upptäckt, att de värnpliktiga snickarna vid kompaniet såsom fritidsarbeten tillverkat en del mindre möbler, tydligen avsedda såsom julpresenter till anhöriga. Samtliga de nämnda fyra värnpliktiga vore familjeförsörjare med upp till fem barn i familjen. Sund hade fått den tanken, att han genom en beställning skulle kunna bereda dem en extra förtjänst till julen. I början av december hade Sund därför talat med snickarna om saken och de hade förklarat, att byrån mycket väl skulle kunna utföras och bliva färdig till julen. Därmed hade beställningen ansetts vara gjord. Sund hade tidigare uttryckligen framhållit för snickarna, att inga privata arbeten finge utföras på tjänstetid och att kronans verktyg icke finge användas för privat bruk. Detta hade Sund framhållit, då han beställde byrån. Snickarna hade förklarat, att någon överträdelse av dessa förbud ej heller skett. För arbete och material hade Sund ersatt de värnpliktiga med 30 kronor, vilket pris torde väl motsvara kostnaderna för ett liknande arbete i allmänna marknaden.

Överstelöjtnanten Lundén, som hållit förhör med en av snickarna — de övriga hade ryckt ut från regementet — anförde, att vid detta förhör framkommit, att det vid beställningen av byrån tydligt angivits att arbetet skulle utföras på fritid, att arbetet också utförts på icke tjänstetid, att material till byrån inköpts i staden, att använda verktyg ägdes av snickarna själva samt att arbetet betalats av Sund med något mer än vad snickarna själva begärt.

Regementschefen översten Gustaf Berggren anförde i sitt yttrande:

Den byrå, som Sund beställt av kompaniets snickare, hade tillverkats på fritid med privata verktyg och av material som inköpts för privata medel. Med hänsyn till föreliggande risk för missförstånd och frestelse till missbruk ansåge regementschefen i princip, att regementets personal borde und-

vika dylika affärer med underlydande. Han vore dock av den bestämda uppfattningen, att anledning till någon åtgärd mot Sund i detta fall icke föreläge.

Ärendet avgjordes av militieombudsmannen med en skrivelse till regementschefen den 10 mars 1942, däri anfördes:

Enligt § 4 mom. 1 intendenturmaterielreglementet ägde en var armén tillhörande, i tjänst varande person rätt att, därest regementschef eller högre myndighet som hade uppsikt över intendenturmaterielen prövade så utan olägenhet kunna ske, bl. a. låta tillverka och reparera uniformspersedlar och övrig tjänsteutrustning vid arméns intendenturverkstäder. Till intendenturverkstäderna vid regemente hänfördes enligt § 4 mom. 12 intendenturmaterielinstruktionen bland annat snickarverkstad. Några andra arbeten för enskilda personers räkning än tillverkning och reparation av tjänsteutrustning finge icke förekomma vid intendenturverkstäderna.

Sund hade därför icke varit berättigad låta kompaniets snickare å regementets snickarverkstad för Sunds räkning tillverka i ärendet omförmälda byrå, oaktat detta skett på fritid samt kronans materialier och verktyg icke använts. Militieombudsmannen ansågo sig emellertid kunna låta bero vid denna erinran härom.

25. Fråga om tjänstgöringstiden för vissa samvetsömma värnpliktiga, vilka befriats från värnpliktens fullgörande under fredstid.

Enligt § 4 mom. 2 c) i 1925 års värnpliktslag kunde vissa värnpliktiga befrias från värnpliktens fullgörande under fredstid i fall då anhörig till den värnpliktige var för sitt uppehälle väsentligen beroende av hans arbete. Dylik befrielse utgjorde dock icke hinder för den befriades inkallelse i fredstid till tjänstgöring enligt § 28 värnpliktslagen. Genom generalorder nr 5368/1940 anbefalldes bland annat följande: Utan hinder av gällande föreskrifter i vederbörande inkallelseinstruktion bemyndigades chefen för armén att, i anslutning till vid arméns truppförband anbefalld utbildning, jämlikt § 28 mom. 1 värnpliktslagen för tjänstgöring (utbildning) inkalla sådana härens beväring tillhörande värnpliktiga, vilka på grund av angivna bestämmelser, däribland § 4 mom. 2 i 1925 års värnpliktslag, befriats från värnpliktens fullgörande (vidare fullgörande) under fredstid. Inkallelse finge äga rum för tjänstgöring under en sammanlagd tid av högst sex månader å tider, som chefen för armén ägde att bestämma. I inskrivningsbok och på dubblettkort skulle anteckning göras, att tjänstgöringen ägt rum jämlikt generalorder nr 5368/1940.

Jämlikt nämnda generalorder fullgjorde följande värnpliktiga under tiden den 16 januari—26 februari 1941 42 dagars tjänstgöring vid Norrbottens artillerikår, nämligen:

nr 237 70/28 Lindkvist, nr 344 70/33 Gustavsson, nr 360 70/29 Mikaelsson, nr 521 70/29 Söderström, nr 163 69/32 Jonsson, nr 509 71/31 Larsson, nr 592 71/32 Bjursell, nr 142 73/32 Junes och nr 654 74/33 Sundkvist. Samtliga dessa värnpliktiga voro enligt § 4 mom. 2 c) i 1925 års värnpliktslag befriade från värnpliktens fullgörande i fredstid. De hade tidigare icke fullgjort någon militärtjänstgöring; dock med undantag för Gustavsson, som år 1933 fullgjort tre dagars tjänstgöring under tiden den 29—31 oktober.

Genom generalorder nr 624/1941 anbefalldes bland annat följande: Vissa angivna värnpliktiga, däribland de nio nyss uppräknade, vilka ingivit ansöknings jämlikt § 1: 2 i kungörelsen den 19 april 1940 angående tillämpning av lagen den 12 juni 1925 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skulle jämlikt nädligt beslut den 21 februari 1941 fullgöra tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition. Värnpliktiga, som före inkallelse fullgjort all dem åliggande fredstjänstgöring, skulle fullgöra krigstjänstgöring med tjänstgöringstid motsvarande den tjänstgöring enligt § 28 eller § 36 mom. 2 som, i förhållande till övriga värnpliktiga, skulle hava ålegat dem, därest de icke erhållit samvetsömhetstillstånd. Värnpliktiga, som före inkallelse icke fullgjort all dem åliggande fredstjänstgöring, skulle fullgöra tjänstgöring i för fredstid gällande omfattning samt därefter krigstjänstgöring i tillämpliga delar enligt ovan, dock att värnpliktiga, som befriats från värnpliktens fullgörande under fredstid och jämlikt generalordern nr 5368/1940 inkallats till tjänstgöring jämlikt § 28 värnpliktslagen, skulle, utan hinder av vad ovan sagts, fullgöra tjänstgöring under sammanlagt 270 dagar. Tjänstgöring, som fullgjorts i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i anledning av ingiven ansöknings, skulle tillgodoräknas såsom fullgjord tjänstgöring.

I en den 5 november 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde fru Signe Jonsson, hustru till ovannämnde Jonsson, bland annat:

Hennes man och hans kamrater tillhörde samtliga de i fredstid på grund av familjeskäl frikallade. De hade inkallats till tjänstgöring vid Norrbottens artillerikår omkring den 15 januari 1941 samt vägrat att bära vapen och ammunition men ej att bära uniform. Samtliga hade erhållit Kungl. Maj:ts godkännande. Det torde ha stått på en kårorder att de skulle tjänstgöra 270 dagar, vilket även divisionschefen muntligen torde ha bekräftat för dem. Nu hade de emellertid fått muntligt meddelande att de troligen skulle ha sex månader kvar att tjänstgöra, sedan de fullgjort förstnämnda tjänstgöring om 270 dagar. Signe Jonsson anhölle, att militieombudsmannen ville ingripa och rätta till förhållandet, därest något fel begåtts.

I infortrat yttrande, avgivet den 11 november 1941, anförde chefen för artillerikåren:

Jonsson hade inkallats för att fullgöra dels jämlikt generalordern nr 624/1941 tjänstgöring under 270 dagar med inryckningsdag den 15 januari 1941, dels jämlikt generalordern nr 2190/1941 ytterligare 180 dagars krigstjänstgöring. Med stöd av generalordern nr 2190/1941 hade dåvarande tjänst-

förrättande kårchefen bestämt, att sistnämnda tjänstgöring skulle fullgöras i omedelbar anslutning till den förstnämnda.

Förutom generalordern nr 2190/1941 är i detta sammanhang generalordern nr 1151/1941 av intresse. Genom sistnämnda generalorder anbefalldes bland annat följande: Med upphävande av generalordern nr 3775/1940 skulle tillvidare nedanstående bestämmelser lända till efterrättelse beträffande tjänstgöring m. m. för värnpliktiga, vilka under pågående tjänstgöring eller i samband med inkallelse till tjänstgöring ingåve ansökningar om tjänstgöringens fullgörande jämlikt lagen om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. 1. Värnpliktig, som ingåve ansökning om tillstånd att fullgöra militär tjänstgöring i särskild ordning (vapenvägrare), skulle, i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i anledning av ansökningen, fullgöra tjänstgöring jämlikt bestämmelserna i generalordern nr 606/1926 mom. 1 enligt vederbörande truppförbandschefs närmare bestämmande. Erhölle här nämnd värnpliktig tillstånd att fullgöra tjänstgöringen såsom vapenvägrare, skulle, där icke annorlunda föreskrevs i samband med tillståndets meddelande, tjänstgöringstiden bestämmas sålunda: a) Värnpliktig, som före inkallelse fullgjort all honom åliggande fredstjänstgöring, fullgjorde krigstjänstgöring med tjänstgöringstid motsvarande den tjänstgöring enligt § 28 eller § 36: 2 värnpliktslagen, som, i förhållande till övriga värnpliktiga av samma årsklass (årsgrupp), uttagning o. s. v., skulle hava ålegat honom, därest han icke erhållit samvetsömhetsstillstånd; b) Värnpliktig, som icke fullgjort all honom åliggande fredstjänstgöring, fullgjorde tjänstgöring i för fredstid gällande omfattning (alltså med 90 dagars tjänstgöringstillägg) samt därefter krigstjänstgöring i tillämpliga delar enligt a) ovan; c) Tjänstgöring, som fullgjorts i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i anledning av ingiven ansökning, tillgodoräknades såsom fullgjord tjänstgöring.

Generalordern nr 2190/1941 upptog bland annat följande stadganden rörande tjänstgöring för värnpliktiga vapenvägrare: Jämlikt generalordern nr 1151/1941 mom. 1 skulle sådana värnpliktiga, som på grund av samvetsbetänkligheter erhållit medgivande att fullgöra dem åliggande militär tjänstgöring i särskild ordning (vapenvägrare), förutom dem åliggande fredstjänstgöring eller motsvarande tjänstgöring (eventuellt med 90 dagars tjänstgöringstillägg) fullgöra krigstjänstgöring motsvarande den tjänstgöring enligt § 28 eller § 36: 2 värnpliktslagen, som, i förhållande till övriga värnpliktiga av samma årsklass (årsgrupp) o. s. v., skulle hava ålegat dem, därest de icke erhållit samvetsömhetsstillstånd. 1. Ifrågavarande krigstjänstgöringsskyldighet skulle i de fall, där icke mer än 180 dagars krigstjänstgöring redan fullgjorts, tillsvidare omfatta 180 dagar, in- och utryckningsdagar oräknade, enligt vederbörande truppförbandschefs närmare bestämmande. Därest värnpliktig redan fullgjort viss krigstjänstgöring men denna icke uppginge till 180 dagar, finge han åläggas ytterligare så lång tids krigstjänstgöring, att den sammanlagda tiden uppginge till högst 180 dagar. 2. Inkallelse till krigstjänstgöring av värnpliktig tillhörande ovan nämnd värnpliktskategori

finge äga rum, då så erfordrades för att tillgodose föreliggande handräckningsbehov vid mobiliserings- och fältdepåer, staber och anstalter m. m.

Sedan militieombudsmannen hos chefen för lantförsvarets kommandoexpedition anhållit om yttrande, huruvida generalordern nr 2190/1941 vore tillämplig beträffande värnpliktiga av den kategori som Jonsson tillhörde, inkom chefen för expeditionen med eget yttrande jämte yttrande från chefen för armén.

Chefen för armén anförde i sitt yttrande, avgivet den 2 december 1941:

Tjänstgöringsförhållandena för sådana värnpliktiga, vilka under pågående tjänstgöring eller i samband med inkallelse till tjänstgöring ingåve ansökningar om tjänstgöringens fullgörande jämlikt lagen om samvetsömma, vore reglerade genom generalordern nr 1151/1941. Där i stadgades, bland annat, att vapenvägrare förutom viss fredstjänstgöring (motsvarande tjänstgöring) skulle vara skyldig att fullgöra krigstjänstgöring med tjänstgöringstid motsvarande den tjänstgöring enligt § 28 eller § 36:2 värnpliktslagen, som, i förhållande till övriga värnpliktiga av samma årsklass (årsgrupp), uttagning o. s. v., skulle hava ålegat honom, därest han icke erhållit samvetsömhetstillstånd. Enär sistnämnda bestämmelse visat sig tillämpas olika vid olika truppförband, hade på förslag från chefen för armén tillkommit bestämmelserna i generalordern nr 2190/1941, vilken närmare fastställt ifrågavarande krigstjänstgöringsskyldighet. I ifrågavarande fall hade tjänstgöringsskyldigheten för den värnpliktige fastställts genom generalordern nr 624/1941, varvid särskilt angivits, att värnpliktig, som befriats från värnpliktens fullgörande under fredstid och före inkallelsen icke fullgjort någon fredstjänstgöring, utan hinder av bestämmelserna i generalordern nr 5368/1940 skulle tjänstgöra i 270 dagar. Enär generalordern nr 5368/1940 fastställt tjänstgöringsskyldigheten jämlikt § 28 värnpliktslagen för i fredstid befriade att tillsvidare vara högst 180 dagar, måste den sålunda till 270 dagar utsträckta tjänstgöringstiden betraktas såsom den maximitid, varunder inkallelse för i fredstid befriade värnpliktiga tillsvidare kunde ifrågakomma. Jonsson och med honom i värnpliktshänseende likställda syntes med anledning därav böra hemförlovas efter det att 270 dagars tjänstgöring fullgjorts. Enär avfattningen av generalordern nr 2190/1941 torde kunna tolkas så, att densamma skulle gälla samtliga vapenvägrare, syntes något tjänstefel dock icke hava begåtts vid artillerikåren.

Chefen för kommandoexpeditionen meddelade i sitt yttrande, dagtecknat den 13 december 1941, att generalordern nr 2190/1941 icke torde vara tillämplig på den kategori värnpliktiga (från värnpliktens fullgörande i fredstid befriade), vilken Jonsson tillhörde, samt att Jonsson genom kommandoexpeditionens försorg hemförlovats.

Efter framställning från militieombudsmannen inkom kårchefen den 14 januari 1942 med avskrifter av värnpliktskorten rörande de förut nämnda nio värnpliktiga. Av dessa avskrifter framgick, att de värnpliktiga, förutom den redan nämnda tjänstgöringen å 42 dagar, fullgjort krigstjänstgöring enligt följande: Lindkvist den $27/2 - 12/10$ 1941, 228 dagar, enl. go 624/1941, samt

sedan den $^{13}/_{10}$ 1941 enl. go 2190/1941; Gustavsson den $^{27}/_{2}$ — $^1/_{6}$, $^{24}/_{6}$ — $^{20}/_{7}$, $^{25}/_{8}$ — $^{10}/_{10}$ samt $^{21}/_{10}$ — $^{18}/_{12}$ 1941, sammanlagt 228 dagar, enl. go 624/1941; Mikaelsson den $^{27}/_{2}$ — $^{19}/_{7}$ och $^{20}/_{9}$ — $^{13}/_{12}$ 1941, sammanlagt 228 dagar enl. go 624/1941, samt sedan den $^{14}/_{12}$ 1941 enl. go 2190/1941; Söderström den $^{27}/_{2}$ — $^{28}/_{5}$ och $^{30}/_{6}$ — $^{31}/_{7}$ 1941, sammanlagt 123 dagar, enl. go 624/1941; Jonsson den $^{27}/_{2}$ — $^{12}/_{10}$ 1941, 228 dagar, enl. go 624/1941, samt den $^{13}/_{10}$ — $^{22}/_{12}$ 1941, 71 dagar, enl. go 2190/1941 (hemförlovad av chefen för armén den $^{13}/_{12}$ 1941); ävensom Larsson, Bjursell, Junes och Sundkvist såsom Lindkvist.

Ärendet avgjordes av militieombudsmannen med en skrivelse till kårchefen den 16 januari 1942, däri militieombudsmannen anförde:

Av utredningen i ärendet framginge, att generalordern nr 2190/1941 icke vore tillämplig å värnpliktiga, vilka befriats från värnpliktens fullgörande i fredstid, samt att förevarande värnpliktiga enligt gällande bestämmelser icke kunnat inkallas till krigstjänstgöring under längre tid än den i generalordern nr 624/1941 angivna, eller 270 dagar. Med hänsyn härtill torde Lindkvist, Mikaelsson, Larsson, Bjursell, Junes och Sundkvist böra genast hemförlovas. Militieombudsmannen anhölle att kårchefen ville taga denna fråga under omprövning samt snarast underrätta militieombudsmannen om sitt beslut.

I skrivelse den 20 januari 1942 anmälde därefter kårchefen, att han beslutat omedelbart hemförlova ifrågavarande värnpliktiga.

26. Fråga huruvida samvetsömma värnpliktiga bort beordras bära vapen och ammunition samt militär tjänstedräkt.

(Jämför ämbetsberättelsen 1942 sid. 209 ff.)

Genom generalorder nr 4448 den 15 oktober 1940 meddelades, att de ansökningar, som vissa värnpliktiga, däribland nr 11 62/1924 Hammarström, gjort att på grund av samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring få fullgöra tjänstgöring i annan ordning än vad i värnpliktslagen föreskrevs, enligt nådigt beslut den 11 oktober 1940 icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. I samband därmed anbefalldes följande:

De ingivna ansökningshandlingarna jämte avskrift av Kungl. Maj:ts beslut komme att översändas från försvarsdepartementet direkt till vederbörande rullföringsbefälhavare, som hade att vidarebefordra ansökningshandlingarna till en var sökande ävensom att underrätta denne om beslutet samt nedan i mom. 2 meddelade bestämmelser (mom. 1). Här ifrågavarande värnpliktig ägde att vid inställelse till tjänstgöring, därest samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning alltjämt föreläge, avgiva förnyad ansökan enligt bestämmelserna i § 1:2 i Svensk författningssamling nr 256/1940. Till i samma författning, § 4, nämnt protokoll skulle därvid vederbörande truppförbandschef bilägga särskild utredning enligt de grunder, som an-

gäves i departementsskrivelse den 27 juli 1940 (PM och frågeformulär kunde rekvireras från försvarsdepartementets kansli). I avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i anledning av sålunda ingiven ansökan skulle värnpliktig fullgöra tjänstgöring jämlikt generalorder nr 3775/1940 (mom. 2). Vad i mom. 2 sades gällde jämväl för det fall, att värnpliktig befunno sig i tjänstgöring.

I generalorder nr 3775 den 7 september 1940 anbefalldes bland annat följande. I tjänstgöring varande värnpliktig, vilken ingivit (ingåve) ansökning om tjänstgöringens fullgörande jämlikt lagen om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, men vilkens ansökning icke slutgiltigt prövats, skulle tills vidare fullgöra tjänstgöring enligt nedanstående bestämmelser. Värnpliktig, vilken ingivit (ingåve) ansökning om tillstånd att i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning (civilarbetare) skulle — i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i anledning av ansökningen — fullgöra tjänstgöring vid av militärområdesbefälhavaren i Östra militärområdet anordnade arbeten. I avvaktan på inryckning till anbefallt arbete skulle de värnpliktiga enligt truppförbandschefs bestämmande utföra civilt arbete vid vederbörligt truppförband eller — då skäl därtill föreläge — hemförlovas.

I generalorder nr 1151 den 7 april 1941 angående tjänstgöring m. m. för samvetsömna värnpliktiga anbefalldes bland annat följande. Med upphävande av generalorder nr 3775/1940 skulle tills vidare nedanstående bestämmelser lända till efterrättelse beträffande tjänstgöring m. m. för värnpliktiga, vilka under pågående tjänstgöring eller i samband med inkallelse till tjänstgöring ingåve ansökningar om tjänstgöringens fullgörande jämlikt lagen om samvetsömna värnpliktiga. Värnpliktig, som ingåve ansökning om tillstånd att i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning (civilarbetare) skulle — i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i anledning av ansökningen — utföra civilt arbete vid vederbörligt truppförband efter truppförbandschefs bestämmande eller — då skäl därtill föreläge — hemförlovas.

Å Hammarströms värnpliktskort gjordes följande anteckning:

»Enligt departementsskrivelse av den 11 oktober avslag å underdånig ansökan att i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning. Vid eventuell inkallelse till tjänstgöring kan ansökan ingivas till respektive truppförbandschef.»

Den 26 maj 1941 hölls förhör med Hammarström inför landstormskaptenen E. Åkesson. I förhørsprotokollet antecknades:

På fråga av förhørsledaren hade Hammarström, som inmönstrats samma dag, meddelat att han vägrade att mottaga och bära såväl vapen och uniform som all annan anbefalld utrustning. Vid utlämning å förrådet av uniform och utrustning hade Hammarström vägrat att mottaga och påkläda sig uniform eller annan utrustning. Som stöd för sin vägran hade Hammarström åberopat sin den 26 maj 1941 till befälhavaren för Sundsvalls försvarsområde ställda ansökan med anhållan om frikallelse från militärtjänst på grund av religiösa skäl. På särskild fråga hade Hammarström meddelat, att han den 11 oktober

1940 fått avslag på en liknande underdånig ansökan, vilket även framginge av utdrag av värnpliktskortet.

Med brev den 26 maj 1941 överlämnade Åkesson till försvarsområdesbefälhavaren såväl Hammarströms ansökan om frikallelse från militärtjänstgöring på grund av religiösa skäl som protokoll över det samma dag hållna förhöret.

Den 31 maj 1941 höll stabschefen kaptenen Elis Fahlgren nytt förhör med Hammarström. I förhørsprotokollet antecknades till en början, att Hammarström även vägrat att deltaga i korum vid kompaniet, som hållits av försvarsområdespastorn den 30 maj 1941. Vidare antecknades, att förhørsledaren vid förhörets början uppläst och redogjort för gällande bestämmelser för Hammarström att i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut vara underkastad för värnpliktiga i allmänhet gällande bestämmelser ävensom för Hammarström klargjort den straffpåföljd det kunde innebära att ej åtlyda förmans i tjänsten givna befallning. På fråga av förhørsledaren hade Hammarström förklarat, att han väl uppfattat dennes redogörelse om Hammarströms tjänstgöringsskyldighet och eventuell påföljd vid fortsatt vägran. Vid förhöret berättade Hammarström:

Den 10 juli 1940 hade han blivit inkallad till Bräcke. Förbandet komme han icke ihåg. Även då hade han av religiösa skäl vägrat ikläda sig uniform eller annan utrustning. Efter några dagar hade han blivit hemskickad. Han hade insänt en till Konungen ställd underdånig ansökan om befrielse från varje slag av militär tjänstgöring. Å denna sin ansökan hade han fått avslag. Han hade dock icke ändrat sin inställning mot all värnpliktstjänstgöring utan vidhölle den fortfarande. Anledningen till att han vägrat att deltaga i korum, hade varit, att de som deltog i korum vore sådana som lydte denna världens lagar, medan han däremot lydte skriften och stödde denna sin uppfattning på bibelord. Han medgäve, att försvarsområdespastorn talat med honom ett par timmar. Detta hade icke rubbat hans religiösa inställning mot militärtjänstgöring. Även med kännedom om eventuella påföljder komme han att vägra att ikläda sig uniform, ty han kunde icke ändra sin uppfattning att han annars skulle bryta mot bibelns ord och Guds bud.

Försvarsområdesbefälhavaren överstelöjtnanten C. E. Livijn tecknade den 3 juni 1941 å protokollet av den 31 maj det beslut, att målet skulle hänskjutas till krigsrätt.

Innan målet förekommit till handläggning, inkom rapport, att Hammarström vägrat att deltaga i uppsättande av flaggstång på kompaniets balkong och hissande av svenska flaggan med anledning av Konungens födelsedag. Vid ett av Åkesson den 16 juni 1941 hållet förhör berättade Hammarström:

Han ville icke hjälpa till med att resa flaggstängen och ej heller att hissa flaggan. Hans vägran grundade sig på hans religiösa tro och han hänvisade till bibeln. Enligt Hammarströms åsikt stode den svenska flaggan som symbol för att statsmakten vore den högsta makten inom nationen, vilket Hammarström icke erkände. Han ansåge att Guds makt vore den högsta makten. Han kunde således icke medverka vid hissandet av svenska flaggan. Han vore med-

veten om att han vore skyldig att utföra förmans i tjänsten givna befallningar och han vore beredd att taga konsekvenserna av sin vägran.

Målet handlades vid Jämtlands fältjägarregementets krigsrätt den 21 juni 1941. Hörd i saken erkände Hammarström, att han på sätt handlingarna utvisade vägrat såväl att mottaga och bära vapen och utrustningspersedlar som att deltaga i korum samt att deltaga i uppsättande av flaggstång samt hissandet av svenska flaggan på Konungens födelsedag. Hammarström förklarade sig fortfarande vägra att bära uniform och vapen.

Krigsrätten yttrade i utslag den 21 juni 1941:

Genom vad Hammarström erkänt samt vad övrigt i målet förekommit funne krigsrätten utrett, att Hammarström vägrat åtlyda förmans order dels att efter inmönstring till anbefalld militärtjänstgöring den 26 maj 1941 ikläda sig uniform och bära vapen, dels att den 30 maj deltaga i korum och dels att den 16 juni deltaga i åtgärder för hissandet av svenska flaggan inom förläggningen med anledning av Konungens födelsedag. På grund härav prövade krigsrätten jämlikt 76 § strafflagen för krigsmakten jämförd med 33 § samma lag samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen rättvist döma Hammarström att för ifrågakomna förbrytelser hållas i fängelse två månader.

Efter besvär av Hammarström avgjordes målet slutligen genom Kungl. Maj:ts utslag den 11 mars 1942. Kungl. Maj:t fann ej skäl göra ändring i underrätternas fällande utslag.

På framställning från militieombudsmannen inkom Livijn med yttranden från Åkesson och Fahlgren samt med eget yttrande.

Åkesson anförde i yttrande den 2 maj 1942:

Då Hammarström icke tillhörde förbandets fältstamrulla hade han ej inkallats genom Åkessons försorg. Någon uppgift från inkallande myndighet (lobef 65 a), att Hammarström vore s. k. samvetsöm och att han skulle behandlas jämlikt särskild generalorder, hade icke förelegat. När Åkesson av Hammarström erfarit, att Hammarström hade religiösa betänkligheter, hade Åkesson före inmönstringen gjort en framställning till landstormsområdesbefälhavaren att icke behöva inmönstra Hammarström på förbandet utan erhålla en annan avlösare, då stort behov av personal till vakttjänst just då förelegat. Denna anhållan hade avslagits och icke heller då hade uppgift erhållits, att Hammarströms fall skulle behandlas enligt tidigare generalorder. Den tid Hammarström varit inmönstrad på förbandet hade han anvisats civilt arbete. I samband med Hammarströms ansökan om befrielse från militärtjänst hade från rullföringsområdet infordrats utdrag av hans värnpliktskort, vilket icke innehållit annan uppgift om generalorderna nr 4448 och 3775 än att Hammarströms tidigare ansökan avslagits och att vid eventuell inkallelse ansökan kunde ingivas till truppförbandschef. Enligt Åkessons uppfattning hade Hammarström sökt befrielse från all slags statlig tjänstgöring alltså även civilt arbete för statens räkning. Av det anförda torde framgå, att Åkesson icke kunnat äga kännedom om de åberopade generalorderna.

Fahlgren yttrade:

Den ansökan som av Hammarström genom kompanichefen insänts till

försvarsområdesbefälhavaren hade icke kunnat handläggas av denne. De handlingar (värnpliktskort och ansökan om befrielse) som förelagts Fahlgren hade ej givit någon upplysning om att Hammarströms sak skulle behandlas enligt generalorderna nr 4448 och 3775. Fahlgren hade alltså haft att behandla ärendet jämlikt bestämmelserna i § 1: 2 kungl. kungörelsen den 19 april 1940 nr 256. Hammarström hade fått utföra civilt arbete på förbandet iklädd överdragskläder.

Livijn anförde i yttrande den 17 maj 1942:

Hammarström hade blivit inkallad till ett landstormsbevakningskompani. Vid utrustningens mottagande hade Hammarström nekat att mottaga sådan och förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter. I avvaktan på vidtagande av de åtgärder, som föreskrevs i nyssnämnda kungörelse, hade Hammarström blivit kvar vid förbandet men icke deltagit i militär tjänstgöring. Härunder hade han emellertid vägrat att delta i ett av försvarsområdespastorn lett korum. Under dåvarande omständigheter hade en i civila kläder gående värnpliktig, som till och med nekat att vara närvarande vid korum, utgjort ett starkt disciplinvidrigt element. Ärendet hade den 3 juni 1941 av Livijn hänskjutits till krigsrätt. Under hela ärendets handläggning hade Livijn upprepade gånger varit i förbindelse med krigsdomaren, som icke haft något att erinra mot Livijns åtgärder. Innan målet förekommit till handläggning vid krigsrätt, hade Hammarström nekat att vara behjälplig med uppsättande av en flaggstång och hissandet av flaggan med anledning av Konungens födelsedag den 16 juni. Målet hade handlagts vid krigsrätt den 21 juni och därvid hade icke framkommit sådana omständigheter, att någon militär gjort sig skyldig till förseelse. Hade försummelse från militärt håll begåtts, torde krigsrätten ha uppmärksammat eller påtalat desamma. Enär kompanichefen muntligen av Hammarström blivit upplyst om att Hammarström fått avslag på en tidigare ansökan om frikallelse från militärtjänst på grund av religiösa skäl och då kompanichefen ej kunnat äga kännedom om generalordern nr 4448/1940, vore det förklarligt, att vid inmönstringen utrustning utlämnats till Hammarström. Försvarsområdespastorns utredning hade visat, att Hammarström ej hade övertygande eller sannolika skäl för sin ansökan. Den hade ånyo blivit avslagen av Kungl. Maj:t. Även krigsrätten syntes ha varit okunnig om tillvaron av generalordern nr 4448/1940.

I skrivelse till försvarsområdesbefälhavaren den 18 juni 1942 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Med anledning av vissa i ärendet gjorda uttalanden borde det till en början erinras, att Kungl. Maj:ts beslut den 15 oktober 1940 på Hammarströms då föreliggande ansökan icke innebure något definitivt beslut i frågan, huruvida en sådan ansökan skulle bifallas eller avslås. Nämnda fråga hade lämnats öppen för att avgöras vid en eventuell ny inkallelse.

Jämlikt generalorderna nr 4448/1940 och nr 1151/1941 hade Hammarström skolat sysselsättas med civilt arbete vid truppförbandet under tiden

medan Kungl. Maj:ts beslut å Hammarströms nya ansökan avvaktades. Enligt militieombudsmannens mening förutsatte generalordern nr 1151/1941, att de samvetsömma under väntetiden icke skulle vara skyldiga att bära den särskilda militära tjänstedräkten (jämför ämbetsberättelsen 1942 sid. 209 ff.). Uppenbart vore att de under denna tid icke skulle bära vapen och ammunition. Utredningen i ärendet visade emellertid, att Hammarström vid inryckningen den 26 maj 1941 blivit beordrad att mottaga och bära såväl uniform som annan utrustning, däribland vapen, samt att han vägrat att efterkomma denna order. Hammarström hade senare blivit fälld till frihetsstraff för bland annat denna sin vägran. Åtgärden att beordra Hammarström att bära uniform och vapen hade enligt militieombudsmannens uppfattning varit felaktig. För densamma torde Åkesson vara ansvarig. Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig kunna underlåta vidare åtgärd och låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda. Förvarsområdesbefälhavaren skulle giva Åkesson del av innehållet i skrivelsen.

På samma sätt som förevarande avgjordes samtidigt därmed ett annat, i huvudsak lika beskaffat ärende rörande värnpliktige nr 377 71/34 Hedman, som under värnpliktstjänstgöring vid Svea trängkår av kaptenen S. Nicolson beordrats iföra sig militär tjänstedräkt.

27. Otillåtna tjänstebyten mellan värnpliktiga.

Den 5 mars 1941 anmäldes till militieombudsmannen, att en värnpliktig, som enligt erhållen order haft att inställa sig till militär tjänstgöring, från en annan värnpliktig mottagit brev med förslag om tjänstebyte. Med anledning härav anhöll militieombudsmannen samma dag hos överbefälhavaren om undersökning, varefter överbefälhavaren den 18 mars 1941 inkom med utredning.

Av den verkställda utredningen framgick, att det anmälda fallet hänförde sig till ett av Svea trängkår organiserat fältförband, som sedan hösten 1940 varit förpuppats och legat i fältdepå. Vid förbandet tjänstgjorde tio frivilliga samt några inkallade värnpliktiga. Fem värnpliktiga, som enligt erhållen inkallelseorder skolat inställa sig vid förbandet den 9 mars 1941, hade av de frivilliga tillsänts erbjudande om tjänstebyte. De föreslagna bytena hade inneburet, att tjänsten vid förbandet i sin helhet skolat övertagas av de frivilliga och att de inkallade således icke skulle behöva infinna sig. För varje tjänstebyte hade krävts en kontant erkänsla av 75 kronor, avseende tre veckors beredskapstjänst. De föreslagna bytena hade icke kommit till stånd. Tjänstförrättande chefen för förbandet sergeanten G. Törning medgav emellertid, att de frivilliga talat med honom om möjligheterna att kunna ordna tjänsten vid förbandet på sätt angivits, samt att han därtill svarat, att det måhända kunde ordnas. Att fall av tjänstebyten kommit till utförande vid and-

ra förband blev icke påvisat genom denna första utredning. Order utgick, att lejning och friköp definitivt förbjödes.

Emellertid fortsattes utredningen i ärendet. Efter anhållan från militieombudsmannen inkom krigsfiskalen C. O. E. Linnell med protokoll över undersökningar, som gjorts av honom samt av statspolisen i Östergötlands län. Denna nya utredning fullständigades därpå i skilda avseenden. Bland annat infordrades såsom lån från arméförvaltningens civila departement lönelistor rörande en fördelningsträngstab, ett anspannskompani och ett bilkompani. Jämte det redogörelse lämnades för resultatet av den dittills utförda utredningen gjorde militieombudsmannen den 27 september 1941 hos överbefälhavaren anhållan, att undersökning måtte verkställas, huruvida andra tjänstebyten än de redan konstaterade förekommit vid de tre nämnda förbanden samt huruvida liknande transaktioner ägt rum vid andra förband.

Den 20 oktober 1941 inkom överbefälhavaren med resultatet av verkställd utredning, varjämte han i eget yttrande anförde, att frågan, huruvida tjänstebyten förekommit vid andra förband än de tre nyssnämnda icke hade blivit föremål för ytterligare undersökning, enär en sådan genom sin omfattning skulle lända till allvarligt förfång för det intensiva krigsförberedelsearbete, som nu måste pågå inom truppförbanden, och dessutom kunde beräknas taga en oöverskådlig tid i anspråk.

Genom den senare utredningen hade klarlagts elva fall av tjänstebyten, nämligen sex vid fördelningsträngstaben, tre vid anspannskompaniet och två vid bilkompaniet. Dessa förband voro förpuppade och de värnpliktiga voro indelade till tjänstgöring under treveckorsperioder. Tjänsten avsåg bevakning samt förråds- och reparationsarbeten m. m. I regel hade den som satt annan värnpliktig i sitt ställe lämnat vikarien kontant ersättning. Det vanligaste priset var 75 kronor för tjänstgöring under en omgång på tre veckor. Vid anspannskompaniet hade tjänstgöringen blivit dubbelförd, därigenom att den antecknats å värnpliktskorten både för de frivilliga, som verkligen varit i tjänst, och för dem, som låtit annan vikariera för sig. I ett fall hade lön utkvitterats under det namn som burits av en värnpliktig, som icke inställt sig. Slutligen utvisade utredningen att såväl trängstabschefen majoren Gösta Appeltofft som chefen för anspannskompaniet ryttmästaren Nils Wachtmeister och chefen för bilkompaniet kaptenen Sten Nicolson ägt kännedom om och samtyckt till tjänstebytena vid sina respektive förband. Sålunda anförde Appeltofft:

Han hade tillträtt befattningen som fördelningsträngchef den 6 januari 1941 och hade haft kännedom om de angivna fallen av tjänstebyten, till vilka han givit sitt bifall. Därvid hade han stött sig på en skriftlig order från högre ort, enligt vilken order frivilliga i första hand skolat användas till vakt- och handräckningstjänst. Denna order hade tillkommit för att i största möjliga mån undvika att inkalla värnpliktiga, som haft civilianställningar, från vilka de haft svårigheter att göra sig fria eller som genom inkallelserna skolat åsamkas stora ekonomiska förluster. Appeltofft hade alltid beviljat sådana anhållanden från värnpliktiga, därest det vid undersökning visat sig, att den

frivillige varit lämplig att kvarhållas i tjänst. Att någon ersättning till de frivilliga utöver den vanliga avlöningen förekommit, hade Appeltofft icke känt till, men han vore av den åsikten, att en dylik ersättning vore en privatsak mellan de inkallade och de frivilliga, vilka alla haft ekonomisk och praktisk nytta av tjänstebytet. Tjänsten hade icke lidit av dessa byten och ej heller hade krigsberedskapen försvagats därigenom, enär tjänsten ej avsett någon som helst militär utbildning utan endast rena handräkningsarbetet.

Stabsunderofficeren vid fördelningsträngstaben underlöjtnanten Otto Svedlund, som givit anvisning på utvägen att ställa vikarie och jämväl erinrat vederbörande om att denne finge räkna med gottgörelse till vikarien, anförde till sitt försvar bland annat:

Tjänstebytena hade alltid skett med befälets tillstånd och uteslutande i humanitärt syfte för att hjälpa båda parterna. De frivilliga hade nämligen uteslutande varit arbetslösa och sålunda haft mest nytta av att få kvarstanna i tjänst.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 26 januari 1942 till överbefälhavaren:

Den allmänna värnplikten innebure i princip, att varje värnpliktig skulle bära sin andel av försvarsbördan och det strede därför mot grundtanken i värnpliktsystemet, att värnpliktig satte annan i sitt ställe. Detta gällde såväl utbildningen i fredstid som all tjänstgöring enligt 28 § värnpliktslagen. I fall, då inkallelse till krigstjänstgöring icke omfattade samtliga värnpliktiga, komme tjänstgöringen ofta att fullgöras i omgångar. Vid de förband, som berörts av utredningen, hade, i samband med att manskapsstyrkan starkt reducerats, de värnpliktiga indelats i ett flertal omgångar, vilka haft att tjänstgöra under treveckorsperioder. Vid indelning i tjänstgöringsomgångar kunde hänsyn tagas till personliga önskemål rörande tidpunkten för tjänstgöringens början; därigenom rubbades icke principen om försvarsbördans fördelning. Hinder borde ej heller möta att vissa värnpliktiga efter frivilligt åtagande fullgjorde tjänstgöring i större utsträckning än som efter indelningen skulle falla på dem. När tjänstgöringen, såsom vid de här berörda förbanden varit fallet, endast avsett bevakning samt förråds- och reparationsjänst och dylikt, innebure det en god ekonomisering med arbetskraften, att krigsfrivilliga, vilka utgjordes av arbetslösa, i första hand toges i anspråk. Att förfara på sådant sätt stode också i god överensstämmelse med en utfärdad order av innehåll, att värnpliktiga, som därtill anmälde sig och som icke visat olämplighet, skulle, oavsett om personalbehovet för uppgifter av nyssnämnd art därigenom överskredes, äga rätt att kvarstå eller återinträda i tjänst.

Ökning av antalet frivilliga ledde regelmässigt vid en dylik tjänstgöring i omgångar till minskning av det antal värnpliktiga, som behövde inkallas. Såväl de frivilligas tjänstgöring som inkallandet av andra värnpliktiga måste emellertid ordnas på sådant sätt, att inkallade icke kunde köpa sig fria

från militärtjänstgöring genom att leja annan i sitt ställe. I detta ärende hade utretts, att dylika friköp eller tjänstebyten förekommit samt till och med satts i system. I vilken utsträckning friköp ägt rum hade icke blivit till fullo utrett; av de skäl överbefälhavaren anfört torde det vara riktigast att icke igångsätta en vidlyftig utredning rörande detta spörsmål.

De missförhållanden, som gjorde det berättigat att tala om verkliga friköp, låge däri, att de frivilliga kommit att tjänstgöra för bestämda inkallade värnpliktiga och att dessa byten ordnats genom privata avtal, varvid gottgörelse utgått till den tjänstgörande. Att vederbörande förbandschefer på sätt skett givit sitt samtycke till sådana byten måste, även om de icke ägt full kännedom om den utgående ersättningen, betecknas såsom allvarligt oförstånd. Det vore likaledes synnerligen anmärkningsvärt, att viss underordnad befattningshavare, på sätt utredningen närmare utvisade, medverkat vid friköpen och jämväl givit anvisning på förfaringssättet och erinrat den inkallade om att han finge räkna med att erlægga ersättning till den frivillige.

Det borde först klarläggas, vilka frivilliga som funnes att tillgå, och därefter prövas, vilka inkallelser som krävdes. Därest en minskning i de planerade inkallelserna bleve möjlig, borde frågor om därav föranledda tjänstgöringsändringar avgöras under skäligen hänsyn till alla därav berörda intressen. Detta vore en angelägenhet, som vederbörande befälhavare skulle handha under tjänsteansvar, och någon plats för privata transaktioner borde ej beredas.

Tjänstgöring som frivillig fullgjort efter tjänstebyte finge givetvis icke tillgodoräknas den som ställt vikarie för sig. Mot denna självklara regel hade man felat vid ett förband. Förklaringen att ett misstag begåtts, syntes kunna godtagas. Rättelse hade numera skett. Lön finge uppenbarligen icke utkvitteras för värnpliktig som icke inryckt. I ett fall hade emellertid så skett. Skäl till antagande att någon militär befattningshavare härvidlag gjort sig skyldig till tjänstefel syntes ej föreligga.

Ehuru militieombudsmannen, såsom av det anförda framginge, funnit skäl till allvarliga anmärkningar mot tjänstebytena, vilka strede mot en av de grundläggande principerna för den allmänna värnplikten, hade militieombudsmannen funnit sig kunna underlåta vidare åtgärd. Vid denna bedömning hade militieombudsmannen särskilt beaktat, att vederbörande militära befattningshavare felat av ovarsamhet och icke haft för avsikt att göra orätt utan snarare tagit en otillåten hänsyn till de värnpliktigas önskemål. Vidare hade hänsyn tagits därtill, att landets försvarsberedskap icke syntes ha blivit lidande på tjänstebytena samt att rättelse för framtiden torde ha vunnits.

Militieombudsmannen anhöll att bland andra Appelloff, Wachtmeister, Nicolson och Svedlund genom överbefälhavarens försorg måtte delgivas militieombudsmannens beslut i ärendet.

28. Fråga om militär befälhavares skyldighet att till civil tjänsteman (mantalsskrivningsförrättare) lämna vissa uppgifter rörande militär personals tjänstgöringsförhållanden.

I en den 20 april 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde stadsfogden Tage Rudstedt i egenskap av mantalsskrivningsförrättare i Skövde stad:

Officerare, underofficerare och andra såväl på stat som i reserven, vilka sedan lång tid tillbaka, i vissa fall ända sedan april 1940, varit placerade till militärtjänstgöring inom Skövde och vistats där under sådan tid och sådana omständigheter, att de där bort vara mantalsskrivna, åtminstone för år 1942, hade i flera fall uraktlåtit att fullgöra sin kyrkoskrivnings- och mantalsskrivningsskyldighet å vistelseorten, detta till och med sådana, som i Skövde skaffat sig familjebostad och således där hade sin bostad, allt i tydlig avsikt att komma i åtnjutande av vissa förmåner såsom terminslön m. m., vilka eljest icke utginge till personal tjänstgörande å hemorten, mantalsskrivningsorten. Förhållandet torde vara enahanda även å andra orter. Då statsverket härigenom orsakades extra utgifter på mycket stora belopp, torde det böra åligga vederbörande chef att i besparingssyfte tillse, att honom underställd personal bleve, i överensstämmelse med gällande mantalsskrivningsförordnings bestämmelser, mantalsskriven å ort, som orsakade statsverket minsta utgift. Utan vederbörande chefs medverkan torde under nuvarande förhållanden icke vara möjligt att erhålla tillförlitliga uppgifter om vilka befattningshavare, som vistades å tjänstgöringsorten under sådana förhållanden, att de borde därstädes mantalsskrivas.

Sedan militieombudsmannen hos befälhavaren för Västra militärområdet anhållit om yttrande, anförde generalmajoren E. af Edholm i skrivelse den 25 april 1942 följande:

Stadsfogden syntes utgå från att skyldighet att mantalsskriva sig i Skövde förelåge för samtliga eller i varje fall det stora flertalet av här ifrågavarande befattningshavare. Huruvida denna hans uppfattning vore riktig ur rent juridiska synpunkter tillkomme det icke af Edholm att avgöra. Denne ansåge sig emellertid icke kunna underlåta att under hänvisning till bestämmelserna i mantalsskrivningsförordningen § 3 mom. 6 stycket 3 såsom sin uppfattning framhålla, att någon ovillkorlig skyldighet för ifrågavarande personal att låta mantalsskriva sig i Skövde icke syntes föreligga. Obestriddigt torde nämligen vara, att denna personals tjänstgöring i Skövde betingades av det rådande beredskapsläget. Även om detta för viss personal hittills icke medfört ändrad plats för krigstjänstgöringen sedan krigets utbrott, kunde en sådan förändring när som helst inträda, varför den nuvarande tjänstgöringsorten måste betraktas såsom tillfällig. Endast i ett fåtal fall hade det förekommit, att nu ifrågavarande befattningshavare utan avbrott haft sin tjänstgöring förlagd till Skövde. I samtliga fall komme befattningshavarna, vilka nästan undantagslöst innehade fast tjänst, yrke, rörelse eller fastighet å an-

nan ort, där de för närvarande vore mantalsskrivna, vid beredskapens upphörande eller tidigare vid hemförlovning eller hempermittering att återgå till sina befattningar å hemorten. När detta kunde ske undandroge sig givetvis både vid kommenderingens början och senare varje möjlighet att bedöma. Beredskapens tillfälliga natur vore sålunda uppenbar. — Det vore riktigt att det i några fall förekommit, att befattningshavare för längre eller kortare tid tagit med sin familj till Skövde. Denna omständighet kunde emellertid näppeligen utgöra något stöd för den av stadsfogden hävdade uppfattningen, då åtgärden i fråga skett helt på vederbörandes egen risk och självfallet utan att staten ersatt flyttningskostnaderna. Den risk som vederbörande i dylika fall iklätt sig för hyra av bostad, flyttningskostnad m. m., hade han i händelse av förändring av platsen för tjänstgöring eller beredskapens upphörande icke någon som helst möjlighet att få ersatt. I betraktande härav syntes det icke kunna anses vare sig oriktigt eller obilligt, att terminslön utginge även om jämväl familjen vistades å den tillfälliga tjänstgöringsorten. Ett motsvarande förhållande rådde under fredsförhållanden, då vid tillfällig kommendering särskilt dagtraktamente utginge, även om vederbörande medförde familj till den tillfälliga tjänstgöringsorten. — Stadsfogden syntes vilja göra gällande, att det skulle åligga af Edholm såsom chef att tillse, att honom underställd personal bleve i överensstämmelse med gällande mantalsskrivningsförordnings bestämmelser mantalsskriven å ort, som orsakade statsverket minsta utgift. Alldeles bortsett från det förhållandet, att bestämmelserna om var en person skulle mantalsskrivas avgjordes av helt andra synpunkter än enbart statsverkets ekonomiska intressen, saknade af Edholm varje möjlighet att utöva en dylik kontroll. Till en början kunde af Edholm lika litet som någon annan från fall till fall angiva längden av en tillfällig tjänstgöring å orten. Den vid staberna tjänstgörande personal, vars placering icke framginge av statskalendern, vore grundad på krigstjänstgöringsorder och sålunda av hemlig natur, och af Edholm vore på grund därav förhindrad lämna upplysningar om deras tjänstgöring. Därjämte ansåge af Edholm sig även jämlikt bestämmelserna i generalordern nr 1488/1940 mom. 4, generalordern nr 3818/1941 mom. 2 samt högkvarterensorder i försvarsstaben nr 6: 143 den 24 oktober 1941 förhindrad lämna uppgifter om densamma, enär order delgivna genom Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret, utgivna rullor och personalförteckningar m. m., vilka icke hemligstämplats, samtliga vore försedda med beteckningen »endast för tjänstebruk» och sålunda icke finge delgivas utomstående.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse till af Edholm den 30 maj 1942:

Genom generalordern nr 1488/1940 anbefalldes, bland annat, att det vore envar militärperson förbjudet att på vad sätt det vara måtte till obehöriga lämna underrättelser om militära kommenderingar samt inkallelse, hemförlovning och permittering av militär personal. Ordern publicerades genom Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret, vilken publikation vore avsedd endast för tjänstebruk och därom försetts med anteckning.

I generalordern nr 3818/41 anbefalldes, bland annat, att med böcker, försedda med påtryck »Endast för tjänstebruk», avsåges sådana böcker, vilkas innehåll icke finge komma till obehörigas kännedom utan endast vara tillgängligt för sådan militär personal, för vilken böckerna vore avsedda.

Högkvartersordern Fst nr 6: 143 den 24 oktober 1941 innehöle följande: Av ett av Kungl. Maj:t genom utslag den 16 oktober 1941 avgjort mål framginge dels att de på en militär publikation i tryck anbragta orden »Endast för tjänstebruk» ansetts innefatta order till mottagaren av publikationen att endast använda den i tjänsten, dels ock att yppandet av publikationens innehåll för obehörig kunde medföra straff jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten. Detta skulle på lämpligt sätt bringas till underlydande personals kännedom.

Frågan vilken militära personal som skulle mantalsskrivas å tjänstgöringsorten kunde givetvis icke här upptagas till prövning. Det kunde emellertid erinras, att viss ledning för de fall som i ärendet berörts syntes kunna hämtas ur ett av kammarrätten den 12 maj 1937 avgjort mål (se kammarrättens årsbok 1937 sid. 30).

I viss utsträckning vore medverkan från militära chefer uttryckligen föreskriven i fråga om mantalsskrivning. Sålunda stadgades i § 5 mom. 1 i mantalsskrivningsförordningen, att genom vederbörande chefers föranstaltande skulle årligen avlämnas vissa uppgifter rörande arméns och flottans i garnisons- eller stationsort förlagda manskap samt de vid kronans varv och verkstäder anställda arbetarna till vederbörande pastor, som hade att avlämna uppgifterna till mantalsskrivningsförrättaren. I detta sammanhang förtjänade att särskilt framhållas, att en framställning från mantalsskrivningsförrättare om meddelande av upplysningar naturligtvis skulle avgivas i tjänsten samt av den militäre chef, som mottog framställningen, behandlas som ett tjänsteärende. En sådan chef ägde icke vägra lämna upplysningar allenast av det skälet, att han ansåge det uppenbart, hur frågan om mantalsskrivningen rätteligen borde avgöras. Det vore, som i ärendet framhållits, särskilda myndigheter, som beslutade i mantalsskrivningsfrågor. Spörsmålet i vilken omfattning dessa myndigheter ägde påkalla medverkan från militära chefers sida måste, där särskilda stadganden saknades, besvaras med ledning av de allmänna grundsatserna om olika myndigheters plikt att bistå varandra.

I lagen den 28 maj 1937 nr 249 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar vore angivna undantagen från den i § 2 i tryckfrihetsförordningen uppställda principen om allmänna handlingars offentlighet. Bland hemliga handlingar upptoges i 4 § i lagen vissa handlingar rörande försvarsväsendet; dessa angåves emellertid ej närmare utan Konungen bemyndigades att förordna särskilt därom. Sådana särskilda föreskrifter utfärdades genom kungl. kungörelse den 25 november 1938 nr 757.

1937 års lag gällde emellertid endast utlämnande av allmänna handlingar till enskilda och den berörde ej handlingars tillhandahållande åt myndigheter och statstjänstemän. Samma begränsning gällde beträffande 1938 års kungörelse, som icke hade någon självständig betydelse. Till grund för 1937 års lag

låge ett av särskilda sakkunniga utarbetat förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. I detta förslag inginge en uttrycklig bestämmelse (§ 2 mom. 6 tryckfrihetsförordningen) av innehåll, att vad som stadgades om allmän handlingars utlämnande och hemlighållande icke hade avseende på sådan handling meddelande åt domstol eller annan myndighet eller åt den, som eljest för tjänst eller allmänt uppdrag borde erhålla del därav. Motsvarande bestämmelse hade ej upptagits i de för riksdagen framlagda förslagen. Såsom motivering härför hade föredragande departementschefen anfört följande (se proposition nr 140/1936 sid. 52): »Det i förslaget upptagna stadgandet, att föreskrifterna om allmänna handlingars utlämnande och hemlighållande ej har avseende på sådana handlingars utlämnande åt domstol eller annan myndighet etc., utsäger ej annat än vad även eljest skulle gälla och även nu gäller, nämligen att förevarande lagstiftning icke reglerar myndigheternas tillgång till allmänna handlingar. En dylik förklaring av lagens räckvidd synes överflödig, och då den dessutom — oaktat omformulering — visat sig ägnad att framkalla missförstånd, lär den icke böra upptagas i lagtexten.» — Det torde i detta sammanhang böra framhållas att en handling som icke finge utlämnas till enskild förbleve underkastad detta utlämningsförbud även om den överlämnades till annan myndighet.

Såsom av det anförda framginge lade stadgandena i 1937 års lag och i 1938 års därtill hörande kungörelse icke hinder i vägen att hemliga handlingar delgäves en mantalsskrivningsförrättare. De i ärendet åberopade militära ordena innehölle ej heller några sådana hinder. I generalordern nr 1488/1940 avsåges endast underrättelser till obehöriga, och såsom sådan kunde en mantalsskrivningsförrättare ej anses. Då en militär chef, som förut angivits, hade att i tjänsten besvara en framställning från mantalsskrivningsförrättare, vore den ifrågakomna högkvarterersordern ej här tillämplig.

Det syntes emellertid böra anmärkas, att myndigheters och tjänstemäns rätt att få del av allmänna handlingar vore begränsad till vad de för sitt arbete vore i behov av. Man torde ej heller kunna fränkänna vederbörande militäre chef rätt att pröva, huruvida kravet på hemlighållande i ett speciellt fall vore så starkt, att det vägde över mantalsskrivningsmyndigheternas behov av upplysningar. Det förefölle dock sannolikt, att man allenast i undantagsfall av sådana skäl skulle kunna vägra att lämna de uppgifter som erfordrades för avgörande av ett mantalsskrivningsärende.

Med anledning av innehållet i af Edholms yttrande hade militieombudsmannen ansett sig böra giva af Edholm del av sin uppfattning i dessa frågor.

29. Fråga om anordnandet av personkontrollen vid statens ammunitionsfabriks avdelning i Karlsborg. Tillika fråga om fabriksledningens befogenheter att på vissa grunder uppsäga och avskeda anställd personal.

Med anledning av innehållet i en tidningsnotis igångsatte militieombudsmannen i oktober 1941 en utredning rörande det förhållandet, att den sedermera för spioneri häktade Erika Möller från Stockholm vunnit anställning vid statens ammunitionsfabriks avdelning i Karlsborg. Vid utredningen hördes bland andra arbetsofficeren vid nämnda fabriksavdelning överstelöjtnanten E. Dahlerus samt landsfiskalsassistenten i Karlsborgs landsfiskalsdistrikt Harry Resar.

I skrivelse till försvarsväsendets verkstadsnämnd den 23 april 1942 anförde militieombudsmannen, efter att ha lämnat en redogörelse för utredningsresultatet såvitt anginge den vid fabriksavdelningen verkställda personkontrollen rörande arbetssökande, bland annat följande:

Efter krisens inbrott på hösten 1939 hade en väsentlig ökning av produktionen vid ammunitionsfabrikens avdelning i Karlsborg blivit nödvändig och ett betydande antal nya arbetare hade måst anställas. Under de första månaderna torde någon egentlig kontroll rörande de arbetssökandes pålitlighet icke ha verkställts vare sig före anställandet eller under tiden närmast därefter; dock syntes i enstaka fall upplysningar i detta avseende ha anskaffats. De första åtgärderna, syftande till en personkontroll beträffande såväl samtliga redan anställda arbetare som framtida arbetssökande, hade vidtagits i april 1940. Angående initiativet till dessa åtgärder rådde meningsskiljaktigheter mellan fabriksledningen i Karlsborg samt polismyndigheten.

Frågan vem som tagit initiativ till personkontroll över arbetarstammen vore i och för sig av ringa betydelse och torde kunna lämnas å sido. Det torde vara uppenbart, att fabriksledningen ensam ägde bestämma, vilka personer som finge beredas anställning vid fabriken och vilka åtgärder som från fabriken sida skulle vidtagas för vinnande av kontroll över de arbetssökande. I denna del kunde civil polismyndighet väl medverka vid åtgärdernas utförande men den ägde ej rätt att ingripa i fabriksledningens verksamhet. Den undersökning rörande arbetssökande, som verkställts under det första halvåret efter krisens början, hade varit obetydlig. Jämväl senare hade kontrollen lämnat rum för anmärkningar. En order den 15 april 1940 rörande kontrollens bedrivande hade icke blivit bragt i verkställighet. Ordern syntes ha kunnat medföra sådana hinder för personalanskaffningen, att det varit motiverat att på sätt skett frånga densamma. Vid sidan av denna order, delvis under medverkan av landsfiskalsassistenten, syntes därpå ett ganska tillfredsställande system ha utbildats, vilket medfört, att nödiga upplysningar i viss utsträckning kunnat erhållas före anställandet. Enligt en den 15 oktober 1940 utgiven order hade därefter införts en ny ordning för personkontrollen, vilken ordning gällt till och med början av september 1941. Närmare utredning hur

denna ordning fungerat hade ej förebragts i ärendet. Att densamma icke varit fullt lämplig torde framgå redan därav, att man senare återgått till att anlita landsfiskalsassistenten för anskaffande av uppgifter. Vidare finge handlingarna anses utvisa, att möjligheterna att före anställandet erhålla erforderliga upplysningar under den nya ordningen varit sämre än förut. Slutligen torde ordern den 15 oktober 1940 ha medfört, att den befattningshavare, som infordrat upplysningar rörande arbetssökanden, icke stått i nödig kontakt med chefen för anställningsavdelningen. Ordern innebar, att de anskaffade upplysningarna skulle, eftersom den sistnämnde icke varit officer, hållas hemliga jämväl för honom, ehuru han självständigt verkställt prövningen av de arbetssökande. På det hela taget syntes tillräckligt intresse, omtanke och uppmärksamhet icke ha ägnats frågan om personkontrollen och de i detta avseende vidtagna åtgärderna hade icke alltid präglats av nödig planmässighet.

Vid fabriken torde ha anställts ett antal arbetare som bort kunna gallras ut redan vid prövning av ansökningarna, bland andra vissa personer tillhörande de politiska ytterlighetsriktningarna.

I fråga om åtgärder till förhindrande eller upptäckande av brott vore gränserna för fabriksledningens och den civila polismyndighetens verksamhetsområden icke fullt klara. Cheferna för krigsmaktens olika avdelningar vore skyldiga att upprätthålla allmän ordning och säkerhet inom avdelningarna och enligt gällande militära författningar åläge det dessa chefer att ha hand om utredningen rörande förseelser och brott, vilka skulle behandlas såsom disciplinmål eller inför krigsdomstol. Enligt 191 § strafflagen för krigsmakten skulle bestraffningsrätt i disciplinmål tillkomma bland annat befälhavare för verk eller inrättning, som ej tillhörde visst truppförband. Sådan befälhavare vore även häktningsmyndighet jämlikt bestämmelse i 94 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes. Till de verk och inrättningar som avsåges i 191 § torde ammunitionsfabriken vara att räkna (jämför 1901 års krigslagstiftningskommittés betänkande sid. 213 samt Svedelius och af Geijerstams kommentar till 191 § 7:o strafflagen för krigsmakten). Driften vid ammunitionsfabriken vore visserligen numera i tekniskt och ekonomiskt avseende underställd försvarsväsendets verkstadsnämnd; denna omständighet syntes dock icke inverka på bedömningen av dessa spörsmål. Disciplinär bestraffningsrätt föreläge endast i förhållande till den, som stode under vederbörande chefs befäl, och militär befälsrätt kunde utövas allenast beträffande dem, som lydde under strafflagen för krigsmakten. Likaså torde militär befälhavares rätt att häkta vara begränsad så, att den endast avsåge dem, som lydde under nämnda lag. Eftersom de vid ammunitionsfabriken anställda arbetarna under fredsförhållanden otvivelaktigt icke lydde under strafflagen för krigsmakten, kunde styresmannen för fabriken icke i fråga om fabriksarbetarna utöva de nyss nämnda befogenheterna.

Ett särskilt spörsmål vore, hur förhållandena i nu berörda avseenden ställde sig efter mobilisering. Enligt 6 § 3:o strafflagen för krigsmakten skulle envar,

som vore tjänstgöringsskyldig vid mobiliserad avdelning av krigsmakten, lyda under nämnda lag. Av avgörande betydelse vore således om ammunitionsfabriken kunde betraktas som en avdelning av krigsmakten. I ett år 1929 inom justitiedepartementet utarbetat utlåtande över framställningar rörande vidtagande av åtgärder i anledning av den försvarsfientliga propagandan anfördes i detta hänseende (sid. 28): »Vad angår de under arméförvaltningen lydande fabriker och verkstäder — Karl Gustafs stads gevärsfaktori, ammunitionsfabriken och Åkers krutbruk — äro där anställda arbetare ej att anse såsom anställda vid krigsmakten och böra följaktligen icke heller räknas till den personal, som är underkastad bestämmelserna i strafflagen för krigsmakten, ej ens vid mobilisering.» (Jämför även krigslagstiftningskommitténs betänkande sid. 34 samt proposition nr 30/1938 sid. 12.) Den ändring, som 6 § strafflagen för krigsmakten undergått år 1938, torde icke ha rubbat hithörande förhållanden. Emellertid kunde vissa skäl anföras även för den ståndpunkten, att ammunitionsfabriken vore en avdelning av krigsmakten. Besvarande av denna fråga borde ankomma på domstolarna. För närvarande vore ett motsvarande spörsmål beroende av domstols prövning.

Därest man utginge från uppfattningen att ammunitionsfabriken icke kunde anses såsom en avdelning av krigsmakten, komme man närmast till det resultatet, att det i första hand ålåge den civila polismyndigheten att söka förebygga och att beivra brott inom fabriken. Emellertid måste det fasthållas, att i varje fall jämväl fabriksledningen vore skyldig att med de medel som stode till buds sörja för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet inom fabriken. Fabriksledningen borde vara polismyndighet behjälplig i dess arbete i syfte att förhindra brottslighet inom fabriken eller utreda begångna lagöverträdelser. Det samarbete mellan civila och militära befattningshavare som sålunda borde äga rum, vore av särskild vikt i fråga om strävandena att förekomma spioneri och sabotage inom krigsindustrin.

Omständigheterna kring Erika Möllers anställning vid ammunitionsfabriken borde ses i belysning av vad förut anförts. Erika Möller hade anställts och börjat sitt arbete vid fabriken någon av de första dagarna i september 1940. Såvitt handlingarna utvisade hade någon utredning rörande hennes föregående levnad dessförinnan icke verkställts. Den i efterhand utförda, vanliga personkontrollen hade icke lett till upptäckande av några anmärkningsvärda förhållanden. Emellertid hade såväl chefen för anställningsavdelningen som genom honom, landsfiskalsassistenten fått sin uppmärksamhet fäst vid henne och börjat hysa misstankar, att hon i olovliga syften tagit anställning vid fabriken. I slutet av september 1940 hade till platsbefälhavaren i Karlsborg inkommit en skrift, vari gjorts gällande, att Erika Möller möjligen vore engagerad i spionerisaker. Sedan denna skrift översänts till landsfogden i länet, hade landsfiskalsassistenten genom landsfogden informerats om innehållet i skriften och landsfiskalsassistenten hade i sin tur underrättat chefen för anställningsavdelningen i Karlsborg därom. Arbetsofficeren hade påstått, att han omkring den 10 november 1940 av platsbefälhavaren muntligen underrättats om att Erika Möller vore misstänkt för att i olovliga avsikter ha tagit

anställning vid fabriken samt att han icke medvetet sysslat med fallet före den 13 november 1940, då han hållit förhör med Erika Möller. Mot dessa påståenden stode vissa andra i ärendet lämnade uppgifter. Sålunda hade landsfiskalsassistenten anfört, att han redan i slutet av september eller början av oktober 1940 besökt arbetsofficeren och informerat denne om resultatet av undersökningarna rörande Erika Möller. Vidare hade chefen för anställningsavdelningen berättat, att han, samtidigt med att han fått veta något om Erika Möller, underrättat fabriksledningen därom; om han beträffande någon sak underlåtit att personligen tala med arbetsofficeren hade det berott på att landsfiskalsassistenten omtalat, att han redan lämnat arbetsofficeren meddelande i saken. Även tygofficeren vid fabriken syntes, troligen i början av oktober 1940, ha med arbetsofficeren diskuterat Erika Möllers kvarstående i fabriken tjänst.

Genom brev den 14 november 1940 hade chefen för intendenturavdelningen vid fabriken i Karlsborg till ammunitionsfabrikens avdelning i Marieberg på begäran lämnat vissa upplysningar rörande Erika Möller. Dessa upplysningar hade han erhållit genom arbetsofficeren och de syntes i huvudsak vara grundade på vad som framkommit vid förhöret den 13 november. Brevet hade emellertid avslutats med uttalandet, att ingen anmärkning kunde riktas mot Erika Möller i arbetet och att ingenting hade förmärkts som styrkte föregående misstankar mot henne. Vid en strax därefter verkställd undersökning hade det emellertid framkommit, enligt arbetsofficerens egen uppgift, att Erika Möller på mindre än tre månaders anställning varit frånvarande från arbetet fem gånger, sammanlagt tolv och en halv dag. Frånvaron hade vid flera tillfällen skett utan förfall. Chefen för anställningsavdelningen hade berättat, att han, säkerligen på order av arbetsofficeren, omkring den 1 november 1940, då Erika Möller varit borta från arbetet för sjukdom, besökt hennes bostad och därvid konstaterat, att hon varit bortrest.

Utredningen i ärendet gäve visst stöd för den uppfattningen, att arbetsofficeren redan före den 10 november 1940 blivit underrättad om de misstänkta omständigheter beträffande Erika Möller som kommit i dagen. Mot hans egna uppgifter kunde det dock icke anses styrkt, att det före mitten av november förelagts honom sådana upplysningar, att han haft tillräckliga skäl att misstänka henne för brottslig verksamhet. Att polismyndigheten icke fått underrättelser om Erika Möllers frånvaro från arbetet vittnade om brister i samarbetet mellan fabriksledningen samt polismyndigheten. Då uppgifterna om vad som förekommit mellan de olika befattningshavarna vore stridiga, kunde det icke fastslås, vem som bure ansvaret för bristerna. Jämväl i fråga om samarbetet mellan fabriksledningen samt dess underlydande hade det bruslit, därest arbetsofficeren verkligen icke före den 10 november 1940 blivit orienterad om misstankarna mot Erika Möller. Utom chefen för anställningsavdelningen hade nämligen flera av Erika Möllers förmän känt till att hon varit misstänkt.

Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig böra för fabriksledningen framhålla dess ansvar för fabriken befriande från sam-

hällsfarliga eller opålitliga element. Fabriksledningen borde sörja för att omständigheter, som kunde giva anledning till misstanke om olovlig verksamhet, bringades till polismyndighets kännedom. I fall, då tillräckliga skäl att avskeda en misstänkt arbetare icke förelåge, borde fabriksledningen i mån av förmåga bidra till att den misstänkte hölles under tillsyn.

Vid utredningen i ärendet berördes jämväl frågan om fabriksledningens befogenheter att uppsäga och avskeda anställd personal. I sin ovannämnda skrivelse till försvarsväsendets verkstadsnämnd redogjorde militieombudsmanen bland annat för innehållet i gällande kollektivavtal samt för en av arbetsdomstolen den 14 maj 1941, nr 48, meddelad dom i mål mellan försvarverkens civila personals förbund samt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, varefter anfördes följande:

Särskilt under de nu rådande förhållandena vore det synnerligen angeläget, att försvarsväsendets arbetsplatser hölles fria från opålitliga element; framför allt borde personer, som ägnade sig åt spioneri- eller sabotageverksamhet eller eljest äventyrade samhällets säkerhet, hölles borta från dessa arbetsplatser. I första hand borde säkerheten inom hithörande industrier och företag tryggas genom gallring av de arbetssökande. Under de fyra första veckorna av anställningstiden, då enligt kollektivavtalet ingen uppsägningstid gällde, torde arbetsgivaren äga fri rätt att avskeda arbetare. Denna period syntes böra av företagsledarna begagnas till att rensa bort sådana för samhället farliga personer, som sluppit genom den vid anställningen utövade personkontrollen. Emellertid kunde man icke lita enbart till denna personkontroll eller till de speciella möjligheterna att avskeda under den första perioden av anställningstiden; man hade att räkna med att enstaka samhällsfarliga eller opålitliga individer undginge uppmärksamheten. Likaledes förelåge den risken att äldre anställda, vilka tidigare ansetts som pålitliga, framdeles kunde giva anledning till anmärkning i förevarande avseende. Det funnes således behov av särskilda möjligheter att från arbetet skilja sådana arbetare, som icke vore lojala mot folk och försvar.

Det låge i sakens natur, att det förelåge en väsentlig skillnad mellan ett företags rätt att underlåta att anställa vissa arbetare och dess rätt att avskeda dem, som redan vunnit anställning. Den som sökte arbete hade ju ej ett anspråk på att bliva antagen; den som blivit antagen kunde däremot icke avskedas med mindre arbetsavtalet medgäve det. För den enskilde arbetaren innebure avsked från hans anställning ett mycket allvarligt slag. Det vore därför nödvändigt, att klara normer funnes för rätten att avskeda samt att dessa normer rättvist tillämpades.

För försvarsväsendets arbetsplatser gällde ett kollektivavtal av den 5 juni 1939, vilket avtal bland annat reglerade rätten att uppsäga och avskeda arbetare. I § 2 mom. 1 i detta avtal upptoges huvudregeln, att arbetsgivare ägde rätt att fritt antaga och avskeda arbetare. Emellertid stadgades i § 1 mom. 5 att, då uppsägning av arbetare måste företagas till följd därav, att arbetsstyrkan behövde minskas, skulle vid lika lämplighet avseende fästas vid

ifrågakommande arbetares anställningstid och försörjningsplikt. Enligt den tolkning av dessa avtalsbestämmelser, som fastslagits genom arbetsdomstolens dom den 14 maj 1941, nr 48, ägde arbetsgivaren, oavsett föreskriften i § 2 mom. 1, icke rätt att avskeda arbetare, som kunde göra anspråk på företrädesrätt, utan att därtill funnes en objektivt godtagbar anledning. Beträffande avskedande, som icke föranletts av att arbetsstyrkan skulle minskas, måste arbetsgivaren således kunna åberopa, att den avskedade vore olämplig eller att annan giltig anledning föreläge till hans skiljande från tjänsten.

Den centrala frågan, huruvida en arbetare vid försvarsväsendets arbetsplatser finge avskedas på grund av sin verksamhet inom ett politiskt parti, hade icke blivit besvarad genom arbetsdomstolens nysnämnda dom. Då anställning vid försvarsväsendet medförde särskilda möjligheter att verka för statsfientliga syften, vore det berättigat att på försvarsväsendets personal ställa stora krav på lojalitet mot samhället. Emellertid måste det ifrågasättas, huruvida enligt kollektivavtalet enbart tillhörighet till ett ytterlighetsparti finge föranleda avskedande. Visserligen torde erfarenheten ha visat, att vissa sammanslutningar vore så bundna i tjänst hos främmande intressen, att risken för spioneri-, sabotage- eller annan sådan samhällsfarlig verksamhet låge nära. Men såsom illojala och opålitliga så att avskedande kunde ske torde man knappast äga rätt att behandla andra än dem som genom sina egna gärningar givit anledning till misstanke om farlig verksamhet, därvid alla oberoende av deras politiska inställning borde behandlas lika. Vad nu sagts gällde endast beträffande sådana politiska eller andra organisationer, vilkas existens och verksamhet i samhället tolererades. Därest statsmakterna skulle besluta att upplösa vissa sammanslutningar, komme givetvis frågan i ett annat läge.

Om också enligt militieombudsmannens mening enbart tillhörighet till visst ytterlighetsparti näppeligen enligt kollektivavtalet utgjorde tillräcklig grund för avskedande, syntes det emellertid vara rimligt att åt kollektivavtalets stadganden gäves sådan tolkning, att skiljande från arbetet vore medgivet i de fall, då vederbörande på grund av egna åtgärder misstänktes för samhällsfarlig brottslig verksamhet. Hur lösa misstankar som helst kunde dock icke utgöra godtagbart skäl till avskedande, utan det skulle finnas grundad anledning till antagande, att vederbörande gjort sig skyldig till sådan verksamhet som nyss sagts. Man ägde å andra sidan icke uppställa så stränga krav som att det skulle vara fullt bevisat, att spioneri eller sabotage eller annan sådan brottslig gärning kommit till fullbordan. Såsom skäligen misstänkt torde man t. ex. kunna beteckna den som, utan att kunna anföra giltiga motiv för sina förehavanden, sökte insamla upplysningar eller vinna tillträde till olika lokaler eller komma i kontakt med särskilda anställda eller uppehölle förbindelse med opålitliga individer.

Huruvida ett avskedande på nu angivna skäl läte sig förena med kollektivavtalets regler berodde i första hand på den betydelse som inlades i kravet på lämplighet. Till stöd för ståndpunkten, att opålitliga arbetare borde betraktas som olämpliga inom försvarsväsendets fabriker torde man kunna

åberopa vissa bestämmelser, som reglerade rätten att utan ansökan entlediga fast anställt manskap. I olika anställningsförfattningar föreskrevs, att vederbörande befälhavare ägde avskeda manskap, som visat sig olämpligt för fortsatt anställning. Denna bestämmelse, som i främsta rummet torde avse rent militära egenskaper, hade givits en så vidsträckt tolkning, att den tillämpats även å dem, som på grund av sin politiska inställning misstänkts för opålitlighet. Såsom förut antytts och i överensstämmelse med den uppfattning, som fabriksledningen syntes hysa, vore emellertid varsamhet av nöden. Det borde beaktas, att större krav ej finge ställas på de vid krigsindustrin anställda än på krigsmaktens personal samt att de egentliga fabriksarbetarna i fråga om rätten att vara medlemmar i eller verksamma inom politiska sammanslutningar icke finge vara alltför ogynnsamt ställda i förhållande till ämbets- och tjänstemännen inom försvarsväsendet. Garanti mot obehörigt avskedande hade beretts genom arbetsfredslagstiftningen och det ankomme på arbetsdomstolen att vid behov här uppdraga gränserna.

Vid avslutandet av nytt kollektivavtal borde uppmärksamhet ägnas åt ifrågavarande spörsmål.

30. Fråga om åtgärd mot officer i anledning av yttranden i politiska ämnen vid samtal i mäss.

I en ledande artikel i Nya Dagligt Allehanda för den 1 juni 1942 benämnd »En försvarsfråga» uppgavs bland annat att en inspekterande högre officer i en fältförläggning inför ett forum, i vilket ingick flera värnpliktiga officerare, skulle ha utlåtit sig om vår statsstyrelse som korrumperad, vårt försvar som dubiöst och vår politik på andra sätt tvivelaktig samt att det hela av allt att döma varit en fördomsfri blandning av vulgärnazism och defaivism, som på de närvarande gjort ett synnerligen obehagligt intryck.

Enligt vad sedermera framkom åsyftades med nämnde högre officer övers-telöjtnanten i fortifikationens reserv E. F. T. Fevrell, och händelsen inträffade i en officersmäss i Tärna den 5 maj 1942.

Nämnda artikel utlöste en livlig diskussion i pressen, och i många tidningar framställdes skarpa anmärkningar mot Fevrell och yrkades på vidtagande av vissa åtgärder.

I en kommuniké till dagspressen den 2 juni 1942 från Tidningarnas Telegrambyrå — enligt upplysning från chefen för armén hade denne avfattet kommunikén — meddelades att T. T. erfarit att det syntes vara ostridigt att Fevrell vid tillfället yttrat sig på ett synnerligen olämpligt sätt och att, när det passerade kommit till chefens för armén kännedom, omedelbart vidtagits de åtgärder som chefen för armén ansåg omständigheterna påkalla.

I en artikel i Nya Dagligt Allehanda för den 10 juni 1942 med rubrik »Nazistpropaganda även för meniga» uppgavs att Fevrell i en raststuga ome-

delbart intill gränsen inför underbefäl och meniga skulle ha fällt yttranden av vilka framgått att Sverige borde överge sin hittillsvarande neutralitetspolitik och engagera sig på främmande makts sida och vilka yttranden inneburit en ohöjld nazistisk propaganda. I en artikel för den 11 juni 1942 i Svenska Dagbladet betitlad »Hr Fevrells propaganda» uppgavs att Fevrells synpunkter så uppenbart voro identiska med en viss främmande makts propaganda att de närvarande suttit stumma av häpnad.

Även vad Fevrell skulle ha yttrat vid sist åsyftade tillfälle — händelsen skedde i det s. k. Prästhärbärgen vid Björknäs kapell den 8 maj 1942 — blev föremål för stark uppmärksamhet i pressen, och behandlades frågan om de åtgärder som vidtagits mot Fevrell.

I skrivelse till chefen för armén den 18 juni 1942 erinrade militieombudsmannen om att dagspressen innehållit åtskilliga artiklar och notiser angående Fevrell och framhöll att det bland annat påståtts att chefen för armén företagit vissa åtgärder mot Fevrell. Då uppgifterna om dessa åtgärder varit mycket vaga och delvis motsägande anhöll militieombudsmannen om upplysning vari de bestått.

Vid personligt besök hos militieombudsmannen den 10 juli 1942 lämnade chefen för armén muntligt besked om de åtgärder han då vidtagit mot Fevrell och orienterade militieombudsmannen om vad som framkommit i pågående, vid nämnda tid ännu ej avslutad utredning, varjämte chefen för armén även vid senare besök lämnat orienterande uppgifter.

Därpå yttrade sig chefen för armén i skrivelse den 24 augusti 1942 i ärendet och överlämnade samtidigt den genom hans försorg verkställda, avslutade utredningen. Nämnda utredning innehåller bland annat brev den 14 maj 1942 från regementsombudet docenten Ingemar Hedenius till redaktören Sven Aurén, två promemorior av Fevrell, avlämnade den ena till chefen för armén och den andra till generalmajoren W. A. Douglas, protokoll över förhör den 17 juni 1942 hållet av chefen för Västerbottens regemente översten O. Sjöberg med vissa personer, skriftligt yttrande av Hedenius i anslutning till detta protokoll, brev den 9 juni 1942 från landsfiskalen E. Forsberg till chefen för armén, referat av samtal mellan generalmajoren Douglas samt Forsberg och kyrkoherden Valentin Nilsson, protokoll över förhör den 22 juni 1942 hållet av generalmajoren Douglas med vissa personer samt skriftliga yttranden av den sistnämnde till chefen för armén.

Militieombudsmannen hörde den 12 september 1942 redaktören Aurén.

Av den föreliggande utredningen inhämtas bland annat följande:

Vid Fevrells besök i *officersmässen i Tärna den 5 maj 1942* voro närvarande utom Fevrell kaptenerna R. Gyldén och G. Wahlberg, löjtnanterna T. Herolf och B. Ehrner, regementsombudet Hedenius, arméingenjören Kjellberg, regementsingenjören C.-G. Lönnberg, krigskassören K. Weström, stabsredaktören Aurén, fänrikarna W. Nathanson, L. Andersson och E. Oddbjörn samt fotografen Sandels. Av de i mässen närvarande, som alla fullgjorde militär tjänstgöring, voro Herolf, Kjellberg, Weström, Andersson och Odd-

björn inbegripna i bridgespel i ett intilliggande rum och deltog därför icke aktivt i samtalet.

Angående vad Fevrell skulle ha yttrat vid tillfället innehåller ovannämnda brev den 14 maj 1942 från Hedenius till Aurén, vilket skrivits å båda sidor av ett enkelt brevpapper, följande:

»Beträffande händelserna på kvällen den 5 maj, som du bett mig kolla- tionera med dig, ha kapten Roland Gyldén och regementsingeniör C.-G. Lönn- berg och jag enats om att följande ägde rum. Överstelöjtnant Fevrell tog ini- tiativet till allehanda utläggningar om förhållandena i Tyskland och i Sve- rige och yttrade därvid åtskilliga obestyrkta påståenden om en vittgående korruption i svensk förvaltning. Vid t. ex. byggnadsföretag, som igångsatts av det allmänna, skulle uppdragen att bygga i allmänhet ges efter parti- politiska synpunkter, varvid grova överpriser skulle utbetalas till sådana byggnadsföretagare, som genom sina politiska inställningar stode väl hos de statliga och kommunala organ, som hade att besluta om val av entreprenör. Dylig korruption skulle vara utmärkande för det svenska demokratiska sam- hället överhuvud. Samtidigt som dessa påståenden föreföllo uppenbart orim- liga, voro de av en så fientlig innebörd mot hela vår nuvarande samhälls- ordning, att en av de närvarande måste fråga överstelöjtnanten, hur det var möjligt för en svensk officer att sprida dylika uppgifter. — Samtalet rörde sig, till en början, även om föredrag o. dyl. om militära ämnen i den svenska radion. Därvid yttrade Fevrell bl. a., att överstelöjtnant Arvid Eriksson skulle sprida den åsikten, att 50 procent av de svenska officerarna voro '5te kolon- nare' (om i radio eller endast privat framgick icke av hans ord) och att Eriks- sons arbete i folkberedskapens tjänst därför väsentligen¹ hade den verkan att försvaga förtroendet för den svenska försvarsmakten. Fevrell uttalade också som sin åsikt, att det vore oförsynt av de svenska tidningarna att yttra sig om förhållandena i Norge på det sätt som nu skedde; förhållandena där hade vi svenskar 'icke med att göra'. Efter detta yttrande kom jag själv in i rum- met, där samtalet fördes, sedan Lönnberg anmodat mig att komma in för att åhöra Fevrells i hans tycke skandalösa yttranden. I den diskussion, som ägde rum i min närvaro och som jag även deltog i, uttalade Fevrell flera gånger den åsikten, att Sverige borde ansluta sig till Tyskland: vi hade intet annat val, yttrade han bl. a. De uppgifter om Tysklands sätt att behandla ockuperade länders befolkningar som godtagits som i stort sett sanna av den övervägande delen svenska tidningsläsare, betecknade Fevrell som osann propaganda, riktad mot Tyskland. — Gyldéns, Lönnbergs och mitt gemen- samma intryck av hela samtalet var, att Fevrells yttranden voro ledda av syftet att inom vår officersmäss driva nationalsocialistisk propaganda, till en del av defaitistisk karaktär. För egen del tvekar jag icke att beteckna denna händelse som en av de obehagligaste upplevelser jag haft under min 10 må- nader långa beredskapstjänst. Gyldén och Lönnberg ha läst detta brev och äro beredda att bestyrka de sakuppgifter jag lämnat dig om Fevrells upp- trädande vid det ifrågavarande tillfället.»

¹ Här hörjar andra sidan.

Å brevet har tecknats instämmande av Gyldén och beträffande sista sidan av Lönnberg.

Vid det av chefen för Västerbottens regemente hållna förhör hördes bland andra nedannämnda personer och uppgåvo de i huvudsak:

Gyldén: Fevrell hade fällt något yttrande om korruption inom vår nuvarande statsstyrelse. Bland annat hade han sagt att vid entreprenadarbeten för kronans räkning partipolitiska synpunkter spelat en avgörande roll. Inom fortifikationsnämnden och även på andra håll skulle, enligt vad Fevrell förklarar, vissa befattningar vara tillsatta efter partipolitiska synpunkter. Där emot hade Fevrell icke yttrat något om korruption hos regeringen, riksdagen eller i statsskicket. Gyldén kunde icke påstå att Fevrell med sina uttalanden avsett att driva propaganda, men de hade verkat som propaganda. Propaganda hade framför allt legat i yttrandet att »det enda vi har att göra är att ansluta oss till Tyskland». På fråga om dagspressen riktigt återgivit vad som i verkligheten försiggått, svarade Gyldén: Det hade icke varit propaganda, men händelsen hade i pressen givits varken för stora eller för små proportioner. Han ansåge Fevrells yttranden ha varit »mycket olämpligt tal av en person i den befattning överstelöjtnanten hade». Uttrycket »vulgärnazistisk propaganda» vore emellertid oriktigt. Händelsen hade med andra ord rubricerats felaktigt men relaterats rätt. Han ansåge dock att det varit nazistiska åsikter som av Fevrell förfäktats.

Lönnberg: Diskussionen hade huvudsakligen rört sig om inrikespolitiska förhållanden. Därunder hade Fevrell till Lönnberg fällt ett yttrande om korruption. Lönnberg kunde dock icke numera erinra sig i vilket sammanhang detta yttrande fällt. Lönnberg hade icke ansett Fevrells yttranden vara propaganda, utan det hade endast varit en diskussion där de deltagandes åsikter brutits mot varandra. Lönnberg ville erinra om att han skrivit sitt instämmande på Hedenius' brev till Aurén endast med avseende å brevets sista sida.

Nathanson: Samtalet hade i huvudsak varit av utrikespolitisk karaktär. Nathanson hade icke deltagit i diskussionen i vad denna rört inrikespolitiska förhållanden. Han hade emellertid fäst sig vid ett yttrande av Fevrell att man vid antagandet av byggnadsentreprenörer för t. ex. statliga ändamål gynnade dem som stode väl till i det regerande lägret. Detta yttrande hade av Nathanson uppfattats icke som om det avsett vissa entreprenadarbeten utan som om det gällt sådana arbeten i allmänhet. Fevrell torde därvid ha åsyftat att t. ex. kooperativa företag i detta avseende varit i viss mån gynnade. Fevrell hade icke angripit regering och riksdag. Nathanson ansåge icke att Fevrell gjort sig skyldig till propaganda. Hans yttranden hade icke heller haft verkan av propaganda. Fevrell hade i pressen blivit orättvist behandlad. Hans ord, lösryckta ur sitt sammanhang, hade överbetonats. Det hade rört sig om ett vanligt enskilt samtal där man utbytt åsikter och där man borde kunna uttala en ärlig mening.

Wahlberg: Samtalet hade rört sig i huvudsak om utrikespolitiska förhållanden. Under diskussionen av dessa hade man möjligen kommit in på vissa jämförelser mellan förhållandena i vissa andra länder och förhållandena i

vårt eget land. Därvid hade Fevrell fällt något yttrande om att vi i Sverige icke heller vore helt fria från korruption, att icke heller vi hade rent samvete i detta avseende. Det hade bland annat talats om hur vissa tjänster tillsattes och att visst gunstlingssystem här kunnat göra sig gällande. Wahlberg kunde dock icke närmare erinra sig hur yttrandena fallit. Fevrell hade tvärtemot att verka för eftergivenhet gentemot någon främmande stat framhållit att »det alltid finns en punkt, där plikten tager vid och där vi måste värja oss mot vem det vara månde». Hans yttranden hade icke behövt inge någon tvekan om hans fullt lojala och patriotiska inställning som officer. Avsikten med Fevrells yttranden kunde icke anses ha varit att driva propaganda, och uttalandena hade icke heller verkat på sådant sätt.

Hedenius: Han hade intet minne av att diskussionen under den tid han deltagit i densamma rört svenska förhållanden. Vid skilda tillfällen under samtalet hade man berört frågan om Sveriges ställning under det pågående kriget, därvid närmast huruvida en engelsk eller tysk seger ur svensk synpunkt kunde anses önskvärd. Hedenius hade ett bestämt minne av att Fevrell i samband med detta spörsmål yttrat något om att Sverige borde ansluta sig till Tyskland. Hedenius hade uppfattat detta Fevrells yttrande så att Fevrell velat göra gällande att Sverige borde aktivt deltaga i vad som i Tyskland benämndes »Europas nyordning». Han hade uppfattat Fevrells nu nämnda yttrande så att det varit Fevrells uppfattning att Sverige icke hade annat val än att ansluta sig till Tyskland. Samtalet hade efterhand »flutit över» detta enligt Hedenius' mening pinsamma yttrande. Det hade därför aldrig blivit genomdiskuterat vad Fevrell haft för mening därmed.

Ehrner, Weström, Andersson och Oddbjörn gävo i växlande ordalag uttryck åt den uppfattningen att saken i samband med publiceringen givits för stora proportioner och att man alltför mycket fäst avseende vid vissa Fevrells yttranden, lösryckta ur sitt sammanhang. Enligt deras uppfattning kunde Fevrell ej anses ha bedrivit propaganda.

I en till chefen för Västerbottens regemente ingiven skrift ändrade *Hedenius* i vissa mindre väsentliga hänseenden sin berättelse sådan den antecknats enligt protokollet samt tillade därutöver bland annat: Ett ledmotiv i Fevrells utrikespolitiska utläggningar hade utgjort ofta återkommande uttalanden av sympati för det nationalsocialistiska Tyskland och dess politiska strävanden. Själv hade han betecknat sig som »tyskvän» och »tyskintresserad» och hade uttryckt förhoppningar om en tysk seger i det nuvarande stormaktskriget. Vidare hade han ivrigt försvarat Tysklands hållning, dess metoder och hittillsvarande åtgärder efter krigsutbrottet. Diskussionen hade härvid särskilt uppehållit sig vid Tysklands inställning till Finland, Danmark och Norge under kriget. Det hade varit under utvecklandet av denna åskådning som Fevrell yttrat att Sverige för sin del icke hade annat val än att ansluta sig till Tyskland. Vad som kunde ha varit den exakta meningen bakom detta yttrande torde numera vara omöjligt att få klarlagt. När yttrandet fälldes, hade Hedenius också undvikit att framställa någon fråga härom, emedan han befarat att det kunnat leda över till en diskussion av lämpligheten att

giva efter för eventuella krav på fritt tillträde för tyska trupper i landet. Hedenius hade icke haft något intryck av att Fevrell menat att Sverige skulle på eget bevåg kasta sig in i stormaktskriget på Tysklands sida; en dylik så att säga våldsamt orimlighet hade knappast legat i luften. Å andra sidan ansåge Hedenius det uteslutet att Fevrell *blott* kunde ha menat att Sverige borde ansluta sig till Tysklands understöd av Finlands kamp mot det bolsjevikiska Ryssland. Hedenius' huvudintryck hade varit att Fevrell gjort sig till tolk för ett slags defaitism, som syntes inbäddad i ett föga preciserat framtidsperspektiv och byggd på ett försanthållande av väsentliga punkter i den tyska nationalsocialismens utrikespolitiska propaganda.

I sin promemoria till chefen för armén uppgav *Fevrell* bland annat: Samtalet hade så småningom kommit in på bolsjevismen — Ryssland — och nazismen — Tyskland. Till en början hade samtalet förts mellan Gyldén, som hade sina sympatier på västmaktshåll, och Fevrell, som hyste stor beundran samt dessutom förståelse för Tyskland och detta lands problem. Sedermera hade även andra börjat deltaga i samtalet. Fevrell, som på grund av ansträngande tjänstgöring varit särskilt trött, kunde ej erinra sig några detaljer eller direkta yttranden. En tendens, som omfattats av flertalet men dock ej av Fevrell och Wahlberg, hade varit klart tyskfiendlig, och man hade till och med gjort gällande att Ryssland med sin bolsjevism vore mindre att frukta än Tyskland med sin nazism. Fevrell hade hävdad den ståndpunkten att vårt första och största bekymmer vore Ryssland, som i första hand borde slås ned. Fevrell hade jämväl framhållit sin mening att Sverige helst borde stödja alla åtgärder, som avsåge uppnående av detta mål, så långt vår ställning som icke krigförande nation det medgäve.

Vid förhöret inför chefen för Västerbottens regemente uppgav Fevrell i huvudsak: Han bestrede att han angående allmänna byggnadsföretag yttrat sig på sätt angivits i Hedenius' brev. Vad han uttalat sig om hade varit betänkligheter med avseende å förhållandena inom fortifikationen vid krigsutbrottet. Han hade därvid bland annat tänkt på det tillfälle då med avkopplande av ledningen för befästringsarbetena i stället insatts en utomstående, visserligen mycket duglig kraft, som stått det styrande lägret politiskt nära. Han hade även nämnt något om »att det moderna statsskicket hade en viss tendens till korrupcion», därvid han bland annat tänkt på Långmorafallet, flygplansaffärerna med England samt vissa partibelöningar i form av landshövdingestolar m. m. Han ansåge sig därmed icke ha sagt mer än vad vilken person som helst brukade säga. Vidare hade han framhållit att vi icke genom polemik i pressen kunde gagna Norge utan skadade oss själva och att vissa påståenden i pressen om tyskarnas sätt att behandla fångarna i koncentrationslägren i Norge vore obevisade. Han bestrede att han yttrat som sin uppfattning att Sverige skulle sluta upp på Tysklands sida i det pågående stormaktskriget. Hans yttranden måste ha missuppfattats. Han hade som sin mening uttalat att så långt Tysklands strävanden vore inriktade på bekämpande av Ryssland vore det förenligt med Sveriges egna realintressen att stödja denna Tysklands aktion, detta dock så långt sig

läte göra inom ramen för icke krigförande nation. Han hade hävdad att det för Sverige vore fördelaktigt så länge landet kunde stå neutralt och förbli i tillfälle att fortsätta sin upprustning för att vid varje tillfälle kunna stå starkt med betryggande garantier för framtiden. Han hade icke yttrat sig annat än ur rent svensk nationell synpunkt och icke framfört några nazistpåverkade synpunkter. Hans yttrande kunde icke ha verkat som propaganda.

Angående sin politiska inställning anförde Fevrell i sin till chefen för armén överlämnade promemoria: Han vore starkt nationell men tillhörde intet parti. Han sympatiserade närmast med Nationella Förbundet men röstade tills vidare med högern för att ej kasta bort sin röst. Han vore absolut icke nazist, även om han visste att detta sagts om honom, än mindre bolsjevik. Han prenumererade på Svenska Dagbladet och köpte lösnummer någon gång av Dagsposten och Aftonbladet.

I den till generalmajoren Douglas avlämnade promemorian uttalade Fevrell, att han protesterade mot insinuationen att han ginge främmande lands intressen, vilket för honom vore en ärekränkning av stora mått. Fevrell vore fullständigt fristående och hade sökt bilda sig en egen uppfattning till vilken han kommit efter moget övervägande. Hans sympatier låge på Tyskland, om vars folk han hade god kännedom, även om han naturligtvis icke kunde blunda för att mångt och mycket kunde ha passerat som ej vunnit hans gillande.

Vid förhöret inför chefen för Västerbottens regemente förklarade Fevrell att han icke hade nazistiska åsikter och aldrig haft sådana. Han hade t. ex. särskilt reagerat mot systemet att sätta munkorg på folk.

Aurén berättade vid förhöret den 12 september 1942 inför militieombudsmannen i huvudsak: Han hade numera svårt att erinra sig alla detaljer från samtalet, men Hedenius' brev gäve i stort sett en riktig bild av vad som förekommit. Fevrells yttrande att Sverige borde ansluta sig till Tyskland hade varit det obehagligaste under hela diskussionen, vilket gjort att man glidit över detsamma. *Aurén* hade ej något intryck av att Fevrell i detta sammanhang yttrat något om att det vore fördelaktigt för Sverige så länge det kunde stå neutralt och förbli i tillfälle att fortsätta sin upprustning för att vid varje tillfälle kunna stå starkt med betryggande garantier för framtiden. Eftersom *Aurén* icke hade något minne av saken, kunde *Aurén* icke bestrida Wahlbergs uppgift att Fevrell framhållit att det alltid funnes en punkt där plikten toge vid och där vi måste värja oss mot vem det vara månne. *Aurén* hade fått det intrycket att Fevrell menat att vi borde direkt gå ihop med Tyskland. Uttalandena i Hedenius' brev att Fevrells yttranden varit ledda av syftet att driva nationalsocialistisk propaganda, till en del av defaitistisk natur, vore överdrivna till formuleringen men knappast till innebörden. Fevrell hade nämligen varit mycket angelägen att framföra sina synpunkter och syntes ha haft en tydlig önskan att påverka de övriga, även om ordet propaganda vore väl starkt. Fevrell hade icke givit intryck av att han ansåge att Sverige borde sträcka vapen för tyskarna, och *Aurén* ville visst icke bestrida att Fevrell skulle vara med om att försvara landet även mot Tyskland. Detta

till trots hade Fevrells yttranden gjort ett »defaitistiskt intryck». Han hade icke gjort gällande att vi ej kunde försvara oss, men han hade framhållit att vår armé icke vore av den goda beskaffenhet som påståtts. På olika sätt hade han misstänkliggjort svenska förhållanden och framhållit förhållandena i Tyskland såsom i vissa avseenden bättre. Aurén kunde ej bestämt uttala sig om huruvida Fevrell vore nationalsocialist, men samtalet hade tytt härpå, och vidare hade Fevrell undertecknat en entusiastisk hyllningsadress till rikskansler Hitler i anledning av dennes femtioårsdag.

Generalmajoren Douglas anförde i skrivelse den 28 juli 1942 till chefen för armén:

Av utredningen syntes framgå att den version av händelsen ifråga, som med början i Nya Dagligt Allehanda sedermera gått genom pressen, i många hänseenden varit missvisande. Det hela hade rört sig om en diskussion rörande kriget och därmed sammanhängande förhållanden, förd i en sluten krets av officerare och vederlikar samt inbjudna gäster av officers tjänsteställning, i vilken diskussion meningarna kommit att bryta sig mot varandra på grund av de däri deltagandes starka sympatier för den ena eller andra parten av de stridande stormaktsgrupperna. I denna diskussion, vilken icke framkallats av Fevrell, hade denne företrätt en axelvänlig uppfattning, medan motparten, representerad av de personer, vilka sedermera direkt eller indirekt bragt frågan till offentlig kännedom, lika starkt prononcerat sin sympati för de s. k. allierade. Under förhöret med de i diskussionen deltagande och dem som åhört densamma hade de huvudsakliga anklagelserna i pressen mot Fevrell, nämligen att han skulle ha dels bedrivit nazistisk propaganda, dels riktat kländer mot det rådande politiska systemet i Sverige, icke blivit bestyrkta. Ej heller hade den i pressen yppade förmodan att vad Fevrell yttrat skulle ha medfört risker i fråga om vidmakthållandet av den anda inom beredskapen, som under nuvarande läge vore nödvändig, på något sätt blivit bestyrkt. Utöver anmälarna hade ingen av de närvarande tagit anstöt av vad Fevrell yttrat. Med anledning av vad i detta mål förekommit syntes trenne moment särskilt böra uppmärksammas.

1. En hittills såsom oförvitlig ansedd officer, som under hela beredskapstiden nedlagt ett utomordentligt hängivet och skickligt arbete på stärkandet av landets försvar, hade utan att han själv givits tillfälle till försvar offentligen blivit misstänkliggjord för bristande lojalitet gentemot rikets försvar, varigenom hans goda namn och rykte blivit i hög grad skadade. Det syntes nödvändigt att Fevrell bereddes tillfälle till offentligt försvar i detta hänseende.

2. Ett privat samtal, fört mellan olika medlemmar av en sluten krets av officerare, hade genom vissa av de närvarande bragts inför offentligheten i tydligt repressaliesyfte gentemot en olika tänkande. Bortsett från att anmälnarna i sitt uttalande mot Fevrell frångått tjänstevägen, ansågo Douglas att, där est sådant finge ske opåtalat, fara föreläge för privatlivets helgd samt för den åsikts- och yttranderätt, som vore en av vårt fria samhällsskicks hörnstenar.

3. Genom det missvisande sätt på vilket denna händelse blivit bragt inför offentligheten hade förtroendet till vårt försvar i hög grad skadats.

Chefen för armén anförde i sin skrivelse till militieombudsmannen:

Vid ett besök hos chefen för armén den 21 maj 1942 hade Aurén till honom överlämnat avskrift av brevet från Hedenius. Chefen för armén hade med anledning därav låtit kalla till sig Fevrell, vilken han mottagit den 26 maj 1942 i närvaro av chefen för arméstaben, generalmajoren Folke Högberg. Fevrell hade därvid till chefen för armén överlämnat en promemoria. Han hade förklarat sig vidhålla sina i promemorian lämnade uppgifter och särskilt understrukit att han icke sympatiserade med den nazistiska rörelsen och icke gjort några uttalanden som kunde tydas i sådan riktning. Fevrell hade dock medgivit att han möjligen i förargelsen förgått sig. Sedan chefen för armén framhållit det olämpliga i den förda diskussionen och det ansvar som påvilat Fevrell såsom äldste i massen närvarande officer, hade Fevrell lovat att hädanefter taga sig i akt och absolut undvika allt diskuterande av politiska frågor. I enlighet härmed hade Fevrell såvitt chefen för armén hade sig bekant efter denna dag avhållit sig från att delta i politisk diskussion eller på annat sätt giva uttryck åt sina politiska synpunkter. Härefter hade chefen för armén anbefallt sådan ändring i det Fevrell åliggande arbetet att dennes befattning med vissa befästningsarbeten i Övre Norrland väsentligen inskränkts.

I skrivelsen anförde chefen för armén vidare: Av utredningen framginge att den version av händelserna ifråga, som med början i Nya Dagligt Allehanda sedermera gått genom en stor del av pressen, i flera hänseenden varit missvisande. En diskussion om kriget och därmed sammanhängande förhållanden hade förekommit i en officersmäss inom en sluten krets av officerare och vederlikar samt inbjudna gäster av officers tjänsteställning. Vid diskussionen hade meningarna kommit att bryta sig mot varandra på grund av de däri deltagandes starka sympatier för den ena eller andra parten i de stridande stormaktsgrupperna. Vid denna diskussion hade Fevrell företrätt en axelvänlig uppfattning, medan motparten representerad av de personer vilka sedermera bragt saken till offentlig kännedom uttryckt sin sympati för de s. k. allierade. Fevrell hade inför chefen för armén den 26 maj 1942 medgivit att han blivit förargad och möjligen förgått sig. Under förhören med dem, som deltagit i eller åhört diskussionen hade emellertid de i pressen mot Fevrell riktade anklagelserna för nazistisk propaganda och klander mot det rådande politiska systemet i Sverige icke blivit bestyrkta, även om olika meningar rådde om vad som vid tillfället ifråga blivit sagt och icke sagt. Fevrell, som vid tillfället varit den äldste i massen närvarande officeren, borde emellertid ha på ett tidigt stadium avbrutit diskussionen och icke låtit meningsutbytet taga den olämpliga form som det synbarligen fått. På grund av de verkställda utredningarna hade chefen för armén icke i detta fall ansett anledning föreligga att tillrättavisa eller bestraffa Fevrell.

Vid samtalet den 8 maj 1942 i det s. k. Prästhärbärget, som förhyrts av militär myndighet,¹ närvaro förutom Fevrell löjtnanten Hjelmström, sergeanterna

¹ Lokalen synes ha använts till officers- och underofficersmäss.

Brorsson, Cedervall och Klint samt kyrkoherden Nilsson och landsfiskalen Forsberg, varjämte värnpliktige nr 10545 Gustafsson tidvis i egenskap av officerskock vistats i lokalen utan att dock — enligt egen uppgift — lyssna till samtalet.

Det förut omnämnda brevet av den 9 juni 1942 från Forsberg till chefen för armén, i vilket behandlas vad som förekom vid ifrågavarande tillfälle, innehåller bland annat följande:

Så gott som omedelbart hade krigsläget förts på tal, sannolikt av Fevrell. Denne hade i allt fall i fortsättningen fört ordet, varvid han talat om läget på de olika fronterna, om Frankrikes historia, om franska politiker, bl. a. Laval, om Tyskland, England, Amerika och Norge. Av samtalet hade framgått att Fevrell hyste starka tyska sympatier. Om detta uttalats direkt, kunde Forsberg ej påminna sig, men det hade i allt fall sagts på sådant sätt att det ej kunnat missförstås. Fevrell hade även i någon mån berört förhållandena i Sverige. Forsberg kunde ej erinra sig allt vad som sagts därom, men de närvarande hade fått klart för sig att Sverige endast hade en väg att gå och att denna ledde till Tyskland. Under samvaron hade icke förekommit någon diskussion. Det hade endast varit Fevrell som talat politik, medan de övriga med intresse lyssnat till vad han haft att säga. En sak hade dock förvånat Forsberg i högsta grad, nämligen att en officer i överstelöjtnants tjänsteställning kunnat i närvaro av bland andra en okänd värnpliktig och åtminstone två underofficerare på ett så klart och tydligt språk framföra sina åsikter.

Vid sammanträffandet inför generalmajoren Douglas den 18 juni 1942 uppgåvo Nilsson och Forsberg enligt ett av dem till riktigheten vitsordat referat: Samtalet hade anknutit sig till avlyssnandet av dagsnyheterna och hade i huvudsak bestått däri att Fevrell lämnat en exposé över vissa utrikespolitiska förhållanden som sammanhängt med krigets förhistoria, varvid han särskilt berört franska förhållanden. Han hade därunder på ett otvetydigt sätt lagt i dagen sina sympatier för Tyskland. Fevrell hade icke sagt att Sverige borde delta i kriget på tysk sida, och vad han sagt kunde icke karakteriseras såsom nazistvänlig propaganda. Vad Fevrell framhållit eller yttrat hade i huvudsak i och för sig icke syntts Nilsson och Forsberg såsom anmärkningsvärt i annan mån än att han oförbehållsamt givit uttryck åt sin sympati för den ena sidan av de båda stridande stormaktsgrupperna samt att detta skett i underordnade militärpersoners närvaro. Detta senare hade förvånat Nilsson och Forsberg, och de hade under bilfärden från Björknäs samtalsvis berört detta förhållande.

Vid förhöret inför generalmajoren Douglas den 22 juni 1942 hördes bland andra följande personer och uppgåvo därvid i huvudsak:

Hjelmström: Det hade enligt Hjelmströms uppfattning av samtalet mellan Fevrell och Nilsson framgått vilket land som hade Fevrells sympatier. Fevrell hade icke sagt att Sverige skulle sluta upp på Tysklands sida. Tidningsnotisens uppgift i denna del vore vilseledande. Enligt tidningsnotisen skulle de närvarande suttit stumma av häpnad över vad de hört, men Hjelmström kun-

de icke säga att så varit fallet. Efter samtalet hade Nilsson tackat Fevrell för det intressanta samtalet och hade inbjudit Fevrell till sitt hem.

Cedervall: Samtalet hade börjat i anslutning till dagsnyheterna, som berört striderna på Madagaskar, varefter Fevrell övergått till att tala om franska politiska förhållanden i allmänhet och de franska ledarna i synnerhet. Han hade även berört förhållandena på ostfronten ävensom Amerikas inträde i kriget. Det hade icke varit fråga om Sverige. Cedervall hade icke funnit hans uppträdande olämpligt. Fevrell hade icke bedrivit någon propaganda. Man hade emellertid icke kunnat undgå att märka på vilken sida hans sympatier varit. Tidningarna hade innehållit osanna påståenden, i det att Fevrell tillvitats ett yttrande att Sverige borde överlämna sitt öde åt en annan makt. Samtalet hade förts mellan Fevrell och Nilsson. Det vore icke riktigt att de övriga närvarande suttit stumma av häpnad. De hade icke haft någon direkt anledning att ingripa i samtalet.

Klint: Samtalet hade rört sig om krigsläget och hade icke till sitt innehåll på något sätt varit uppseendeväckande utan sådant som man ofta hörde människor emellan, då kriget vore på tal, eller som man finge läsa om i tidningarna. Fevrell hade icke sagt att Sverige borde sluta upp på tysk sida. Tidningsnotisen hade icke varit ägnad att bibringa läsaren en riktig uppfattning om vad som hänt. Samtalet hade förts mellan Fevrell och Nilsson, vilken ofta framställt frågor, medan de övriga suttit tysta och hört på. Påståendet att de suttit stumma av häpnad vore alldeles oriktigt.

Fevrell anförde i sin promemoria till generalmajoren Douglas:

Han ansåge sig vid tillfället ha yttrat ungefär följande: Han kunde ej förstå de svenskar som icke insåge att Tyskland genom bekämpande av Ryssland gjorde Sverige de största tjänster, även om detta ej skedde för Sveriges egen skull utan av Tysklands eget intresse. Så långt Tysklands strävanden ginge i denna riktning, vore det förenligt med Sveriges egna realintressen att oberoende av sympati eller antipati stödjade denna Tysklands aktion, så långt sig låte göra inom ramen för icke krigförande nation. Ty med ett krossat Tyskland och ett kanske segrande men utmattat England vore Skandinavien prisgivet åt Ryssland. Mot Sveriges nuvarande utrikespolitik hade Fevrell i stort sett ej gjort någon erinran. Han hade dock ansett att kommunismen borde slås ned och viss press efterhållas. Gentemot andra nationer hade Fevrell, såvitt han kunde erinra sig, ej fällt några omdömen vare sig i den ena eller andra riktningen. Dessa Fevrells yttranden kunde icke anses osvenska.

Generalmajoren Douglas anförde i sin skrivelse den 30 juni 1942 till chefen för armén: Det syntes uppenbart att den tidning som först givit spridning åt den sedermera så omtalade händelsen vid Björknäs kapell den 8 maj 1942 byggt sin framställning på andra- eller tredjehandsuppgifter samt att dess framställning icke blivit bestyrkt av någon av de närvarande. Framställningen i tidningen i fråga och de därpå byggda tidningsnotiserna i andra pressalster hade till följd härav varit missvisande särskilt i så måtto att ingen av de närvarande velat vitsorda att Fevrell skulle ha bedrivit propaganda för

främmande makt eller att han skulle ha påyrkat en annan inriktning av svensk utrikespolitik än den av Sveriges regering följda. Genom Douglas' undersökning hade emellertid jämväl framkommit att Fevrell inför ett auditorium av underordnade militärpersoner som han icke känt yttrat sig på ett sådant sätt att han otvetydigt givit tillkänna sina sympatier för den ena av de båda stridande stormaktsgrupperna i världskriget. Douglas ansåge att detta med hänsyn till Fevrells tjänsteställning icke varit lämpligt. Då emellertid Fevrells yttrande fällts i en lokal, som måste anses ha varit av privat natur, och då ingen av de närvarande militärpersonerna därav tagit anstöt, syntes hans fel icke vara av beskaffenhet att detsamma kunde eller borde lagligen beivras. Den skada för sitt goda namn och rykte som Fevrell lidit genom de vilseledande framställningarna i pressen syntes i varje fall icke stå i rimlig proportion mot den brist på omdöme han kunde ha visat.

Chefen för armén anförde i sin skrivelse till militieombudsmannen beträffande ifrågavarande händelse följande:

Fevrells yttranden hade icke av någon av de närvarande karakteriserats såsom nazistvänlig propaganda. Däremot syntes Fevrells uppträdande, då han, stadd i tjänsteförrättning, vid sammanträffande med för honom tidigare okända personer oombedd givit dessa del av sina politiska funderingar, vittna om bristande omdöme. Någon anledning att härför tillrättvisa eller bestraffa Fevrell syntes chefen för armén icke ha förelegat.

Som slutomdöme anförde chefen för armén i sin skrivelse: Utredningen syntes giva vid handen, att de mot Fevrell riktade beskyllningarna varit löst grundade och i väsentliga delar oriktiga. Då de genom pressen erhållit vidsträckt spridning och det icke syntes uteslutet att de varit ägnade att minska vårt folks förtroende för armén, syntes det önskvärt, att resultatet av utredningen på något sätt bringades till allmänhetens kännedom, och hemställde chefen för armén att militieombudsmannen ville taga detta under övervägande. På så sätt skulle även de i tidningspressen mot Fevrell riktade misstankarna för bristande lojalitet mot rikets försvar bliva vederlagda.

I sin skrivelse meddelade chefen för armén även att Fevrells tjänstgöring i Övre Norrland upphört den 28 augusti 1942.

I skrivelse till chefen för armén den 21 september 1942 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Under nuvarande exceptionella förhållanden borde åtminstone det kravet uppställas att ingen officer, som tjänstgjorde i befattning där han kunde förorsaka skada, finge tillhöra något av de politiska ytterlighetspartierna, därvid skillnad ej borde göras på ena eller andra partiet. Detta krav vore motiverat redan med hänsyn till dessa partiers starkt fientliga inställning till nu rådande samhällsskick, vilket de syntes vilja omstörta. Därtill komme att de torde stå i ett mer eller mindre maskerat beroende av främmande stater. Ett annat ofrånkomligt krav vore att officerarna vore så starkt medvetna om sin uppgift att de till varje pris vore beredda att försvara sitt land.

Någon tendens till frivillig uppgivelse finge självfallet icke finnas bland officerskåren.

De av Fevrell fällda yttrandena i officersmässen i Tärna den 5 maj 1942 om korruption i den svenska statsförvaltningen tydde visserligen på en åtminstone i vissa avseenden kritisk inställning till den demokratiska samhällsordningen. Utredningen i ärendet gåve dock icke på något sätt vid handen att denna kritiska inställning skulle vara så markerad att Fevrell kunde misstänkas vilja förena sig med dem som ville omstörta den nuvarande samhällsordningen.

Vid samtalet den 5 maj 1942 hade Fevrell enligt flera utsagor fällt ett yttrande att Sverige borde ansluta sig till Tyskland. Vad detta yttrande kunde ha inneburit i sak vore icke fullt klart. Fevrell, som själv bestritt att han fällt yttrandet, hade gjort gällande att han sagt det vara förenligt med Sveriges intressen att stödja Tysklands kamp mot Ryssland, så långt som läte sig göra inom ramen för icke krigförande nation. Om det påstådda yttrandet haft den av Fevrell sålunda angivna innebörden, kunde det icke sägas ha avsett ett uppgivande av landets självständighet. Att Fevrells mening varit den här angivna vunne stöd bland annat av Wahlbergs uppgift att Fevrell yttrat att det alltid funnes en punkt, där plikten toge vid och där vi måste värja oss mot vem det vara månne. Även om det ifrågavarande yttrandet sålunda icke vittnade om någon vilja att uppgiva landets självständighet, så hade det likväl varit i hög grad olämpligt, emedan det varit ägnat att föranleda missuppfattning om Fevrells verkliga ståndpunkt.

Vad anginge Fevrells yttranden vid samtalet i det s. k. Prästhärbärgets den 8 maj 1942 så framginge det av de berättelser som avgivits av de vid samtalet närvarande att uppgifterna i tidningspressen i denna del varit vilseledande. Fevrell syntes sålunda icke ha fällt något yttrande om att Sverige borde sluta upp på Tysklands sida. Felaktigt vore också att de närvarande »suttit stumma av häpnad».

Varken de av Fevrell vid nu ifrågavarande båda tillfällen fällda yttrandena eller vad som i övrigt förekommit i ärendet utgjorde bevis för att Fevrell skulle ha drivit propaganda för nationalsocialistiska betraktelsesätt. Icke heller kunde det anses styrkt vare sig att Fevrell vid något av tillfällena givit uttryck för den åsikten att Sverige borde i något avseende uppgiva sin självständighet eller att han på annat sätt uttalat någon defaitistisk uppfattning.

Anmärkning kunde icke riktas mot någon för att han hyste sympatier för den ena eller andra av de krigförande parterna. Icke heller borde i regel någon kunna lastas för att han gåve uttryck för dessa sympatier. Det sistnämnda borde dock icke gälla obetingat. Det måste anses vittna, om synnerligen bristande omdöme hos Fevrell att han, stadd i tjänsteutövning, vid sammanträffande med för honom tidigare okända personer oombedd givit dessa del av sina politiska funderingar. Särskilt gällde detta, när såsom vid båda de nu ifrågavarande tillfällena flertalet av de närvarande varit Fevrell underordnade krigsmän. Vidare hade det, såsom chefen för armén ävenledes påpekade, ålegat Fevrell att såsom den till tjänsteställningen främste officeren

avbryta diskussionen den 5 maj 1942 och icke låta meningsutbytet taga den olämpliga form som det synbarligen fått. Fevrell hade emellertid icke blott underlåtit detta utan hade tydligen själv i hög grad varit skuld till att diskussionen urartat.

Fevrells tjänstgöring i Övre Norrland hade upphört den 28 augusti 1942.

Ehuru militieombudsmannen såsom framginge av det förut anförda ansåge Fevrells uppträdande särskilt i officersmässen i Tärna synnerligen olämpligt, hade militieombudsmannen icke funnit att Fevrell, som uttalat sig under enskilda samtal, gjort sig skyldig till förfarande av beskaffenhet att föranleda beivran från militieombudsmannens sida. Militieombudsmannen läte därför bero vid de erinringar som innefattades i det anförda.

Militieombudsmannen anhöll att chefen för armén måtte låta giva Fevrell del av innehållet i skrivelsen.

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen.

1. Angående upphörande av gällande bestämmelser om betyg för tjänstbarhet och uppförande för underofficerare vid flottan.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 204 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 31 oktober 1939 till Konungen avlåten skrivelse angående upphörande av gällande bestämmelser om betyg för tjänstbarhet och uppförande för underofficerare vid flottan.

Över militieombudsmannens framställning avgav chefen för marinen yttrande den 14 november 1939 och meddelade därvid, att frågan om betyg för underofficerare av andra graden i samband med pågående omarbetning av reglemente för marinen redan varit föremål för övervägande inom marin-staben, samt att chefen för marinen hade för avsikt föreslå, att de nuvarande bestämmelserna angående betyg för tjänstbarhet och uppförande efter en tiogradig skala skulle ersättas med en allmännare form för omdöme.

Genom beslut den 23 januari 1942 anbefalldes Kungl. Maj:t chefen för marinen att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag rörande ändrade bestämmelser i förevarande hänseende vartill omständigheterna kunde för-
anleda.

2. Angående vissa åtgärder för att underlätta inkallelser av värnpliktiga till tjänstgöring m. m.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 216 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 8 november 1939 till Konungen avlåten skrivelse angående vissa åtgärder för att underlätta inkallelser av värnpliktiga till tjänstgöring m. m. Redogörelse för vissa åtgärder i ämnet intogs därefter i ämbetsberättelsen till 1941 års lagtima riksdag (sid. 242 ff.).

Den 5 november 1942 beslöt militieombudsmannen att ej företaga vidare åtgärd i ärendet, enär genom värnpliktslagen av den 30 december 1941, in-skrivningsförordningen av samma datum, 1941 års beslut angående de värn-pliktigas redovisning m. m., personalinstruktion den 21 april 1942 ävensom 1942 års försvarsbeslut och därmed sammanhängande verkställighetsbeslut genomförts ett nytt redovisnings- och inkallelsesystem, vilket i huvudsak över-
ensstämde med det av militieombudsmannen förordade.

3. Angående behovet av vissa bestämmelser om domared av krigsrättsledamot samt angående viss omorganisation av fältkrigsrätterna.

Tjänstförrättande militieombudsmannen avlät den 21 december 1939, såsom ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag utvisar (sid. 240 ff.), en framställning till Konungen rörande behovet av bestämmelser om domared av krigsrättsledamot. Tjänstförrättande militieombudsmannen anförde därvid bland annat:

Från huvudregeln att samtliga ledamöter skulle vara närvarande i krigsrätten medgäves i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes endast ett undantag, nämligen för det fall, att krigsrätten sammanträdde för sådan undersökning, som enligt vissa specialförfattningar skulle ske inför krigsrätt. Ärenden angående avläggande av domared omfattades icke av detta undantag. Rättegångslagens ståndpunkt torde sålunda vara den, att regementskrigsrätt, stationskrigsrätt och särskild krigsrätt skulle ha den i 6 § rättegångslagen för varje särskilt fall angivna sammansättningen, då inför densamma avlades domared. Emellertid hade vid granskning av regementskrigsrätternas protokoll iakttagits, att rättegångslagens domförhållsbestämmelser i ett flertal fall icke beaktats i ärenden om upptagande av domared. Visserligen vore man för några fall nödsakad att utan särskilt stöd av lag medgiva undantag från lagens bestämmelser men det gällde rena undantagsfall, där omständigheterna tvingat till avsteg från domförhållsreglerna, och de syntes icke kunna åberopas som stöd för att även i andra fall, där samma nödtvång icke kunde sägas föreligga, göra undantag från dessa regler. Det vore önskvärt, att rådande osäkerhet och ovisshet undanröjdes genom att hithörande spörsmål reglerades i lag. Vid utformningen av bestämmelser i ämnet syntes man kunna taga till utgångspunkt stadgandet i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk att domared skulle avläggas inför domstol eller rättens ordförande.

Den 3 mars 1941 avlät militieombudsmannen en skrivelse till Konungen angående viss omorganisation av fältkrigsrätterna. Redogörelse för denna framställning har lämnats i ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag (sid. 176 ff.). Militieombudsmannen anförde därvid bland annat:

Fältkrigsrätterna hade givits en sådan sammansättning, att det militära elementet erhölet en betydande röstövertikt (3 av 4), och ordförandeskapet hade tilldelats militär ledamot. Verksamheten vid fältkrigsrätterna hade lämnat rum för anmärkningar både vad handläggningen och avgörandet av målen beträffade. Utredningen hade icke alltid varit så allsidig och fullständig, som målets bedömande krävt. I de fall, då mål fullföljts till krigshovrätten, hade det ofta visat sig, att utslagen måst rättas på ett eller annat sätt. Enligt militieombudsmannens mening måste man i fältkrigsrätternas sammansättning söka den viktigaste orsaken till det mindre tillfredsställande arbetsresultatet. Man syntes i princip böra kräva, att till civil ledamot förordnades blott den, som vore ordinarie domare samt dessutom ägde insikt i den

särskilda krigslagstiftningen. Den civile ledamotens domarerfarenhet borde utnyttjas genom att han gjordes till ordförande i domstolen. De militära ledamöternas antal kunde utan olägenhet minskas till två. Tid och plats för rättens sammanträde borde bestämmas av vederbörande befälhavare i samråd med rättens ordförande. De militära ledamöterna borde medgivnas att avlägga domared inför rättens ordförande.

Över militieombudsmannens skrivelse den 3 mars 1941 avgåvos yttranden av krigshovrätten, ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben samt förningen Sveriges krigsdomare och auditörer.

Framställningarna föranledde proposition (nr 243) till 1942 års riksdag med förslag till lag om ändrad lydelse av 20, 21, 23 och 30 §§ rättegångslagen. Sedan riksdagen (skrivelse nr 301) med viss ändring antagit lagförslaget, utfärdades lag i ämnet den 12 juni 1942 (nr 367). Ifrågavarande paragrafer erhöles enligt lagen följande ändrade lydelse:

»20 §.

Fältkrigsrätt utgöres av tre ledamöter, därav en civil, benämnd fältkrigsdomare, samt två militära.

Är den civile ledamoten krigsdomare, vice krigsdomare, auditör, härads-hövding eller revisionssekreterare eller innehar han domarebefattning vid rådhusrätt eller hovrätt, vare han rättens ordförande. Beträffande civil ledamot, som icke innehar sådan befattning som nyss nämnts, må Konungen förordna, att han skall vara ordförande. Skall ej den civile ledamoten vara ordförande, tillkommer ordförandeskapet den främste militäre ledamoten.

21 §.

Till militära ledamöter i fältkrigsrätt förordnas:

a) i mål mot generalsperson, flaggman eller regementsofficer: en generalsperson eller en flaggman samt en regementsofficer;

b) i mål mot officer av kaptens eller lägre grad ävensom i mål, som ej rör åtal mot viss person: en regementsofficer och en officer av kaptens grad eller två officerare av kaptens grad;

c) i mål mot underofficer eller någon av manskapet: en officer av minst kaptens grad och en underofficer av fanjunkares eller likställd grad.

Finnes officer — — — grad förordnas.

Äro i — — — är stadgat.

De militära — — — krigsmakten tillkallas.

De militära — — — krigsrättens sammankallande.

23 §.

Då ärende — — — av denne.

Den befälhavare, som förordnar fältkrigsrätt, bestämme efter samråd med den civile ledamoten tid och plats för rättens första sammanträde i målet samt kalle till sammanträdet rättens samtliga ledamöter.

De, vilka — — — ske kan.

30 §.

Ej må — — — avlagt domareed.

Domareed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande; dock må sådan ed avläggas inför civil ledamot i fältkrigsrätt, ändå att han icke är rättens ordförande.»

Lagen trädde i kraft den 1 juli 1942.

4. Angående lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan.

Ämbetsberättelsen till 1941 års lagtima riksdag innehåller (sid. 214 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 13 juli 1940 till Konungen avlåten skrivelse i ämnet. Skrivelsen som föranletts av klagomål av numera kaptenen N. A. R. Strömbom över att han blivit förbigången vid tillsättandet av ifrågavarande lärarbefattning, innehöll en kritik i vissa hänseenden av utnämningsärendets handläggning samt utmynnade i ett framhållande av önskvärdheten av att föreskrifter om kompetensvillkor för befattningen meddelades.

Chefen för armén avgav utlåtande i ärendet den 7 augusti 1940 och anförde därvid i huvudsak:

Även om det ur vissa synpunkter skulle kunna anses önskvärt att genom detaljerade föreskrifter fixera vad som borde fordras av läraren i krigshistoria vid krigshögskolan i fråga om kompetensvillkor, talade emellertid både allmänna och praktiska skäl mot en sådan anordning. Därest dylika föreskrifter skulle fastställas för denna lärarbefattning, måste detta medföra samma konsekvenser beträffande andra lärarbefattningar vid militära skolor. Endast under förutsättning att frågan upptoges i hela sin vidd borde kompetensfordringarna för lärarbefattningen i krigshistoria bliva föremål för reglering. Tillräckliga skäl härför syntes icke föreligga.

Genom beslut den 28 mars och den 28 november 1941 meddelade Kungl. Maj:t sedermera, på framställning av chefen för armén, bestämmelser av innebörd att vad i de för arméns fasta undervisningsverk gällande reglementen och instruktioner stadgades i fråga om ansökningsförfarande vid tillsättande av militära befattningar vid respektive undervisningsverk icke skulle, såvitt avsåge tillsättande under åren 1941 och 1942, behöva tillämpas. I anslutning härtill meddelade Kungl. Maj:t genom generalorder den 31 mars 1941, nr 1040, och den 2 december 1941, nr 4063, erforderliga närmare bestämmelser i fråga om tillsättandet av här avsedda lärarbefattningar.

Kungl. Maj:t fann därefter genom beslut den 19 december 1941 militieombudsmannens skrivelse icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

5. Angående gällande rekvisitionslag och dess tillämpning.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 169 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 31 januari 1941 avlåten skrivelse till Konungen rörande innehållet i vissa delar av då gällande rekvisitionslag den 31 mars 1938 och om dennas tillämpning m. m. Militieombudsmannen hade ansett sig böra bringa de erfarenheter, som han under den gångna beredskapstiden gjort i fråga om rekvisitionslagens tillämpning, till Kungl. Maj:ts kännedom med anledning av det pågående arbetet med omarbetning av lagen.

Militieombudsmannens skrivelse överlämnades till de utredningsmän, som med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande av den 31 januari 1941 den 3 februari samma år tillkallats att inom försvarsdepartementet biträda med utredning angående revision av gällande rekvisitionslagstiftning. Utredningsmännen avgåvo betänkande i ämnet den 19 december 1941 (SOU 1941: 37). Betänkandet föranledde proposition (nr 201) till 1942 års riksdag med förslag till rekvisitionslag och beredskapsförfogandelag. Sedan riksdagen (skrivelse nr 293) antagit förslaget till rekvisitionslag samt i huvudsakliga delar även förslaget till beredskapsförfogandelag, utfärdades lagarna den 30 juni 1942 (nr 583 och 584).

Jämväl en tidigare, den 31 juli 1940 av tjänstförrättande militieombudsmannen till Konungen avlåten skrivelse angående behovet av klarare bestämmelser i vissa avseenden i förfogandelagstiftningen (se ämbetsberättelsen till 1941 års lagtima riksdag sid. 237 ff.) torde få anses avgjord genom de nya lagarna.

6. Angående regleringen av järnvägstrafiken med hänsyn till den inkallade militära personalens behov.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 226 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 12 maj 1941 till Konungen avlåten skrivelse härom. Anledningen till skrivelsen var, såsom framgår av redogörelsen, att järnvägstrafiken under påskhelgen 1941 ordnats så, att den militära personalens permissionsresor förlagts till tiden närmast före och efter påskhelgen, medan själva påskhelgen i huvudsak reserverats för civil trafik. Militieombudsmannen framhöll, att det under nuvarande läge icke torde kunna undvikas, att begränsningar vidtoges rörande tillträdet till tågen. För framtiden syntes man ha att räkna med att vidsträcktare ingrepp kunde bli nödvändiga än de som dittills förekommit. Dylika åtgärder måste ske efter en omsorgsfull prövning, så att man uppnådde en rättvis avvägning av olika trafikantgruppers berättigade intressen. I sista hand finge sam-

hällets behov läggas till grund för regleringen av järnvägstrafiken liksom redan skett i stor utsträckning beträffande andra trafikmedel. Att de militära kraven därvid måste komma att spela en stor och ofta avgörande roll vore tydligt. Till försvarsberedskapens vidmakthållande och stärkande hörde emellertid också, att de inkallade icke hade skäl att känna sig missgynnade utan kunde vara förvissade om att deras intressen bleve vederbörligen beaktade. Det vore angeläget, att denna synpunkt icke lämnades å sido vid lösningen av framtida trafikproblem vid järnvägarna.

Över militieombudsmannens framställning avgåvos på anfordran yttranden dels av ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben den 9 augusti 1941 dels ock av järnvägsstyrelsen den 16 juni 1941 och den 11 april 1942.

Järnvägsstyrelsen anförde i sitt yttrande av den 16 juni 1941:

»Såsom framgår av remisshandlingarna har styrelsen tidigare haft tillfälle att yttra sig¹ över de klagomål, vilka legat till grund för riksdagens militieombudsmans underdåniga skrivelse. Härutöver är från styrelsens sida i huvudsak intet att tillägga. Av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser för militärpersonalens ledighetsresor förutsätta, att på sätt som skett under påskhelgen trafiktekniska omständigheter kunna föranleda begränsning såväl av de avgiftsfria resorna som av medgivna biljettprisnedsättningar, och fullt betryggande garantier finnas för att härvid berättigade militära krav icke åsidosättas. Så har heller icke skett. De i samband med påsken gällande trafikföreskrifter, varom här är fråga, ha icke utfärdats i motsatsförhållande till utan i fullt samförstånd med vederbörande militära myndighet. Det av militieombudsmannen gjorda påpekandet, att till försvarsberedskapens vidmakthållande och stärkande även hör, att de inkallade icke ha skäl att känna sig missgynnade, läser för övrigt i nuvarande situation icke bestridas av någon, även om man enligt styrelsens mening härvid icke bör onödigtvis åsidosätta andra samhällsgruppers intressen. Möjligheterna för att breda ut helgresorna över ett större antal dagar äro i högsta grad begränsade. Beträffande allmänheten torde man härvid endast ha att lita till den verkan, som kan följa på en till allmänheten riktad vädjan, och resultatet av en sådan vädjan är mycket ovisst. Ledigheterna för den civila allmänheten torde det oaktat i övervägande flertalet fall taga sin början dag före helgdag och avslutas med en helgdag såsom sista ledighetsdag. Såväl gällande ledighetsbestämmelser som privatekonomiska skäl lägga nämligen hinder i vägen för en mera omfattande ändring i dessa avseenden. Beträffande militärpersonalen däremot har styrelsen trots sig finna vissa möjligheter att påbörja och avsluta helgledigheterna med sådan tidsförskjutning i förhållande till allmänheten, att resorna i viss mån kunna till tiden skiljas, och styrelsen har i sina strävanden att komma till rätta med helgtrafiken under nu rådande exceptionella förhållanden sökt nå sådana överenskommelser med de militära myndigheterna, att de militära helgresorna i möjligaste mån förlagts till andra dagar än dem, till vilka allmänhetens resor ofrånkomligen koncentreras. Så skedde i samband med jul- och nyårshelgen med såvitt styrelsen förstår mycket gott resultat, och samma motiv låg till grund för styrelsens framställning till överbefälhavaren rörande påsktrafiken. Denna framställning avsåg sålunda icke någon begränsning av den militära helgtrafiken i och för sig, utan endast att de militära ledigheterna skulle ordnas så, att hemresorna komme att ske någon dag före och återresorna någon dag efter den värsta trafikrusningen.

¹ Ämbetsberättelsen 1942 sid. 227 ff.

I den mån man militärt kan ordna ledigheterna på detta sätt för huvuddelen av de inkallade, bliva militärpersonalens intressen näppeligen åsidosatta, medan däremot ökade möjligheter skapas såväl för allmänhetens resor som för ett bibehållande av de militära nedsättningsresorna under helgerna för det mindre antal militärer, vilka icke kunnat beviljas ledighet över hela helgen. Skulle det missnöje bestämmelserna för påsktrafiken onekligen utlöst få tolkas så, att denna väg — låt vara i något modifierad form — framdeles icke bör beträdas, och härom torde styrelsen ha att emotse besked vid det samråd rörande helgtrafikens ordnande, som från fall till fall sker med överbefälhavaren, torde, såsom styrelsen redan tidigare framhållit, annan utväg att komma tillrätta med helgtrafiken icke stå öppen än en begränsning av den allmänna trafiken i samband med helgen. Svårigheterna då det gäller att avväga omfattningen av en dylik begränsning av den allmänna trafiken och sättet härför äro uppenbara, såsom styrelsen redan tidigare framhållit. Ett ofrånkomligt villkor för att man över huvud skall kunna bedöma i vad mån begränsningar äro erforderliga är dock, att järnvägsmyndigheterna erhålla tillförlitliga uppgifter om den blivande militära helgtrafiken i god tid, innan dispositionerna för allmänhetens resor måste träffas. De åtgärder, genom vilka en eventuell begränsning av den allmänna helgtrafiken skola åstadkommas, torde få bestämmas från fall till fall. Därest och i den mån det härvid skulle visa sig erforderligt att i detta syfte erhålla Kongl. Maj:ts särskilda bemyndigande, kommer styrelsen att avlåta vederbörlig framställning.»

Ställföreträdarens för chefen för försvarsstaben yttrande var av följande lydelse:

»Enligt vad som framgår av överbefälhavarens i remisshandlingen återgivna yttrande¹ föranleddes de på högkvarterensorder utfärdade reglerande bestämmelser för påskresorna av en den 22 februari 1941 dagtecknad framställning från järnvägsstyrelsen. I denna skrivelse framhölls, bland annat, att en ur trafikteknisk synpunkt tillfredsställande avveckling av helgtrafiken i samband med påsken kunde vinnas endast genom att antingen förlägga de militära resorna till andra dagar än tiden den 9—15 april eller också att inskränka vedförsörjningstransporterna och de civilas resor. Samtidigt påpekades, att en reglering av de sistnämnda resorna skulle bliva synnerligen svår att i praktiken genomföra. Med hänsyn till nödvändigheten att vidmakthålla en god anda vid truppförbanden, är det givetvis önskvärt, att personalens ledighet ordnas på ett sådant sätt, att de reseförmåner, som författningen enligt böra tillkomma densamma, också verkligen utgå. Ur denna synpunkt böra militärens ledighetsresor givas företräde framför allmänhetens. Detta har också tidigare påpekats av de militära myndigheterna. Härom framhöll överbefälhavaren i skrivelse till järnvägsstyrelsen den 10 januari 1940 rörande vissa oregelmässigheter i de militära ledighetsresorna i samband med julhelgen 1939 bland annat följande: 'Rätt och billighet synes emellertid kräva, att de med hänsyn till lägesutvecklingen snabbt växlande möjligheter utnyttjas, som kunna vara ägnade att bereda den till beredskaps-tjänstgöring inkallade personalen ledighet och vederkvickelse, även om i militärt järnvägsreglemente fastslagna frister och former icke helt kunna följas, och även om vidtagna åtgärder kunna framkalla missnöje hos sådana allmänna trafikanter, som icke kallats att själva bära personliga bördor i försvarsberedskapen.' Vidare framhöll ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben i skrivelse till järnvägsstyrelsen den 25 april 1940 rörande ändring i

¹ Ämbetsberättelsen 1942 sid. 230 ff.

reglementet av bestämmelserna om rätt att i samband med större helger reglera tjänstledighetsresorna, bland annat följande: 'Beträffande den föreslagna inskränkningen i rätten att vissa dagar under och invid större helger företaga tjänstledighetsresor kan jag icke helt biträda styrelsens förslag. Under normala förhållanden kan visserligen i regel övningsuppehåll m. m. planläggas så, att resor på de ifrågavarande dagarna kunna undvikas. Under förstärkt försvarsberedskap och motsvarande extraordinära förhållanden blir emellertid läget ett helt annat. Att under sistnämnda omständigheter långt i förväg planlägga masspermitteringar är ofta icke möjligt, och i varje fall måste man vara beredd på snabba omkastningar. Därest rätten att inskränka resorna under vissa dagar helt överlämnades till vederbörande järnvägsförvaltning, skulle man därför kunna riskera, att tjänstledighetsresa för personalen i vissa fall bleve omöjliggjord. Detta skulle bli desto mera kännbart, eftersom redan fullgörandet av beredskapstjänst är mycket betungande för stora grupper av personalen. Dessa personalkategorier böra snarare beredas företrädesrätt framför civila resande, än komma i efterhand. Den föreslagna inskränkningen bör därför göras endast i samråd med de militära myndigheterna, närmast chefen för försvarsstaben.' Vid den prövning, som de båda av järnvägsstyrelsen framlagda alternativen underkastades, framgick det emellertid, att det icke blott skulle bli synnerligen svårt att reglera de civilas resor utan även att (vilket framhölls under hand från järnvägsstyrelsen) det var ovisst, huruvida en reglering av de civila resorna överhuvud taget var möjlig att effektivt genomföra. Å andra sidan bedömdes det, att en reglering av de militära resorna skulle kunna göras på ett sådant sätt, att huvuddelen av den personal, som vid tiden i fråga beräknades vara i militärtjänst, kunde beredas ledighet över påskhelgen utan att resorna behövde företagas på någon av dagarna 9—10 april. Med anledning härav valdes det sistnämnda alternativet, och försvarsgrenscheferna m. fl. bemyndigades, så snart detta med hänsyn till de utrikespolitiska förhållandena var möjligt, att bevilja krigspermission under sådan tid, att underlydande personal kunde beredas ledighet under påsken utan att dess rätt till fria eller ned-satta resor behövde beskäras; dock givetvis endast i den utsträckning tjänstens krav så medgav. Det må i detta sammanhang framhållas, att på grund av tjänsteförhållandena (beredskap, vakttjänst, hästvård m. m.) all personal givetvis icke kan beredas ledighet under en och samma tid. Viss personal måste alltså under alla förhållanden kvarbli i tjänst även under helgdagarna. Denna personal avsågs emellertid beredas motsvarande ledighet antingen före eller också efter påskhelgen. Genom inkallelserna i mars, vilka då gjordes för neutralitetsvaktens stärkande, inträdde en helt annan situation än den, som låg till grund för den i det föregående omnämnda prövningen av de olika alternativen för resornas reglering. De av dessa inkallelser berörda värnpliktiga kunde nämligen på grund av beredskapshänsyn icke beviljas ledighet i ovan antydd omfattning. Icke heller var det möjligt att i tillräckligt god tid giva de för en reglering av de civilas resor erforderliga uppgifterna på omfattningen av de militära resorna. Rörande nödvändigheten att lämna dylika uppgifter framhåller järnvägsstyrelsen i sitt underdåniga yttrande över föreliggande remiss, att 'ett ofrånkomligt villkor för att man överhuvud taget skall kunna bedöma i vad mån begränsningar äro erforderliga är dock, att järnvägsmyndigheterna erhålla tillförlitliga uppgifter om den blivande militära helgtrafiken i god tid, innan dispositionerna för allmänhetens resor måste träffas'. En dylik förutanmälan var, som tidigare framhållits, icke möjlig att lämna i det då för handen varande läget. Härigenom kom den militära personalen i ett ogynnsammare läge, än vad som kunde förutses, när högkvarteretsordern om resornas reglering utfärdades. Någon annan lösning

var emellertid då knappast möjlig. I fråga om en reglering de olika militärerna emellan av företrädesrätt till fria resor eller resor mot prisnedsättning, så må här endast framhållas, vilket också tidigare påpekats i överbefälhavarens ovan angivna yttrande, att en dylik reglering skulle bliva synnerligen svår att genomföra på ett fullt rättvist sätt, utan att ändamålet med regleringen äventyrades. Av det ovanstående framgår att en prövning av de olika möjligheterna att reglera påskresorna gav vid handen, att en reglering av de militära resorna borde göras, emedan en sådan, enligt vad som kunde bedömas vid den tidpunkt, då bestämmelserna utfärdades, icke skulle bliva till större förfång för den militära personalen, under det att en reglering av de civilas resor skulle bliva svår, eventuellt omöjlig att effektivt genomföra. att det i fråga om de värnpliktiga, som inkallades i mitten av mars på grund av den då inträdda skärpningen i läget, icke var möjligt att ordna ledighet på motsvarande sätt som för den övriga personalen men att det då var för sent att vidtaga tillräckligt effektiva åtgärder för reglering av de civilas resor. Ur militär synpunkt må till slut framhållas, att det är synnerligen önskvärt, att den militära personalen beredes företrädesrätt vid resor framför de civila, men att det under extra ordinära förhållanden (förstärkt försvarsberedskap och motsvarande) är mycket svårt för att icke säga omöjligt att 'i god tid, innan dispositionerna för allmänhetens resor måste träffas', lämna de tillförlitliga uppgifter om den väntade militära trafikens omfattning, som järnvägsstyrelsen anser nödvändiga. Det vore därför önskvärt, att järnvägsmyndigheterna om möjligt redan i ett tidigt stadium vidtog sådana åtgärder, som äro ägnade att förbereda en kraftig beskärning av allmänhetens resor, exempelvis anordnandet av spärrar vid alla större stationer och begränsning av de för allmänheten avsedda tåglägenheterna och tågutrymmena, varigenom en större reserv för militära resor kunde bildas. Om oförutsedda behov för militära resor icke uppstå, kan denna reserv ställas till allmänhetens förfogande. Under normala förhållanden torde emellertid icke sådana anordningar vara erforderliga, enär i sådana fall säkerligen möjlighet förefinnes att så ordna militärens ledighet, att resorna kunna regleras på önskat vis utan att militärpersonalen härigenom blir ogynnsammare ställd än allmänheten.»

I sitt förnyade yttrande anförde järnvägsstyrelsen:

»Av chefens för försvarsstaben yttrande torde framgå, att det valda sättet för reglering av helgtrafiken i samband med påsken icke varit till större förfång för det övervägande flertalet av militärpersonalen, d. v. s. för de personalkategorier, för vilka en planläggning av ledighetsresorna överhuvud kunnat ske och för vilka ledigheterna kunnat utbredas på sätt som förut-satts. Styrelsen anser det heller icke påkallat att till förnyad behandling upptaga frågan om ledighetsresorna för denna personal. För de värnpliktiga däremot, vilka på grund av inträffad lägesskärpning inkallades i mitten av mars månad, ha, såsom ävenledes framhålles i chefens för försvarsstaben yttrande, ledigheterna icke kunnat ordnas på motsvarande sätt och den till buds stående tiden har icke möjliggjort lämnandet av sådana uppgifter angående eventuella ledighetsresors omfattning, att erforderlig omreglering av den planerade civiltrafiken kunnat ske. Det är uppenbarligen för denna personalkategori, som det valda sättet för helgtrafikens reglering vållat vissa olägenheter, och av chefen för försvarsstaben framlagda förslag torde ock avse att för framtiden säkerställa resor av denna art jämväl i sådana fall, då erforderliga förhandsuppgifter till järnvägsmyndigheterna icke kunnat lämnas. Sammanfattningsvis anføres i försvarsstabschefens yttrande: 'Ur militär synpunkt må till slut framhållas, att det är synnerligen önskvärt, att den mili-

tära personalen beredes företrädesrätt vid resor framför den civila, men att det under extra ordinära förhållanden (förstärkt försvarsberedskap och motsvarande) är mycket svårt för att icke säga omöjligt att »i god tid, innan dispositionerna för allmänhetens resor måste träffas», lämna de tillförlitliga uppgifter om den väntade militära trafikens omfattning, som järnvägsstyrelsen anser nödvändiga. Det vore därför önskvärt, att järnvägsmyndigheterna om möjligt redan i ett tidigt stadium vidtog sådana åtgärder, som vore ägnade att *förbereda* en kraftig beskäring av allmänhetens resor, exempelvis anordnandet av spärar vid alla större stationer och begränsning av de för allmänheten avsedda tåglägenheterna och tågutrymmena, varigenom en större reserv för militära resor kunde bildas. Om oförutsedda behov för militära resor icke uppstå, kan denna reserv ställas till allmänhetens förfogande.' Innan styrelsen går att behandla genomförbarheten i de framlagda förslagen, torde det vara lämpligt att närmare klarlägga vagnparkens storlek och möjligheterna att överhuvud skapa en vagnreserv för militära behov. — — — Även om sålunda en i och för sig betydande vagnreserv står till buds vid en helg, då alla extra anordningar för allmänheten undvikas, kan man fastslå, att denna vagnreserv i förhållande till de militära helgresor, varom det under nuvarande beredskapsförhållanden rör sig, måste betecknas såsom otillräcklig. Enbart med den tillgängliga *vagnreserven* avvecklar man under nu rådande förhållanden ingalunda den militära helgtrafiken, framför allt icke vid sådana helger som påsk och midsommar, då resorna av naturliga skäl koncentreras till ett fåtal resdagar. — — — Beträffande önskvärdheten av att den militära personalen under nu rådande förhållanden beredes företrädesrätt vid resor framför den civila torde någon principiell meningsskiljaktighet icke råda, även om olika meningar kunna föreligga beträffande den praktiska utformningen av denna företrädesrätt. Någon tvekan råder härvid icke om att företrädesrätten bör vara ovillkorlig beträffande sådana militära transporter, som direkt sammanhånga med beredskapen. Icke heller beträffande sådana militära ledighetsresor, för vilka en betryggande förhandsplanläggning kunnat ske, föreligger tvekan om företrädesrätt. Tvärtom ha under den tid, den förstärkta försvarsberedskapen varit i kraft, dylika resor tillgodosetts med obetingad företrädesrätt framför de civila resbehoven, även om styrelsen genom överenskommelser med de militära myndigheterna sökt att vid helgerna i möjligaste mån förlägga trafiktopparna för de militära och civila ledighetsresorna till skilda dagar. Svårigheterna och betänkligheterna inträda först, då det rör sig om mera betydande militära ledighetsresor, för vilka erforderligt underlag för planläggning och ändamålsenlig avveckling saknas. Skall företrädesrätten, såsom i försvarsstabschefens yttrande antydes, drivas därhän, att ovillkorlig företrädesrätt tillkommer jämväl dylika mer eller mindre oförutsedda militära ledighetsresor, torde man utan vidare kunna fastslå, att detta i vårt land lika litet som i de krigförande länderna kan ske med mindre än att företrädesrätten kombineras med tämligen vittgående reseförbud för allmänheten i samband med helgerna. Styrelsen, som hyser den bestämda uppfattningen, att dylika reseförbud under nu rådande beredskapsförhållanden om möjligt böra undvikas, har i sitt tidigare avgivna yttrande härom anfört följande: 'De åtgärder, genom vilka en eventuell begränsning av den allmänna helgtrafiken skall åstadkommas, torde få bestämmas från fall till fall. Därest och i den mån det härvid skulle visa sig erforderligt att i detta syfte erhålla Kungl. Maj:ts särskilda bemyndigande, kommer styrelsen att avlåta vederbörlig framställning.' Några skäl, som ändra denna styrelsens ståndpunkt, ha nu icke förebragts. Tvärtom torde såväl erfarenheterna från de länder, där reseförbud måst införas, som den omständigheten, att i vårt land redan betydande indragningar av personförande tåg

kommit till stånd, mana till försiktighet och försök att på andra vägar nå åsyftat resultat. Att man, då det gäller planering av helgtrafik under nu rådande beredskap, bör undvika att onödigtvis tidigt — innan ännu överblick över de militära resebehoven vunnits — binda tillgängliga resurser genom omfattande extra anordningar för allmänheten är uppenbart. Men å andra sidan står det likaledes klart, att rimlig hänsyn till allmänheten och nödig bearbetning av planerna för helgtrafiken omöjliggör, att avgörandet sker i sista stund. Styrelsen har också med stöd av erfarenheterna från den gångna beredskapstiden numera uppskjutit avgörandet för den allmänna helgtrafikens planering så långt detta ur praktisk synpunkt varit möjligt och har därutöver begränsat förköpsrätten för allmänheten till ett fåtal dagar. Genom att avgörandet rörande den allmänna helgtrafiken fattas i sent skede ha förutsättningar skapats för att kunna tillgodose sådana krav på militär helgtrafik, vilka kunna förutses 2 à 3 veckor före en helg och vilka äro av den natur, att de kräva extra anordningar. Genom den begränsade förköpsrätten för allmänheten har man sökt säkerställa platsutrymme i ordinarie tåg för militära helgresenärer även i de fall, då resorna bestämmas i ett sent skede. Av chefen för försvarsstaben föreslagna åtgärder i syfte att säkerställa jämväl oförutsedda militära helgresor äro sålunda i möjligaste mån redan genomförda. De militära ledighetsresorna under påskhelgen innevarande år ha planerats med beaktande av ovan anförda synpunkter och ha, såvitt styrelsen har sig bekant, icke givit anledningar till klagomål.»

Ärendet avgjordes av Kungl. Maj:t den 24 april 1942, därvid Kungl. Maj:t fann vad i ärendet förekommit icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att Kungl. Maj:t förordnade, att avskrifter av järnvägsstyrelsens och ställföreträdarens för chefen för försvarsstaben yttranden skulle överlämnas till militieombudsmannen samt avskrift av järnvägsstyrelsens yttrande av den 11 april 1942 till chefen för försvarsstaben.

7. Angående samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 201 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 21 juni 1941 till Konungen avlåten skrivelse angående samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring, vilken skrivelse föranlett tillsättande av 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga. Sedan uppdraget slutförts har utredningen den 18 mars 1942 till chefen för försvarsdepartementet överlämnat betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga (se SOU 1942: 15).

8. Angående samvetsömma värnpliktigas skyldighet att bära uniform.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 209 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 13 september 1941 till Konungen avlåten skrivelse angående samvetsömma värnpliktigas skyldighet att bära uniform. Skrivelsen har överlämnats till 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga, vilken utredning den 18 mars 1942 till chefen för försvarsdepartementet överlämnat betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga (se SOU 1942: 15).

9. Angående felaktiga intyg i ärenden rörande indrivning av utskylder hos vissa skattskyldiga.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 223 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 6 november 1941 till Konungen avlåten skrivelse i ämnet. Militieombudsmannen framhöll däri, att förordningen den 17 november 1939 (nr 810) med särskilda bestämmelser angående indrivning av utskylder hos vissa skattskyldiga tillämpats felaktigt, i det att anmälan om anstånd i ganska stor omfattning gjordes av militär personal, därå förordningen icke vore tillämplig, exempelvis värnpliktiga, som inkallats till utbildning jämlikt § 27 värnpliktslagen, frivilliga samt reservpersonal, inberäknat fredskonstituerade landstormsofficerare, ävensom att felaktiga intyg utfärdades av militära befälhavare. Militieombudsmannen anförde, att det därför syntes vara påkallat att på lämpligt sätt fästa vederbörandes uppmärksamhet på bestämmelsernas rätta innebörd.

Den 16 januari 1942 utfärdades från försvarsdepartementet med anledning av militieombudsmannens framställning en expeditionschefsskrivelse, vilken intogs i Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret och var av följande lydelse:

»Anstånd med skatteindrivning må enligt förordning ¹⁷/₁₁ 1939 (ändrad genom förordningen ³⁰/₁₂ 1941) erhållas av dem, som inkallats till tjänstgöring jämlikt § 28 mom. 1 i gällande värnpliktslag (§§ 28 mom 1 och 36 mom 2 i äldre lagen).

Sedan riksdagens militieombudsman påtalat, att anmälan om anstånd i ganska stor omfattning gjorts av militärpersonal, på vilken hithörande författningar icke äro tillämpliga (exempelvis frivilliga, fredskonstituerade landstormsofficerare, reservpersonal), anmodas vederbörliga militära myndigheter att beakta nämnda förhållande i syfte att förebygga felaktiga intyg från deras sida angående de skattskyldigas militära ställning och tjänstgöringsskyldighet.»

10. Angående ordnandet av vissa järnvägsresor under jul- och nyårshelgen 1940/41 för permitterad militär personal.

Den 4 mars 1942 avlät militieombudsmannen en så lydande skrivelse här-
om till Konungen:

»Under jul- och nyårshelgerna 1940/41 verkställdes i två omgångar omfattande transporter av permittenter från förband förlagda till övre Norrland. Förhållandena under första omgångens nedtransporter gävo anledning till åtskilliga anmärkningar. Sålunda förekom det, bland annat på grund av tågförseningar och brist på väntsalsutrymmen, att permittenter natttid fingo under sträng kyla i timal vistas utomhus i väntan på det tåg, som skulle föra dem söderut. Efter denna väntan fingo många permittenter i ett tåg stiga på och gå till vila i godsvagnar, inredda för persontransport, vilka utrustats med halm, som omedelbart före permittenternas instigning tagits från förråd ute i det fria. Då eldningen ombesörjdes av permittenterna själva och tändningen i kaminerna i flera fall icke kunde ske förrän omedelbart före tågets avgång, hade såväl vagnarna som halmen under resans första del den rådande yttre temperaturen, d. v. s. omkring 30 grader under fryspunkten. I vissa vagnar ökades permittenternas svårigheter därigenom, att kaminerna visade sig odugliga och först efter flera timmars resa kunde utbytas. Vid besök å militieombudsmannens expedition den 16 december 1940 berättade tre värnpliktiga, tillhörande transporten Ö 9, att i de vagnar, där papp funnits på väggarna, hade under resan rimfrost funnits i taket, men i de vagnar, som saknat pappbeklädnad, hade rimfrosten suttit kvar även på väggar och golv utom på ett område med en meters radie runt kaminen, sedan eld uppgjorts i denna. Tydligt är, att de svåra förhållandena medfört, att färden blivit mycket påfrestande för permittenterna. Den ledde dessutom till förkylningssjukdomar och förfrysningar. Det svåraste fallet av frostsador drabbade en värnpliktig furir, som förfrös båda fötterna och måste avpolletteras till sjukhus. De missförhållanden i övrigt, som enligt min mening föreläggat, och de erinringar, som jag ansett mig böra framställa, framgå av min skrivelse denna dag till överbefälhavaren. Avskrift av denna skrivelse bifogas.¹

Såsom nyssnämnda skrivelse närmare utvisar kunna de anmärkta missförhållandena i stor omfattning föras tillbaka på försummelser hos militära eller civila befattningshavare. Brister i gällande bestämmelser synas emellertid i ett avseende ha medverkat, nämligen i fråga om underlåtenheten att verkställa förvärmning av truppvagnarna.

I det militära järnvägsreglementet stadgas i 13 mom. att för personaltransport under den kalla årstiden böra såvitt möjligt uteslutande personvagnar med anordning för uppvärmning eller slutna godsvagnar med kaminutrustning komma till användning. Beträffande personvagnar, som äro försedda med uppvärmningsanordningar, föreskrives det i 70 mom., att de under den kalla årstiden skola förvärmas och under längre uppehåll å station hållas

¹ Här utelämnad.

under värme. Det har i ärendet upplysts, att personvagnarna i alla transporter utom en varit uppvärmda vid tomtågens ankomst till utgångsstationen. De i tågsätten ingående personvagnarna, två i varje transport, ha varit avsedda för officerare och underofficerare. I fråga om uppeldning av kamin i slutna godsvagnar angives i tilläggsbestämmelser till 109 mom. i reglementet, att den skall verkställas av militärpersonalen. Militära chefer ha i ärendet uttalat, att denna bestämmelse skall tolkas så, att det åvilar den ilastande truppen att själv ombesörja uppeldningen. Riktigheten av denna uppfattning bekräftas av andra stadganden i reglementet. Sålunda säges det i tilläggsbestämmelser till 70 mom., att erforderligt bränsle m. m. för kamineldade vagnar skall av järnvägsmyndighet tillhandahållas dels å ilastningsstation och dels å lämpliga stationer under färden. Vidare föreskrives i tilläggsbestämmelser till 108 mom., att stationsföreståndare, innan ilastningen tager sin början, skall tillse, att bränsle finnes i vagn, som skall uppvärmas med kamin. Vid formuleringen av dessa föreskrifter synes man ha utgått från att eldningen skulle taga sin början först efter ilastningen. Av erfarenheterna från de nu berörda permittenttransporterna torde till fullo framgå, att reglementets ståndpunkt, att eld skall göras upp först sedan truppen tagit tåget i besittning, icke bör upprätthållas vid transporter under sträng kyla.

Då permittenterna beviljas ledighet för vila och rekreation är det ett rimligt krav, att resorna till hemorten icke skola innebära sådana strapatser att syftet med ledigheten förfelas. Beträffande alla trupptranporter gäller att det, då i brist på personvagnar godsvagnar måste användas för manskapstranporter, bör tillses, att olägenheterna för truppen såvitt möjligt begränsas. En långvarig resa i slutna och svagt upplysta godsvagnar, inredda för liggställning, innebär alltid påfrestningar på de transporterade. Det är onödigt och olämpligt att truppens besvärligheter ökas till följd därav, att vagnarna vid instigningen äro genomkalla. Man bör även räkna med att rubbningar i transportererna kunna uppstå, vilka lätt leda till att truppen redan före instigningen haft besvärligheter att utstå.

Givetvis kunna vederbörande myndigheter genom särskilda order från fall till fall sörja för att eldningsfrågan blir tillfredsställande ordnad. De anmärkta missförhållandena under första omgångens nedtransporter synas exempelvis ha undanröjts redan vid de närmast följande transportererna. Då det genom uttryckliga bestämmelser i det militära järnvägsreglementet blivit sörjt för att personvagnarna blivit förvärmade, torde det emellertid vara riktigast att i reglementet även inflyta stadganden rörande förvärmning av truppvagnar. Huvudregeln torde böra bli, att truppvagnar under den kalla årstiden skola uppvärmas i god tid före truppens påstigning. I särskilda fall torde det fordras ganska långvarig eldning för att värma upp vagnarna och driva ut fuktigheten ur dessa och utrustningen. Närmare stadganden härom torde kunna undvaras i reglementet. Däremot torde i detsamma böra angivas, huruvida militär- eller järnvägspersonal i första hand skall bära ansvaret för att förvärmning av truppvagnar kommer till stånd i sådana fall då den är påkallad.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen har jag härmed velat för Eders Kungl. Maj:t framföra detta spørsmål till den åtgärd som Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

Över militieombudsmannens skrivelse infordrades utlåtanden av järnvägsstyrelsen och chefen för försvarsstaben.

Järnvägsstyrelsen anförde i underdånigt utlåtande den 13 mars 1942 bland annat:

Gällande bestämmelser i det militära järnvägsreglementet reglerade ansvarsfördelningen beträffande uppvärmning av vagnar på sådant sätt, att uppvärmning (jämväl förvärmning) av vanliga personvagnar åvilade järnvägsmyndighet medan uppeldning av kamin i slutna godsvagnar verkställdes av militärpersonalen. Någon ändring av denna ansvarsfördelning i princip vore med hänsyn till bland annat personaltillgången vid järnvägarna icke möjlig. Vid pågående omarbetning av reglementet, vilken skedde i samråd mellan styrelsen och chefen för försvarsstaben, hade sådana bestämmelser förutsetts, att därav klart framginge militärpersonalens skyldighet att om möjligt förvärma godsvagnar, avsedda för personaltransport.

I chefens för försvarsstaben yttrande, vilket den 28 mars 1942 avgavs av ställföreträdaren för nämnde chef, anfördes bland annat:

I ett till järnvägsstyrelsen den 24 januari 1942 av chefen för försvarsstaben överlämnat förslag till ändringar i militärt järnvägsreglemente (1935 års upplaga) hade i § 23 (militärpersonalens särskilda åligganden) bland annat föreslagits följande tillägg till mom. 109 tlgb. 2: »Särskild personal skall avdelas för att i god tid (om möjligt minst två timmar) före tågets avgång uppelda kaminerna.» Härigenom klarlades alltså, att förvärmning skulle ske genom den militära personalens försorg. Det finge dock framhållas, att den utsträckning, i vilken denna förvärmning kunde verkställas, i varje särskilt fall bleve beroende av bland annat transporternas art och den tid, som vagnarna kunde ställas till militärmyndigheternas förfogande före ilastningen. Någon ändring av gällande ansvarsfördelning beträffande uppvärmning av vagnar syntes icke vara lämplig.

Ärendet avgjordes av Kungl. Maj:t den 10 april 1942. Kungl. Maj:t fann därvid vad i ärendet förekommit icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att Kungl. Maj:t förordnade, att avskrift av järnvägsstyrelsens och chefens för försvarsstaben utlåtanden skulle överlämnas till militieombudsmannen.

11. Angående frågan om reglerna om domstols behörighet i brottmål i vissa fall.

I detta ämne avlät militieombudsmannen den 1 april 1942 en så lydande skrivelse till Konungen:

»I anledning av en hemställan, som hit inkommit, och den granskning, för

vilken ett av processlagberedningen utarbetat preliminärt förslag till ändring i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes varit föremål å militieombudsmansexpeditionen, ha vissa regler om behörig domstol i brottmål upptagits till prövning. De särskilda spörsmål, som uppmärksammas, hänföra sig till behovet av lagändringar för att tillgodose önskemålen om gemensam domstolsbehandling av brottsliga gärningar som stå i nära samband med varandra. Detta behov framträder, då särskilda brott förövats av krigsmän, som lyda under olika krigsdomstolar, då krigsman samtidigt åtalas för flera brott, som skola upptagas av olika krigsdomstolar, och då brottslighet, som bör komma under enhetligt bedömande, upptages vid olika slag av domstolar.

1. Särskilda brott, förövade av krigsmän, som lyda under olika krigsdomstolar.

I fall, då flera brottsliga gärningar stå i nära samband med varandra, har det visat sig medföra praktiska fördelar att jämka på den svenska processrättens huvudregler om behörig domstol i brottmål. Enligt 40 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är huvudregeln beträffande krigsrättsmål, att de skola upptagas av krigsrätten vid det förband, som den tilltalade tillhör vid tiden för målets anhängiggörande (alltså icke krigsrätten vid det förband som han tillhörde vid brottets begående). Från denna regel har emellertid undantag gjorts bland annat i 43 § samma lag. Däri stadgas att, då två eller flera tillsammans förövat brott, krigsöverdomstolen skall, därest de brottsliga lyda under olika krigsrätter, bestämna, vid vilken av dessa krigsrätter målet skall upptagas. Lagstiftaren har tydligen utgått från att det är lämpligast, att brottsligheten i sin helhet prövas av en och samma domstol. Bestämmelsen är dock tillämplig endast då fråga är om två eller flera gärningsmän i egentlig mening.

Räckvidden av 43 § belyses närmare av vad som förekommit i följande ärende, vilket föranlett den förut nämnda, till militieombudsmannen inkomna framställningen. Sedan i juli 1941 ett uppträd ägt rum mellan en sergeant vid infanteriet och två furirer vid flottan, blevo de båda furirerna åtalade inför regementskrigsrätten vid Skånska kavalleriregementet. Enär fråga uppstått om åtal jämväl mot den i uppträdet deltagande sergeanten, beslöt regementskrigsrätten att hos krigshovrätten hemställa, att krigshovrätten måtte förordna vid vilken krigsrätt målet mot samtliga ifrågavarande personer skulle upptagas. Krigshovrätten lämnade emellertid regementskrigsrättens framställning utan åtgärd, då sådant fall ej föreläge, att 43 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes vore tillämplig. Målet mot sergeanten anhängiggjordes därefter vid och avdömdes av fältkrigsrätten vid Malmö försvarsområdes stab.

Den tolkning 43 § sålunda erhållit leder till resultat, vilka icke äro tillfredsställande. Samma skäl, som tala för att en och samma krigsrätt skall upptaga målen, då två eller flera tillsammans förövat brott, kunna åberopas till stöd för kravet på gemensam domstolsbehandling i fall, då flera krigsmän var för sig begått brottsliga gärningar, vilka utgöra särskilda brott men

dock stå i sådant samband med varandra, att de alla ingå i samma händelseförlopp. Det medför onekligen besvär och omgång att de särskilda deltagarna i ett slagsmål skola åtalas vid skilda domstolar. Jämväl i åtskilliga andra fall kunna särskilda brottsliga handlingar, begångna av olika personer, stå i sådant samband, att ett enhetligt domstolsbedömande är påkallat. I dessa situationer visar sig en olägenhet vara förenad med huvudregeln om behörig domstol i krigsrättsmål, nämligen att det är gärningsmannens tillhörighet till ett visst förband som avgör behörighetsfrågan och icke platsen för brottet. Den för de allmänna underrätterna gällande huvudregeln, att brott skall åtalas vid underrätten i den ort, där det blivit begånget, tillgodoser i sådana fall kravet på enhetlig domstolsbehandling. För krigsrätternas del erfordras en undantagsbestämmelse för att undanröja nyssnämnda olägenhet och tillmötesgå det angivna kravet.

Enligt ett förut omnämnt, av processlagberedningen i september 1941 upprättat preliminärt förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes skall 43 § första stycket erhålla följande lydelse:

'Skall åtal mot flera gärningsmän för samma brott ske vid krigsrätt och lyda de brottsliga under olika krigsrätter, må åtalen, om det sker samtidigt, väckas vid den rätt, där någon av gärningsmännen har att svara; väckas åtalen å olika tider, må vid den rätt, som upptagit åtal mot någon av gärningsmännen, åtal väckas även mot den eller de övriga. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, där i tvistemål talan skall väckas mot flera svarande om samma sak och svarandena lyda under olika krigsrätter.'

Den sålunda föreslagna ändringen löser icke den fråga som här upptagits till behandling. Då det i den nya lydelsen talas om åtal mot flera gärningsmän för samma brott, avses nämligen de fall då flera personer äro såsom gärningsmän medskyldiga i samma brott, och i denna del har således den nya formuleringen icke större räckvidd än den gällande.

2. *Samtidiga åtal för flera brott, vilka begåtts av samma person men skola upptagas av skilda krigsdomstolar.*

När en person samtidigt ställts under tilltal för flera brott, begångna inom skilda domkretsar, har det blivit nödvändigt att söka förena straffrättens principer för bestraffning av sammanträffande brott med processrättens forumregel för de allmänna underrätterna, att varje brott skall upptagas av underrätten i den ort, där det förövats. Spörsmålet löstes genom den särskilda anordning, som brukat betecknas som förvisningsförfarande; varje domstol företog rannsaking angående det brott, som begåtts inom dess domvärjo, men utsättande av straff för samtliga brott skedde genom den domstol, vid vilken den sista rannsakingen ägt rum. Regler om förvisningsförfarandet finnas i 10 kap. 21 § rättegångsbalken. Erfarenheten visade, att betydande fördelar kunde vinnas i fråga om rannsakingen, därest behörighetsreglerna jämkades så, att en domstol kunde handlägga målet även i fråga om brott, som förövats inom en annan domstols behörighetsområde. På grund härav tillkom lagen den 22 februari 1924 angående domstols behö-

righet i fråga om upptagande av vissa brottmål. Enligt denna lag är det medgivet, att då samma person begått brott inom olika underrätters domvärjo, en och samma domstol upptager talan rörande samtliga brotten. Förutsättning för upptagande av talan rörande brott, som förövats inom annan underrätts domvärjo, är att det kan ske utan men för utredningens fullständighet och att det eljest med hänsyn till kostnader och andra omständigheter finnes lämpligt. Utan att föreskrifterna om förvisningsförfarande satts ur kraft har deras praktiska betydelse starkt begränsats genom 1924 års lag.

I det förslag till ny rättegångsbalk, som framlagts genom propositionen nr 5 till 1942 års riksdag, ha i 19 kap. 6 § upptagits stadganden, som ansluta sig till dem i 1924 års lag. Det föreslagna lagrummet är av följande lydelse:

'Har någon förövat flera brott, må åtal för samtliga brotten upptagas av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för något av dem, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.'

Den förut angivna huvudregeln om behörig domstol i krigsrättsmål medför, att det endast i undantagsfall inträffar, att en krigsman samtidigt kommer under tilltal vid olika krigsrätter. Målen skola ju anhängiggöras hos krigsrätten vid det förband, som den tilltalade tillhör, och samtliga åtal komma därför i regel att väckas vid samma domstol. I enstaka fall, såsom då någon under pågående rättegång kommer att tillhöra annat förband och där gör sig skyldig till nytt brott, vilket åtalas medan den tidigare rättegången ännu pågår, kunna behörighetsreglerna rörande krigsrättsmål leda till att processer löpa jämsides vid skilda krigsrätter. Liknande situationer kunna uppstå på grund av bestämmelserna i 44 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes. I denna paragraf stadgas:

'Har brott, som bör åtalas vid krigsrätt, ej blivit åtalat, medan den brottslige lydde under strafflagen för krigsmakten, varde målet upptaget av krigsrätten vid den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhörde vid den tid, då brottet begicks.'

Den som förövat skilda brott på tidpunkter, då han tillhörde olika förband, kan till följd av denna bestämmelse komma att vid samma tid stå under tilltal vid skilda krigsrätter. Enligt processlagberedningens förut omtalade förslag till följdändringar i sistnämnda lag skall 44 § erhålla följande lydelse:

'Har brott, som bör åtalas vid krigsrätt, ej blivit åtalat, medan den brottslige lydde under strafflagen för krigsmakten, varde målet upptaget av krigsrätten vid den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhörde vid den tid, då brottet begicks, eller som han sist tillhörde.'

Tillägget av de fem sista orden innebär, att krigsrätten vid den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade sist tillhörde, anvisas såsom alternativt forum i dessa mål. Mål som blivit upptaget vid annan krigsrätt än den sålunda alternativt anvisade, kan icke komma under gemensam handläggning med mål som hör till den krigsrätt under vilken den tilltalade sist lytt.

De nya regler om sammanträffande av brott, vilka införts i 4 kap. allmänna strafflagen genom lag den 3 juni 1938, bygga på den grundtanken, att ge-

mensamt straff skall ådömas, då någon på en gång övertygas om flera brott. Jämlikt den allmänna hänvisningen i 33 § strafflagen för krigsmakten skall den nya lagstiftningen äga tillämpning även i fråga om brott mot strafflagen för krigsmakten. Den processuella förutsättningen för ådömande av enhetsstraff är att brotten bli föremål för bedömande i ett sammanhang. Under nu gällande rättegångsordning uppnås den gemensamma bestraffningen vanligen genom det nyss skildrade förvisningsförfarandet enligt 10 kap. 21 § rättegångsbalken, vilket lagrum är tillämpligt även i förhållandet mellan särskilda krigsdomstolar samt i förhållandet mellan krigsdomstol och allmän domstol (jfr 103 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes).

Förvisningsförfarandet är emellertid icke förenligt med en rättegångsordning som är grundad på principerna om muntlighet och omedelbarhet. Såväl propositionen om en ny rättegångsbalk, vilken bygger på dessa principer, som processlagberedningens förslag till följdändringar i krigsrättslagstiftningen intaga också den ståndpunkten, att förvisningsförfarandet icke vidare skall komma till användning. I den nya lagstiftningen upptages i enlighet härmed icke någon motsvarighet till 10 kap. 21 § i den gällande rättegångsbalken.

Vissa möjligheter att uppnå enhetsstraff utan förvisning erbjuda stadgandena i 4 kap. 3 och 4 §§ allmänna strafflagen. Bestämmelserna i 4 kap. 3 § avse det fall, att någon skall dömas till gemensamt straff för två brott, av vilka det ena förekommer till bestraffning först efter det han genom laga kraft ägande utslag dömts för det andra. Kan 4 kap. 3 § ej tillämpas, exempelvis därför att den första domen ej vunnit laga kraft, eller har tillämpning av lagrummet av någon anledning ej kommit till stånd, ehuru förutsättningarna förelegat, skall frågan om gemensamt straff upptagas i den särskilda ordning som föreskrives i 4 kap. 4 § allmänna strafflagen (jfr 38 § strafflagen för krigsmakten). Sedan de särskilda utslagen vunnit laga kraft, skall hos domstol anhängiggöras särskilt ärende angående förening av straffen. Efter den dömdes hörande förordnar domstolen om sådan förening.

1924 års ovan nämnda lag gäller enligt sin lydelse endast de allmänna underrätterna; underdomstol vid krigsmakten torde ej med stöd av grunderna för lagen äga döma i mål, som hör till annan krigsrätt. Stadgandena i 56 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes synas exempelvis bygga på den uppfattningen, att krigsrättsmål skall, även då rannsaking skett vid annan krigsrätt, för avdömande överlämnas till den krigsrätt, som enligt forumreglerna är behörig. Ehuru det praktiska behovet såvitt angår förhållandet mellan krigsrätterna inbördes av bestämmelser motsvarande dem i 1924 års lag (eller 19 kap. 6 § nya rättegångsbalken) icke är stort, torde dock sådana böra införas i samband med att förvisningsförfarandet avskaffas.

3. Brottslighet, som bör bedömas enhetligt, upptages av olika slag av domstolar.

Till en början må erinras, att här kan lämnas åsido sammanträffande av brott, som begåtts genom en och samma handling, s. k. ideell brottskonkurrens. Enligt praxis, som torde haft stöd i 34 § strafflagen för krigsmakten

enligt dess lydelse före lagändring den 3 juni 1938, har nämligen i fall, då brott mot allmän lag ideellt konkurrerar med brott enligt strafflagen för krigsmakten, behörighet ansetts tillkomma krigsdomstol att bedöma hela den konkurrerande brottsligheten (jfr propositionen nr 191 till 1938 års riksdag sid. 75).

I det föregående har berörts de ändringar i 4 kap. allmänna strafflagen, som skett genom lagen den 3 juni 1938. Ändringarna innebära, att domstolarna vid sammanträffande av brott skola, såvitt det ankommer på de straffrättsliga reglerna, äga möjlighet att bestämma ett straff, som är lämpat efter arten och graden av hela den föreliggande brottsligheten. En nödvändig följd av en ny rättegångsordning, grundad på muntlighet och omedelbarhet, blir emellertid, att förvisningsförfarandet, vilket i många fall utgjort den processuella förutsättningen för ådömande av gemensamt straff för flera brott, måste försvinna. Fråga uppstår då om vår rätt, sedan processreformen genomförts, innehåller tillräckliga möjligheter att åstadkomma enhetlig domstolsbehandling beträffande brott som bära gemensamt bestraffas. Här skall till behandling upptagas spørsmålet om gränserna mellan allmänna underretters och krigsdomstolars behörighetsområden.

Den tidigare berörda 1924 års lag innehåller uttrycklig föreskrift, att allmän underrätt icke på grund av lagens bestämmelser må upptaga mål, för vilka i fråga om rätt domstol gälla särskilda, från stadgandena i 10 kap. 21 § rättegångsbalken avvikande föreskrifter. Vid tillkomsten av 1924 års lag motiverades det särskilt, varför de speciella forumföreskrifterna lämnades orubbade. Då lagförslaget överlämnades till lagrådet anförde chefen för justitiedepartementet i detta avseende bland annat:

'Det avses ej att ett bifall till förslaget skall medföra någon ändring därutinnan, att vid sammanträffande av brott förvisning av mål skall ske i den utsträckning, som erfordras för att bestämmelserna angående vissa måls behandling vid särskilt forum bliva iakttagna. För den ståndpunkt, förslaget alltså intager i fråga om upprätthållande av samtliga nu gällande speciella forumföreskrifter, kunna visserligen icke, i varje fall ej genomgående, åberopas tvingande sakska. En ändring av de allmänna reglerna angående forum, vilken icke går längre än till att giva domstolen en diskretionär befogenhet att efter lämplighetshänsyn avvika från dessa regler, skulle ganska visst utan skada kunna gälla åtminstone även för ett eller annat av de fall, då de speciella forumbestämmelserna skola tillämpas. Men det kan näppeligen anses riktigt eller lämpligt att i samband med här närmast föreliggande spørsmål och särskilt med hänsyn till den blivande lagens karaktär av ett efter all sannolikhet jämförelsevis kortvarigt provisorium upptaga också frågan om dessa föreskrifters ovillkorliga berättigande i varje särskilt fall. Till att avbida denna frågas lösning i och med den allmänna reformeringen av vårt rättegångsväsen finnes så mycket större anledning som frågan otvivelaktigt har ringa betydelse i nu förevarande sammanhang. Praktiskt sett torde härvid hänsyn vara att taga endast till krigsdomstolarna, och beträffande

dessa pågår sedan någon tid, oberoende av arbetet på den stora processreformen, särskild utredning angående deras avskaffande under fredstid.'

Av det anförda uttalandet framgår, att principiella hinder icke ansågos föreligga för en jämkning även av de speciella forumföreskrifterna.

Förslaget till ny rättegångsbalk upptager, som förut angivits, ett stadgande (19 kap. 6 §) av innehåll, att då någon förövat flera brott, åtal för samtliga brotten må upptagas av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för något av dem, om denna finner det lämpligt. Stadgandet äger dock icke tillämpning i fall då frågan om ansvar skall upptagas av särskild domstol. Bestämmelse härom finnes i 19 kap. 9 § i förslaget. Forumregeln i 19 kap. 6 § lider således den inskränkningen, att mål, som enligt gällande bestämmelser skola åtalas vid krigsdomstol, icke må upptagas av allmän underrätt. Eftersom förslagets 19 kap. 6 § över huvud taget saknar motsvarighet i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, kunna mål som höra till allmänna domstolarna icke upptagas av krigsdomstol.

Den fråga, som vid tillkomsten av 1924 års lag sköts på framtiden, torde nu böra upptagas till behandling. Att tiden för frågans lösning nu är inne, synes framgå redan av de skäl, som då åberopades för uppskov. Om förvisningsförfarandet borttages utan att något annat sättes i stället, riskerar man, att den förestående processuella reformen kommer i konflikt med de strävanden, som lågo bakom omarbetningen av straffrättens regler om sammanträffande brott. Såsom ett exempel, ägnat att belysa, att man härvidlag icke bör lita enbart till de regler, som upptagas i 4 kap. 3 och 4 §§ allmänna strafflagen, kan anföras följande. En person, som gjort sig skyldig till stöld, begär efter inkallelse till militärtjänstgöring nya tillgreppsbrott vid förbandet. Det är påtagligt, att en enhetlig domstolsprocedur här vore att föredraga. Den önskade enheten skärs emellertid på ett mindre lyckligt sätt sönder av forumreglerna. Sålunda måste en fullständig förhandling företagas vid allmän underrätt och avslutas med utslag. Den tilltalade dömes exempelvis till tre månaders straffarbete för stöld. Vid krigsrätt utspelas vid samma tid likaledes en fullständig rättegång, och slutet blir kanske detsamma: den tilltalade dömes till tre månaders straffarbete för stöld. Ett gemensamt straff skall dock slutligen åstadkommas. Jämlikt 4 kap. 4 § allmänna strafflagen sker det på så sätt, att vederbörande myndighet, sedan utslagen vunnit laga kraft och ankommit för verkställighet, gör anmälan hos åklagare. Denne skall därpå göra framställning till endera domstolen, vilken efter den dömdes hörande förordnar om förening av straffen. Sistnämnda domstol har därvid att verkställa en självständig straffmätning, ehuru de förut utdömda straffen i visst avseende äro normerande. Kraven på brottslighetens bedömande i ett sammanhang samt på muntlighet och omedelbarhet torde leda till att denna tredje domstolsprocedur ofta får karaktär av en verklig process. I stället för ett enda förfarande får man således tre särskilda processer. Därest det första utslaget vinner laga kraft, medan målet vid den andra domstolen ännu är anhängigt, kan enligt 4 kap. 3 § allmänna strafflagen processernas antal stanna vid två.

Vid den sista i rättegångsförfarandet ingående akten, nämligen utmätandet av straffet, måste, såsom av det föregående framgår, målen föras samman. Man kan säga, att forumreglerna i viss omfattning således få vika för straffrättens krav på enhetlig bedömning. Tydligt är att större fördelar skulle vinnas, om även handläggningen sammanfördes till en och samma domstol. Det bör i detta sammanhang anmärkas, att fallen av förvisning från allmän domstol till krigsdomstol eller tvärtom icke äro sällsynta. Det anförda torde visa, att förvisningsförfarandets borttagande bör kompenseras genom jämkning av forumföreskrifterna i sådan riktning, att vad som hör samman också förs samman till ett domstolsförfarande.

Vad nyss sagts om det fall, att *en* person begått brott som höra till skilda slag av domstolar, äger tillämpning även på ett annat fall, nämligen då två eller flera personer förövat brott, vilka stå i nära samband med varandra men dock enligt de nu gällande forumreglerna skola upptagas av domstolar av skilda slag. Redan i gällande rätt finnas vissa undantagsbestämmelser som möjliggöra, att brottslighet, som eljest skolat upptagas av skilda slag av domstolar, kan behandlas vid en och samma domstol. Sålunda innehåller 48 § första stycket i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes följande stadgande. Är någon tilltalad vid krigsdomstol och tilltalas annan för delaktighet i det åtalade brottet, då må, ändå att åtalet mot den delaktige icke jämlikt 39 § nämnda lag hör till krigsdomstols behandling, krigsdomstolen likväl anställa rannsaking angående den delaktige. Enligt det först anförda lagrummet äger krigsdomstolen dock icke döma över den delaktige, utan målet mot honom skall avgöras av den domstol, som efter allmänna regler är behörig, d. v. s. i regel domstolen i den ort, där brottet är begånget. Ett exemplar av krigsdomstolens protokoll i målet skall sändas till den domstol, som har att döma över den delaktige. 48 § första stycket torde endast avse delaktighet i egentlig mening och det är således icke tillämpligt i fall, då en civil person tillsammans med en militär begått ett brott. I processlagberedningens förut nämnda förslag till ändringar i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes ha bestämmelserna i nuvarande 48 § första stycket icke erhållit någon direkt motsvarighet, enär de ansetts icke vara förenliga med den nya rättegångsordningen (jfr 43 § andra stycket i förslaget).

I 48 § nyssnämnda lag behandlas i tredje stycket jämväl det fall, att i mål, som vad huvudmannen angår hör till annan domstol än krigsdomstol, någon som lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter denna lag blir angiven för delaktighet. Samma domstol skall då döma över den delaktige, ändå att ansvaret skall bestämmas enligt strafflagen för krigsmakten. Även detta lagrum avser endast delaktighet i egentlig mening och således icke det fall, att en militär tillsammans med en civilperson begått ett brott. Motsvarighet till detta stadgande har upptagits i processlagberedningens ändringsförslag (47 §).

Beträffande lämpligheten av gemensam domstolsbehandling i vissa fall, då flera personer var för sig förövat brott, som höra under domstolar av skilda slag, kan hänvisas till vad som tidigare anförts för motsvarande fall, då flera

brottsliga lyda under olika krigsrätter. Det kan erinras därom, att ett slagsmål, vari både civila och militära personer deltagit, kan komma att föranleda åtal inför såväl allmän underrätt som krigsrätt. Ett annat näraliggande exempel på dubbel domstolsbehandling erbjuder det fall att en sammanstötning inträffat mellan två bilar, av vilka den ena förts av en civilperson under det att den andra förts av en militär under sådana omständigheter, att tjänstefel föreligger, till följd varav krigsdomstol har att döma över den senare. Redan när det gäller ansvarsfrågan medför den dubbla domstolsbehandlingen praktiska olägenheter. Ersättningsfrågan kan vålla än större svårigheter. Enligt 5 § i 1916 års lag om ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik skall, vid utdömande av skadestånd till bilägare, vållandet å hans egen sida vägas mot det vållande som åvilar motsidan. Bestämmelserna härom torde förut-sätta, att skuldfördelningen med bindande verkan verkställas av en och samma domstol. Därest olika domstolar skulle fastställa det vållande, som skall anses ligga de olika sidorna till last, kunde det inträffa att viss del av skadeståndet icke bleve täckt av någondera sidan. Man har att räkna med att den tilltagande motoriseringen av krigsmakten kommer att leda till en ökning av antalet sammanstötningar av det nu berörda slaget.

I många fall, då särskilda personer var för sig begått brottsliga gärningar, som ingå i ett och samma händelseförlopp, kan sammanförande av målen ske utan olägenhet och ofta skulle enhetlig domstolsbehandling medföra väsentliga praktiska fördelar. Kraven på sammanföring framträda med ökad styrka vid genomförande av den nya rättegångsordningen. Vissa jämkningar i forum-reglerna erfordras jämväl för tillgodoseende av dessa krav.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen har jag härmed velat för Eders Kungl. Maj:t framföra dessa spörsmål till den åtgärd som Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

12. Angående giltigheten av vissa äldre tillstånd för samvetsömma värnpliktiga att i stället för vapentjänst fullgöra annan tjänstgöring vid truppförband.

Den 30 maj 1942 avlät militieombudsmannen en så lydande skrivelse till Konungen:

»Genom cirkulär den 21 februari 1902 bemyndigade Eders Kungl. Maj:t vederbörande truppförbandschefer (beväringbefälhavare vid flottans stationer) att, därest, efter inhämtande av erforderliga upplysningar, de vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall funne övertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrade att fullgöra vapentjänst, därtill föranleddes av allvarliga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst, förordna, att dylik värnpliktig skulle användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet (stationen eller å flottans fartyg).

I en den 17 mars 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 426 46/1918 Hartvig Larsson:

Larsson, som vore född 1898, hade fullgjort första tjänstgöring samt repetitionsövningar vid I 26 åren 1920—1921. Därvid hade Larsson begärt att slippa bära vapen, vilken begäran av regementschefen bifallits. Larsson hade använts för handräckning. Under år 1939 hade Larsson fullgjort beredskaps-tjänstgöring och därvid åter blivit beordrad till handräckningstjänst. Larsson hade alltså hört till den kategori av samvetsömna som tjänstgjort vid militärförband och burit uniform. Den 14 mars 1942 hade Larsson åter blivit inkallad till militärtjänstgöring och varit beredd att fullgöra handräckningstjänst. Kompanichefen landstormskaptenen Carl E. Nylund hade emellertid sänt hem Larsson igen för att överföra honom till civilt arbete, vilket skulle fullgöras utan uniform. Larsson hade genmält, att det ju funnes två kategorier av samvetsömna, men Nylund hade svarat, att det i detta fall funnes endast en. Larsson ifrågasatte, om Nylund ägde rätt att överföra Larsson till civilt arbete. Om Larsson utan sin egen önskan överfördes till civilt arbete, kunde det leda till att han förlorade en dyrbar, längre tid. Då Larsson ställt sig till förfogande för handräckningstjänst från 1918 och ända tills nu, ansåge han att han borde kunna få stå kvar i sådan tjänst de två år som han hade kvar såsom värnpliktig.

Nylund anförde i yttrande den 31 mars 1942:

Larsson hade den 14 mars 1942 utrustats vid ett gevärskompani. Senare hade han anmält, att han av religiösa skäl vägrade att bära vapen. I egenskap av kompanichef hade Nylund ej ägt rättighet att befria någon från skyldigheten att bära vapen. Detta tillkomme högre myndigheter efter undersökning och prövning. På Larssons värnpliktskort funnes icke införd någon anmärkning om att Larsson vid tidigare tjänstgöringar i landstormen haft befrielse från att bära vapen. Vid mobilisering hade förbandet en så utsatt grupperingsplats, att någon vägrare av vapentjänst där ej kunde tolereras. Efter samråd med en representant för vederbörande landstormsområde hade Nylund beslutat, att Larssons fall skulle vidare utredas och i avvaktan därpå skulle Larsson hemförlovas såsom övertalig.

Vid sitt yttrande fogade Nylund utdrag ur Larssons värnpliktskort. Å kortet finns antecknat, att Larsson av regementschefen blivit befriad från att bära vapen.

Med skrivelse den 4 maj 1942 översände militieombudsmannen handlingarna i ärendet och en i ämnet upprättad promemoria till chefen för lantförsvarets kommandoexpedition under anhållan, att denne ville avgiva yttrande.

I yttrande den 23 maj 1942 anförde därefter chefen för lantförsvarets kommandoexpedition dåvarande översten Henry Kellgren.

I likhet med vad som framhölles i den till skrivelsen fogade promemorian funne Kellgren osäkerhet råda, huru värnpliktiga av den kategori Larsson tillhörde skulle behandlas. Avfattningen av det kungl. cirkulär den 21 februari 1902, vilket låge till grund för Larssons befrielse från vapentjänst, synes giva anledning till den uppfattningen, att däri omförmält medgivande

knappast kunde avse giltighet för all framtid utan allenast avse den tjänstgöring, till vilken den värnpliktige för ögonblicket varit inkallad. Därest man med bestämmelsen avsett, att för hela tjänstetiden reglera den värnpliktiges tjänstgöringsförhållanden, borde föreskrifterna jämväl ha innehållit vissa reglerande bestämmelser för den värnpliktiges framtida redovisning samt angående anteckningar å dubblettkort och i inskrivningsbok m. m. Genom nådigt beslut den 30 december 1941 hade å andra sidan Eders Kungl. Maj:t förklarat, att en ansökan som en värnpliktig av denna kategori gjort, att honom jämlikt nämnda cirkulär meddelat tillstånd till vapenfri tjänstgöring måtte upphävas, icke föranledde någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd, när det finge anses ankomma på vederbörande förbandschef att återkalla det sålunda meddelade tillståndet. Detta beslut, som torde böra anses ha prejudice-rande karaktär, gäve anledning till den uppfattningen, att ett jämlikt 1902 års cirkulär lämnat medgivande till vapenfri tjänstgöring gällde intill dess detsamma av vederbörande förbandschef återkallades. Med hänsyn härtill syntes ett sålunda lämnat medgivande böra respekteras, därest ej sådana omständigheter föreläge, som kunde giva anledning till ett återkallande av detsamma. För den värnpliktige måste emellertid ett rättsläge av den art, som här angivits, innebära ett visst osäkerhetsmoment, särskilt under nu rådande förhållanden, då han vid olika tillfällen underställdes olika befälhavare. Utan tvivel torde 1902 års cirkulär vara okänt för de allra flesta förbandschefer. De värnpliktiga, som en gång med stöd av detsamma beviljats vapenfri tjänstgöring, torde ej heller känna till cirkulärets existens. I vissa fall torde detsamma vara åberopat å vederbörandes dubblettkort i samband med angivandet av det meddelade tillståndet. I andra fall, sannolikt flertalet, torde så ej vara fallet. Beträffande Larsson angåves å utdraget av värnpliktskortet endast »Av regementschefen befriad från att bära vapen», vilken anteckning på intet sätt lämnade upplysning om vad saken gällde. Att Larssons kompanichef ställt sig oförstående vore mycket förklarligt. Vederbörande inkallande myndighet torde ej heller haft klart för sig Larssons särställning, ty hade den det haft, torde den ej ha inkallat Larsson till ett fältförband, inom vars i gällande mobiliseringsplan uppdragna personalram han icke hörde hemma. Det syntes Kellgren därför fullt förklarligt, att Larsson behandlats såsom varje annan värnpliktig, som vid inträdet i tjänstgöring anmälde efter senaste tjänstgöring påkomna samvetsbetänkligheter. Den vidtagna åtgärden att hemförlova Larsson syntes Kellgren därför vara berättigad. Det syntes Kellgren erforderligt att åtgärder vidtoges för att bringa klarhet i de förhållanden, som berörde värnpliktiga av denna kategori. Törhända skulle detta lämpligast kunna ske genom att militieombudsmannen på grundval av föreliggande inlägga från Larsson i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t fäste uppmärksamheten på förhållandet och hemställde om åtgärders vidtagande för fastställande i lag av dessa värnpliktigas ställning, vilket torde kunna ske i samband med avgivandet till riksdagen av det förslag till ny lagstiftning för vapenfria värnpliktiga, som för närvarande vore under övervägande i försvarsdepartementet.

Vad som förekommit i detta ärende ger anledning att fästa uppmärksamheten vid den försvinnande kategori av samvetsömma värnpliktiga, vilka erhållit tillstånd till vapenfri tjänst allenast genom beslut av regementschef enligt den ordning som gällde före vår första lag i ämnet år 1920. Osäkerhet råder hur denna kategori skall behandlas. 1902 års cirkulär ger ej otvetydigt svar på frågan, huruvida ett förordnande enligt detsamma skall anses gälla endast för den aktuella tjänstgöringen vid förbandet eller jämväl för framtiden och vid eventuell tjänstgöring vid annat förband. I enlighet med de grundsatser, som efter år 1920 gällt för övriga samvetsömma värnpliktiga, torde det kunna ifrågasättas, om man icke bör anse, att ett i vederbörlig ordning meddelat tillstånd skall gälla för framtiden och således respekteras intill dess återkallelse skett. Med denna uppfattning överensstämmer att Eders Kungl. Maj:t, sedan en värnpliktig under 1941 gjort ansökan om återkallelse av ett med stöd av 1902 års cirkulär beviljat tillstånd, funnit ansökningen icke föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd, enär det enligt cirkuläret finge anses ankomma på vederbörande truppförbandschef att återkalla tillståndet.

Den rådande osäkerheten synes böra undanröjas vid den pågående omarbetningen av lagstiftningen om vapenfria värnpliktiga. En tillfredsställande lösning torde enklast kunna uppnås genom att det i övergångsbestämmelserna till den nya lagen upptages stadgande av innebörd, att vad som skall gälla om dem som beviljats tillstånd enligt § 1 a) i lagen den 12 juni 1925 nr 338 i tillämpliga delar skall lända till efterrättelse jämväl beträffande dem som erhållit medgivande enligt kungl. cirkuläret den 21 februari 1902.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende för den åtgärd, vartill Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

13. Angående kokinrättningen å Rinkaby skjutfält.

Härom avlät militieombudsmannen den 4 juli 1942 en så lydande framställning till Konungen:

»Vid en av mig i maj månad innevarande år förrättad inspektion av förläggningen å Wendes artilleriregementes skjutfält i Rinkaby har jag funnit, att den därstädes belägna matinrättningen i vissa hänseenden befinner sig i ett otillfredsställande skick. Härom har jag vid inspektionen antecknat följande.

Kök, diskrum och serveringsrum fylla icke sådana fordringar, som numera allmänt ställas på dylika lokaler och deras inredning. Köket och diskrummet kunna under inga förhållanden tillfredsställa skäliga anspråk på snygghet och hygien. I köket är inrymd en ångpanna för grytor m. m. och eldas denna från köket. Med hänsyn till storleken av den portionsstyrka, som numera året runt skall betjänas vid matinrättningen, äro de nämnda lokalerna jämväl för små. Till följd av bristen på särskilt beredningsrum måste alla

förarbeten för proviantens tillredning ske i köket, i vilket det därför är nästan omöjligt att upprätthålla erforderlig ordning. En ändring snarast möjligt av nu nämnda förhållanden är ofrånkomlig för såvitt förplägnadstjänsten skall kunna bedrivas på ett främst ur sanitär synpunkt betryggande sätt. Olika alternativ rörande tillgodoseendet av de av berörda förhållandena inom matinrättningen föranledda byggnadsbehoven äro utarbetade och befunno sig desamma vid inspektionstillfället under handläggning av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse.

I fråga om förhållandena vid matinrättningen å skjutfältet har fördelningssläkaren vid I. arméfördelningen anfört följande i sin årsberättelse för 1940:

'Vid A 3:s Rinkabyförläggning har av och till uppträtt hopade fall av diarréer. Den mest bidragande orsaken till detta torde vara det synnerligen bristfälliga och ohygieniska skick, vari manskapsköket befinner sig. Köksutrymmet är alldeles för litet. I köket och bredvid grytorna står den gamla och bristfälliga ångpanna, som måste eldas från kökslokalen. Ånggrytorna äro även gamla och bristfälliga. Ordentliga arbetsbord finnas ej och de befintliga äro otillräckliga och i ett sådant skick, att de ej kunna hållas tillfredsställande rena. Väggarna, som utgöras av pärlspåntade bräder, ha stora sprickor och kunna icke hållas fria från smuts och mögel. Imbildningen och fukten är så höggradig, att lokalen måste anses hälsovådlig som arbetslokal. Skafferi saknas, likaså nöjaktiga förvaringslokaler liksom alla kylanläggningar för födoämnen. På grund av utrymmesskäl torde ej heller sådana kunna anbringas. Serverings- och diskrum äro för små och höggradigt fuktiga. Väggarna ha stora sprickor och äro genomvuxna av kraftig mögelbildning. Diskmaskin saknas. De diskhoar, som användas, fylla icke minimala krav på hygien. Renseri saknas för såväl fisk som rotfrukter. Användbart omklädningsrum för personalen saknas. I hela köket finnes ett handfat för hela personalen och lämplig plats finnes ej för flera, o. s. v. Då byggnaden är i ett så bofälligt tillstånd, att den utan tvekan måste utdömas, och då dess knappa utrymme ej medger förbättrande inredningar, är det ett ofrånkomligt krav att en helt ny köksbyggnad uppföres. Detta krav blir så mycket mer uppenbart vid tanken på att Rinkaby skall vara en permanent förläggning, för vilken nya baracker uppförts.'

I motsvarande berättelse för år 1941 har i förevarande hänseende anförts.

'Vad som i föregående årsberättelse framhållits om det bristfälliga köket vid A 3:s Rinkabyförläggning är alltjämt gällande. Uppförandet av en helt ny köksbyggnad i den eljest goda förläggningen måste anses som ett ofrånkomligt krav, som fordrar snabb åtgärd. Den vid Rinkabyförläggningen under året uppträdande difteriepidemien har givit en skrämmande aktualitet åt de risker, som kunna bli förenade med den tingens ordning, som nu råder därstädes.'

Ovan berörda brister, som vidlåda matinrättningen å Rinkaby skjutfält, äro enligt min uppfattning av den art, att de menligt inverka på förplägnaden av den till skjutfältet förlagda personalen. Med hänsyn härtill böra åt-

gärder för bristernas avhjälpande på ett eller annat sätt vidtagas så snart ske kan.

Vad sålunda anförts har jag ansett mig böra bringa till Eders Kungl. Maj:ts kännedom för den åtgärd, vartill Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

Över militieombudsmannens framställning avgav arméförvaltningens fortifikationsstyrelse yttrande den 27 augusti 1942, därvid styrelsen anförde:

I underdånig skrivelse den 11 september 1941 angående lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1942/43 hade arméförvaltningen hemställt om anvisande av 30,000 kronor för anordnande av kylrum vid ifrågavarande kokinrättning. Sagda hemställan hade emellertid ej föranlett någon Kungl. Maj:ts framställning till riksdagen. Regementschefen hade hos fortifikationsstyrelsen gjort framställning om anvisande av 17,900 kronor för vinterboning av köket samt utförande av ny ångpanneanläggning jämte provisorisk nybyggnad härför. Befälhavaren för Södra militärområdet hade den 15 juni 1942 avgivit yttrande häröver, innebärande att förbättringsarbetena vore nödvändiga samt att föreslagna arbeten borde utföras, därest icke inom närmaste året nytt kokhus med matsal avsåges uppföras. Då fortifikationsstyrelsen ansåge, att helt ny kokinrättning nödvändigt måste uppföras nästkommande år samt att nuvarande köksanordningar icke vore godtagbara, avsåge styrelsen att låta i avvaktan på nybyggnad låta utföra endast oundgängligen nödvändiga arbeten å byggnaden med anlitan av till styrelsens förfogande stående medel. Slutligen finge fortifikationsstyrelsen i underdånighet anmäla, att i arméförvaltningens underdåniga skrivelse angående lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1943/44 komme att göras framställning om anvisande av medel för uppförande av helt ny matinrättning, omfattande jämväl ovan omförmälda kylrum, vid förläggningen å Rinkaby.

Genom beslut den 11 september 1942 förordnade Kungl. Maj:t med hänsyn till vad fortifikationsstyrelsen sålunda anmält att militieombudsmannens skrivelse skulle läggas till handlingarna.

14. Angående värnpliktigas rätt att såsom tjänstgöring tillgodoräkna sig tid under vilken de vistats vid förläggningen utan att göra militär tjänst eller arbete samt deras rätt till lön under samma tid.

Den 27 november 1942 avlät militieombudsmannen en så lydande skrivelse till Konungen:

»Under de senaste åren ha hos militieombudsmannen anhängiggjorts flera ärenden vilka angått behandlingen av värnpliktiga som underlåtit att utföra dem förelagda uppgifter. Tvistigheterna ha i synnerhet hänfört sig till de värnpliktigas rätt att få såsom tjänstgöring tillgodoräkna sig den tid då de

vistats vid förläggningen utan att utföra arbete samt deras rätt till lön för samma tid. Till belysning av de meningsskiljaktigheter som förekommit skall här lämnas en kort redogörelse för vissa ärenden.

1. Inför fältskyllingsrätten vid Gotlands infanteriregemente handlades den 13 september 1940 två mål mot tre samvetsömma värnpliktiga nämligen nr 110 78/29 Josef Hejdenberg, nr 280 60/31 Helge Andersson och nr 584 20/34 Sven Henningsson vilka, efter att ha erhållit civilarbetstillstånd, vägrat att fullgöra dem förelagt civilt arbete för statens räkning. Jämte det krigsrätten genom utslag nämnda dag fällde de tilltalade till ansvar enligt 76 § strafflagen för krigsmakten förpliktade krigsrätten dem att till kronan utgiva ersättning för slitning av kronans persedlar under den tid de underlåtit att tjänstgöra. I ett av militieombudsmannen infordrat yttrande anförde ordföranden i fältskyllingsrätten bland annat, att enär de avlöningsförmåner och andra förmåner som de värnpliktiga åtnjöte torde vara att betrakta såsom vederlag för de tjänster vilka de utförde för kronan, hade det framstått som rättmätigt att dessa värnpliktiga icke borde komma i åtnjutande av dessa förmåner. Krigsrättens civile ledamot uttalade bland annat, att det icke syntes honom alldeles oskäligt att de värnpliktiga, då de vägrat utföra anvisat arbete, ej heller borde erhålla de förmåner, vilka kunde anses ingå i föreskriven ersättning för utfört arbete. De båda övriga ledamöterna förklarade, att det för dem framstått som rättvist att utdöma de ifrågakomna beloppen. Ärendet avgjordes av mig genom skrivelse den 13 oktober 1941. I denna skrivelse förklarade jag mig anse, att krigsrättens ledamöter icke förfarit riktigt genom att döma ut beloppen men att jag, med hänsyn till omständigheterna, ansåge mig kunna underlåta vidare åtgärd.

2. Värnpliktige nr 362 71/15 N. A. Björk anhöll i en den 21 mars 1941 till militieombudsmannen inkommen skrift om upplysning angående sin rätt till lön och familjebidrag för tid då han varit inkallad men ej utfört anbefallt arbete. I ärendet upplystes att Björk, som erhållit civilarbetstillstånd, sedan den 4 februari 1941 vistats å anvisad arbetsplats men vägrat att delta i något som helst arbete ävensom att terminslön eller slitageersättning icke blivit till Björk utbetald. För sin arbetsvägran fälldes Björk till ansvar genom utslag av rådhusrätten i Härnösand den 10 mars 1941.

3. Värnpliktige nr 278 69/29 Göte Svensson anhöll i en den 21 mars 1941 till militieombudsmannen inkommen skrift om upplysning angående sin rätt till lön och familjebidrag för tid då han varit inkallad men ej utfört anbefallt arbete. I ärendet upplystes att Svensson, som erhållit civilarbetstillstånd, inställt sig å anvisad arbetsplats den 9 december 1940 men vägrat att delta i förekommande arbeten. För sin arbetsvägran fälldes Svensson till ansvar genom utslag av rådhusrätten i Härnösand den 13 januari 1941. Sedan Svensson därpå avvikit från förläggningen blev han genom polisens försorg återförd dit den 20 februari 1941. Han vägrade fortfarande att arbeta och blev för denna sin vägran ånyo fälld till ansvar genom utslag av rådhusrätten den 17 mars 1941. Lön hade icke utgått till Svensson.

I de båda sistnämnda ärendena infordrade militieombudsmannen utlå-

tande från arméförvaltningens civila departement. Departementet anförde i utlåtande den 2 maj 1941 bland annat: Klagandenas vägran att utföra det arbete som ålagts dem torde i och för sig icke böra medföra, att de skulle för tjänstgöringstiden gå förlustiga rätten till krigslön och övriga förmåner, vilka skulle tillkomma civilarbetare under tiden för arbetets utförande. Sistnämnda uttryck (i § 14 i kungl. kungörelsen den 19 april 1940 nr 256) torde nämligen böra tolkas såsom liktydigt med under tiden för tjänstgöringen å arbetsplatsen. Då klagandena, såvitt handlingarna utvisade, icke avstängts från tjänstgöring, torde klagandena icke kunna förvägras uppbära krigslön för den tid de varit i tjänstgöring (vistats) vid arbetsplatsen.

Ärendena avgjordes av mig genom en skrivelse till vederbörande arbetsledare, vid vilken skrivelse fogades avskrift av departementets utlåtande.

4. Genom skrift den 6 juli 1941 till justitieombudsmannen, vilken skrift för behandling överlämnats till militieombudsmannen, anhöll värnpliktige nr 107 33/31 Artur Falk om upplysning huruvida han varit berättigad till lön under viss tid då han varit inkallad till militärtjänst samt huruvida han ägt rätt till familjebidrag. Av den i anledning därav verkställda utredningen framgår bland annat: Falks ansökan om civilarbetstillstånd lämnades genom Kungl. Maj:ts beslut den 28 februari 1941 utan bifall. Under år 1941 fullgjorde Falk, enligt anteckningar å hans värnpliktskort, militär tjänstgöring dels vid I 9 under 27 dagar under tiden den $\frac{2}{1}$ — $\frac{28}{1}$, dels vid ett artilleriförband under 42 dagar under tiden den $\frac{29}{1}$ — $\frac{11}{3}$ och dels vid I 9 under 195 dagar under tiden den $\frac{12}{3}$ — $\frac{22}{9}$. Beträffande första och tredje tjänstgöringsperioderna antecknades å värnpliktskortet, att Falk under dessa icke deltagit i någon som helst tjänstgöring, varför de antecknade 27 + 195 dagarna icke skulle tillgodoräknas honom såsom fullgjord tjänstgöring. För sin arbetsvägran blev Falk upprepade gånger fälld till ansvar.

Chefen för I 9 anförde i infortrat yttrande, att eftersom Falk ej gjort någon tjänst, som finge tillgodoräknas honom såsom fullgjord militärtjänstgöring, syntes Falk icke vara berättigad att uppbära någon avlöning och ej heller att utbekomma familjebidrag. Med skrivelse till regementschefen den 27 november 1941 översände militieombudsmannen avskrift av civila departementets ovan nämnda utlåtande, varjämte militieombudsmannen, under uttalande att vägran att utföra anvisat arbete icke i och för sig torde medföra förlust av rätten till krigslön, anhöll att spørsmålet om Falks rätt till lön måtte tagas under ny prövning. Vidare anhöll militieombudsmannen om upplysning vilka bestämmelser som låge till grund för anteckningen å värnpliktskortet, att vissa tidsperioder icke skulle tillgodoräknas Falk såsom fullgjord tjänstgöring. Med anledning härav inkom regementschefen med nytt yttrande av den 19 december 1941, vari anfördes bland annat: I § 113 mom. 2 A. a) inskrivningsförordningen (1936) stadgades att till linjetjänst uttagen värnpliktig icke ägde såsom tjänstgöringstid tillgodoräkna sig den tid han icke deltagit i tjänstgöring, därest frånvaron uppginge till tio dagar i en följd. Då Falk icke deltagit i någon som helst tjänstgöring utan envist vägrat såväl att ikläda sig uniform som att utföra varje slag av arbete, torde det ej kunna

ifrågasättas att till honom utbetala någon avlöning för den tid han vistats vid regementet. Uttalandena i civila departementets skrivelse beträffande två civilarbetare torde icke vara tillämpliga på Falk, när denne icke vore civilarbetare utan till linjetjänst uttagen värnpliktig. Då regementschefen fortfarande ansåge att de refererade bestämmelserna gäve klart besked i denna fråga och med hänsyn till det oformliga i att en värnpliktig, som vägrade att utföra varje slag av arbete, skulle erhålla avlöning, funne regementschefen ingen anledning att frångå sin i det tidigare yttrandet intagna ståndpunkt. — Den förut refererade bestämmelsen i inskrivningsförordningen vore tillämplig på Falk i vad rörde tillgodoräkandet av fullgjorda tjänstgöringsdagar. Falk hade icke deltagit i någon som helst tjänstgöring under den tid, då det å värnpliktskortet antecknats, att tjänstgöringen icke skulle få tillgodoräknas honom. Det kunde icke ha varit lagstiftarens mening, att en värnpliktig, som vid inställelse till tjänstgöring vägrade utföra den tjänst till vilken han inkallats, och i detta fall jämväl fått avslag å underdånig framställning att få fullgöra tjänstgöringen på annat sätt, ändock skulle få tillgodoräkna sig en tjänstgöringstid som endast förorsakat staten utgifter. Om så vore fallet skulle Falk ha fullgjort all den beredskapstjänst till vilken han enligt gällande bestämmelser kunde inkallas. Konsekvenserna skulle då bli, att vilken värnpliktig som helst, vilken vägrade att förrätta tjänst, finge sin värnpliktstjänstgöring fullgjord utan att erhålla någon utbildning.

Sedan jag tillställt Falk en promemoria i ämnet samt Falk hos vederbörande krigskassaavdelning gjort framställning om krigslön, blev sådan utbetalad till honom. Jag avskrev därpå ärendet i anledning av den rättelse som vunnits.

5. I en den 27 mars 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktiga civilarbetarna nr 645 32/20 Joel Danielsson och nr 89 78/26 Kristian Hejdenberg bland annat: Den 15 januari 1941 hade de jämlikt generalorder nr 5008/1940 ryckt in till civilt arbete inom försvarsväsendet. Då det anvisade arbetet uppenbarligen varit militärt hade de vägrat att fullgöra detsamma, varjämte de hos Kungl. Maj:t gjort framställning om civilt arbete utanför krigsmakten. I avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut hade de fått gå överksamma vid regementet (I 18) till den 1 mars 1941, då de erhållit besked att deras framställning icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. För sin arbetsvägran hade de fällts till ansvar. Den 25 april 1941 hade de beordrats till riksantikvarieämbetets arbeten och den 7 maj 1941 hade de hemförlovats. Terminslön, som till en början vägrats dem, hade senare utbetalats. Sammanlagda tjänstetiden, 112 dagar, hade först införts i deras värnpliktsböcker som tjänstgöringstid men hade sedermera borttraderats. Under rubriken vitsord hade antecknats: vägrat arbeta. Då det för en kommande inkallelse vore av vikt, huruvida inkallelsetiden skulle tillgodoräknas dem eller icke, anhölle de om rättelse.

Regementschefen framförde i avgivet yttrande följande synpunkter på ärendet: Några bestämmelser om tillgodoräkande av tjänstgöring för en värnpliktig civilarbetare, vilken vägrat att utföra anvisat arbete, funnes icke;

förmodligen därför att ett sådant fall icke varit förutsett. De av chefen för vederbörande kompani (7. arbetskompaniet) i värnpliktsböckerna införda anteckningarna syntes vara väl motiverade. Emellertid syntes intet hinder föreligga, att de värnpliktiga, därest så prövades rättvist, med hänsyn till bestämmelserna i § 10 mom. 2 b i kungl. kungörelsen den 13 februari 1942 nr 40 finge tillgodoräkna sig den tid, då de befunnit sig vid 7. arbetskompaniet, som fullgjord tjänstgöring.

Genom skrivelse den 13 maj 1942 anhöll jag att regementschefen måtte avgiva nytt yttrande. I skrivelsen anfördes bland annat: Det återopade stadgandet i 1942 års kungörelse reglerade rätten för samvetsöm värnpliktig att såsom fullgjord tjänstgöring tillgodoräkna sig tid, varunder han av annan anledning än sjukdom eller skada, ådragen i tjänsten, tjänstledighet, som beviljats jämlikt § 17 i kungörelsen, samt straffverkställighet m. m., varom sägs i § 8 i lagen den 12 juni 1925 nr 338, varit frånvarande från tjänstgöring. Stadgandet torde icke vara tillämpligt på den som vägrat utföra förelagt arbete, enär denne icke genom en dylik vägran torde kunna sägas ha varit frånvarande från tjänstgöring. Vid sådant förhållande torde arbetsvägran icke utgöra hinder för den samvetsömme att räkna sig tillgodo hela inkallelsetiden såsom fullgjord tjänstgöring. Förhållandet torde icke vara anorlunda beträffande klagandena.

I nytt yttrande anförde regementschefen: Genom de av militieombudsmanen gjorda uttalandena syntes framgå, att den samvetsömme ägde tillgodoräkna sig hela inkallelsetiden såsom fullgjord tjänstgöring, oaktat han vägrat fullgöra ålagt arbete. Med anledning därav komme regementschefen att infordra ifrågavarande värnpliktigas inskrivningsböcker för komplettering i nämnda avseende ävensom ombesörja att övriga erforderliga anteckningar därom komme att ske såväl beträffande dessa som i de övriga fall där eventuellt samma förfaringssätt tillämpats.

6. Värnpliktige civilarbetaren nr 150 71/27 Henrik Öhman anförde i en den 29 maj 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift bland annat: Den 14 april 1942 hade han jämlikt generalorder nr 963/1942 ryckt in till civilt arbete inom försvarsväsendet (Gotlands kustartilleriförsvaret). För Öhman och fem kamrater gjordes ansökan om överföring till rent civilt arbete och den 15 maj 1942 hade samtliga överflyttats till restaureringsarbetena å kungsgården Kungsör. Under tiden den $13/4$ — $13/5$ 1942 hade de icke utfört annat arbete än att de ställt i ordning den barack i vilken de varit förlagda. För denna tid hade Öhman erhållit krigslön och hans familj familjebidrag. I inskrivningsboken hade emellertid i kolumnen för dagar att tillgodoräkna antecknats 0 dagar.

Chefen för Gotlands kustartilleriförsvaret anförde i infordrat yttrande bland annat: Genom att Öhman vägrat att fullgöra varje slag av tjänst kunde han anses ha undanhållit sig från honom ålagd tjänstgöring. Öhman måste därför anses ha varit frånvarande under en tid som överstege en tiondel av det antal dagar tjänstgöringen omfattade, varför chefen med stöd av bestämmelserna i § 10 mom. 2 b i 1942 års kungörelse ansåge att den tid Öhman

varit inkallad och vistats vid förbandet icke borde tillgodoräknas honom såsom fullgjord tjänstgöring.

7. Värnpliktige civilarbetaren nr 54 48/15 Carl Gustavsson anförde i en den 22 augusti 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift bland annat: Den 27 maj 1942 hade han (jämlikt generalorder nr 1670/1942) ryckt in till civilt arbete vid Kristinehamns skjutbana. Efter framställning av Gustavsson om förflyttning till annat arbete utan militärt syfte hade Gustavsson den 13 juli 1942 förflyttats till riksantikvarieämbetets arbeten. Under tiden den $27/5$ — $12/7$ hade han vägrat att delta i arbetet; krigslön hade icke utbetalats och ej heller portions- eller persedelersättning. Gustavsson anhölle om rättelse i dessa avseenden samt om upplysning huruvida väntetiden skulle i värnpliktsboken införas som tjänstgöringstid i fall då den värnpliktige vägrat att delta i förläggningens arbeten.

Arbetsledaren förklarade i infortrat yttrande, att Gustavsson enligt hans uppfattning icke borde ha lön eller ersättning för mat, enär han hela tiden tredskats. Sedan jag till arbetsledaren översänt avskrift av civila departementets förut nämnda utlåtande, meddelade arbetsledaren att han ombesörjt att lön och annan ersättning skulle utgå till Gustavsson för den i ärendet ifrågakomna tiden. Jag avskrev därpå ärendet i anledning av den rättelse som vunnits.

8. Från arméförvaltningens civila departement har militieombudsmannen såsom lån mottagit handlingarna i ett av civila departementet genom beslut den 17 juli 1942 avgjort ärende angående värnpliktige nr 458 53/29 A. E. Ericssons rätt till terminslön. Av dessa handlingar inhämtas följande.

Under år 1941 var Ericsson inkallad till krigstjänstgöring vid ett artilleriförband under tiden den $19/3$ — $24/4$ 1941 samt vid S 1 under tiden den $25/4$ — $23/12$ samma år. Förstnämnda tjänstgöring fullgjordes jämlikt generalorder nr 3775/1940 och har enligt anteckning å Ericssons värnpliktskort tillgodoräknats honom. Beträffande den senare tidsperioden har å värnpliktskortet icke antecknats några dagar att tillgodoräkna.

Sedan Ericsson gjort framställning om terminslön för tiden den $19/3$ — $15/12$ 1941 anförde chefen för krigskassaavdelningen nr 223 i beslut den 3 mars 1942: Enligt uppgift från chefen för 4. kompaniet S 1 hade Ericsson under tiden för sin vistelse vid regementet vägrat göra tjänst, varför han i likhet med en från tjänstgöring avstängd befattningshavare (krigsavlöningsreglementet § 9 mom. 3) icke vore berättigad till avlöning för sagda tid.

Över detta beslut anförde Ericsson besvär hos civila departementet. I yttrande till civila departementet anförde vederbörande depåintendent bland annat: Jämlikt § 9 mom. 3 krigsavlöningsreglementet hade såväl Ericssons kompanichef som krigskassaavdelningen funnit Ericsson icke berättigad till lön för den tid han vistats vid regementet. Ericsson hade under hela denna tid enligt uppgift vägrat att göra tjänst eller förrätta något som helst arbete.

Tillförordnade chefen för S 1 depå förklarade i avgivet yttrande, att Ericsson torde böra likställas med en från tjänstgöring avstängd befattningshavare.

För sin vägran att förrätta tjänst vid regementet blev Ericsson genom utslag av regementskrigsrätten vid S 1 den 22 december 1941 fälld till ansvar jämlikt 76 § strafflagen för krigsmakten jämförd med 5 kap. 6 § allmänna strafflagen.

Civila departementet yttrade i sitt ovannämnda beslut av den 17 juli 1942 bland annat: Beträffande besvären, i vad de avsåge tid varunder Ericsson varit inkallad till tjänstgöring vid S 1, funne departementet att Ericssons vägran att fullgöra tjänst vid regementet icke kunde medföra, att han förlorat rätten till terminslön. På grund härav prövade departementet rättvist att, med upphävande av överklagade beslutet, visa målet åter till krigskassaavdelningen för ny behandling.

Såsom framgår av de refererade ärendena är det framför allt beträffande de värnpliktiga civilarbetarna som arbetsvägran förekommit och fråga således uppstått, huruvida inkallelsetid, under vilken intet arbete utförts, skall räknas som tjänstgöringstid. Jag hyser den uppfattningen, att man icke utan stöd av särskilda bestämmelser kan underlåta att såsom tjänstgöringstid tillgodoräkna den värnpliktige den tid han vistats vid vederbörligt förband, ävensom att § 10 i 1942 års kungörelse med vissa bestämmelser angående värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, icke reglerar det fall att den värnpliktige är närvarande vid sin avdelning men vägrar att fullgöra arbete. Militära chefer ha emellertid framfört och vidhållit annan mening. Följden torde ha blivit att likartade fall blivit olika behandlade, i det att vissa värnpliktiga fått men andra icke fått såsom tjänstgöringstid antecknad sådan tid varom nu är fråga. Detta tillstånd bör icke få fortsätta, utan tvistefrågorna torde böra lösas genom uttryckliga bestämmelser i ämnet.

Samma spörsmål kan, såsom utredningen visar, uppkomma då vanliga värnpliktiga, under åberopande av samvetsbetänkligheter eller eljest, vägra att fullgöra sin militära tjänst. Då 131 § i gällande inskrivningsförrordning (motsvarande § 113 i 1936 års inskrivningsförrordning) enligt mitt förmenande icke har avseende å hithörande fall, synes jämväl på denna punkt förefinnas behov av kompletterande bestämmelser.

Skäl, särskilt av psykologisk art, tala för att den tid då den värnpliktige vägrat arbeta eller fullgöra sin militära tjänst icke skall tillgodoräknas honom; dock torde sannolikt möta praktiska svårigheter att i denna riktning tillfredsställande reglera frågan.

Med spörsmålet om inkallelsetidens tillgodoräknande stå vissa andra frågor i nära samband. I synnerhet ha tvister uppstått, huruvida krigslön skall utgå under tiden för arbetsvägran. Dessa tvister ha såtillvida visat sig lättare att komma tillrätta med som militieombudsmannen fått beaktad sin mening, att krigslön skall utgå. Detta har underlättats därav att arméförvaltningens civila departement inlagit samma ståndpunkt. Då emellertid förfaranden, som enligt min åsikt varit felaktiga, ofta synas ha tillämpats, torde ett klargörande av avlöningsbestämmelsernas tolkning i dessa fall vara påkallat.

Slutligen torde det böra beaktas att om lagstiftaren intager den ståndpunkten, att tiden för arbetsvägran ej skall anses som fullgjord tjänstgöring, frågan om den värnpliktiges avlöning och övriga förmåner kommer i ett i viss mån förändrat läge.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen har jag härmed velat för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende för den åtgärd vartill Eders Kungl. Maj:t må finna anledning.»

15. Angående rätt för militär personal att ingiva besvär till närmaste befälhavare, som för expedition.

Härom avlät militieombudsmannen den 2 december 1942 en så lydande skrivelse till Konungen:

»Besvär över utslag som meddelats av regementskrigsrätt, stationskrigsrätt eller särskild krigsrätt skola ingivas till krigsöverdomstolen; det är dock tillåtet för klaganden att i stället avlämna sina besvär till den befälhavare, som föranstaltat om krigsrättens sammankallande. Besvärstiden är tjugo dagar. Före klockan 12 å tjugonde dagen från den dag då utslaget gavs skall klaganden alltså antingen ingiva besvären till krigsöverdomstolen eller avlämna dem till vederbörande befälhavare. Ha besvären avlämnats till den sistnämnde åligger det denne att ofördröjligen insända besvärshandlingarna till krigsöverdomstolen. Bestämmelserna härom äro upptagna i 65 § första stycket lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Besvär över utslag som givits av fältkrigsrätt skola avlämnas till den befälhavare, som förordnat krigsrätten; det är dock tillåtet för klaganden att i stället ingiva sina besvär till krigsöverdomstolen. Besvärstiden är femton dagar. Före klockan 12 å femtonde dagen från den dag då utslaget gavs skall klaganden alltså antingen avlämna besvären till vederbörande befälhavare eller ingiva dem till krigsöverdomstolen. Ha besvären avlämnats till vederbörande befälhavare åligger det denne, om klagandens motpart kan anträffas i orten, att giva motparten avskrift av besvären samt förelägga honom att inkomma med förklaring. Kan motparten ej anträffas eller har han avgivit förklaring eller försuttit tiden därför, bör befälhavaren ofördröjligen insända handlingarna i målet till krigsöverdomstolen. Bestämmelserna härom äro upptagna i 65 § tredje stycket lagen om krigsdomstolar, sådant detta lagrum lyder enligt lagen den 20 juni 1941 nr 421. Tidigare var besvärstiden 10 dagar.

Beträffande häktade givas vissa särskilda föreskrifter.

Besvär över beslut som av befälhavare meddelats i disciplinmål skola ingivas till krigshovrätten (eller i vissa fall till överkrigsrätt); det är dock tillåtet för klaganden att avlämna sina besvär till den befälhavare, som ålagt bestraffningen eller i dennes ställe satt är. Besvärstiden är tjugo dagar, räknad från den dag då straffet avslutades. Före klockan 12 å tjugonde dagen från

den dag då straffet avslutades skall klaganden alltså antingen ingiva besvären till krigshovrätten eller avlämna dem till vederbörande befälhavare. Ha besvären avlämnats till den sistnämnde åligger det denne att ofördröjligen insända besvärshandlingarna till krigsöverdomstolen. Bestämmelserna härom äro upptagna i 209 § första stycket strafflagen för krigsmakten.

Jämväl besvär över krigsöverdomstols utslag i mål, vari krigsrätt meddelat utslag eller befälhavare ålagt disciplinär bestraffning, må avlämnas till den befälhavare, som ägt mottaga hos krigshovrätten i målet anförda besvär eller avgivna påminnelser. 76 § lagen om krigsdomstolar innehåller närmare bestämmelser härom.

Såsom av det anförda framgår har klagande i mål som avgjorts av krigsrätt eller såsom disciplinmål två vägar att välja, han kan antingen avlämna besvären till vederbörande befälhavare eller ingiva dem till krigshovrätten. Klagandens rätt att med sin besvärsskrift vända sig till vederbörande befälhavare torde ha införts främst i syfte att bereda klaganden en förmån. Sålunda uttalade 1901 års krigslagstiftningskommitté, att det huvudsakliga skälet för denna anordning vore å ena sidan den bundenhet, som den militära tjänstgöringen i många fall med nödvändighet måste medföra, och å andra sidan omsorgen, att ingen finge av sin tjänstgöring hindras att få ett utslag underställt högre rätts prövning. Såvitt angår klagan över fältkrigsrätts utslag torde anordningen vara motiverad jämväl av en önskan att underlätta skriftväxlingen genom att låta denna ske genom befälhavarens försorg. Härtill kan fogas den synpunkten, att anordningen för klaganden även kan innebära en ekonomisk fördel. Eftersom besvär till krigshovrätten skola ingivas och ej få med posten insändas, torde nämligen klaganden i regel, om han begagnar den direkta vägen, få anlita ett avlönat ombud. I normala fall torde klaganden däremot oftast själv kunna avlämna besvären till vederbörande befälhavare.

På förekommen anledning har undersökning verkställts rörande några av krigshovrätten under den senaste tiden meddelade utslag, varigenom anförda besvär förklarats icke kunna upptagas till prövning. Undersökningen synes visa att det genom krigslagstiftningen reglerade besvärsförfarandet icke fungerar tillfredsställande under de nu rådande förhållandena.

Svårigheter ha visat sig redan när det gäller att avgöra vilken befälhavare som är behörig att mottaga besvär. I 209 § strafflagen för krigsmakten heter det, att besvären skola avlämnas till den befälhavare som ålagt bestraffningen eller den som är satt i hans ställe. Enligt 65 § lagen om krigsdomstolar skola besvären avlämnas till den befälhavare, som föranställt om krigsrätts sammankallande (1 st.), respektive som förordnat krigsrätten (3 st.). Ehuru det i sistnämnda paragraf icke utsäges att besvären, om annan blivit satt i befälhavarens ställe, skola avlämnas till denne, måste detsamma dock gälla. Sedan en viss militär chef ålagt bestraffning eller förordnat om krigsrätt, skola således besvären avlämnas till innehavaren av den befattning, som vederbörande chef innehade vid den tidpunkt då han vidtog sin nyssnämnda åtgärd. De militära organisations- och befälsförhållandena under den senaste

tidens beredskapstjänstgöring ha utmärkts av en viss rörlighet. Långa och snabba förflyttningar av förbanden ha ägt rum, och underordnade förband såsom kompanier och bataljoner ha ofta blivit underställda annan befälhavare än den ordinarie regementschefen. Detta har återverkat på rättsskipningen.

Här må redogöras för fyra särskilda fall, där klaganden förlorat sin talan på den grund att besvären avlämnats till fel befälhavare.

En värnpliktig blev den 13 september 1940 hempermitterad från ett förband, som då stod under befäl av chefen för A 4. Sedan den 7 juli 1940 hade den värnpliktige fullgjort tjänstgöring vid A 4 (tidigare vid A 5). Genom utslag av en fältkrigsrätt den 2 oktober 1940 blev den värnpliktige fälld till straff. Det har uppgivits att brottet begåtts under tid då han tillhört A 4 och varit förlagd i Norrland. Den värnpliktige anförde besvär med anlitande av advokat. I besvärsskriften uppgavs att utslaget meddelats av fältkrigsrätten vid A 4 och besvären blevo i rätt tid avlämnade till chefen för detta förband. Sedan därifrån upplysts, att utslaget icke meddelats av den angivna fältkrigsrätten, blevo enligt uppgift besvär i rätt tid avlämnade jämväl till chefen för I 5, enär det antagits att fältkrigsrätten vid detta förband möjligen meddelat utslaget. Vid krigshovrätten blev det emellertid upplyst, att det överklagade utslaget meddelats av fältkrigsrätten vid ett fältregemente, och besvären upptogos icke till prövning enär de avlämnats till fel regementschef. Anledningen till att målet kommit att avgöras av senast angivna fältkrigsrätt framgår ej av handlingarna.

En furir vid A 2 blev genom beslut av översten R. den 15 februari 1941 ålagd disciplinstraff. Beslutet meddelades av R. i dennes egenskap av chef för ett fältregemente; detta synes icke ha angivits i beslutet. Furiren anförde besvär, vilka i rätt tid avlämnades å regementsexpeditionen vid A 2. Besvären blevo icke upptagna till prövning av krigshovrätten, enär de avlämnats till fel regementschef. Anledningen till att chefen för fältregementet kommit att utöva befälsrätt över furiren framgår ej av handlingarna i målet.

En kapten i ingenjörtruppernas reserv blev genom beslut av översten G. den 4 februari 1941 ålagd disciplinstraff. Beslutet meddelades av G. i dennes egenskap av chef för I 2. Besvär över beslutet blevo den 5 februari 1941 avlämnade till chefen för en fältdepå. Depåchefen översände dem till krigshovrätten, dit de inkommo redan den 8 februari 1941, alltså i god tid före besvärstidens utgång. Besvären blevo icke upptagna till prövning av krigshovrätten, enär de avlämnats till fel befälhavare och till krigshovrätten inkommit med allmänna posten. Utgången i detta mål står i överensstämmelse med tidigare rättsfall (se N.J.A. 1903 not. B 639). Anledningen till att kaptenen blivit underställd chefen för I 2 framgår ej av handlingarna i målet.

Adjutanten vid 1. kadettkompaniet vid krigsskolan blev genom utslag i ett undersökningsmål den 7 juni 1941 av särskilda krigsrätten i Stockholm ålagd att utgiva viss ersättning till kronan. Förordnande om undersökning vid krigsrätt hade meddelats av chefen för IV. arméfördelningen efter hemställan från chefen för krigsskolan. I besvärshänvisningen angavs att besvär kunde

ingivas till chefen för IV. arméfördelningen. Besvär över utslaget blevo den 20 juni 1941 avlämnade till chefen för krigsskolan och av denne översända direkt till krigshovrätten, dit de inkommo den 21 juni 1941, alltså i god tid före besvärstidens utgång. Besvären blevo icke upptagna till prövning av krigshovrätten, enär de avlämnats till fel befälhavare.

Klagandenas förfaranden i de fyra refererade fallen kunna möjligen uppfattas såsom utslag av en benägenhet hos dem att med sina besvär vända sig till den ordinarie förbandschefen eller den chef som de varit underställda vid tiden för besvarens avgivande eller närmast före hempermittering. Man torde dock icke kunna utesluta den möjligheten, att klaganden icke känt till vilken befälhavare som fattat det beslut, vilket varit bestämmande för besvärsförfarandet, eller vilken befattning han vid beslutets fattande utövat. I fält torde i varje fall den underordnade militära personalen icke vid varje tidpunkt vara insatt i de rådande befälsförhållandena.

Det har även visat sig att det kan, utan att laga förfall föreligger, vara svårt för klaganden att i rätt tid komma i förbindelse med vederbörande befälhavare. I detta avseende kan det till en början erinras om att besvären skola avlämnas till denne och icke få insändas med posten samt att fältposten är en gren av den allmänna posten. Besvär som till vederbörande befälhavare inkommit med allmänna posten kunna icke upptagas till prövning. Denna regel torde kunna tolkas så strängt, att besvär som av klaganden avlämnats till kompanichef och av denne med post insänts till vederbörande befälhavare icke skola upptagas. I ett sådant fall bör kompanichefen således sända besvären med ordonnans och icke med posten.

Stadgandet att besvären skola avlämnas till vederbörande befälhavare bör icke tolkas så strängt efter ordalagen, att besvären måste av denne personligen behandlas. Om besvären å regementsexpedition avlämnas till den befattningshavare som har att mottaga inkommande handlingar, torde besvären vara rätt ingivna. Till stöd för denna uppfattning kan man åberopa ett äldre rättsfall (se NJA 1918 not B 501). Å andra sidan är det uppenbart att kretsen av de personer som i dessa angelägenheter kunna handla å regementschefens vägnar är mycket begränsad. Då besvären under nu gällande ordning å kompaniexpedition avlämnas till kompaniets chef eller adjutant måste det anses att de av denne innehavas så att säga å klagandens vägnar. Detta blir av betydelse i det fall att besvären bliva fördröjda under sin vidare befordran till vederbörande befälhavare.

Den senast berörda situationen belyses av följande två rättsfall.

En värnpliktig blev genom utslag av fältkrigsrätten vid I 6 depå den 26 juli 1940 fälld till straff. Besvär skulle enligt meddelad besvärshänvisning avlämnas till chefen för I 6 depå före klockan 12 den 5 augusti 1940. Sistnämnda dag, då den värnpliktige var i tjänstgöring vid fältregementet I 6 som då var förlagt på landet, avlämnades en besvärsskrift å kompaniexpeditionen klockan 8 på morgonen. Den sändes med cykelordonnans till bataljonsexpeditionen, dit den kom klockan 10.20 samma dag. Med första ordonnans sändes besvärsskriften på morgonen den 6 augusti 1940 till regementsstaben, där

den kom regementschefen tillhanda klockan 22.40 den 6 augusti. Krigshovrätten fann besvärerna icke kunna upptagas till prövning, enär de avlämnats till regementschefen först den 6 augusti 1940. I målet upplystes, att förbandens uppehållsorter varit hemliga under mobiliseringen 1940 samt att fältregementena förflyttats med kort varsel och till obestämd destinationsort. Bestämmelse hade utfärdats att, för att spara bensin, handlingar till regementsstaben skulle sändas endast en gång om dagen och med motorcykelordonnans. Av handlingarna framgår också, att klaganden icke känt till var regementsstaben I 6 varit förlagd. Klaganden har gjort gällande att den legat å angiven plats omkring 5 kilometer från kompaniets förläggning. Häremot har regementschefen erinrat, att å den angivna platsen legat annan regementsstab, under det att I 6:s stab legat å annan ort, omkring 10 kilometer från bataljonsexpeditionen. Slutligen kan det erinras att besvärerna över huvud icke skolat avlämnas till chefen för fältregementet I 6 utan till chefen för I 6 depå (fredsförläggningen i Kristianstad).

En värnpliktig blev genom utslag av fältkrigsrätten vid ett fältregemente den 12 juni 1941 fälld till straff. Enligt meddelad besvärshänvisning skulle besvär avlämnas före klockan 12 den 23 juni 1941. (Rätteligen utgick besvärstiden klockan 12 den 25 juni 1941.) Vid tidpunkten för besvärstidens utgång och under dagarna närmast förut vistades den värnpliktige å militärsjukstuga. Kompanichefen lät meddela honom att besvärerna skulle gå genom kompaniexpeditionen och vara avlämnade senast den 22 juni. Redan den 21 juni lät den värnpliktige genom en kamrat avlämna en besvärsskrift å kompaniexpeditionen. Då skriften där avlämnades synes endast en värnpliktig ha varit närvarande. Först den 27 juni påträffade kompanichefen besvärsskriften och följande dag kom den regementschefen tillhanda. Då regementschefen översände besvärerna till krigshovrätten anhöll han, att de måtte upptagas till prövning. Till stöd för sin anhållan åberopade han, att klaganden tjänstevägen ingivit besvärsskriften redan den 21 juni 1941 och således inom laga tid. Besvärerna upptogos icke till prövning av krigshovrätten, enär de avlämnats till regementschefen först den 27 juni 1941 och klaganden icke visat laga förfall.

Om besvär med posten tillställas annan befattningshavare vid regementsstab än vederbörande befälhavare, exempelvis expeditionsunderofficer eller stabschef, och av denne mottagas i tjänsten och icke privat torde de böra behandlas på samma sätt som om de med posten inkommit till regementschefen, det vill säga icke upptagas till prövning. Klaganden kan emellertid i stället med posten sända sin besvärsskrift till sådan underordnad befattningshavare privat med anhållan att denne måtte avlämna skriften till vederbörande befälhavare. Den anlitate befattningshavaren kommer då att inneha besvärsskriften icke å tjänstens vägnar utan på grund av ett honom av klaganden givet privat uppdrag. Någon skyldighet att mottaga sådana uppdrag finnes icke och påföljderna av felaktigheter som begås vid uppdragets fullgörande kunna drabba klaganden.

I följande rättsfall förefaller det som om ett dylikt privat uppdrag skulle ha förelegat.

En värnpliktig blev genom utslag av fältkrigsrätten vid K A 1 den 29 november 1940 fälld till straff. Vid tiden för utslaget meddelande hade det förband den värnpliktige tillhörde förflyttats från Vaxholm till en ö i yttersta havsbandet. Under vistelse i Stockholm på permission uppsatte den värnpliktige en besvärsskrift som han avsånde med rekommenderat brev, inlämnat på posten i Stockholm den 7 december 1940. Besvärstiden utgick klockan 12 den 9 december. Brevet var emellertid ställt personligen till expeditionsunderofficeren vid regementsexpeditionen och avhämtades av denne först klockan 17 den 9 december, varefter besvärsskriften kom regementschefen tillhanda klockan 17.30 samma dag. Besvären upptogs icke till prövning av krigshovrätten, enär de avlämnats för sent till regementschefen. I målet påstod klaganden, att han genom militärmyndigheterna erhållit kunskap om att han kunde insända sina besvär till expeditionsunderofficeren vid regementsexpeditionen. Den senare har förklarat, att det vore ytterst tvivelaktigt, om detta påstående vore riktigt, varjämte han tillagt, att han ej betraktade sig som kommissionär för de åtalade med skyldighet att mottaga besvärshandlingar och ansvara för att de i rätt tid avlämnades till regementschefen.

Då bestämmelserna rörande tjänsteväg äro av intresse i detta sammanhang, skall här lämnas en redogörelse för desamma.

Tjänstgöringsreglementet för armén innehåller i § 1 följande föreskrifter: Förmenar sig någon ha skäl till klagan, får han personligen, muntligen eller skriftligen, med densamma vända sig till sin närmaste befälhavare eller, om klagan rör denne eller högre befälhavare, omedelbart till dennes närmaste befälhavare. Envar inom kompani får dock med sådan klagan vända sig omedelbart till kompanichefen. Befälhavare skall, där han ej själv äger upptaga klagan till prövning, befordra densamma till den det vederbör (mom. 31). Besvär över chefs eller annan militär eller civil-militär myndighets resolution på ansökan få icke anföras i annan ordning, än i mom. 31 är sagd (mom. 32). Angående tiden och sättet för besvärs anförande över beslut i förvaltningsärenden stadgas i förvaltningsreglementena (mom. 34). Angående anförande av klagan och besvär i övrigt gäller, vad därom är särskilt stadgat (mom. 35).

Vid § 1 mom. 35 i tjänstgöringsreglementet för armén göres hänvisning till åtskilliga författningsstadganden, bland annat till 65 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes samt till 209 § strafflagen för krigsmakten.

Föreskrifter rörande tjänsteväg, svarande mot dem i tjänstgöringsreglementet för armén, upptagas jämväl i reglementet för marinen (del I A § 58) samt tjänstgöringsreglementet för flygvapnet (§ 63).

I instruktionen för expeditionstjänsten vid armén stadgas bland annat: Tjänstemeddelanden befordras i den ordning eller tjänsteväg, som stadgas i tjänstgöringsreglementet för armén (mom. 65). I allmänhet befordras tjänstemeddelandena i vanlig tjänsteväg, sammanfallande med den ordningsföljd,

som gäller för den ständiga befälsrättens utövande (mom. 66). Särskild tjänsteväg användes dels vid vissa i instruktionen angivna tillfällen och dels eljest, då dylik tjänsteväg är särskilt stadgad eller medgiven (mom. 67). Angående sättet för skriftväxling med krigshovrätten i ärenden rörande tjänsten gäller, vad därom är särskilt stadgat (mom. 74).

Vid mom. 74 i nyssnämnda instruktion göres hänvisning till bland annat kungörelsen den 3 juli 1916 angående sättet för skriftväxling mellan domstolar etc.; däremot hänvisas icke till lagen om krigsdomstolar eller till strafflagen för krigsmakten.

Fältreglementet för armén innehåller följande bestämmelser rörande tjänsteväg. Tjänstemeddelande skall befordras i tjänsteväg. Denna bestämmes i regel av gällande indelning, om icke annat anbefalles. Vid avvikelse från tjänsteväg skall meddelande lämnas till den, som blivit förbigången (mom. 1571).

Föreskrifterna rörande tjänsteväg gälla icke för det fall att militär personal vill anföra besvär över utslag i disciplinmål eller av krigsrätt. Någon skyldighet att gå denna väg föreligger alltså icke. I och för sig torde det å andra sidan icke möta hinder att militär personal begagnar den för tjänstemeddelanden föreskrivna ordningen för att få en besvärsskrift befordrad till vederbörande befälhavare. Därvid är emellertid av vikt att de befattningshavare, som besvärsskriften passerar, iakttaga de för besvärns anförande givna särskilda bestämmelserna. Såsom förut angivits torde sålunda besvärsskriften icke få med posten sändas till vederbörande befälhavare. Om så sker kan klaganden förlora sin talan. Även i övrigt torde befordringen ske så att säga på klagandens egen risk. Om besvärsskriften går förlorad eller försenas, så att den icke är vederbörande befälhavare tillhanda före besvärstidens utgång, går klaganden sin talan förlustig. Detsamma gäller om besvärsskriften exempelvis med posten sändes från någon underordnad befattningshavare direkt till krigshovrätten eller avlämnas till fel befälhavare.

Slutligen finns det den möjligheten att klaganden personligen eller genom bud överlämnar sina besvär till vederbörande befälhavare. I fält torde ofta hinder möta mot detta enkla förfarande. Sålunda kan regementschefens kvarter vara beläget på stort avstånd från klagandens egen förlägningsplats. Förbandens uppehållsorter kunna snabbt växla och hållas hemliga. Fältpostnumret till vederbörande stab är kanske icke bekant för klaganden. Tjänstgöringen kan också medföra starka begränsningar i dennes rörelsefrihet. Man torde icke äga förutsätta att underordnad militär personal under fältförhållanden regelmässigt kan komma i förbindelse med annat befäl än befälet på eget kompani. Särskilda svårigheter att snabbt komma i förbindelse med vederbörande befälhavare kunna uppstå, då klaganden blivit förflyttad till annat förband eller eljest kommit att lyda under annan chef än den till vilken besvären skola avlämnas.

Möjligheten för klagande att med sina besvär vända sig till militär befälhavare synes vara av stort värde för den militära personalen, i synnerhet för

manskapet. Reglerna om förfarandet i de fall då denna väg begagnas böra vara så utformade, att klagandena icke riskera onödiga rättsförluster. Ur denna synpunkt kunna anmärkningar riktas mot den nu rådande ordningen. I vissa fall synes man med fog kunna påstå, att klagande av sin militära tjänstgöring blivit hindrad att få utslaget prövat av högre rätt. Detta gäller de fall då den enda utväg som praktiskt taget stått öppen för klaganden varit att ingiva sina besvär till någon militär befälhavare, lägre eller högre, vilken funnits å orten, men besvären trots att de till denne ingivits i rätt tid, sedermera blivit så försenade eller på sådant sätt vidarebefordrade att de icke kunnat upptagas till prövning.

Behovet av ändrade bestämmelser rörande besvär förfarandet torde främst göra sig gällande i fråga om förhållandena i fält. Skillnad synes därvid ej böra göras mellan utslag som meddelats av fältskrivare samt beslut som i fält givits av vederbörande befälhavare. För vinnande av större enhetlighet torde man emellertid också böra avstå från att göra skillnad mellan fältskrivare och andra krigsrätter samt mellan straffbeslut som av befälhavare meddelats i fält och under fredsförhållanden; om man på detta område ville göra en åtskillnad borde det avgörande snarare vara arten av den tjänstgöring som klaganden fullgjorde då besvären avlämnades. Även under fredsförhållanden är det ganska vanligt att klagande i och för sin tjänst befinner sig å annan ort än där besvären enligt nu gällande regler skola avlämnas.

Vissa svårigheter yppa sig när det gäller att finna en allmän regel som bättre än de nuvarande bestämmelserna tillgodoser anspråken på ett tillförlitligt besvär förfarande. Det ligger nära till hands att söka anslutning till föreskrifterna rörande tjänsteväg. Jämkningsregler i dessa föreskrifter äro dock ofrånkomliga. Om man utgår från huvudregeln i tjänstgöringsreglementet för armén, att klagande skall vända sig till sin närmaste befälhavare, torde det bli nödvändigt att göra den begränsningen, att besvär icke böra ingivas till lägre befälhavare än sådan som för expedition. Detta betingas därav att besvärsskriften måste diarieföras, så att kontroll kan utövas, huruvida besvärsskriften avlämnats i rätt tid, samt laga kraft bevis utfärdas. Man kommer således fram till regeln att klagande skall äga rätt att med sin besvärsskrift vända sig till närmaste befälhavare, som för expedition. Det är här fråga om befälhavare under vars befäl klaganden står vid den tidpunkt, då besvärsskriften avlämnas. Det skall givetvis icke fordras att klaganden personligen inger besvärsskriften, utan i den delen skola vanliga regler om besvär anförande gälla. Det torde, såsom förut berörts, icke heller vara nödvändigt att besvärsskriften överlämnas till vederbörande befälhavare personligen; den person som på expeditionen å befälhavarens vägnar brukar mottaga och diarieföra inkommande handlingar torde vara behörig att även mottaga besvär. Fördelen med en regel av nu angiven innebörd ligger främst däri, att klagande får rätt att vända sig till den militäre chef med vilken han i de flesta fall lättast och säkrast kan komma i förbindelse. En annan fördel för klaganden är att fel eller försummelse som möj-

ligen begås vid besvärshandlingarnas vidare befordrande icke komma att drabba honom. Ur praktisk synpunkt torde det vara fördelaktigt att besvärshandlingarna i fortsättningen kunna, om så finnes lämpligt, befordras med posten.

Den yttre gången av ärendet synes böra bli att den befälhavare, som från klaganden mottagit besvärsskriften, förser den med bevis om dagen och klockslaget för dess ingivande ävensom med anteckning rörande ingivarens namn samt därpå inför densamma i vederbörligt diarium. Någon prövning huruvida besvär blivit rätt anförda skall mottagaren icke verkställa. För att förebygga onödig rättsförlust för klaganden kan det dock vara lämpligt att mottagaren förvissar sig om att klaganden står under hans befäl, likaså därom att besvärsskriften är av klaganden egenhändigt undertecknad eller, om så ej är fallet, att ingivaren har behörig fullmakt. Mottagaren skall därpå i vanlig tjänsteväg befordra besvärshandlingarna till den regementschef eller motsvarande chef varunder han själv lyder. Därest denne chef, eller någon i vars ställe han trätt, icke ålagt bestraffningen respektive föranstaltat om krigsrättens sammankallande, skall han ofördröjligen översända besvärshandlingarna till den chef som vidtagit sådan åtgärd. Någon gång torde det kunna inträffa att det icke utan vidare är klart till vem besvärshandlingarna sålunda skola sändas. Det torde vara fördelaktigt att dylika oklarheter redan på detta tidiga stadium upptäckas, enär möjligheterna att undanröja dem torde vara störst medan handlingarna ännu finnas kvar vid det förband klaganden tillhör. Frågor som behöva klaras upp kunna vara, när och av vem det överklagade beslutet meddelats. — I de regler som nu gälla för besvärsärendets behandling hos den befälhavare som ålagt bestraffningen eller föranstaltat om krigsrättens sammankallande synes ändring icke erfordras.

Det kan ifrågasättas om det icke borde lämnas klaganden öppet att ingiva sina besvär jämväl till befälhavare som eventuellt finnes mellan klagandens närmaste, expedition förande befälhavare samt regementschef eller motsvarande chef. Då behovet av en dylik rätt torde vara ringa, synes man till förfarandets förenklade (jämför nedan beträffande laga kraft bevis) böra avstå från dess införande.

Vid utfärdande av laga kraft bevis torde det, om det här angivna besvärsförfarandet genomföres, komma att tillgå på följande sätt. Sedan begäran om laga kraft bevis inkommit till den befälhavare som ålagt bestraffningen eller föranstaltat om krigsrättens sammankallande, måste denne förvissa sig om huruvida besvär inkommit till underordnad befälhavare. För detta ändamål måste ärendet överlämnas till den lägre befälhavare, som under besvärstiden haft klaganden under sitt befäl och som varit behörig att mottaga besvär. Att fastställa till vem ärendet sålunda skall överlämnas torde ej möta svårighet. Den befälhavare till vilken ärendet sålunda överlämnas torde böra utfärda bevis såväl angående den tid klaganden stått under hans befäl som i frågan huruvida besvär till honom ingivits eller icke. Ärendet skall därefter återställas i samma ordning som nyss angivits för

mottagna besvärshandlingars vidare befordran. Den befälhavare som mottagit begäran om laga kraft bevis måste slutligen för egen del utfärda bevis, huruvida besvär blivit till honom ingivna.

Vid armén finnes expedition vid kompani, vilken förestås av kompanichefen. Av lägre befälhavare föres icke expedition. Envar inom ett kompani skall således enligt den här skisserade ordningen äga avlämna sin besvärsskrift till kompanichefen. Under fredsförhållanden föres vid kompaniexpedition, liksom å andra motsvarande expeditioner, kronologiskt register för inkommande och utgående meddelanden. Även i fält skall expedition föras vid kompani (motsvarande förband) samt bataljonsstab och högre stab. Vid varje sådan expedition skall föras ett register. I detsamma skola inkommande och utgående handlingar registreras i löpande nummerföljd (se härom fältreglementet för armén mom. 1566 och 1567 samt generalorder nr 1835 den 9 maj 1942). Nu nämnda register torde fylla de krav som man ur förevarande synpunkter måste uppställa.

Jämväl inom marinen torde regeln bli att den som tillhör kompani skall äga rätt att med sin besvärsskrift vända sig till kompanichefen; den som icke står under befäl av kompanichef kan i stället vända sig till vederbörande motsvarande befälhavare, av vilken expedition föres. I reglementet för marinen angives av vilka befälhavare expedition skall föras. Enär fartygschef skall föra expedition, kommer den å fartyg tjänstgörande personalen att kunna avlämna besvärsskrifter till fartygschefen.

Inom flygvapnet skall den som vill anföra besvär äga rätt vända sig till divisionschef, om han tjänstgör å division, och eljest till den närmaste befälhavare, av vilken expedition föres. I tjänstgöringsreglementet för flygvapnet angives vilka expeditioner som skola finnas.

Regler om rätt att avlämna besvär till den befälhavare, vilken ålagt bestraffningen eller föranstaltat om krigsrättens sammankallande eller förordnat krigsrätten, torde böra bibehållas.

Under åberopande av vad jag sålunda anført får jag härigenom med stöd av 13 § i den för militieombudsmannen utfärdade instruktionen hemställa, att Eders Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, huruvida icke sådana ändringar i krigslagstiftningen böra vidtagas, att klagande i krigsrättsmål och disciplinmål medgives rätt att avlämna besvär till närmaste befälhavare som för expedition.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställningar om förbättrade avlöningsförmåner m. m. för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler.

Militieombudsmannen avgav den 4 februari 1942 följande underdåniga yttrande:

»Genom remiss den 22 januari 1942 har Eders Kungl. Maj:t lämnat riksdagens militieombudsman tillfälle att före den 5 februari 1942 avgiva utlåtande över två hos Eders Kungl. Maj:t gjorda framställningar, den ena av föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer samt den andra av föreningen Sveriges krigsfiskaler, båda avseende förbättrade avlöningsförmåner m. m. för ifrågavarande befattningshavare. Jämte dessa framställningar ha yttranden däröver av statskontoret, överbefälhavaren, justitiekanslersämbetet och krigshovrätten översänts.

Med anledning av remissen får jag härmed i underdånighet anföra följande:

Såsom i de remitterade framställningarna anföres har under de senaste två åren arbetsbördan för berörda befattningshavare avsevärt ökats. Ökningen har, enligt vad jag genom min verksamhet väl erfarit, varit så betydande, att en höjning av utgående årsarvoden med i genomsnitt 100 % ingalunda kan anses oberättigad. Då arbetsökningen icke överallt varit lika stor, torde nog, såsom också förutsatts, ett närmare fixerande av arvoden kräva en noggrannare jämförelse mellan olika krigsrätters arbetsbörda. Med hänsyn till att arbetsökningen orsakats av extraordinära förhållanden torde arvodenas belopp nu böra bestämmas allenast för ett år och därefter underkastas förnyad prövning. Yrkandena om dyrtidstillägg ha avstyrkts i samtliga föreliggande yttranden över framställningarna, varvid åberopats tillämpliga principer i fråga om dyrtidstillägg å arvoden. Ej heller för egen del finner jag skäl tillstyrka bifall till dessa yrkanden. Vad semesterrätten beträffar tala onekligen vissa skäl för att befattningshavarna böra tillerkännas sådan förmån. Med hänsyn till den utpräglade arten av bisysslor hos ifrågavarande tjänster synes frågan mig dock tveksam och jag anser mig fördenskull icke kunna tillstyrka yrkandena i denna del. Krigsfiskalerna ha vidare anhållit om rätt till ersättning för utgifter i tjänsten samt om rätt till ersättning vid alla tjänsteresor. Häremot synes intet vara att erinra. Vad förstnämnda ersättning angår synes den lämpligen böra givas i form av ett expensbidrag, ställt i förhållande till det genomsnittliga antalet av krigsfiskalen handlagda

åtal. Auditörerna, vilka redan nu åtnjuta expensbidrag, ha anhållit, att ersättning av statsmedel måtte lämnas med verkliga beloppet av deras utgifter i tjänsten. Det avsevärt ökade arbetet har utan tvivel gjort en höjning av ersättningsbeloppen motiverad. Dock anser jag det icke tillrådligt att låta ersättningen utgå efter de yrkade grunderna; i stället torde expensbidraget böra ställas i relation till antalet handlagda mål. Slutligen har såväl krigsdomarföreningen som krigsfiskalsföreningen gjort framställning om viss höjning av den ersättning, som enligt gällande bestämmelser skall utgå till krigsdomare, auditör och krigsfiskal för tjänstgöring dels vid särskild krigsrätt och dels vid regements- eller stationskrigsrätt i det fall, som omförmäles i 5 § 3 mom. lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, såvida icke enligt den fastställda avlöningsstaten nämnda tjänstgöring tagits i beräkning vid bestämmande av befattningshavarnas löneförmåner. Med hänsyn till den sänkning av penningvärdet som inträtt, sedan ifrågavarande ersättningar fastställdes, synas framställningarna skäligen. Givetvis röner dock frågan inflytande av den omfattning, i vilken årsarvodena kunna komma att höjas.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag om tillägg till 54 § strafflagen för krigsmakten.

Militieombudsmannen avgav den 18 april 1942 följande underdåniga yttrande:

»Genom remiss den 14 april 1942 har tillfälle beretts mig att avgiva utlåtande över en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria om tillägg till 54 § strafflagen för krigsmakten.¹

Med anledning härav får jag i underdånighet anföra följande.

Det föreslagna tillägget till 54 § strafflagen för krigsmakten tillgodoser på ett i huvudsak tillfredsställande sätt behovet av straffbestämmelser rörande dem, som efter hempermittering genom oaktsamhet vålla, att utfärdade kallelser icke bliva dem delgivna, och till följd därav ej inställa sig till tjänstgöring. Den nya bestämmelsens avgränsning i förhållande till andra lagrum är icke fullt klar i fall, där inkallelse skett genom kungörelse. Om värnpliktig, som på grund av egen försummelse icke fått reda på kungörelsen, uteblir från tjänstgöringen, torde han för närvarande vara förfallen till ansvar jämlikt paragraferna om olovligt undanhållande, exempelvis 52 §, i strafflagen för krigsmakten. Vid tillämpningen av dessa paragrafer å ett sådant fall som nämnts utgår man nämligen från att inkallelsen skall anses vara delgiven. Ehuru den nya bestämmelsen måhända är avsedd att tolkas så, att i dylikt fall vederbörande skall anses ha erhållit del av kallelsen, framgår detta icke tydligt av det använda uttryckssättet.

Promemorian utgår från att böter enligt 37 § värnpliktslagen skola påföras jämsides med ådömande av straff enligt den nya bestämmelsen. Beträffande 38 § värnpliktslagen sägs, att vanliga regler om sammanträffande av brott skola gälla. Ett närmare klarläggande av sistnämnda konkurrens-situation synes påkallat. Det är ej fråga om brott begångna genom samma handling. Jämlikt 38 § skall straffet utgöras av dagsböter och åtal ske vid allmän domstol, under det att straffet i den nya bestämmelsen är disciplin-

¹ I promemorian, som tillkom med anledning av en skrivelse till Konungen den 20 januari 1942 av justitiekanslersämbetet, och inom justitiedepartementet utarbetats av hovrättsrådet Nils Regner, föreslogs, att till 54 § strafflagen för krigsmakten skulle fogas ett nytt stycke av följande lydelse:

»Utebliver krigsman, som är skyldig att på kallelse inställa sig till tjänstgöring, i annat fall än förut är sagt från tjänstgöringen, och har uteblivandet föranletts av att han, på grund av vårdslöshet eller försummelse vartill han gjort sig skyldig, icke erhållit del av kallelse, som i vederbörlig ordning utfärdats, varde belagd med disciplinstraff.»

straff och åläggas i disciplinär väg eller av krigsrätt. Det kan ifrågasättas, huruvida över huvud brottspåföljd enligt 37 eller 38 § värnpliktslagen kan tillämpas jämte straff enligt den nya bestämmelsen. I nämnda båda paragrafer avses förfaranden, vilka ingå som ett led i det genom den nya bestämmelsen kriminaliserade förfarandet och kunna betraktas såsom ett slags förberedelse till brottet enligt den nya bestämmelsen. — Av motsvarande skäl kan ifrågasättas, huruvida verklig brottskonkurrens kan föreligga mellan den nya bestämmelsen och 130 § strafflagen för krigsmakten, som endast är tillämplig, då särskilt ansvar ej är satt å förseelsen.

Justitiekanslern har i sin skrivelse framhållit, att frågan om de värnpliktigas ställning såsom krigsmän under hempermittering hade betydelse även i andra avseenden än beträffande skyldigheten att göra adressanmälan. I promemorian anföres, att behov av lagändring icke vederligen gjort sig gällande i vidare mån än beträffande vårdslöshet och försummelse i fråga om inställelse. Utan att vilja avgiva något omdöme om nämnda behov får militieombudsmannen framhålla, att av justitiekanslern berörts frågan, huruvida beivrande enligt krigslagarna kunde ske, då hempermitterade obehörigen brukat medförd utrustning eller försummat att vårda densamma. Därrest man intager den ståndpunkten, att de hempermitterade icke äro att anse som krigsmän, synes nämnda spörsmål ej vara utan betydelse. Skäl torde jämväl kunna åberopas för att de hempermitterade, även om de icke äro att anse som krigsmän, böra vara i förhållande till sina tidigare militära förmän underkastade lydnadsplikt i fråga om vissa order, som avse hempermitteringstiden eller återinkallelse. Möjligheterna att använda den smidiga form för hemsändande som permitteringen innebär torde i någon mån minskas om någon som helst befälsrätt icke kan utövas under hempermitteringstiden.

Det torde böra övervägas, huruvida icke dessa spörsmål böra göras till föremål för utredning. Därvid synes böra undersökas, om ej en lösning av desamma kan vinnas genom att till 130 § andra stycket strafflagen för krigsmakten foga ett tillägg av innebörd, att vad i 130 § är stadgat om krigsmän skall äga tillämpning jämväl å värnpliktiga vilka beviljats ledighet, ändå att de icke eljest skulle lyda under nämnda lag.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga.

Militieombudsmannen avgav den 24 april 1942 följande underdåniga yttrande:

»Genom remiss den 28 mars 1942 har tillfälle beretts mig att avgiva yttrande över ett den 18 mars 1942 av inom försvarsdepartementet tillkallade sakkunniga avgivet betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga.

Med anledning av remissen får jag i underdånighet anföra följande.

Samvetsbetänkligheternas art m. m.

Grundtanken i den allmänna värnplikten är att försvaret är en folkets gemensamma angelägenhet och att försvarsbördan skall fördelas rättvist och såvitt möjligt likformigt. Den särskilda lagstiftningen rörande de s. k. samvetsömma innebär ett avsteg från denna princip; de samvetsömma ha tillerkänts en undantagsställning vilken ur samhällets synpunkt är att betrakta som en eftergift och för de samvetsömma måste anses utgöra en förmån. Då den principiella grunden för de samvetsömmas förmånsställning är oklar, är det ganska naturligt, att det måste stöta på svårigheter att bestämma, vilka grupper av värnpliktiga som skola komma i åtnjutande av förmånerna. Hela undantagslagstiftningen kan sägas vila på en kompromiss mellan samhällets krav och den enskildes intressen. Den lösning de sakkunniga föreslagit synes kunna godtagas.

Tiden för tjänstgöringen.

I fråga om tiden för de vapenfrias fredstjänstgöring föreslår utredningen bibehållande av den gällande ordningen. Den tilläggstjänstgöring, som skall fullgöras av de vapenfria, har i förslaget satts till 120 dagar. Enligt motiven åligger denna tilläggstjänstgöring jämväl de värnpliktiga, som efter i vanlig ordning fullgjord fredstjänstgöring erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom vapenfria. Detta synes knappast otvetydigt framgå av 3 § första stycket i lagen.

Vad krigstjänstgöringen angår har utredningen på angivna skäl avböjt att genom generella bestämmelser för de vapenfria i allmänhet förlänga denna tjänstgöring i förhållande till de övriga värnpliktigas tjänstgöring. Endast beträffande den förut nämnda kategorien, nämligen den som fullgjort freds-

tjänstgöring i vanlig ordning men sedan övergått till vapenfri tjänst, har utredningen uttalat sig till förmån för principen om en förlängning av krigstjänstgöringen. Bortsett från 120-dagarstillägget har utredningen uttalat (sid. 38), att det lämpligen torde böra i kommandoväg meddelas, att vid olika tidpunkter eventuellt fixerade högsta dagantal för den beredskapstjänstgöring, till vilken värnpliktiga av vederbörande myndigheter få inkallas, må överskridas med en tredjedel, då det gäller nu omhandlade kategori vapenfria.

Det synes tveksamt, om utredningen träffat det rätta i fråga om krigstjänstgöringens längd. Redan vid tillkomsten av 1940 års ändringar i lagen om de samvetsömna framhölls det, att det ofta vore motiverat, att inkallelserna till krigstjänstgöring för de samvetsömmas del bleve av längre varaktighet än för de värnpliktiga i gemen. Starka skäl, i synnerhet sådana av psykologisk art, torde tala för att principen om förlängd tjänstgöring för de vapenfria bör genomföras även beträffande krigstjänstgöringen. Det har ofta framhållits, särskilt från militärt håll, att övergång till vapenfri tjänst bör motverkas, när det gäller värnpliktiga som redan utbildats i vapentjänst. I stället bör återgång till vapentjänst främjas. Principen om förlängd krigstjänstgöring bör kunna komma till uttryck på sådant sätt, att den ständigt verkar i rätt riktning. Därest förlängningen endast drabbar fredstjänstgöringen, kan den, sedan den värnpliktige fullgjort tilläggstjänstgöringen, snarare verka i motsatt riktning. Den värnpliktige kan ju säga sig att han, sedan han utstått olägenheten med den vapenfria tjänsten, framdeles endast har förmåner att vänta av sin undantagsställning. Han torde därför vara föga benägen att revidera sin uppfattning eller att, om han ändrat åskådning, låta detta komma till uttryck.

Det finns en särskild anledning att nu fästa större vikt vid förlängning av krigstjänstgöringen än vad fallet var 1940. Då underströks det, såväl av vederbörande departementschef som av riksdagen, att man måste ägna en särskilt kritisk granskning åt fallen av övergång till samvetsömheter efter inskrivningen. I lagtexten angavs, att tillstånd i dessa situationer skulle få meddelas endast för särskilda fall och då synnerliga skäl föreläge. Utredningen har uppgivit, att de skärpta kraven icke kunnat upprätthållas, och förslaget upptager icke heller någon motsvarighet till desamma. Då man således misslyckats att på den år 1940 beträdda vägen uppnå vissa restriktioner i fråga om övergång till samvetsömheter efter inskrivning, kan det vara skäl att söka uppnå målet med andra medel. Metoden att förlänga tjänstgöringstiden torde här erbjuda vissa möjligheter.

Då krigstjänstgöringens längd rättar sig efter behovet, kommer den i regel att avse obestämd tid. I överensstämmelse härmed är det svårt att bestämma fasta tillägg till krigstjänstgöringen. En annan, av utredningen själv anvisad utväg står dock öppen, nämligen att införa en omräkningsnorm för jämförelsen mellan vapenfri tjänst och vanlig krigstjänstgöring. Såsom norm torde man kunna godtaga utredningens jämförelsetal (4: 3). Vapenfria värnpliktiga i sjukvårdstjänst torde dock böra jämföras med vanliga värnpliktiga. Möjligen bör detsamma gälla i fråga om vapenfria värnpliktiga i luftskydds-

tjänst. När det gäller expeditions-, handräcknings- eller arbetstjänst synes hinder icke möta att en omräkning verkställes, så att fyra dagars vapenfri tjänst anses motsvara tre dagars värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Av psykologiska skäl torde det vara lämpligt att rätten till omräkning och normen för denna fastslås i lagen, så att de samvetsömna veta vad de ha att rätta sig efter.

Tjänstgöringens art.

Utredningens uppslag att i första hand taga de vapenfria i anspråk för uppgifter vid det allmänna luftskyddet och den militära sjukvården synes vara värdefullt. Först vid dess utförande i praktiken torde det bliva klart, huruvida de vapenfria verkligen kunna utbildas och användas för dessa uppgifter i den utsträckning som utredningen avser. Då hithörande spörsmål falla utanför militieombudsmannens verksamhetsområde, skola de här icke upptagas till närmare behandling.

Förutom till luftskydds- och sjukvårdstjänst skola de vapenfria kunna uttagas till expeditions- och handräckningstjänst. Vidare har utredningen föreslagit, att 250 vapenfria värnpliktiga skola ställas till vattenfallsstyrelsens förfogande för att efter särskild utbildning av styrelsen disponeras för dess reparationsberedskap. Dessa uttagas sålunda till civilt arbete utom krigsmakten för statens räkning. Vissa vapenfria skola i särskild ordning kunna överföras till arbetstjänst. Detta synes innebära uttagning till civilt arbete, men huruvida arbetet skall fullgöras vid eller utom krigsmakten framgår icke av motiven. Enligt andra stycket i 2 § synas de vapenfria kunna uttagas jämväl till civilt arbete utom krigsmakten för kommuns räkning utan att detta emellertid beröres i motiven.

I fråga om användning av de för visst ändamål uttagna vapenfria föreligger med den avfattning 2 § erhållit möjlighet att använda till sjukvårdstjänst eller luftskyddstjänst uttagna (men ej andra) för vilket som helst av de ändamål som angives i andra stycket. I motiven behandlas ej närmare, hur tjänstgöringen avses skola ordnas (såsom exempel nämnes allenast handräckningstjänst vid truppförband; jfr sid. 43 och 51).

Det synes önskvärt, att 2 § erhåller en tydligare avfattning. Vad som torde åsyftas skulle bättre framgå, om först angåves de olika ändamål, för vilka uttagning finge ske och därefter stadgades att utan hinder av verkställd uttagning för visst ändamål vapenfri värnpliktig finge, där omständigheterna sådant påkallade, användas för annat av förenämnda ändamål eller särskilt angivet ändamål.

Vidare torde böra klarläggas, huruvida avsikten är att arbetstjänsten skall fullgöras vid eller utom krigsmakten eller att båda möjligheterna skola stå till buds.

Straffrättsliga spörsmål.

Såsom utredningen själv framhållit (sid. 65) böra samhällsfientliga element avlägsnas men frihetsstraff såvitt möjligt undvikas. Utredningen har

förordat, att till särskilda arbetsförband skola sammanföras sådana personer som skulle verka upplösande på disciplinen eller utgöra en belastning på de myndigheter som anordna arbeten för samvetsömma.

Placering vid arbetsförband av vissa värnpliktsvägrare torde också erbjuda möjligheter att undvika frihetsstraff. I detta sammanhang kan man upptaga 4 och 5 §§ i förslaget till tillämpningskungörelse, vilka paragrafer just taga sikte på behandlingen av värnpliktsvägrarna. Beträffande dem som fått avslag på ansökan om vapenfri tjänst och därefter utstått straff för värnpliktsvägran har utredningen föreslagit hemförlovning och ärendets omprövning. Detta gäller dock endast dem som fällts till ansvar för vägran att övas i vapens bruk eller att bära vapen eller ammunition. Möjligen är avsikten att det samma skall gälla även i fråga om dem som fällas till ansvar för vägran att utföra handräckningsarbeten eller att verkställa annan åtgärd som deras samvete icke tillåter.

Meningen med omprövning i 4 §:ens fall är tydligen att tillstånd till vapenfri tjänst skall kunna meddelas trots det tidigare avslaget. Till förmån för en omprövning kan åberopas, att den värnpliktiges villighet att undergå straff för sin övertygelse är ett bevis för allvaret i denna. Häremot kan göras den invändning, som utredningen själv snuddat vid (sid. 68), nämligen att de värnpliktiga genom brottet och straffet så att säga köpa sig till omprövning av sin sak; lagen nästan anvisar vägen över brottet för att öppna möjlighet till ny prövning. I de fall, då omprövningen leder till bifall, skulle detta av allmänheten kunna uppfattas som om staten fallit undan för den enskildes önskemål eller som om samhället erkände, att det utdömda straffet inneburit ett övergrepp mot den dömde. Trots de erinringar, som sålunda kunna göras mot de sakkunnigas ståndpunkt, anser jag denna kunna godtagas.

Enligt 5 § skall hemförlovning och omprövning komma till stånd jämväl i de fall, då vapenfri värnpliktig fällts till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring. I dessa fall kan omprövningen tydligen leda till att tillståndet indrages eller att överföring till arbetsförband kommer till stånd. Då dessa värnpliktiga i regel icke torde vara användbara i vapentjänst förefaller det sannolikt, att resultatet oftast blir placering vid arbetsförband. Med hänsyn härtill kan ifrågasättas huruvida icke en omedelbar överföring till arbetsförband är att föredraga. Därest slutet på konflikten blir hemförlovning och frihet från inkallelse intill dess omprövning ägt rum, kan det te sig som en belöning åt trotset. Från den ordning som gällde under början av den nuvarande krisen torde man ha erfarenhet av att hemförlovningsutsikterna lockat till övergång till samvetsömhets. I varje fall bör hemförlovning undvikas, om den värnpliktige redan vid tiden för sin arbetsvägran befann sig vid arbetsförband.

Mot 5 § kan man jämväl rikta en detaljanmärkning i fråga om utformningen. Syftet med straffet för arbetsvägran är ju att bryta den värnpliktiges motstånd. Man äger icke utan vidare utgå från att straffet alltid förfelar sitt ändamål. Om den värnpliktige låter sig rätta av straffet så till vida, att han för-

klarar sig villig att i fortsättningen fullgöra den tjänst som ålägges honom, synes hemförlovning och omprövning icke vara påkallade.

Beträffande såväl 4 § som 5 § kan det slutligen erinras, att det icke är fullt klart, huruvida den där angivna proceduren endast skall användas en gång eller upprepas varje gång straff för värnpliktsvägran verkställts.

De vapenfrias tjänstedräkt.

Utredningen föreslår, att de vapenfria, i motsats till vad som nu gäller, i princip skola vara skyldiga att bära uniform. Det uttalas emellertid (sid. 48), att det synes lämpligt, att de vapenfria som så önska av vederbörande befälhavare beredas tillfälle att, där tjänstens beskaffenhet icke lägger hinder i vägen, på egen bekostnad bära civila kläder.

Frågan om tjänstedräkten torde ställa sig väsentligt olika för olika kategorier av vapenfria. Vapenfria värnpliktiga i brandtjänst vid luftskyddet torde böra erhålla samma utrustning som andra personer i motsvarande tjänst. Militär tjänstedräkt torde icke kunna komma i fråga redan av det skälet att luftskyddets organisationer icke äro militära.

De vapenfria som tilldelas vattenfallsstyrelsen för dess reparationsberedskap torde icke heller böra bära militär uniform.

Vapenfria värnpliktiga i sjukvårdstjänst vid krigsmakten synas icke rimligen kunna under tjänst uppträda i civila kläder, utan kravet på militär tjänstedräkt torde här vara oavvisligt.

Avsikten synes vara, att vapenfria som placerats på särskilda arbetsförband skola bära civila kläder, och häremot är ej något att erinra.

Vad slutligen angår sådana vapenfria värnpliktiga, som fullgöra expedition- eller handräckningstjänst, torde lämplighetsskäl få vara avgörande, om de skola vara iklädda uniform eller icke. Man kan antaga, att uniformsfrågan i praktiken kommer att förorsaka större konflikter än vad den teoretiskt sett borde giva anledning till. Då uniformen för många samvetsömma framstår som ett yttre tecken på samhörighet med den väpnade krigsmakten, kan man vänta, att många vapenfria, under åberopande av samvetsskäl, komma att vägra att taga på sig militär tjänstedräkt. Å andra sidan torde militära chefer i allmänhet vara obenägna att medge undantag från regeln om bärande av uniform. Särskilda åtgärder i syfte att förebygga onödiga konflikter i uniformsfrågan äro därför påkallade. Konfliktriskerna torde vara särskilt framträdande i fråga om äldre vapenfria, vilka en gång erhållit tillstånd att fullgöra sin tjänstgöring i civila kläder men nu berövas denna förmån och bliva underkastade vederbörande chefs beslut i varje särskilt fall. Därest den av utredningen antydda ordningen genomföres, torde det bli nödvändigt, att närmare föreskrifter meddelas rörande prövningen av vapenfrias ansökningar om rätt att bära civila kläder.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag till förhinderande av skadegörelse inom försvarsmakten.

Militieombudsmannen avgav den 19 december 1942 följande underdåniga yttrande:

»Sedan jag genom remiss den 21 november 1942 beretts tillfälle avgiva yttrande över ett av överbefälhavaren avgivet förslag angående åtgärder till förhinderande av skadegörelse inom försvarsmakten, får jag anföra följande.

Vid behandlingen av spörsmålen om de ingripanden, som erfordras för att förebygga skadegörelse inom försvarsmakten, bör skillnad göras mellan å ena sidan åtgärder, vilka rikta sig mot försvarsmaktens personal och därför kunna genomföras inom försvarsmakten, samt å andra sidan åtgärder, vilka måste gå utanför denna ram. Här skola till en början behandlas endast inskridanden som höra till den förra gruppen.

Innan jag närmare ingår på överbefälhavarens förslag i denna del, vill jag framföra vissa allmänna synpunkter på frågan.

För att kunna bedöma vilka åtgärder som böra vidtagas, måste man söka fastställa varifrån risken för skadegörelse inom försvarsmakten hotar. Ehuru de ingripanden som kunna göras mot enskilda personer nu torde stå i förgrunden, är det dock motiverat att rikta uppmärksamheten mot sådan verksamhet som utövas inom eller i anslutning till vissa sammanslutningar av politiska ytterlighetsmän. Gärningar som begås av enskilda opålitliga personer erhålla nämligen ofta en verkligt allvarlig karaktär först då de ingå såsom led i en organiserad rörelse.

Såsom utgångspunkt vid försöken att erhålla en beskrivning å den verksamhet som bör anses samhällsfarlig torde man kunna taga lagen den 14 juni 1940 angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. Enligt denna lag kan ingripande ske mot sammanslutning, vars verksamhet åsyftar att med våldsamma medel eller med hjälp av främmande makt omstörta eller förändra rikets statskick eller vars verksamhet är ägnad att sätta rikets säkerhet i fara eller att allvarligt störa ordningen inom landet. På grund av ingripandets utomordentliga natur har beslutanderätten ansetts böra tillkomma Konung och riksdag gemensamt; härom innehåller lagen närmare föreskrifter. De organisationer, från vilka fara hotar, uppträda icke alltid med ett öppet angivet syfte att omstörta vår samhällsordning med hjälp av främmande makt eller med våldsamma medel. I stället söka medlemmarna ofta att dölja eller maskera de samhällsfarliga syftena. Detta kommer givetvis

vid försök till tillämpning av en lag med nyss angivna begränsning att vålla praktiska svårigheter. Det kan därför också ifrågasättas om icke beskrivningen är något för snäv för att läggas till grund för ett ingripande mot skadegörare inom försvarsmakten. En verksamhet kan vara för samhället farlig även om de handlande icke direkt syfta till att med hjälp av främmande vapen eller eljest med våld införa en ny samhällsordning. Den fara för landets säkerhet som verksamheten innebär kan vara latent så att den endast i vissa kritiska lägen, vilka sammanslutningen av egen kraft icke kan åstadkomma, blir av verklig betydelse. Inom samhället ha hittills tolererats sammanslutningar, vilka äro av osvenskt ursprung och vilka mera tjänat främmande intressen. Deras verksamhet har bedrivits efter skilda linjer, vilka var för sig kunna vara synnerligen farliga. Inom försvarsmakten har bedrivits en disciplinupplösande propaganda, syftande till att nedsätta försvarsmaktens användbarhet för statsledningen. En annan verksamhet, vars farlighet ligger i öppen dag, är den som avser utförande av direkta spioneri- och sabotageuppdrag. Även om det icke skulle vara fullt styrkt, att politiska organisationer direkt medverkat i sådan verksamhet, torde dock omständigheterna i vissa brottsfall få anses visa, att organisationens tillvaro och verksamhet varit av betydelse för brottets tillkomst. Man måste utgå från att åtskilliga av de personer, som medverkat i den verksamhet som bedrivs av vissa organisationer av sist angivna slag, äro opålitliga såtillvida att de i en framtida konfliktsituation från sina egna utgångspunkter komma att bedöma, om de skola lyda myndigheterna eller stödja den sida med vilken de känna större samhörighet. Det kan ifrågasättas om icke denna synpunkt bör komma till klart uttryck vid beskrivningen av den verksamhet, som skall anses som farlig för folk och stat.

Olika omständigheter kunna tjäna som yttre tecken på att en sammanslutnings verksamhet är samhällsfarlig på sätt här angivits. Sådana omständigheter kunna vara, att sammanslutningen eller dess medlemmar stå i lydnadsförhållande till utländsk organisation, att de frivilligt ställa sig till efterrättelse utländska direktiv eller ställa sig under utländsk politikers ledarskap, eller att organisationen eller dess press direkt eller indirekt erhåller ekonomiskt stöd från främmande makt. Stor vikt torde också kunna tillerkännas det förhållandet, att sammanslutningens propaganda är helt anpassad efter och samordnad med främmande makts propaganda. Det förhållandet att en sammanslutning kopierar de medel och metoder som i främmande länder använts för att omstörta den bestående ordningen, kan säkerligen mången gång utgöra bevis för att sammanslutningen här i landet medverkar för uppnående av motsvarande mål.

Såsom förutsättning för åtgärder mot enskilda personer torde man icke böra kräva att de bedrivit verksamhet, vilken i och för sig varit av den allvarliga art som ovan berörts. Den verksamhet som en enskild person utövar torde endast i undantagsfall vara av beskaffenhet att ensam kunna sätta rikets säkerhet i fara eller allvarligt störa ordningen inom landet. Mot den enskilde kan det vara berättigat att ingripa så snart han deltagit i eller

lämnar understöd åt en samhällsfarlig sammanslutning. Alla som inträtt som medlemmar i en samhällsfarlig sammanslutning eller på något sätt medverkat inom densamma torde dock, då det gäller krigsmän i allmänhet, icke kunna betraktas såsom ur försvarssynpunkt opålitliga. Av praktiska skäl torde i varje fall ingripandena i regel böra begränsas till dem vilkas medverkan varit mera betydelsefull.

Envar som inom en samhällsfarlig sammanslutning intager en ledande ställning måste i varje fall behandlas såsom opålitlig inom försvarsmakten. Hans vilja att förbehållslöst göra sitt bästa för landets försvar är icke att lita på i alla situationer. Faran för illojalt uppträdande i kritiska situationer kan ingalunda anses utesluten på den grund att han hittills i sin tjänst icke låtit något misstänkt förhållande komma sig till last, såsom bristande plikt-känsla eller bristande omdöme och dylikt. Därest avgörande betydelse tillades sådana omständigheter skulle ledande män inom de samhällsfarliga sammanslutningarna icke endast kunna hålla sig kvar inom försvarsmakten utan kanske till och med avancera till viktiga poster, om de blott förstode att uppehålla ett sken av pålitlighet.

Såsom opålitliga torde man även få betrakta dem som mera aktivt deltagit i en samhällsfarlig sammanslutnings verksamhet, exempelvis dem som medverkat i propagandan i pressen eller på möten eller som understött verksamheten genom egna ekonomiska bidrag av betydelse, genom insamlande av medel eller värvande av medlemmar.

I fråga om personer i befälsställning, i synnerhet dem som bekläts med viktigare poster, är man berättigad att skärpa kraven på samhällssolidaritet utöver vad som gäller för krigsmän i allmänhet. De ha som en tjänsteplikt åtagit sig att leda landets försvar mot yttre fiender. Mot denna plikt torde det strida att de deltaga i verksamhet som till landets skada främjar främmande makts intressen. Då försvarsmakten även kan användas mot inre oroligheter, torde det likaledes vara oförenligt med tjänstens krav att de deltaga i en politisk rörelse, som på sitt program har användande av våld för ändring av samhällsordningen. För befälskårernas del tillkommer dessutom en synpunkt som egentligen går utöver kravet på pålitlighet men som dock hör samman med förebyggandet av skadeverkningar inom försvarsmakten. Man kan med skäl säga att det icke räcker att militärbefälet inför sina överordnade på ett övertygande sätt kan styrka sin pålitlighet; de måste även inför sina underordnade och inför allmänheten uppträda på sådant sätt att de icke giva anledning till misstroende. Sympatier för viss främmande makt, dess statskick och institutioner äro givetvis tillåtna för militärer lika väl som för andra medborgare. Men i tjänsten kan det uppenbarligen ej tillåtas att giva uttryck för sådana sympatier; detta krav är grundat på tjänsteplikten. Vidare måste för sammanhållningen inom landet otvivelaktigt vara till fördel att militärerna även utom tjänsten ålägga sig självkritik och återhållsamhet när det gäller att offentligen lägga dessa sina sympatier i dagen. Offentliga sympatitvtringar kunna, särskilt när de förekomma i samband med nedsättande uttalanden om vårt eget land och dess förhållanden,

åstadkomma skadeverkningar därigenom att de värnpliktiga och allmänheten får misstro till försvarsmakten. Oberättigade misstankar kunna väckas, att enskilda befälhavare kunna låta sina handlingar påverkas av förakt för det egna landet eller av känslor av större samhörighet med främmande makt. Det ligger nära till hands att allmänhetens uppfattning i sådana frågor tyvärr ofta kommer att grundas mera på enstaka offentliga uttalanden eller andra allmänt kända omständigheter än på de vittnesbörd om obetingad lojalitet som de initierade besitta. Det torde även vara så att envar som deltagar i den offentliga partipolitiska diskussionen, i synnerhet om han ådagalägger sympati för någon av ytterlighetsriktningarna, själv blir utsatt för offentlig kritik, som i pressen kan komma att framföras i skarpa former. Ehuru det sålunda framstår som önskvärt att den militära personalen jämväl utom tjänsten undviker sådant, som kan väcka oro och misstro, synes dock icke detta vara av den natur att det kan betecknas som en tjänsteplikt.

Även gärningar, som icke ingå i den av de samhällsfarliga sammanslutningarna bedrivna verksamheten, kunna givetvis ådagalägga opålitlighet hos sin upphovsman. Hit höra framför allt spioneri, sabotage och annan sådan brottslig verksamhet. Var och en som givit skälig anledning till misstanke att han är engagerad i sådan verksamhet, är tydligen att behandla såsom opålitlig.

Åtgärder mot de opålitliga kunna i första hand tänkas bli insatta mot de sammanslutningar, varom här varit tal. Såsom förut angivits finnes i denna del redan lagstiftning. Huruvida denna lagstiftning bör tagas i bruk måste bero på överbäganden rörande den politiska situationen i dess helhet, varvid förhållandena inom försvarsmakten icke ensamt få vara avgörande. Hit hörande spörsmål skola icke närmare behandlas i detta sammanhang. Det må dock framhållas att en upplösning av de samhällsfarliga sammanslutningarna icke skulle lösa problemet om oskadliggörande av de opålitliga elementen inom försvarsmakten. Redan under den diskussion som föregick tillkomsten av upplösningslagen framhölls det, att betydelsen av ett förbud icke finge överskattas. Det låge i sakens natur att det egentliga landsförrädiska arbetet måste bedrivas i hemliga former. Detta underjordiska arbete vore uppenbarligen det farligaste och torde icke effektivt kunna förhindras genom ett mot organisationerna riktat förbud. Efter lagstiftningens genomförande kunde den statsfientliga verksamheten förväntas bli hemlig i ökad utsträckning, varigenom möjligheterna till övervakning förhindrades. — Av vad sålunda anförts torde framgå, att upplösning av de samhällsfarliga sammanslutningarna icke i och för sig skulle befria försvarsmakten från de opålitliga.

Om man således har att utgå från att i samhället finnas sammanslutningar, vilka öppet eller hemligt fullfölja samhällsskadliga syften, uppstår frågan om man skall upphäva eller begränsa krigsmäns rätt att vara verksamma inom eller till förmån för dessa sammanslutningar.

Överbefälhavaren har i första punkten i sin framställning föreslagit att

försvarsväsendets fast anställda militära, civilmilitära och civila personal förbjudes tillhöra, ekonomiskt stödja eller vara verksam för vissa av Kungl. Maj:t såsom statsfientliga angivna sammanslutningar.

Redan nu finnas bestämmelser som beröra krigsmäns deltagande i det politiska livet. I tjänstgöringsreglementena för de olika vapenslagen¹ stadgas sålunda, att det är förbjudet att inför trupp eller eljest under den militära utbildningen inblanda eller behandla politiska parti- och tvistefrågor. Det finns även bestämmelser som sträcka sig längre än enbart till tjänstetiden. För all militär personal är det förbjudet att i militär tjänstedräkt delta i demonstrationståg.² Ehuru detta förbud närmast kan betraktas som en ordningsföreskrift till skydd mot missbruk av uniformen, medför det dock en inskränkning i militärpersonalens rätt att i egenskap av militärer manifesteras sin mening i politiska frågor. Reglementet för marinen innehåller föreskrift, att det är förbjudet att uppsåtligt utsprida falska rykten eller lögnaktiga uttalanden, ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen eller att väcka förakt för offentlig myndighet och som kunna ha en menlig inverkan på andan bland personalen eller minska tilliten till försvaret.³

I fråga om militär personals rätt att vara verksam inom de politiska organisationerna är det två synpunkter som göra sig gällande, nämligen å ena sidan personalens anspråk att få åtnjuta de allmänna medborgerliga friheterna samt å den andra sidan samhällets krav att denna personal skall avhålla sig från verksamhet som strider mot deras tjänsteplikt. Det strider säkerligen mot svensk uppfattning att försöka hålla militärpersonalen helt utanför den politiska delen av samhällslivet. Militärernas rätt att liksom andra medborgare vara politiskt verksamma måste i stort sett lämnas orubbad. Detsamma gäller deras föreningsrätt. Någon verklig rubbning i de nämnda friheterna sker emellertid icke därigenom att det för militär personal icke är tillåtet att i tjänsten främja partisyften. Om man däremot inför ett förbud mot all verksamhet inom vissa politiska sammanslutningar, måste det betraktas som en viss inskränkning i militärernas medborgerliga friheter. Inskränkningar som icke sträcka sig längre än vad tjänsten oundgängligen kräver torde dock få anses tillåtna.

Beträffande fast anställd personal torde ett sådant förbud som det av överbefälhavaren föreslagna kunna grundas på tjänsteplikten. Till förmån för ett förbud med namngivande av de samhällsfarliga sammanslutningarna kan anföras att det skulle underlätta de åtgärder som skola vidtagas av underordnade myndigheter. De som lojalt vilja ställa sig förbudet till efterrättelse skulle också få ett klart besked att rätta sig efter. Mot överbefälhavarens förslag kunna emellertid även vissa invändningar anföras. Vid dess genomförande torde det sålunda redan från början komma att brista i effektivitet, enär det inom försvarsmakten för närvarande torde finnas åtskilliga opålit-

¹ TjR § 1:28, RM I A § 43:11, TjRF § 16:8.

² 96 a § SLK; RM I A § 43:12, TjRF § 16:9.

³ RM I A § 43:10; jfr TjRF § 16:6.

liga, vilka icke bevisligen tillhöra någon sammanslutning som kan utpekade såsom samhällsfarlig. Förbudet skulle också framdeles synnerligen lätt kunna kringgås genom att nya organisationer trädde i de utpekades ställe eller genom att verksamheten fortsattes utan synlig organisation. Det synes också oegentligt att som samhällsfarliga utpeka vissa sammanslutningar utan att 1940 års lag om upplösning av samhällsfarliga sammanslutningar tillämpas.

Det synes därför vara lämpligare att i en allmän regel angiva de sammanslutningar som avses. Därunder torde kunna inbegripas sammanslutning vars verksamhet åsyftar att med våldsamma medel eller med hjälp av främmande makt omstörta eller förändra rikets statskick eller vars verksamhet är ägnad att sätta rikets säkerhet i fara eller eljest till rikets skada främja främmande makts intressen eller att allvarligt störa ordningen inom landet. Ett sådant förbud skulle kunna ha avseende icke allenast å utomordentliga förhållanden och därför kunna inpassas såsom en bestående del av lagstiftningen.

Vilken personal, som överbefälhavaren avser skall omfattas av förbudet, är icke fullt klart. Det förefaller sålunda tveksamt om förslaget gäller t. ex. de civila arbetarna vid försvarsväsendets fabriker och verkstäder m. fl., alltså personal vars anställnings- och arbetsförhållanden regleras genom kollektivavtal och beträffande vilken några särskilda tjänsteplikter icke föreligga. De särskilda frågor som på grund härav uppkomma kunna icke behandlas här. Anmärkas bör dock att det torde vara uteslutet att giva Kungl. Maj:t befogenhet att göra ingrepp i den civila personalens föreningsrätt.

Överbefälhavarens förslag i denna punkt omfattar icke de värnpliktiga. Dessa intaga också uppenbarligen en annan ställning än den fast anställda personalen. De ha icke frivilligt åtagit sig försvarsuppgifterna utan dessa äro dem ålagda såsom en medborgerlig skyldighet. Med hänsyn härtill kan man ej göra sådant ingrepp i deras föreningsrätt att de under tiden för fullgörande av militär tjänstgöring — om annan tid kan ju ej vara fråga — förbjudas att vara medlemmar av sammanslutningar vilka betraktas som samhällsfarliga men dock tolereras inom samhället. De praktiska verkningarna av ett sådant förbud torde också vara obetydliga i fråga om dem som redan före militärtjänstens början anslutit sig till föreningen. Det skulle dock kunna ifrågasättas att för värnpliktig personal stadga förbud att medan tjänstgöring fullgöres vara aktivt verksam inom samhällsfarlig sammanslutning.

Förbud av hittills berörd art, riktade mot den verksamhet som bedrivs av samhällsfarliga sammanslutningar, skulle träffa även en del av den samhällsfarliga propagandan. En del av denna propaganda sker emellertid utanför ramen av dessa sammanslutningar, varför ytterligare medel mot dem kunna erfordras.

Överbefälhavaren har i andra och tredje punkterna föreslagit allmänt förbud för all militär personal att delta i sammankomst anordnad av såsom samhällsfarlig betecknad sammanslutning eller vid vilken disciplinupplösande propaganda av annat slag kan väntas förekomma.

Ingrepp mot möten och andra sammankomster kunna för närvarande ske, förutom enligt 73 § strafflagen för krigsmakten, med stöd av lagen den 16 juni 1906 om förbud för krigsmanskap att deltaga i vissa sammankomster.

Det synes vara riktigt att förbud mot deltagande i vissa sammankomster icke böra rikta sig allenast mot krigsmaktens manskap utan i lika mån mot övrig personal inom försvarsmakten. Förbud på detta område torde likaledes böra avse all samhällsskadlig propaganda och icke endast den som kan betecknas såsom disciplinupplösande.

Såsom beskrivning å den propaganda som åsyftas i lagen den 16 juni 1906, alltså den disciplinupplösande, användes uttrycket att den åsyftar att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Denna beskrivning är för snäv för att möjliggöra ingripanden mot all den samhällsskadliga propaganda som bör motarbetas inom försvarsmakten. Å andra sidan torde det icke kunna komma i fråga att helt förbjuda militär personal vare sig att kritisera statsmakternas, andra myndigheters eller militära chefers beslut och åtgärder eller att lyssna till sådan samhällskritik. För att skilja den tillåtna från den otillåtna torde man böra fästa sig vid effekten och icke syftet. Skadegörare på detta område framträda ofta med anspråk att vilja främja landets bästa, och det torde vara väsentligt lättare att fastställa den skadliga effekten än den landsförrädiska avsikten. Med ledning av vissa gällande bestämmelser synes man kunna förorda den brottsbeskrivningen, att förbudet skall rikta sig mot uttalanden som äro ägnade att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot eller förakt för offentlig myndighet eller det militära befälet eller som kunna ha en menlig inverkan på krigslydnaden eller andan inom försvarsmakten eller minska tilliten till rikets ledning eller försvarsmakten. Vidare synes förbud böra gälla för militär personal att deltaga i sammankomst där det med skäl kan antagas att sådana uttalanden skola förekomma.

Föreskrifter av nu angivet innehåll skulle säkerligen vara av betydelse för motarbetande av den inom landet bedrivna propaganda som verkar till förmån för främmande makt. De innebära emellertid otvivelaktigt vissa ingrepp i de medborgerliga friheterna och man bör gå fram med varsamhet så att icke ingreppen bli större än nödvändigt. Av hänsyn till den enskilde torde alla privata sammankomster böra undantagas och de föreslagna föreskrifterna således gälla endast offentligt framträdande. Privata yttranden kunna väl vara av vikt såsom indicium för opålitlighet men de synas icke böra i och för sig medföra någon påföljd.

Överbefälhavaren har föreslagit och bland militära chefer torde det vara ett allmänt önskemål, att förbudet att som åhörare bevista ytterlighetspartiernas propagandamöten skall vara generellt så att särskilt förbud icke skulle erfordras beträffande varje särskilt möte. Så långt gående ingrepp kan emellertid icke tillstyrkas utan torde förbudet böra avse särskilt angivet möte och möte som uppenbarligen träder i dess ställe.

Vad överbefälhavaren föreslagit i fjärde punkten om kontroll av militär

personals yttrandefrihet måste jag av skäl, som jag i det föregående berört, avstyrka.

Därest de här ifrågasatta bestämmelserna genomföras vare sig de kunna införas i tjänstgöringsreglementena eller de upptagas i särskild lag, torde det, såsom överbefälhavaren i femte punkten föreslagit, böra finnas möjlighet att bestraffa överträdelser. Åtminstone delvis erbjuder strafflagen för krigsmakten utan ändringar sådana möjligheter.

Hittills berörda åtgärder rikta sig endast mot vissa yttringar av de opålitligas verksamhet och de avse således varken att helt befria försvarsmakten från de opålitliga eller att inom försvarsmakten såvitt möjligt oskadliggöra dem. Den risk för skadegörelse som en enskild man inom försvarsmakten kan representera beror på hans person, på hans karaktär, samhällsinställning och dylikt. Eftersom faran härrör från de enskilda individerna är det icke nog att motarbeta vissa organisationer, att avskära dessas utlandsförbindelser eller att stoppa den offentliga samhällsskadliga propagandan. De effektivaste åtgärderna äro de som direkt taga sikte på den enskilde individen.

I tionde punkten har överbefälhavaren föreslagit att värnpliktiga, vilka tillhöra sammanslutning som angivits såsom samhällsfarlig eller bedrivit verksamhet i sådan sammanslutnings syfte, skola i den utsträckning regeringen bestämmer fullgöra sin tjänstgöring i särskild ordning.

Förslaget tager sålunda sikte endast på värnpliktiga. I fråga om fast anställda anser uppenbarligen överbefälhavaren att erforderliga åtgärder kunna vidtagas inom ramen av de befogenheter, som redan nu tillkomma överbefälhavaren. Jag skall emellertid i detta sammanhang även beröra åtgärder mot det vid krigsmakten fast anställda befälet.

Beträffande opålitliga värnpliktiga har sedan något år tillbaka den åtgärden vidtagits att de sammanförts till särskilda arbetsförband. Härigenom ha de berövats möjligheten att göra skada inom försvarsmakten samtidigt som de tagits i anspråk för arbeten vilka icke saknat betydelse för försvaret. Vissa andra opålitliga värnpliktiga ha placerats till tjänstgöring av periferisk natur. Några principiella ändringar i det sålunda praktiserade förfaringssättet synas icke vara påkallade och några ytterligare åtgärder av annan art torde icke kunna genomföras. Hemförlovning av opålitliga värnpliktiga kan icke förordas annat än i undantagsfall. Mot överbefälhavarens förslag beträffande värnpliktiga har jag i och för sig ej annan erinran att göra än som föranledes av min förut angivna ståndpunkt att det ej är erforderligt att namngiva vilka sammanslutningar som skola anses som samhällsfarliga.

I fråga om fast anställt manskap föreskrives i olika anställningsförfattningar, att vederbörande befälhavare äger avskeda manskap som visat sig olämpligt för fortsatt anställning. Denna bestämmelse, som i främsta rummet torde avse rent militära egenskaper, har givits en så vidsträckt tolkning att den, åtminstone tidigare, tillämpats även å dem som på grund av sin politiska inställning funnits opålitliga. Fast anställt manskap kan vidare skiljas från sin anställning på grund av begångna brott.

Rörande officer och underofficer finnes ej möjlighet att avskeda dem på grund av opålitlighet i allmänhet. På grund av brottsliga gärningar kunna de dömas till avsättning. Bestämmelser härom finnas bland annat i 29 och 90 §§ strafflagen för krigsmakten, 2 kap. 18 § och 8 kap. 31 § allmänna strafflagen, 3 § lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar samt 3 § lagen den 14 juni 1940 angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. Det synes ej vara anledning att föreslå skärpning i dessa bestämmelser. Det kan erinras att överträdelse av vissa här förut föreslagna förbud kunna bestraffas med tillämpning av 130 § strafflagen för krigsmakten, vilket lagrum även upptager avsättning, såvitt angår officer och underofficer.

En metod liknande den som använts mot opålitliga värnpliktiga synes kunna tillämpas även mot opålitliga element inom befälskårerna. Vid placering till tjänstgöring böra de opålitliga tilldelas sådan tjänst eller placeras å sådan ort att möjligheterna till skadegörelse bli så små som möjligt. En annan utväg är att samhället underlåter att taga deras tjänster i anspråk. Även detta förfaringssätt torde man i särskilda fall bli nödsakad att tillgripa.

Överbefälhavaren har också utfärdat anvisningar angående krigs- och fredsplacering av personal, vars pålitlighet ur politisk synpunkt kan ifrågasättas. Det synes emellertid önskvärt att de grundläggande stadgandena i detta ämne på grund av deras stora betydelse utfärdas av Kungl. Maj:t. Mot innehållet i överbefälhavarens anvisningar, såvitt redogörelse lämnats för desamma, synes i det stora hela ej vara något att erinra. Dock vill jag starkt ifrågasätta huruvida befäl, vars pålitlighet i ett av de praktiskt tänkbara krigsfallen är tvekelaktig, över huvud bör krigsplaceras.

Beträffande alla åtgärder mot de opålitliga gäller att de måste företagas med omdöme, fasthet och absolut oväld. Varje tendens att hålla efter den ena ytterlighetsriktningen strängare än den andra eller att ensidigt beakta vissa yttringar av samhällsfarlig verksamhet är ägnad att leda till oro och söndring inom samhället och kan lätt skada även försvarsmakten. Bästa möjliga garantier böra också skapas att varje åtgärd är grundad på tillräckligt och tillförlitligt material.

Av skäl, som icke behöva närmare utvecklas, är det nödvändigt att strängt skilja mellan åtgärder mot de konstitutionellt kriminella, asociala och indisciplinära samt ingripanden mot dem vilkas opålitlighet står i samband med deras politiska inställning. Till den senare kategorien måste man föra även vissa personer som begått brott, därest brottet är av politisk natur och gärningsmannen till sin sociala typ icke är en brottsling.

Förslagets innehåll i tolfte punkten angående de kriminella, asociala och indisciplinära föranleder icke någon erinran. Endast bland de värnpliktiga skapa dessa element några egentliga svårigheter. Genom konstitueringar torde dock även befälskårerna ha tillförts personer som icke äro önskvärda.

Vid konstitueringar bör uppmärksamhet ägnas icke endast åt uppträdandet i militärtjänsten utan även åt vederbörandes föregående vandel.

Under den nu rådande ordningen torde vissa konstitutionellt indisciplinära finnas även bland de värnpliktiga civilarbetarna. Enligt det förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, som nu är föremål för prövning inom försvarsdepartementet, skola även vissa vapenfria värnpliktiga sammanföras till särskilda arbetsförband. Det är därför anledning att erinra om behovet av en klar gränsdragning även mellan dem, vilkas disciplinvidriga uppträdande står i samband med verkliga samvetsbetänkligheter, samt de asociala indisciplinära. För de verkligt samvetsömma är det av stort intresse att de asociala behandlas i annan ordning.

I överbefälhavarens framställning beröras slutligen åtskilliga åtgärder som icke kunna genomföras inom försvarsmakten utan kräva ingrepp även på andra områden.

Under sjätte punkten i framställningen har föreslagits, att offentliga möten skulle göras beroende av anmälan och tillstånd även när det gäller landsbygden. Ur militär synpunkt skulle det givetvis vara fördelaktigt om åtminstone anmälningsplikt infördes. Denna synpunkt måste under de nu rådande förhållandena tillerkännas större vikt än eljest och det kan ifrågasättas om den icke bör vara avgörande.

Sjunde punkten i framställningen innehåller förslag att det skulle förbjudas att inom militära förband sprida skrifter som kunde anses vara organ för samhällsfarlig sammanslutning eller som vore transportförbjudna enligt den särskilda lagstiftningen därom. Vid tillkomsten av upplösningslagen framhölls det att, trots att en samhällsfarlig sammanslutning blivit upplöst, inskriktande mot fortsättande eller främjande av den upplösta sammanslutningens verksamhet icke kunde ske för det fall att gärningen förövades genom tryckt skrift. För att uppnå ett dylikt resultat erfordrades vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen. Sedermera ha vissa ändringar i tryckfrihetsbestämmelserna genomförts, avsedda att möjliggöra effektiva ingrepp mot missbruk av tryckfriheten och främst riktade mot ytterlighetspartiernas press och vissa därmed besläktade, i utländskt intresse utgivna propagandaalster. Då riket befinner sig i krig eller krigsfara må sålunda föreskrift meddelas om förhandsgranskning av tryckta skrifter och om förbud att till riket införa sådana, och då riket befinner sig i krig må utgivningsförbud meddelas angående periodiska skrifter. Till skydd mot ingrepp i tryckfriheten, vilka icke äro oundgängligen nödvändiga, har viss medverkan från riksdagens sida föreskrivits. Bestämmelser härom äro införda i tryckfrihetsförordningen. För att helt oskadliggöra en upplöst sammanslutnings press skulle ytterligare ingrepp i tryckfrihetsreglerna erfordras. I § 1 mom. 6 tryckfrihetsförordningen stadgas att det står envar fritt att sprida tryckt skrift, dock med iakttagande av vad i 4 § föreskrives. Huvudsyftet med detta stadgande är att garantera spridningsrätten såsom en del av rätten att utgiva tryckt skrift. Utan hinder

av detta stadgande har genom förordningen den 1 mars 1940 införts rätt att meddela förbud mot befordran av vissa periodiska skrifter med statligt kontrollerade trafikmedel. Ett dylikt förbud torde principiellt icke vara att uppfatta såsom en verklig inskränkning i spridningsrätten; förbudet reglerar endast vissa trafikföretags skyldigheter och rättigheter när det gäller att taga befattning med vissa pressalster. Bifall till överbefälhavarens förslag förutsätter tydligen grundlagsändringar. Åtgärder av så vittgående natur synas icke kunna tillstyrkas.

Vad sist sagts gäller i väsentliga delar jämväl om förslagen under åttonde och nionde punkterna av framställningen. Bestämmelser om indragning av tryckt skrift och om prövning av sådant indragningsbeslut äro upptagna i § 4 mom. 12 och 13 tryckfrihetsförordningen. Det kan visserligen vitsordas att det främst är en militär bedömningsfråga, huruvida en skrift innehåller disciplinupplösande propaganda eller ej. Vid prövning av frågor om indragning skola emellertid de militära önskemålen vägas mot utgivarens rätt att fritt få i tryck framlägga sin mening för allmänheten och därför torde man böra bibehålla ordningen med prövning av fristående organ. Vid indragningsbeslut skola för övrigt beaktas icke blott disciplinens krav utan även allmänna samhällsintressen. Slutligen måste det, innan så viktiga ändringar som de ifrågasatta kunna förordas, vara fullt klart att det nuvarande indragningsförarandets alla möjligheter uttömts och befunnits otillräckliga.»